

4727

ಭಾರತಿ

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఆగస్టు 1957

సంపుటము 34 :

: సంచిక 8

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

ఆగస్టు 1957

అభిజ్ఞాపిక	శ్రీ శనగన నరసింహస్వామి	...	1
విశ్వనాథవారి			
రామలక్ష్మణులు	పావకి	...	3
స్వీకారము	కావ్యశ్రీ	...	14
వక్రగతులు	శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	...	33
నన్నెచోడుని కవితాశక్తి	శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	51
ఇల్లు జాగ్రత్త	శ్రీ పురాణం సుబ్రహ్మణ్యశర్మ	...	62
కవల జీవితములలోని			
వ్యత్యాసములు	శ్రీ రాళ్ళపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు	...	74
1857 భారతీయ			
సైనిక విప్లవం	శ్రీ కాలిన్ వెల్ప్	...	81
రాత్రివేళ	బాలగంగాధర తిలక్	...	91
కలగూరగంప		...	92
గ్రంథవిమర్శనము		...	97

అభిజ్ఞాపిక

శ్రీ శనగన నరసింహస్వామి

* * “మోదకైస్తాడయ” నాందీ భూతంగా ప్రజాప్రభుప్రబంధం విడివడింది. అటు కవిరాజు నిష్క్రమణం; ఇటు ఋతురాజు ఆగమనం. గుణాధ్యుడు లేని తెలుగుకొలుపులో జీవకళ చెరిగింది. అఖిలాంధ్రపథం ఆంతరంగికంగా స్తంభించి పోయింది. నాటి పుంస్కోకిలస్వామి విషాదకంఠంలో వసంతగీతి చిక్కుపడింది. తదభిజ్ఞాపికయే ఈ కావ్యఖండిక.

1

స్వాగతమోయి! మాంసల రసాల కిసాల కవోష్ల భోజనా
భ్యాగత! చైత్ర సుందర సభావన మాగధ మండల ప్రభా!
స్వాగతమోయి! ఆంధ్రజన సాగర హర్షాపయోతరంగ రే
ఖా గురుదాహ! కోకిలసఖా! మధురామ్మృతగాత్ర మోహనా!

2

తెలుగుతోటల మీదుగా తెగబడి అచే
పొంగి వచ్చిన దొకసారి పూలకారు
లోకము తదాభిముఖ్య ప్రలోభమూన
ఏల వినిపింపవోయి నీ ఈలపాట?

3

అకటా! ఏమిది? కన్నుదోయి సుడివో అశ్రుదాకం చింతలో
నకలాంగములు ముద్దగా ముడిచి నిశ్శ్వాసింతు పెట్టెట్టులో
ప్రకటింపబడె పంచమస్వరము ప్రభ్రష్టమ్ముగా; తెల్లు నే
లకు శుష్కించునె రాగభోగలహరీ లాభమ్ము పక్షి ప్రభా!

†

4

ఎన్ని వసంతముల్ గడచి ఈ మధుమాసము ప్రాప్తమయ్యెనో !
నిన్ను గుణాధ్య సత్కవి గణించిన రోజులు, ఆంధ్రరాజ సం
పన్న స భాస్థలమ్ము మఱువం దరమయ్యెనటో ! కృతజ్ఞతా
స్వీన్న మనోజ్ఞ రాగములు చిందవడేమి తెనుంగు భూమిపై ?

5

అవునవు సర్థమైనది మహాత్మా ! గుణాధ్యుడు కొల్వెల్లో పరా
భవమును పొంది మాతృ భువిబాయుట; నేటికి జ్ఞప్తికెత్తు నీ
రవమగు నీ ప్రవర్తనము రమ్యము లెమ్మిక ఎప్పుడైన నీ
ప్రవిమల గాన మాధుర్యులు పంటకు వచ్చిన ? పోయి వత్తురా ?

6

దవ్వల శాతవాహన శత్రుకతు నిశ్చల సేత్ర వీధిలో
నవ్వులు లేవు; తద్రసమనః ప్రమదా కబరీ భరమ్ము పై
పువ్వులు లేవు; తజ్జన వపుస్సఫలాను వచోవరమ్ములో
రువ్వులు లేవు; ఆ మని పురోగమనమ్ము తిరోగమించునో !

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

పావకి

పై శేరుతో భారతిలో వచ్చిన వ్యాసం చూసే సరికి హాడిలిపోయాను. అది వాడు ఏనాడో వ్రాసివుండారనిపించుట! ఏనో ఇప్పటివరకూ ఇలా ఉండారనిపించుట! వుండికొట్టి సరిపోయిందికాని అది ఇంతకుముందే వచ్చివున్నట్లయితే హృదయనిర్భయం అయివుండేది. మరి వ్రాసినవాడు సామాన్యులా! ప్రతివాది భయంకరులు! ఒక్క పీఠికాదలు! అంధుడేమో! ఈ విషయం తెలిసినవాడు (ఒక్కరూ ఇద్దరూ కాదు) సమాధికి వెళ్ళిపోతాడు! వారంతా దయ తలచి పూతుకున్నాడు! పీఠికా ఇన్నాసూ పూతు కోవడం అనుగ్రహబుద్ధి తక్కువ కావడంవల్లనే. అయితే ఇప్పుడీ ఉపక్రమం పనికి? అంటే - 'అప మాగ్ధంలో పడిపోయిన భావకు ప్రాధాన్యంవచ్చి అది ఉపాదేశమే అనే అపోహ జనాల్లో వ్యాపించి ఇహ సన్మార్గంలో నడిచే రచనకు స్థానం ఉండకపోతుందని యోచన! చూడబోలే పీఠికా ఏనోకొంత రచన చేసిన వారైతేనే అవుతుంది. అది ఏనో బతుకు పడవేస్తే బాగుంటుంది. ఏంటి రచనకైనా నేటి తెలుగు దేశంలో స్థానం అంటూ ఉండకపోవడం ఉండదుకంటే అను. కాబట్టి భయపడకపోవడం. కాదు - పీఠికా ఏరైనా చేసివుండదు. 'ఈనాటి తెలుగునాటి రసజ్ఞులకు పట్టిన దుర్గతి రాబోయే పరంపరకు పట్టకుండా ఉండాలి' అనే వ్యవస్థా రక్షణాభినివేశంతోనే విభూషణమైన మానాన్ని కూడా వదిలుకోని పీఠికా ప్రకృతిద్యమం! అని అనుకుందాం. ఎంత ఉచితమైన సంకల్పం! నన్నయ్యవాటి పరిషత్తులేకా వ్యవస్థలేకా భాష చెడిపోతోందే! అని ఇహ విన్నా తెవ్వగూ వినారించనక్కరలేదు. ప్రతివాది భయంకరులు పూనుకున్నాడు. మనకాభయం అక్కరలేదు. బాగుంది. అయితే-ఈ పనికి పీఠికా ఏనో ఉపక్రమించారయ్యా! అంటే వారితోనూ పీఠికానూ కాదు. నేటి తెలుగు కవుల్లో ఒక్కొక్కరినీ పేరుమోసిన సత్యనారాయణగారి తోనే! మరి 'ప్రధాన నిబ్బణనాథులు' తెలిసిన

వారైవుంటారు అచార్యులుగా! తత్రాఽపి. 'నానక లోహ వైధివసనాథము నాథకథన్ రచించెదన్' అని ఆయన ప్రతిజ్ఞచేసి రచిస్తావున్న రామాయణ కల్ప వృక్షంతోనే ఉపక్రమించారు. విమర్శనవస్త్రే సమాధానం చెప్పిపోని అనుకోవడానికి 'శిష్య వాత్సల్యము చెలువుదీర్చినమూర్తి! పెద్దదిక్కు వెంకన్నగారు కూడా ఇప్పుడు లేరాయ్. వెంకన్నగారంటే ఏమిటో మనవి చేస్తాను. 'కావలికంఠంబు కత్తికోరి.' సత్యనారాయణగారు చిక్కులోనే పడ్డారు. మరి ఈవచ్చిన విమర్శసామాన్యమైనదా? తల్లికోవడానికి పీఠికాదాయ్! అదైవా గ్రంథం యావత్తునూ వుద్దేశించి కానేకాదు. ముప్పైరెండుపద్యాలు వున్న భాగాన్ని గూర్చి మాత్రమే. ప్రతి పద్యమూ వుదాహరించి ప్రయోగాల క్రింద గీలుపెట్టి చిన్నాభిన్నంచేసి మిగిలిన గ్రంథం అంతా కూడా యీలాగే వుండి వుంటుందనటానికి మచ్చుతునకగా ఆయా విమర్శను నలయించారు ప్రతివాది భయంకరులు! పీఠికా రచయకుంటేనే ఉండే లినిపోతున్నాయి. భయం వేస్తోంది కాబట్టి 'భయంకర' మననావించి ప్రకృతిం ప్రతివాదిని మాత్రమే గ్రహించి (లాఘవానికి సుమండీ!) సమాధానాన్ని యథాశక్తి పుష్కరమిస్తాను. యశోనా, మృత్యుర్యా!

ప్రతివాడుల పుష్కరమ వాక్యం ఇది—“పై పాత్ర భాగము లోని ప్రతిపద్యము నుదహరించి (ఉదాహరించి—తప్పు. ఉదాహరించి అని వుండాలి) యందలి యాచిత్యానాచిత్యములను నా యోషింపఁబఱకు సహృదయుముతో (సహృదయుముతో తప్పు. సహృదయుముగ అని, లేదా సహృదయంతో అని కాని వుండాలి.) విమర్శించుటకు (బయల్పించెద.”

సహృదయత మాట అలా వుంచుదాం. అది దేవుడికే తెలియాలి. ప్రతివాడులు పద్యాలన్నీ లెట్టపెట్టి మేలుచేశారు. సమాధానానివ్వడానికి క్రమం వెతుక్కోనక్కరలేకుండా సరిపోయింది.

మొదటి ఆశ్లేషం—

(1) వ. రామలక్ష్మణులీరువులు గాధేయపాదాభి

వందనం బాచరించిన-

కం. రాముడు నమస్కరించుచు

నా మని పాదములు తాకినంతటన తనూ

గోమాంధువు లానంద

శ్రీమత్పులకాంబుధంగగృతి ముని పొంగె.

“ఈ వచన భాగమును నీ కంద పద్యభాగమును గలిసి యొక వాక్యముగా నూహింపబడియున్నది.”

అసలు యీ వాక్యం సరిగ్గా వుందా? అని విచారించాలి. ఉహించిన వానిచేత అని కలపబడ్డాయి కాని అని స్వతహా కలిసి లేవు. గెందూ విడివిడిగా నే వున్నాయి. “రామలక్ష్మణులు—ఆచరించిన” అన్నది కథానుసంధానుకమైన వాక్యం. అవి సమాపక క్రియతో వుండి తీరాలన్న నిర్బంధం లేదు. భారతాద్యనుకీలనం యేనూత్రమైనా వుండివుంటే యీలాంటి సంజ్ఞాం పుట్టకు. ఆచరణ సమకాలంలో ఒక విశేషం కనిచేత వివక్షితం కాబట్టి ‘ఆచరించిన’ అని అసమాపకక్రియ వాడబడింది. నమస్కార రూపక్రియకు పాదస్పర్శనం అనేది కాయికాంగం మాత్రమే. నమస్కారమంటే కాళ్ళు పట్టుకోవడమే కాదు. గురు పితృ స్వనామకథన రూపమైన వాచికక్రియ చేస్తూ—సమకాలికంగా పాదస్పర్శ రూపమైన కాయికక్రియ చేయవచ్చును. అలాగే చేయాలి కూడా.

రాముడు తాకినప్పుడే మునికి వొళ్ళు గరుహ్మ డవడమున్నూ, చెమర్చుడమున్నూ. ఏమంత వుప్రద్రవం వచ్చిందంటే మజి మని దృష్టిలో రాముడు ప్రాకృత శిశువుకాదు. లీలాగృహీత మానుష రూపుడైన సాక్షాత్తు రాముడు! పాంకుడైనవాడికి సన్నివేశాన్ని

భావించుకోగలిగిన కిక్కి వుండాలి. సుష్క భాషాజ్ఞానం చాలను.

లక్ష్మణస్వామి రాముడికన్నా తక్కువైపోవడం లేదా? అని విచారించడం ఆప్రస్తుత ప్రసంగం అవుతుంది. తక్కువా అంటే మరి తక్కువే అని అనుకోవలసి వస్తుంది. ఇంతిహా సారాంశం యిది—నమస్కార క్రియ రామలక్ష్మణో భిన్నాశ్రితం. అంగులో రామాశ్రియమైన నమస్కార క్రియవల్లనే మునికి పులక స్వేదోద్గమాది వికారం కలిగింది. కనుక ‘రాముడు నమస్కరించిన’ అనే పద్యంలో ‘రాముడు పునగు పాత్రుడైనాడు. పోతే—‘తాకినంతటన’ అనేవోల ఆలంకారస్థిని వుంది. ఏలాగంటే, రామస్పర్శకారణం. పులక స్వేదములచేత తెలియబడుతూవున్న ముని ఆనందం కార్యం. కారణం ఎప్పుడూ కార్యం కంటే పూర్వకాలికం. ఆలాంటి కారణంతో కార్యానికి యోగపద్యం చెప్పినట్లయితే ‘అక్రమాతిశయోక్తి’ అనే ఆలంకారం అవుతుంది. ఆ అక్రమాతిశయోక్తిని యీ ‘తాకినంతటన’ అనే అవధారణార్థకం గ్వనింపజేస్తోంది. విచారిస్తే నేకాని తెలిసే విషయం కాదిది. విశేష్యాన్ని వాడిన తర్వాత సర్వ నామాన్ని వాడడమే సామాన్యం. కాని నియమంలేదు. ఇచ్చట సర్వనామం వాడితే—అది ‘రాముడు’ అనే శబ్దానికికూడా ఆశ్లేషక మయ్యే చిక్కువుంది. అది అలాకాదు. ఇచ్చట ముని పొందిన ఆనందమే వివక్షితం. సంజ్ఞానివారణకే పునః మునిశిబ్దప్రయోగం! అది కాక—యిచ్చట సర్వనామంకంటే మునిశిబ్ద ప్రయోగంలో నే జౌచిత్యం వుంది. యేలాగంటే—రామస్పర్శకు పూర్వంవున్న మునిరూపం వేఱు. ఇప్పుటి రూపం వేఱు. ఇప్పుటి రూపం—రామస్పర్శ జనితమైన ఆనందంవల్ల పులకిత మున్నూ స్వీప్త మున్నూ అయింది. ఆ పూర్వరూపంలో వున్న మునికి—ఇప్పుటి యీ పులకిత స్వీప్తరూపంలో వున్న మునికి—కల అభేదాన్ని కేవలసర్వనామం కంటే ఆ వృత్తిమైన మునిశిబ్దమే సమర్థం గా స్ఫురింపజేయగలను. కవి యీ ప్రయోజనంజ్ఞానం యిచ్చట గెండుదోట్ల మునిశిబ్దాన్ని వాడారు కాని విశేష్యము నుపయోగించిన తరువాత సర్వనామమును వాడాల్సిన సామాన్య నియమం తెలియక కాదు. అలా అనుకోవడం పొరబాటు. ప్రాథక రచనలో పద ప్రయోగాచిత్యం యీలా వుంటుంది. ఇది బాలబుద్ధులకు అందేది

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

కాదు. చూచేకన్న వుండాలి. ఇంతవఱకు చాలననుకుంటాను.

“తనూరోమాంధువు లానంద శ్రీమత్పులకాంబు భంగద్వితీ ఆనంద వాక్యమా, సమాసమా”,

ఇది వాక్యమే. రోమాంధువులు—రోమాంధువుల యందు అని అర్థం. ‘ఎక్కొక్కచో జనంబు సప్త మికిన్ బ్రథమయను’ ప్రా—గ్యా. కా. నూ 20. ఉదా. ‘భావంబుల్ భయముజ్జగించి నొగుడీ భవ్యాద్రి చాటందగున్’ (హరివంశము) భావంబుల్—భావములయందు. చాలకపోతే తిక్కన్న గానకూడా వున్నారు. ‘హరిఃజోరి మోము బాష్పజలపూరము (గమ్యగ—) శిల్యప. మోము. మోమునంగు.

“అనందశ్రీమత్పులకాంబుభంగ ద్వితీ ముని పొంగెన్” యితేమీ జశినాభీమానం కాదు. ఆలోచించుచుండా తెలిసిపోవడానికి! కవిత్యం ఆలోచనా మృతిం. ఆలోచించికోలదీ విశేషాలు తెలిసే అవకాశం వుండాలి. వివరిస్తాను.

అనంద శ్రీమత్—అనంద సమృద్ధిమంతయులైన (సమృద్ధిమత్త్వం అంటే వ్యంజకత్వంచేతనని తాత్పర్యం. పులకాంబులు వ్యంజకాలు. వాటిచేత అనందం వ్యజ్యమానం అవుతుంది. అంటే కాని ప్రతివాది అనుకొన్నట్లు రోమాంధువుల కొనందమంటూ వుండదు.) పులక - గుర్పాటుయొక్క - అంబు భంగ-స్వేదాంబు తరంగములయొక్క - గృతీన్ - భరణముతో - ముని పొంగెను. అని చెప్పికోవాలి.

స్వామీ! యీ చెప్పికోవడం చేత ‘శ్రీమద్వీశేషణం సకల కల్యాణగుణ పరిపూర్ణుడైన శ్రీరామచంద్రుడికి తప్పిపోయిందే! అని మీరు నిర్వేదించనక్కరలేదు. సీరికచేసి రామాయణ కల్పవృక్షమంతా చదివండి. (ఈ ముద్రైరెండు మాత్రమే చదివితే ఎలా?) కొవలసిన్న విశేషణాల జోగుతుతాయి. సత్యనారాయణగారికి మికంటే తిక్కువ రామభక్తిలేదు. ఇంతికి ముఖ్యవిశేషం ఏమిటంటే—

“సన్నాధినియైన విశ్వామిత్రుని చెమటకా విశేషణము?” అనే మీ జానపాకరమైన సంశయం నివర్తిస్తుంది.

“ఇంతికి నీపద్యరచనసంకుల సారాంశము శ్రీరాముడు విశ్వామిత్రుని పాదములను స్పృశించు

టచే నామునికి గుర్పాటు కలిగెను” అని. అంతకన్న సాధారణ భాషాజ్ఞానము గలనానికిఁ దెలియని మహాస్మృతి భావనాబల మింజేమియులేదు. “ప్రసన్నగుణము సున్న.”

పై వివరణవల్ల సాధారణ భాషాజ్ఞానిమైనా లేదనీ, సంప్రదాయ విజ్ఞానం బొత్తిగారేదనీ, పాఠకులకు తెలిసిపోకుండా వుండడం ఎలా సంఘటిస్తుంది? ఒక వేళ సాధారణ భాషాజ్ఞానం ఉన్నట్లయితే, (లేదు అని ముందు ఊహిస్తుంది) శిబ్దాంతమాత్ర ప్రవణులకు గోచరించని విశేషాలుకూడా కొన్ని మరి వైపద్వ్యంలో నునవి చెళాను. ఇప్పటి కింతవరకూ చాలననుకుంటాను. మరి ‘ప్రసన్నగుణం’ మాట నెలచిచ్చాగు. మీ రినుకున్న అర్థంలో ఆది తిప్ప. ప్రసాదగుణము అని కాని ప్రసన్నతాగుణము అనికాని అనాలిసివుంటుంది. గర్భధర్మిభావమైనా తెలిసివల్లు కనబడదు. (ఇది సాధారణ భాషాజ్ఞానంలోనిదే) స్వాములు పాపం పెద్ద పని పెట్టుకున్నారు!

గంధం పెరిగింది. స్థానీయక వ్యాఖ్యంగా ప్రతివాదుల జౌచిత్యాచారిత్య విమర్శశక్తి ఆ యీ మొదటి ఆత్మసంజానే పాఠకులకు తెలిసి వుంటుంది. జౌచిత్య విచారానికి కావలసే మళ్ళీ వుపక్రమిస్తాను. ముందు శాబ్దిక దోషాలయిందీ బయటపడితే ఇప్పటికి అంటే చాలు.

టి. గాథేయు కన్నులు కమలప్రతాపిరాముయైన
రాము నేత్రములఁ గలియు
గాథేయు కన్నులు కదిలి వసిష్ఠుల
స్త్రీమిత నేత్రములను జేరఁదోవు
గాథేయు మాపులు కమనీయ రామ మే
ఘను మేన శంపాభిక్తులకు లాలయు
అందుగన్నను

“ఏమి విశ్వామిత్రుడో కాని తనకు నమస్కరించిన రామలక్ష్మణుల నెంతమాత్రము వాశీర్యదీపక నిట్టిమాపులు ప్రారంభించినాడు. ‘గాథేయ’ పదము వైవచనములో నొక్కమారు ఉపయోగింపఁబడి యదే యీ పద్యములో నాలుగుసార్లు ప్రయోగింపఁ బడుటలో సారస్వమేమియు లేదు.”

నాలుగు పాదాల్లోనూ గాథేయపదానుభృతికి—నమస్కరించిన రామలక్ష్మణులను, విశ్వామిత్రులు

ఆశీర్వాదింపక బోవడానికి. కారణాలు తరవారి ఆలోచనాం. ముందు పెద్దచిక్కు వచ్చిపడింది. యీ శింపాధికాంతులవద్ద. ఏమిటి శింపాధికాంతులు? ప్రతి వాసుల బాధయింది-

“అందమైన రామునియొక్క మేఘమువంటి శరీరమువందు గాఢాయుని చూపులు ‘శింపాధికాంతు లొలయు’ అని యున్నది. శింప- మెఱుఘు. అధికును కొంతిని ఆర్థ భేదములేదు. ‘అధి’ శిబ్దము స్త్రీలింగము ఆకారాంతము. ‘అధికాంతులు’ సరియేనా? పండితులు యోజింపవలసివచ్చింది.”

వ్యుత్పత్తి యెంత గుప్తీకృతమోవునో తెలిసికోవడానికి యిది మద్దతునక! యీ మాత్రం పరిశీలించి యీ పనికి పూనుకోకపోతే నిర్వంధించే చివరి? ‘అపండితుణ్ణి’ అనే స్వప్నగూఢావహానమే వుండివుంటే గ్రంథం యంత పెరిగేదకాణీ! అస్తాంతిత్—‘శింపాధికాంతులను’ వ్యాకరిస్తాను. శింశేన- ఆభాతీతి- శింపాభా- నా- కాంతి- శింపాధికాంతి- ‘అభివృద్ధి’ పదం ‘అభి’ అవ్యయం ‘అభివృద్ధి’ అవ్యయము ‘పుంవత్కర్మవారయ బాతీయ చేశీయేషు’ యీ సూత్రాలవల్ల పై గూఢం నివృత్తమవుతుంది. యీ భాగ్యానికి కొముదిదాకా పానకకర్తను. రఘువంశం ప్రథమస్కం పూర్తిచేసి, ద్వితీయస్కం యెనిమిదో శ్లోకం వరకైనా చదివి గ్రంథ పరిపూర్తి చేసివున్నా, చాలు.

‘మరుత్ప్రియుక్తౌశ్చ మరుత్స్వభాధిం’

యిక్కడ నిగ్రహం యెట్లాగో మల్లిచానులు చివరించే వున్నాను.

‘అందుకొన్నాను’

ప్రత్యయంపై ప్రత్యయం కూర్చుట తిగవని ప్రతివాదుల కావనం! కాని కొన్ని ప్రత్యయాలు కేవల ప్రత్యయ మాత్రములేకాక స్వతంత్ర వ్యవహార యోగ్యములై వున్నాయన్న విషయం తెనుగువ్యాకరణాలు చూచివున్నవారికి తెలియకపోదు. ‘అందు’ స్వతంత్ర వ్యవహారయోగ్యమే! నిత్యవ్యవహారంలో కూడా మనం ‘అందుచేతి’ ‘అందువల్ల’ ‘అందుకొఱకు’ ‘అందుండి’ మొదలై నవి వాడుతూనే వున్నాం.

(4)కం. మునిదృష్టిలోన మలంచుచు

మునుజేర్వరు గని వసిష్ఠ మానిం గని తి

క్రిస్తనారిం గని యొక క్రొ

త్రినవ్య నవ్య చిలులనియె ధాత్రీపతిగో.

యీ పద్యంలో “విశ్వామిత్రుడు మూడుసార్లు ‘కని’ నాడు” అని ప్రతివాదులకు వేదన! మూడుసార్లు కన్నది ఒక్కజేతకాదు. ముగ్గుర్ని! (మనుజేంద్రుని, వసిష్ఠమానిని, తిక్కినవారిని.) బాధే. అయినా తిప్పన, విశిషిగానే ‘కన’వలసి వుంటుంది. వసిష్ఠులవారిని చూచిన చూపులో అర్థం వేరు. దిశాగ్రుణ్ణి చూచిన చూపులో అర్థం వేరు. తిక్కినవారిని చూచిన చూపులో అర్థం వేరు.

“నవ్య” కందపద్యమునకు గావలసిం శిరశేగముచు భిగ్గు పఠించినది”

‘యీ పద్యానికి’ — ‘యీ శేగం’ — అంటూ ఓకొక లక్షణ గ్రంథంచేసి వ్రాసిపెట్టివచ్చు వుంది! సమర్థుడైన కవిచేతిలో యే పద్యమైనా భావానికి అనురూపమైన నవక నడుస్తుండికాని దాని నవకంటూ అది నవనను. కందపద్యంలో ‘శిరశేగం’ వుండాలనుకోవడం, భావానుసారంగా రచన వుంటుందని తెలియకపోవడం!

(5)మ. ఎవరయ్యా! రఘురామచంద్రులకు,

గానీ యస్త్రవిద్యాలకుల్

నవభావ పలుచిర్లచందమున నీ

నావై శిష్యుల్ని మొ

ప్పవలెన్, శ్రీ రఘురాము బాహు

పటిమల్ ప్రాశస్త్యమందనవలెన్

వివృతింబుల్ మునికోటి యజ్ఞతీతి

నిర్విఘ్నుల్ని మొప్పనవలెన్.

“రామచంద్రులకుగానీ” ప్రతివాదులకు పది చేబ్బదిమే రానవ్వదు సమానాలు తెలియకపోవడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. ‘రామచంద్రులకుగా, నీ యస్త్రవిద్యాలకుల్’ అని విరుచుకొని తిమక పడ్డట్లు కనపడుతోంది.

“క్రీరాములకు దక్కిన విద్య లన్నిటివలె నె యంతవఱకు నస్త్ర విద్యయందును వసిష్ఠులే గురువు.”

యీ మాట కొధారం యొక్కడ వుంది? వాల్మీకిలోలేదు “గజస్కంధేఽశ్వశృంగేచ, రథ చర్యాను సమృతాః ధనుర్వేదీ చ నిరతిః పితృశః శ్రూషణేరతిః” అని మాత్రమే వుంది. రఘువంశపు రాజులకు వసిష్ఠుల గురుత్వం ధనుర్విద్యా విషయంలో కాదు. ఆ రోజు!

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

అంతా బాల్యంలో తమ తమ తండ్రుల వద్దనే గమస్సు పట్టినట్లు తెలుస్తుంది.

“త్వదం స మేధ్యాం పరిధాయ రారః
మ శ్చితాఽస్త్రం పితు రేవ మంత్రవత్
స కేవలం తగుదురేకపార్థివః
క్షితావగూ దేకగమర్థతోఽపి సః”

రఘువంశం.

వారీకాన్ని పటిమాస్తే శ్రీరాములకు విద్యలన్నీ ‘ప్రజేదిరే ప్రాక్షేన జన్య విద్యాః’ అన్నట్లు స్వయం ప్రకాశములైనట్లే తోస్తుంది. అప్పటికి గమస్సులో అంతో యంతో సుగుత్వమంటూవుంటే అది దశ రఘునిదే అయివుండాలి. ‘గమర్వేదేవనిరతః పితౄ సక్రూపణేరతః’ అనేకదావుంది! ఇహ రామాయణ కల్పవృక్షాన్ని పట్టిమాస్తే శ్రీరాములకు గమర్వేద్యా సుగువు కైకయి. చదివితే తెలుస్తుంది.

“రామునకు సుగువుగా నుండుట కితరులు తగనియుఁ దానే తగుదుననియు నిధిక్షేపించు చున్నాఁడు” (వసిష్ఠుని!) యీ ఆకాశసాగం యెలా నిలుస్తుంది? అంతవఱకు శ్రీరాములకు గమః పరిచయమాత్రం వుండివుండవచ్చును. ఆ గమః పరిచయానికి దశరఘుడో! కైకయియో (అర్జునుడికి కృపాచార్యులకు మల్లే) సుగువులై యుండవచ్చును.

ఇహ ఆస్త్రవిద్యలకు సుగువు కావలసే వున్నాడు. ఇందులో వసిష్ఠులకు తగిలే అభిక్షేప మంటూ ఏమీలేదు.

“రఘురామచంద్రులు — అని బహువచములో నొకతూరియు ‘రఘురాము’—అని యేక వచనములో నొకతూరియుఁ బునరుక్తి దోషముతో నుపయోగింపఁ బడి యున్నది.”

‘అది బహువచనంతో, వుంది. ‘ఇది యేక వచనంలా’వుంది. అని ఒప్పుకుంటూ యింకా వునరుక్తి దోషం ఏమిటి?

‘హిరఘురామచంద్రులకుగానీ! సుగువులేవరయ్యా? అన్నది ‘భోగట్టా చేయడానికి దశరఘుడే విశ్వామిత్రు లడిగిన వాక్యం. అప్పటి కింకా శిష్యుడు కాలేదు కాబట్టి ‘రఘురామచంద్రులు’ అని మన్నించడమే మర్యాద.

ఇహ తాను సుగువు కాదలచుకున్నాడు కాబట్టి యిచ్చట ‘రఘురాము’ అవడమే వుచితం. ప్రసంగ మర్యాద తెలిస్తే యిది తెలుస్తుంది.

“నవభాహా పటుదీర్ఘ దండుఁడు”

విగ్రహ వాక్యం వ్రాసి చూపిస్తాను.

పటుశ్చాసా - దీర్ఘశ్చ - పటుదీర్ఘః - పటు దీర్ఘ శ్చాసా - దండుశ్చ - పటుదీర్ఘ దండుః - బాహు - పటు దీర్ఘ దండావన - బాహాపటుదీర్ఘ దండో - నవో - బాహా పటుదీర్ఘ దండో - యస్య - సః - నవభాహాపటుదీర్ఘ దండుః - అన్య

కాస్త కావ్యశిక్ష అంటూవుంటే నే కాని మరి యిలాంటి గండాలు గడవడం కష్టం!

“మునిగోటియజ్ఞతతి నిర్విఘ్నత్వము ఇదియొక్క సమాసము. ‘వివృతంబుల్’ అను విశేషణము ‘యజ్ఞతతి’ అన్న నామిపదమునకుఁ జేందినది; కుదుగునా?” వైది ఒక్కసమాసం కాదు. ‘మునిగోటియజ్ఞతతి’ వరకే సమాసం యజ్ఞతతిన-యజ్ఞములయందు-నిర్విఘ్నత్వము. విఘ్నాభావము-ఒప్పువలెను. అని యర్థము. ‘వివృతం బుల్’ ‘రఘురాము బాహుపటిమలకు’ విశేషణంకాని, యజ్ఞతతికి కాదు. ప్రకటితములై రాముని బాహుపటి మలు ప్రాశస్త్యంలోకి రావాలి! అని విశ్వామిత్రులు ఆశంపిస్తూ వున్నారు. మరి యే అర్థం చెప్పాలని ప్రతి బాదులు ‘వివృతంబుల్’ యజ్ఞ తతికి విశేషణం గా విరిచి వున్నావో! బ్రహ్మభేద్యం గా వుంది.

(6) చం. మొనసి భృశాశ్వద త్రిములు

మూలము నున్నవి నాకవన్ మహా
స్త్ర నిర్భర విద్యలల్లె

రఘురామునకై యవి యెల్లనిచ్చెదన్
మనుజుమహేంద్ర! పంపును
కుమాగుని నా చెనుజెంబ; నూరక
యనలము దాచుకొన్న భలమా?

క్రతుయోగ్యము కావలెనామి!

“ఉ త్రిమ కవులు ప్రతిపదము వర్ణయ క్తముగ ఇ వాడియున్నారు. ఇచ్చట ‘మొనసి’ యట్టిది కాదు. ‘మహాస్త్ర నిర్భర విద్యలు’ త్యర్థపదమైన ‘మొనసి’ తో బద్ధము ప్రారంభింపబడినది గాన ప్రాసశోభు

నింజొక వ్యర్థపదము 'నిభృతి' కావలసి వచ్చినది. ధార కుంటినది."

ఇలాంటి విమర్శలు పుటపవనా వున్న కాలంలో పుత్రుల కవుల్ని నిర్ణయించుకోవడం సామాన్య జనులకు కష్టమే అవుతుంది. 'మొనసి' యేలాంటిదో విచారిద్దాం. మొనయు - ధాతువు. క్త్యార్థకం మొనసి - మొనతీరి - ఉన్ముఖమై అని కదా అర్థం! అస్త్ర విద్యలు మొనయుండేవి? కొంచెం ఆలోచించి వుంటే - 'ప్రయోగ వేదానుమపాల్య-ప్రయోగ వేదను ప్రతీక్షిస్తూ' అని గోచరిస్తుంది. మరి కామ కోధాల్ని జయించి బ్రహ్మరై కూర్చున్న ఆ విశ్వామిత్రులవద్ద వాటికి వినియోగం ఎలా వుంటుంది? పూర్వాశ్రమంలో విశ్వామిత్రులకు ఆ అస్త్ర విద్యలు 'భృశాస్వయం' నే ముని యిచ్చినవి. అవి శ్రీరాముల దగ్గరకవచ్చి రాక్షసుల మీద ప్రయోగింపబడడానికి వేచివున్నాయి. అస్త్ర విద్యలు వేచివుంటాయా? అంటే వుంటాయి. అవి చెరిశావంతెనులు! ఇన్నాళ్ళ నుండి అవి ఆ మునియందు నిభృతిమై వున్నాయి. నిభృతిమై వున్నాయన్నమాట! యింత తాత్పర్యం మనకోసం వేచివుంటే - 'మొనసి' 'నిభృతి' వ్యర్థ పదాలెలా అవుతాయి? 'ధారకుంటినది' ధారకుంటుంది. తెరుతుంది. కుంటేనది నవక, ఏదో చకటి! అది యిక్కడ కుంటిన మాటే నిజమైతే-యెక్కడ పడితే అక్కడ ప్రాసల్లోకి విరిగిపోయే తిక్కన పోషయజాలవారి ధార యావత్తూ కుంటిందనే అనుకోవలసివస్తుంది.

"అనలము దాచుకొన్న ఫలమా? క్రతు యోగ్యము కావలెన్ జూని!-రాముఁ డనలముతో బోల్చుబడినాఁడు. అనలము దాచుకొన్న ఫలము లేని మాట నిజమేకాని యది దాచుకొన్నవారిని దహించి వేయును. రాముఁ డట్టివాఁడు కాదు."

యెంత నూత్నదర్శిత్యం! దాచుకోవడమంటే బహుశా వొగ్గొనని పీరి తాత్పర్యం అయివుంటుంది. అలాగే అయితే అది దహించివేసే మాటే నిజం. పిరి మాగ్గానికి మనమేమి చేయగలం?

'సప్తా-రక్షణే' దీనికి సరైన తెనుగు ధాతువే 'దాచు' అన్నది. దశరథుఁడు యాజ్ఞకుడు; అనేక యజ్ఞాలు చేసినవాడు. యాజ్ఞకులకు అగ్నిగోపనం

నిత్యమవసరమైన విషయం. అయిపై యగ్నిమాట అలావుంచి కొంచెం లోతుకు దిగితే-అప్రకటితమైన ప్రస్థవశేజం-రాముడనే అగ్నిని దాచుకొన్న శివీవృక్షం దశరథుడు! విశ్వామిత్రులూ యాజ్ఞకులే. అయి అగ్నిని ఆహరించడానికి గాను దశరథుని వద్దకు రాక! శివీవృక్షంలోవున్న అగ్ని శివీవృక్షాన్ని దహించేదికాదు. యాజ్ఞకులు శివీవృక్షంనుండి అగ్ని నాహరిస్తారన్నది ముందు తెలియాలి. యిందులోవున్న బౌచిత్యం మనస్సుకి పట్టకపోతే! తస్మై నమః!

(7) ఉ. చిత్తము చిత్తమంచు నృపశేఖరుఁ
దాసమ దాస్యహాసుఁడై

యొత్తిగిలెన్ నిషణ్ణతను; నొత్తిడి చేసెను

మాని; రాజు లో

సుల్లిల మందుచున్ బ్రభు! ప్రభూ!

బ్రతుకంతయు నాచికన్న యీ

పాత్తులవిష్టం బాసి నిలుపొపయ్యా!

నిముసంబు నేనియ్యన్.

"తెనుగు కవిత్వము వ్రాయునపుడు సంస్కృత సమాసములు కూర్చుట సాధారణమే. అయిన నవి సహజముగా నుండవలెను. 'అనమదాస్యహాసుఁడు' అట్టిది కాదు."

'తెనుగు కవిత్వం వ్రాసేటప్పుడు సంస్కృత సమాసాలు కూర్చుకోవచ్చు' అని ఆనమతి ప్రసాదించారు. యీ నవభాషావ్యవస్థాపకులు! బ్రతికాం. అయితే ఒక నియమం వుంది. అవి 'సహజంగా' వుండాలి! యీ సహజంగా వుండవలసినవి ఏమిటో తెలియడంలేదు. వివరించివుంటే బాగుండేది. మనకు అర్థం కానిదల్లా ఆసహజమేనంటేమాత్రం మళ్ళీ విగ్రహవాక్యం వ్రాయవలసివస్తుంది! అంత శ్రమ కలిగించడానికి యిచ్చంలేకనే దీన్నిమాత్రం 'అసహజం' అనేదాన్ని వివరించకుండా పిరిలా విడిచేసి వుంటారు. కాని యిది విచారించవలసిన విషయం మాత్రం బ్రేమ.

సంస్కృతంలో వాల్మీకి కావీదాసులు సమాసాలు కూర్చారు. భవభూతికి సమాసమంటే యిచ్చమే. 'హేమాహేమీలు హర్షమరాధలూ సమాసగ్రధనంలో చేరుమోసినవారే. పిరిందరూచేసే సమాసగ్రధనంలో అంతినమైన వైవిధ్యం వుండి వుంటుంది. ఒక్కొక్క

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

కవి ఒక్కొక్క ప్రయోజనంకోసం సమాసం చేస్తాడు. అయితే పూర్వాలంకారికు లెవరూవీరివీరి సమాసాలు సమాజాలనీ—వీరి వీరివి అసమాజాలనీ—ప్రకృత సవభాషా వ్యవస్థాపకులకు మల్లే కేటాయించి నిష్కర్ష చేసినట్లు కనపడినాడు. సంస్కృతంమాట మన కెందుకు గాని తెనుగులో చూద్దాం. నన్నయగారి సమాసాలు వేరూ, లక్ష్మణగారివి వేరూ. మరి శ్రీనాథుడొక డున్నాడు. పోతన్న గారున్నారు. వాచన సోమన్న, రామకృష్ణకవి, రాయలూ, వున్నారు. వీరందరికంటే పెద్దన్నగారి కూర్పు వేరుగా వుంటుంది! అయినా చెప్పిన పెద్దలందరూ భాషా మహా సాధనానికి ప్రంభాల వంటినారు! వేడు సత్యనారాయణగారూ సమాసాలు చెప్తున్నారు. వీటిలోవున్న వైవిధ్యమేమిటో, ఎవరు ఏ ప్రయోజనంకోసం సమాసం చేస్తారో, ఇందులో సమాజాలేవో, అసమాజాలేవో, నిష్కర్షచేసి పెడితే—రాబోయే ‘సంపర’కు ప్రయోగిస్తుందనుకుంటాను. ఇంత బెడద దేనికిగాని—‘అనమదాస్యహాసుడికి విగ్రహం వ్రాసి పూరుకుంటే సరిపోతుంది. అనమత్—అస్యం—అనమదాస్యం—అనమదాస్యే—హాసో—యస్య—సః. ప్రకృతిలో దశరథుడికి కాబోలు. ఆ యీ విశేషణం! అస్యానమనం (మోము వంచినవం) అడిగితూ తప్పకుండా వచ్చిందే! అని—హాసం మన ప్రసాదనానికి—(రాముణ్ణి విడిచి నే నుం డి లే ను. స్వామి! దయయించి నన్ను నిర్బంధించవద్దు. అని) ప్రయత్నపడి తెచ్చుకొన్నదే వుండాలి! కవి హృదయం ఏమిటో సమకాలికులే కాబట్టి అడిగి తెలిసికో వచ్చును.

“ఒత్తిగలెన్ నిష్ఠాను నిష్ఠానైవయనగా విషణ్ణతయని రచయిత యుద్ధేశమా కాకున్న ‘నిష్ఠానైవ’ కర్పించును.”

యీలా అనవంకంటే దుస్సహనం అంటూ వుండదు. సింహాసనమీద కూర్చున్నవాడు కూర్చున్నట్లే దశరథుడు ప్రక్కకు ఒత్తిగలెనని దీని తాత్పర్యం.

“ఈ పద్యరచయిత గణపతిపూర్తికృష్ణశైవసానిరర్థకముగ ద్రుతిము నుపయోగించుచుండును,”

పద్యరచయితా? యెంత ‘కితాబు’ కటాక్షించాడు స్వామి! యీ ప్రతిజ్ఞమీద నిలబడాలి! ఉత్తమకవులతో, వారెలా ఉత్తమకవులయ్యాలో, ముందు నిరూపించాలిగితే—వారిగ్రంథాల్లోంచే వుదాహరణలు వస్తాయి. ఇది పూర్తికే రాలేదు! మాట వీరి పొడదు! ప్రకృతిమనుసారము.

“నిష్ఠానైవ నోత్తిడిచేసెను అట్టిది”

ఎట్టిది? మనకు పదచ్ఛేదము కూడా తెలియదని నిరూపించునట్టిది! తొందరలేదు; మనవి చేస్తాను.

నిష్ఠానైవన్—అత్తిమీస కరీరములవాని—

(నిష్ఠా - తను - యస్య-సః) మాని యొత్తిడి చేసెను.

‘ఒత్తిగలెన్’ సమాప్తకయ. ‘నిష్ఠానైవ’ అన్వయించదు. దీనికి ప్రతివాది భయంకరులు తిట్టుకోవం కష్టం! వదిలేస్తాను.

“బ్రతు కంతయు వాచికన్న యీ పాతులవిష్ట” దశరథుని యర్థింతయును కారమును నూచించుచున్నది” నిజమే! అంతి పనికిరాదు. ఆ దశరథునిన్నవాడికి విచే కంటేదు. ఆ మమకారంతోనే ప్రాణంతిసుకున్నాడు!

“మన మింకను బాంశిత్యమును సంపాదించుకొని యాస్థాయిసండుకొని విచారితమున్న జిజ్ఞాస యవ సరములేదు” మన మింకను బాంశిత్యమును సంపాదించి కొనవలెను! ఆ స్థాయిసండుకొనవలెను! విచారింప వలెను! జిజ్ఞాస యవసరము! జిజ్ఞాస యవసరములేదనుకొంటే!—యీలాంటి కావ్యాలక్షానికి రాకూడదు.

“ఈ పద్యమునుబట్టి దశరథుడు. రామునింబంధులకు వాగానము చేయలేదనుట స్పష్టము.”

స్పష్టపడి ఏం సాధించి పెడుతోంది?

(8) ఉ॥ రాముడు నాకు స్నానమును

రాముడు నాకు జవంబు ధ్యానమున

రాముడై యెల్లనా బ్రతుకు

రాముడు నన్ను న గన్నెంతిండి యీ

రాము వివాసి మేమమపురా!

మన జాలను. కాదయేని; నీ

రాముని వీడి యీ యఖిలరాజ్యము

గాధిసుతా! గ్రహింపవే!

“ఇన్ని సాగులు రాముడు! అని ప్రయోగించుటచే యతిప్రాసలు సులభమైనవి. పద్యమునకు గావ్య లక్షణము తక్కువైనను పలుసార్లు రామనామ స్మరణము కక్కినది; అది మంచిదే కదా!” యతిప్రాసల వల్ల కలిగే యిబ్బంది యీ వ్యాసరచయితకు (యాయన పద్య రచయిత కూడా అయివుండాలి!) బాగా స్వానుభవం! వున్నట్లు గోచరిస్తుంది. లేక పోతే యిన్ని సార్లు వాటి ‘పూసు’రాదు. భాస్కరు డీనునకు అభిమానకవై వుంటానని యీ వ్యాసం చివరి భాగాన్ని బట్టి తెలుస్తోంది. అందులోంచే ఒక వుదాహరణ యిస్తే యీ ఘోష కొంత తప్పేట్లు వుంది. అయీ పద్యం యొక్కడిదో అనుకుంటారేమో! సరిగ్గా యది ఘట్టంలో వుంది. దశరథుడే అంటున్నాడు—

కం. రాముం డెగ్రతనూజుండు

రాముడు కులవర్తనండు రాముడు ప్రియంజే

రాముని బుర్రే జాలను

రాముని నేర బాని తుణుగు బ్రతుకగఁ జాలన్

భాస్క. రా.

దేవుడు యీయనకు ప్రసాదించివున్న పుణ్యస్థలి వైభవమే మనకు, ప్రసాదించి వున్నట్లయితే! ఆయా వైపద్యంలో 'రా, ముండా' అపరిహార్యములే అయ్యివి. సందేహం లేదు. పూర్వ ఘటాల్లో మాకే వున్నాం కదూ! వీరి పదచ్ఛేదనైపుణ్యం!

ఇంతకు యీ రామపదవృత్తి వల్ల కావ్య లక్షణం తక్కువయ్యే మాట యెలా వున్నా, పుణ్యం భాస్కరుడి కక్కున దక్కిందా? ప్రకృతకవి కక్కున దక్కిందా? అన్నదే ప్రకృతం విచారణీయాశం అనుకుంటాను! అలా చూసుకున్నా ప్రకృత కవిదేవతైవేయ్యిగా కనబడుతోంది. భాస్కరుడు వ్రాసింది కందం (శిరవేగం కలది!) చిన్నది. ఎక్కువ పుణ్యం తీసుకు రాలేదు. మరి వాల్మీకిల దగ్గరకు వాళ్ళే, ఆయన దక్కించుకున్నంత పుణ్యం ఎవ్వరూ దక్కించుకోలేదు. ఇదే ఘటం వాల్మీకిలో 'నరామం నేరఃమర్తసి' 'నరామం నేరఃమర్తసి' ఏదేనిమిది సార్లైనా అనువృత్తిమయింది.

కథా ఘటం యెలాంటిదో, పాత్ర యెలాంటి మనస్థితిలో వుందో, హృదయం పెట్టి తెలుసుకుంటే, యీలాంటి నీరసప్రసంగం నాలుకకుండు.

"ఎల్ల నా బ్రతుకు" అపసవ్యము. 'నా బ్రతుకెల్ల' సవ్యము" సవ్యమే! అపసవ్యమే! 'ఎల్లన నభ్యుల' ప్రయోగించిన శ్రీనాథుణ్ణి హరిసివుంటుంది, అప సవ్యాన్ని సవ్యంగానో, సవ్యాపసవ్యంగానో, యెలాగో ప్రయోగించి వుండే వాడు!

'సన్ను' గన్నతండ్రి

"ఈ 'ను' గణము కొఱకేర్పడినది" నాకు స్నానము, జపము; భావనము; ఎల్ల నా బ్రతుకునకు; వెనక యిన్ని వున్నాయి. సన్ను 'ను' గన్నతండ్రి ఇక్కడ సముచ్చయం వుండితీరాలి.

కాదయ్యే; "గణముకొఱకు ఏవార్థకముజేసి విసంధి సేయుటలో విశేషములేదు "

ఏవార్థకంచేసి సంధి విరవడంలోనే విశేషం వుంది. మరి యిది 'విశ్వామిత్రప్పట్ట!'!

'గాధిసుతా!'

"అన్న సంబంధం పాదపూరణార్థమే." యింత నిశ్చితజ్ఞానం పనికిరాదు. యెటువచ్చి యెటు పోతుందో! కాస్త ముందూ నవకావుందాలి. విశ్వామిత్రుల పూర్వలకున్నా, ఆయా విశ్వామిత్రులకున్నా స్నేహ సంబంధాలు వుండివుంటాయి. అనునయంలో దాన్ని గుర్తీ తీసుకురావడమే దశరథుడి వుద్దేశం.

ఈశ్వాసకర్త చూపించిన దోషం వంటిదే మరీ మరీ చూపించి చాలా విసుగు కలిగిస్తున్నాడు. దోషాలే చూపడం మరొకప్పుడు వాటిని బారి

వారీగా కేటాయించి, బాతికి ఒక్కొక్కటిగా చూపించి వుంటే బాగుండేది. యెన్ని చూపించినా, నిలిచే భాగ్యానికి హక్కులే నోచుకున్నట్లు కనబడడం లేదాదా! యీయనకు 18 వ పద్యంలో గానీ విసుగు రాలేదు. చెప్పిన సమాధానం వంటిదే తిరిగి చెప్పవలసి వస్తున్నందుకు నాకేప్పటికీ విసుగ్గా వున్నది. యంతో అయితే మనం యెరిమిదో పద్యంలోనే వున్నాం. ఇంకా యిరవై నాలుగున్నాయి. ఇప్పటికే గ్రంథం చాలా పెరిగింది. ఆయా సమాధానం చెప్పిన అంశాల్లో యేవక్కడైనా ప్రతివాదులు నిలబెట్టికో గలిగితే— ప్రత్యక్షరశోగా మిగిలిన యిరవై నాలుగింటికీ సమాధానం వ్రాస్తాను. లేనిపక్షంలో నాకే వృథాశ్రమ జేసికే? అయినా గచ్చివ్యాధిభావంగా మరి కొన్నింటికీ వ్రాసి విసుగు పోయేక్కో దుర్భరమవుతోందో అక్కడికి నిలిచేస్తాను.

(9) చిల్లచిల్లలయ;

"అనవు 'చిల్లచిల్ల'లయనదట అనుకరణ శబ్ద ప్రయోగములు మాధేయోయున్నవి; (రూఢములైవున్నవి అనాలి) వాని నెవరియిచ్ఛము వచ్చినట్లు వాగు వ్రాయుటకు హక్కు లేదు"

'చిల్లచిల్లలు' అనుకరణశబ్దమా? యెవరైనా చెప్పిన బాపతో, స్వబుద్ధి వైభవమేనో!

చిల్ల—శకలము. యిది శబ్దత్వకరంలో వుండదు. మరోదాన్ని ఆశ్రయించాలిసివుంటుంది. (మా—చిల్లపెంకు) సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువులో వుండవచ్చు.

"ఆ విశ్వామిత్రుని నవ్వు 'ముసరి'నదట. 'ముసరులు' ఈగలు క్రమ్ముటకే వాడునుగు. తపోనిషాగరిషుడైన విశ్వామిత్రుని బహుధారాశ్రమైన నవ్వునకీ నీచ శబ్దము తగదు."

నీచములు కావడానికి పదాలు చెనేకొన్న పాప మంటూ వుండదు. మన బుద్ధివిశేషాన్ని బట్టి రమ్య భావాలు తోస్తాయి! 'ముసరులు' విన్నవెంటనే స్వాములకు 'ఈగలు ముసరివ' దృశ్యమే స్ఫురణకు రావాలా? పెన్నెలలు గుర్తుకురాకపోతే మానీ, చీకట్లు ముసరడమైనా గుర్తుకువస్తే—కొంత బాగుండేది. ఆ దశరథుడి సభాభవనాంతరాలలో ప్రతిగ్ధించి శిశిలీతమైనట్లు వివరస్తోండేకాని, స్వాములు చూచివున్నట్లు విశ్వామిత్రుల నవ్వు 'బహుధారాశ్రమయిందే!' "ఎవరి యిచ్ఛము వచ్చినట్లు వాగు వ్రాయుటకు హక్కు లేదు"

ససిగా సంస్కృతమూ రాక—తెనుగురాక కనీసం పదచ్ఛేదమైనా తెలియని యీలాంటి 'అపుణ్యత్వం ప్రాతిపదికలకు' కవిలోకాన్నంతా కాసిందే యీ నియంతృత్వాధికారం యెవరు కట్టబెట్టాలో!

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

“ఏదియైన నిశ్చయని దశరథుడనివట్టి పాత్యములో నెచ్చటను జెప్పబడియుండలేదు”

పాత్యంబో అంటే—యీ ముప్పైరెండు పద్యాలలో అని కాబోయి! వస్తున్నా; మరి న్యాసారంభంబోని—

“మూలములొని కొన్ని పద్యములు వికావంబడి నవి. ఆ సంగతిని గమనించి దీనికిఁ బూర్వరంగమును బఠించి ముద్రా స్థానిత్యములను గుర్తజేసి—”

యిత్యాది ప్రతిజ్ఞాపనింపరగావున్న ‘దీనికిఁ బూర్వరంగమును బఠించి’ అనేవానికి భంగంవస్తోంద!

పూర్వరంగంగాన్ని పఠించినమాటే నిజమైతే— యీ క్రింది పద్యం ఆ మాటలలో భాగంవుంటే తప్ప కనపడకపోదు. యిది విశేషమే కాక;

కం. ఇది యాహుగవచ్చుగాదని
మది నెంచకు డేదియైన మామక పుణ్యా
స్పదము మాతాత్ సుపురితిము మీ
వచనంబుననుండి రా నెవలయును న్నాహి!

‘మీనదనంబుననుండి రా నెవలయును’ మీనోటి నుండి వచ్చి తీరాలి! అంటే. వెంటనే యిస్తున్నాను. అని తాత్పర్యం!

(10) “మాకొకలియం మఱింగుమా?”

అంగభగోయుడెవ్వడూ ఆయా జాతీయం లో వున్న అచ్చత్యాన్ని గూర్చి శంకించి వుండకు అయినా విశ్వామిత్రులకు ‘ఆకలి’ యొక్క వే! అని పురాణాల్ని బట్టి తెలుస్తూ నేవున్నది. పైగా దశరథుడి మునుకారం ‘రాముడే నాకు స్నానము’ అన్నంత సరాకృష్టలో వుంది. స్నానమే అయినవాడు భోజనం కూడావది యొక్కడ వుంది? దశరథుడి మాటమీద విశ్వామిత్రులు చమత్కరించి వుంటారనుకున్నా సరిపోతుంది. ‘నీకు స్నానమయితే ఆవు నేమాకొని భోజనముని మేము తినడానికి నీకోడుకును తీసుకుపోవడం లేదు’ అని, యిలా స్నానమూ, భోజనమూ, ఆనడానికి ఆ ‘రాముణ్ణి’ చల్లదనమూ, తియ్యదనమూ, ఏకాంటివో ఆ దశరథ విశ్వామిత్రులకే తెలియాలి!

‘పిచ్చి పా!’

పతిరాగుడైన యేమునికైనా, అంత పుత్రమోహ పరవశిత్వం పిచ్చిగా నే గోచరిస్తుంది. ‘పిచ్చి వాడా!’ అని అనుకోవడం స్నేహాతిథియంలో కూడా కనబడు తుంది.

(11) “అస్త్ర విద్య నేర్చుటకే ముఖ్యముగా రామునిదొడ్కిని పోయెద నని విశ్వామిత్రుఁడు దశరథుని మధ్య పెట్ట చున్నాఁడని మాట.”

“విద్య నేర్చుటకే నీసికొనిపోవుచున్నాను. తగు నాతి నాకోక నూత్నమైన కార్యమును జేసిపెట్ట వలెను.” అని కృత్రిమముగా నే యనుచున్నాఁడు.”

ఆ విశ్వామిత్రుల రాకకు ప్రయోజనం ఏమిటో, దశరథుణ్ణి ఆశ్రయించడానిగాను వచ్చి—ఆమాట ముంగుచెప్పకుండా—‘మీనాడికి చగువు నెబలెను. నానెంటు పంపవలసింది’ని దశరథుణ్ణి మధ్య పెట్ట తున్నాకో! ఏం చెప్తున్నాకో! నాల్గ్రికంలో వున్న వసిష్ఠుల యీ నాకర్థం చూస్తే తేలిపోతుంది.

“ఏవంటిగోష్ఠి మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహా యశాః

న రామగమ నే రాజన్! సంశయం కర్తవ్యమర్హసి
తేహం నిగ్రహణే శక్త స్వయం కుశిక నందనః
తవ పుత్రహితార్థాయ త్వముచేత్యాభి యాచతే ”

పిమ్మట; నీవుగా వతిని పివలెనె మరిమాకు నేటికిన్.

“తుది పాదము పద్యపూరణకే వ్రాయబడి యున్నది” యిది పద్యపూరణకే వ్రాయబడివుందో! విధివిధానం అలావుండ కాబట్టి వ్రాయబడివుందో! తెలిసికోవాలి. తెలిసికోవడానికి—

‘ముషణాం పుసంధ్యానాం వాచమర్థోఽను ధావతి’ వంకూ (ఉత్తర రామచరిత్రందాకా) ప్రయాణించాలిసి వుంటుంది. మరి మనం రఘువంశం ద్వితీయ సర్గ యెనిమిదో శ్లోకం ‘మరుత్సఖాభిం’ దగ్గరే నిలిచి పోయినట్లు గుర్తు!

(12) చైత్యజంతువులు.

“ఈ రూపకము పలుపుకొడు. చైత్యగుణములేని జంతువు లెన్నో కలవు”

యెంత ‘జంతు’ పరికిలనా! పటవో, కాదో! ముందిది రూపకమని చెప్పండినయి? చైత్య-జంతురివ- చైత్యజంతుః. దిన్ని వుపమితే సమాసం అంటారు.

‘సుభాషా మారీమట’

“లక్ష్మణ రాము లెటు సరికాదో యిట్లే ‘సుభాషా మారీమలను ద్వంద్వము సాధువుకొడు” సాధుత్వంనూ ఆవుంచుదాం. ముందు . యీ

సామ్యం మాత్రం అతిలోకంగావుంది. మరీ 'మారీచ సుబాహువులవంటివారు' 'రామలక్ష్మణులు' అని స్వాముల తాత్పర్యం అయివున్నట్లు గోచరిస్తోంది. ఇన్నాళ్ళనుంచీ తెలియలేదు. అయినా పాణిన్యా చార్యులవారినే కనుక్కుంటే సరిపోతుంది. ద్వంద్వ సమాస ప్రకరణంలో పూర్వ నిపాతి విధాయక శాస్త్రాగ్లో యీ గెండ్లూ ప్రకృతానికి చాలు. 'అల్పాచరం పూర్వం' 'అభ్యర్థితం' అనేవి. రామ శిబింలో లక్ష్మణ శిబింలో కంటే అమ్మలు తక్కువగా వున్నాయనో! లేక 'రాముడికన్నా లక్ష్మణుని సామి' తక్కువవుంటాడా! అన్న సందేహం ప్రకృతాచార్యులకు మల్లే పాణిన్యాచార్యుల వారికి తగలకపోవడంవల్లనో, మరెందుకో గాని ద్వంద్వ సమాసంలో రాముడికే 'సుందుట' వేశారు. ఇహ 'మారీచసుబాహు'లమాట; వీరిలో ప్రాణాలు (అమ్మలు) సమాసంగానేవున్నాయి. హేమ్యుత్తర లేవు. అయినా పీఠ్యు రాక్షసులైన పాపాన్నగాబోలు వీరిలో 'అభ్యర్థితులు' ఎవరూ? అన్న వివక్ష రాలేదు. "వలసినట్లు కూర్చున్నాయుండు" ముందు వెనకలతారతిమ్యం లేకుండా పీఠేనట్లు కూర్చో మన్నారు. అప్పుడు 'సుబాహు మారీచులు' తయారైనారు. యీ సమాధానం తెలియకపోలే—యిదిగో ప్రయోగం!

"కూర్చు సుబాహుమారీచా తైలశోణితవర్షభిః" దీనికి రఘువంశండాకౌకూడా పోలవినపనిలేదు. శిబి మంజరిచివర్లో 'రామాయణ సంగ్రహం' అని వుంటుంది. ఆ యీ ప్రయోగం బాలకాండలోనే వుంది. ఆ రామాయణ సంగ్రహం వ్రాసిన ఆచార్యుల వారు 'ప్రతివాది భయంకరులు' కాకపోవే మాని— గొప్పవైయాకరణులమాత్రం జేసు.

(16) "అబ్బాసన సదృశుడైన మేధావియు మహా లేజ స్వీయుడైన మూనిచంద్రుడీ గ్రంథకర్తచెలిలో సభ్యప్రపరనగల—" వ్యాసకర్త విశ్వామిత్రులనుగూర్చి ముచ్చటిస్తావున్నారు. ఆ యీ 'మూనిచంద్రుడు' విశ్వామిత్రులే!

యంతకుపూర్వమే చెమటవాసవ వేస్తూ శ్రీరాములకు దిక్కువలసిన 'శ్రీమ' ద్విశేషణం కాజియ్యాలని చూసి ఆవశసరంగా స్వాముల ఆగ్రహానికి గురియైన 'సన్నాధిని', యంతిలోనే 'మూనిచంద్రుడు' గా యేలాగు మారిపోయాడూ? అన్నది పరమాశ్చర్యకరమైన విషయం. అయినా ఆ విశ్వామిత్రులు పట్టుదల మనిషి. 'బ్రహ్మచరీ' కావాలంటే—అయితేరేవాడు. యీలాంటి చిన్నవిషయాలు ఒక లెఖ్యలోనివికావు.

(24) ఆ సుందోపసుంధుల కొడుకులు యమన దృశులు; నా కొడుకును బంపించను. వారిలో నొక్కనితోనైన నా నైవేద్యములతో యుద్ధమాడ నేర్చునని రాజారకుంఠి.

"ఇదివరకు రాముడు యమరివో, జోల్కబడి నాడు. ఇప్పుడు మారీచసుబావు లిరువుగును 'యమ సదృశు' లై నాడు. స్వభావములో శ్రీరామచంద్రుడును మారీచసుబాహువులు నొక్కటియే యన్నమాట."

స్వభావంలో ఒక్కటవలంమాట యేలావున్నా, సమాసంలోమాత్రం 'రామలక్ష్మణులు' 'మారీచసుబాహువు'లవంటివారు! అని ప్రతివాదులు నెలవిచ్చిన మాట అప్పుడే మరచిపోయేటంత బుద్ధిహీనుణ్ణి నేను కాను.

"నా కొడుకును బంపించను" అని మూర్ఖముగా నవినయముతో దిశరఘుండుని యుండుడు"

మూర్ఖంగా అన్నాడో, యేలా అన్నాడో! యిదిగో వాల్మీకం!

"బాలం మే తనయంబ్రహ్మణ! నైవదాస్యామి పుత్రకం"

"అథకాలోపమా యుద్ధే సుతే సుందోప సుందయోః యజ్ఞవిఘ్నకారా, తా, తేనైవవాస్యామ్యి హం సుతం"

నైవదాస్యామి-నైవదాస్యామి-ఇవ్వ నేయివ్వను-ఇవ్వ నేయివ్వను-అని కదా!

"ఒక్కనితో దాను యుద్ధము సేయుటకు సిద్ధమైన గెండువని నెవరు దీక్షించును. వాడు వెనుక నుండి తన్నుకుండునా?"

యివేటి (సందేహాలు సుమంధీ!) వాల్మీకలకు కూడా తగిలివున్నట్లు లోచిదు. తగిలితే తరువాగ్రత్తలో వుండేవారే! చూడండి.

"తయో రస్యతరేణా ౭ హం యోధాస్యాం ససుహృద్గణః"

దిశరఘు డంటున్నాడుకదా—
తయోః - ఆ మారీచసుబాహుల్లో - అన్యతరేణ - ఒక్కనితో మాత్రం-ససుహృద్గణః-సుహృద్గణ సాహాయ్యం కలవాడనై. ఆహం - నేను -యోధా-యుద్ధము చేయగలవాడను-స్యాం-అవునును.

(26) మునిని 'బ్రహ్మనుని గావించి తమ్ముని పంచిన-

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

“తెమ్మ” వస్తువుల కుపయోగింపవలెను గాని మానవులకు గాదు. ‘తీసికొనిరమ్మ’ ఆనుట యుక్తము”

‘ధివత్ మూనునిమతియతిలోభము
మానిని పాండవులఁ దెమ్మ మనుజాక్షితా!’
భార. ఉ-ద్యోగం.

పాండవులు మానవులైనా కాకపోవారీ. తిక్కన్నగారికి తెలియకనైనా పోవారీ.

(28) నీవు తొలక మాట నొసగితా

జెనుక జెనుకాన నేటికి? నినకుల మర్యాద యగు నటే యిది తాతా!

“దీనిలోని‘తా’ కేవలము వ్యర్థపదము. ఆనుచితి ప్రయోగము.”

పసివాడికైనా తెలుస్తుంది. ‘మాట యొసగితి-అ జెనుక’ అని.

“తాతయనఁ దండ్రియని సంస్కృతముగాఁ గున్నది. రచయిత తనకుమాత్రమే యా విషయము తెలియునని ప్రకటించుటకు గాబోలు దీనిని బ్రయోగించెను”

యెంతి పరేంగిత జ్ఞానశక్తి! స్వాములు నెల విమర్శకవారే యిది తెలిసేదేకాదు. దిన్నె దుర్విద్యుత్వం అంటారు. విశిష్టగుఱును వయోవృద్ధుడైనా వసిష్ఠులంతకంటే ప్రాచీనులు. తరతరాలనుండి నూర్వంతారకి గురువులు! వారిపని మధ్యా తాతా మనుకులకున్నంత వ్యత్యాసం నిరాక్షేపంగావుంది. కవి దీన్ని తెనుగర్థంలో నే వాడారు. అంటే వివరించాలి. తెనుగు నేళంలో తాతగారు మనమల్ని ‘తాతా’! ఆ నే సంభోధిస్తారు. పోతే మరో విశేషం తెలిసింది. యీ ‘వ్యాస రచయితకు’ కూడా సంస్కృతింలో ‘తాతా’ శబ్దానికి ‘తండ్రి’ అని అర్థంవున్నట్లు ‘తెలిసిపోయిందే’ అనియ్యోవే!

(32) ‘తాకోని’ “అర్థ మేమి?” శబ్దరత్నాకరం చూస్తే తెలుస్తుంది. ముందు క్రియయేమిటో తెలియాలి. అది ‘తాకోని’ కాదు. ‘దాకోని’ అని. మన పదచ్ఛేదశేషమునల్ల ‘తాకోని’గా మారిపోయింది. యిప్పుడు శబ్దరత్నాకరం చూసినా కనబడదు! (దాకోను-సమీపించు-మా-శి-రి)యేలాగై లే సేం చిట్టచివరికి ప్రతివాదులు వున్న విషయం బయటపెట్టినందులకు వారిని యిదింతా మరచి, మనఃపూర్తిగా అభి నందిస్తున్నాను. అదేమిటంటే—

“ఈ రచయితయొక్క చిన్న సమాసమునకును విగ్రహము కష్టసాధ్యము”

వారే ఒప్పుకొంటున్నారు. యీ కవి చిన్న సమాసాలతోకూడా విగ్రహం తమకు కష్టసాధ్యంగా వుంటుందే! యీ చిన్న వ్యాసంలో నాచేత నైనంత వరకూ విగ్రహవాక్యాలు వివరించి వారికి సాహిత్యం చేశాను. యిక్కడ యంతకన్నా అవకాశంలేదు. ముఖానుభీ అయితే యెంతయినాచేసే అవకాశం వుంటుందనుకుంటాను. ఆయితే ఒక దానికేమాత్రం విగ్రహం వ్రాయటం మరిచిపోయాను. ప్రకృతికవినిగీత ‘ద్రుత శరణ్యులు’ అని అనివున్నాను. దీని సోపయోగార్థం దీనికి విగ్రహవాక్యం వ్రాయాలి. ‘ద్రుతం-శరణ్యం’ అని!

విప్లముదేశాలు.

“సరికాదు. ‘నినమక్కులు’ అని తోచలేను” తోనకపోవడం కాదు. అది (శబ్దం) విప్లమంకాండే! “గాత్రములు గూరినన గూ మెత్రిములుగ” తిక్కన్నగారు, భారతి. ఆశ్రమ

యిప్పటికి చివరిపక్షం కూడా ఆయింటింది! అన్నింటికీ సమాధానం చెప్పకుండా వదిలివేశాననే సంకోచమేమైనా వుంటుందేమో స్వాములకు! యంతకుపూర్వం మనవిచేశాను. ‘మొదటి యెనిమిది పద్యాల్లో చేసిన ఆక్షేపాల్లో యే ఒక్కటైనా నిలబెట్టుకొండి!’ అని. ఒక్కటి చాలు. మళ్ళీ పుష్కరమించి ప్రత్యక్షరశోధగా మిగిలిన యరచైనాటికి— వ్రాస్తాను. ‘గచ్ఛవ్యాఖ్య’ అంటూ యావరకచాలా విషయాలకు వ్రాసివున్నాను. ఒక్క ఆక్షేపం నిలబెట్టికొండి! మళ్ళీ వ్రాస్తాను.

ఆర్యులారా! యీ వ్యాసంచివర కవినిగూర్చి తూరిం ప్రసంగం చాలావుంది. అదింతా ‘సంచాను గోధేణ’ వినవడం ఆయింది. యీ విమర్శ ప్రతి విమర్శల్నిబట్టి నేటి ‘విమర్శ’ అనేది యెంత దుస్థితిలో వుండో! వాఙ్మయంలో ‘వ్యవస్థ’ అనేది యెలా లేకుండా పోయిందో! మాకు స్పష్టపరిచివుంటుంది. నేటి ప్రభుత్వంచేత అనధికారులు వాఙ్మయం జోలికి రాకండా వుండేట్లు ఒక శాసనం చేయిస్తే భాషకు మహోపకారం చేసినట్లువుతుంది. వ్యవస్థను రక్షించి నట్టవుతుంది. యిది చాలా ముఖ్యమైన విషయం. తగిన ప్రయత్నాలు చేయవలసి ఆశ!

న శబ్ద బ్రహ్మఖ్యం పరిమళమనామ్రూప చ జనః
కవీనాం గంధీర వచసి గుణవోహన్ రదయతు!

స్వీకారము

కావ్య శ్రీ

పాత్రలు : రంగనాథం, కృపాబాయి,
గోపాలం, ముసలయ్య, రహమాన్.

* * రంగనాథం యింటిలో మధ్యహాళు.
హాళులో ఒక సోఫా, దాని కట్టూ
ఇట్టూ రెండు కుర్చీలు-ముందు టీ
పాయి వుంటాయి. ఎడమప్రక్కగా
రేడియో - దానిమీద కృపాబాయి
ఘోటోస్తామ వుంటాయి. కుడి
ప్రక్కగా పుస్తకాలరాకు దాని
ముందొక కుర్చీ వుంటాయి. ద్వారా
లకు ఆకుపచ్చని సిల్కు తెరలుంటాయి.
వెనుకగోడకు కళాప్రాధాన్యతగల
రెండు ప్రకృతి దృశ్యాల చిత్రాలు
మాత్ర ముంటాయి. ప్రభాతం; రేడి
యోలోనుంచి "జనగణమన" ప్రారం
భము కాగానే తెరలేస్తుంది. మొదటి
చరణం పూర్తికాగానే కృపాబాయి
వచ్చి రేడియో కట్టేస్తుంది. అప్పటికి
కృప పేరంటానికి వెళ్లే వేషంలో పట్టు
బట్టలతో వుంటుంది.

కృపా : (రేడియో కట్టేసి) ముసలయ్యా!.....ముస
లయ్యా!

ముస : (లోపలనుంచి) వస్తున్నా నమ్మా! (వచ్చి)
పిరిచారా అమ్మా!

కృపా : ఆ! ప్లీజరుగారింటికి పేరంటానికి వెళ్ళాలి.
ఒక రిక్తా పిలు.

ముస : రిక్తామీద వెళ్ళతారా అమ్మా?

కృపా : వెళ్ళక తప్పకుండా! సరిగా సమయానికి
ముస కాగుమ డ్రైవర్ లేకుండా పోయాడు.

ముస : అవును. డ్రైవర్ వెళ్ళిపోయాడు కదూ!

కృపా : ఎల్లుండి సుజాతిపుట్టినరోజు పండుగని రమ్మని
మరీమరీ చెప్పింది. అక్కడి కంఠా కార్ల
మీదనే వస్తారు.

ముస : మీరు—

కృపా : అది అర్థంకావడంలేదు. ముసకు కాగువుండీ
కూడా అక్కరకు రాకుండావుంది.

ముస : కాగు నష్టపటం వాకన్నా నేర్పించారు
కారు—!

కృపా : సరిపోయింది. నవ్వు కాగు నడిపితే కడుకు
చెరినట్టే! అరంటంటే అరవనాటికి తిరిగి
వచ్చే మందిమతికి కారుడ్రైవింగు కూడాను.

ముస : బాలుగారు కూడా వూళ్ళోలేరు.

కృపా : ఉంటే మాత్రం యేం లాభం? ఆయన
డ్రైవింగ్ లైసెన్సు కావ్వలయ్యిందిగా!

ముస : మీరు కారుక్రింద పడకపోతే బావుండును.

కృపా : పడకపోతే నేనిలా వుండనే వుండను...అది
సరిగాని ముందు నేను చెప్పిన పరి చూడు.
(గడియారం చూచి) వేళ కావచ్చింది.

ముస : అలాగేనమ్మా! (బయటకు వెళ్ళతాడు)

కృపా : (వైట్ చెంసులో తన ఘోటోకుడిచి చూచి)
తనలోతను నవ్వుకొంటూ వుంటుంది.)

ముస : (తిరిగివచ్చి సంకోచంగా) అ...మ్మా...

స్వీకారము

కృపా : (నెక్కిరిగి ఆశ్చర్యంగా) ఇంకా వెళ్ళనే లేదా?

ముస : (వసుగుతూ) వెళ్ళే వచ్చావమ్మా!

కృపా : రిక్కా వచ్చిందా?

ముస : (జూపకం వచ్చినట్లుగా సంతోషంతో) ఆ! రిక్కాదూ (గబగబా బయటకు వెళ్ళిపోతాడు)

కృపా : (అతినివేళు జారిగాచూచి నవ్వి) ఎలా వస్తుందో యింత మాయదారి మతిమరుపు. (ఫోటో పెట్టేసి పుస్తకం తెచ్చి సోఫాలో కూర్చుని ధదివకుండా ఆలోచిస్తువుంటుంది)

గోపా : (వస్తూనే) ఏమిటి వదినా - తెలిసీ తెలియని మందులిచ్చి రోగి ప్రాణంమీదికి తెచ్చిన దాక్టరులాగ యేమిటో దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నావు.

కృపా : (నవ్వుతూ) రా గోపీ! కూర్చో!

గోపా : (కుర్చీలో కూర్చుంటాడు)

కృపా : ఇవారే సుజాతను వెంటబెట్టుకు రాకుండా నంటరిగా వచ్చావే? కొంఠువిడిచి గడప చాట నిచ్చిందా?

గోపా : కాస్తేపటిలో వచ్చి వారిపోయా! పుట్టిన రోజు పండుగని ఏర్పాట్లన్నీ చండిగావుండా లరి - ఇల్లంతా పాలవెల్లి చేసేస్తూవుంది మీ చెల్లాయి.

కృపా : ఆవుణ్ణే! దిండుగ కాకుండా పండుగగా ఆవుతుంది మరి!

గోపా : కనెక్ట్! అత్తగారి మీద కోపంవచ్చి కూతురు నెత్తిన మొటే పల్లెటూరి కొడలలాగ ఖచ్చి లింగాచెప్పావు. ఈసారి నూటికి నూరుపాళ్లు వ్యాపారస్తుని భార్యవనిపించు కొన్నావు వదినా!

కృపా : లక్షాధికారి ఏకైక పుత్రికి వలపుల భర్తవు కాబట్టి యెన్ని వేళాకోళాలైనా చేస్తావు: అద్భుతవంతుడివి!

గోపా : ఆమాటకు వస్తే నువ్వే అద్భుతవంతురాలవు వదినా! కారుక్రింద పడిందావు చాస్తూ ట్రాక్ చేసివేళ్ళే చేరి యింటికిమరి—యిల్లా లివై కారు యజమానిపెళ్ళానివి కావటం అద్భుతం కాదంటావా?

కృపా : నిజమే గోపీ! నా అద్భుతంలాంటిది మన స్త్రీకి రాదేమో!

గోపా : వదినా! యిక ఆర్తే వేదాంతంలాకి దిగు! ఆ! ప్రయాణం మీద వున్నట్లుగా పట్టుచీర బనాయించావు—

కృపా : ఆవును గోపీ! ప్లీజరుగా రింటికి వెళ్లాలి.

గోపా : బాబా భజం శ్రీలవారంటా?

కృపా : (నవ్వి) ఆ! కేరంటం!

గోపా : పెంపుడు పిల్లికి పెల్లి చేస్తున్నారా?

కృపా : పుట్టిన పిల్లాడికి కేరు పెడుతున్నారు.

గోపా : కేరు పెట్టేటప్పుడు కాస్త ఆలోచించమని చెప్పా వదినా. కొంఠ ముచ్చులా వున్నవాడికి విశ్వసుందరరావని కేరు పెడితే వినటానికి ఆ కేరుకూడా అసహ్యంగా తియారవుతుంది. అనునాతిసంలో వున్న మన ఆచరణ లన్నీ ఆదిర్శప్రాయంగా వుండాలి.

కృపా : గోపీ! నీ ఆదిర్శాలన్నీ ఆచరణకు అందివనే సంగతి ఆర్థం కావట్లుంది. మరీ యథార్థ వాది వయ్యావంటే తిక్కామనం తెప్పదు సుమా!

గోపా : ఆదిర్శప్రాయంగాని తీవ్రిం అవర్థకరం! ఆ మాటకేం గానీ అన్నగారి ఆగమనం?

కృపా : ఆఖరు బస్సులో!

గోపా : అయితే ఆనకవస్తా! (నెక్కిరితూ వుంటాడు).

కృపా : (నవ్వుతూ) సుజాత ప్రక్కను లేకపోతే మనస్సు సజావుగా పనిచేయదనుకొంటాను?

గోపా : (నెక్కిరిగి) ఎన్నికలలో ఓడిపోయిన భార్యమంత్రిలా అనుభవంమీద చెప్పావు! ఆడే నిజం! వస్తా! (నెక్కిరిపోతాడు).

కృపా : (పుస్తకం రాకొస్తేపెట్టి ముసలయ్యుకోసం చూచి టయిము చూచి విసుగుగా నిట్టూర్చి లోనికి వెళుతూ వుంటుంది.

ముస : (బయటనుంచి గబగబావచ్చి) వచ్చావమ్మా!

కృపా : (నెక్కిరిగి ఆనమానంగా) ఎవరు ముసలయ్యా?

ముస : ఆడేవమ్మా! మంగలి పద్దయ్య!

కృపా : (కోపంగా చూచి-చూచి-ఘక్కున నవ్వి) ముసలయ్యా నీకు మరీ మతిపోతూ వుండే!

- రిక్షాను పిలుచుకు రమ్మంటే మంగలిని తీసుకు వచ్చావా? చెప్పినదానికి చేసినదానికి యేమైనా సంబంధ ముందా?
- ముస : (సిగ్గు పడుతూ) మన్నించండి!
- కృపా : ఎన్నిసార్లు లీ మన్నించదాలు?
- ముస : (జాలిగా) అయ్యగారు తిరిగి వచ్చినట్టు— గడ్డం మానివున్నట్టు ఏదో అనుకొంటూ మీ మాట మరచిపోయి మంగలిని పిలిచానండి!
- కృపా : మహాఘనకార్యం చేశావులే గాని—యివ్వటి కై నా త్వరగా వెళ్ళి రిక్షాపిలుచుకురా బయలుకొనవచ్చింది.
- ముస : అలాగేనండి! (వెళ్ళుతూవుంటాను)
- కృపా : ముసలయ్యా!
- ముస : (వెనక్కివచ్చి) ఏరంతమ్మా?
- కృపా : చెప్పింది జ్ఞాపకముందా?
- ముస : ఇంతలోనే మరిచిపోతానా అమ్మా? రిక్షాకదా కొని తెచ్చున్నాను!
- కృపా : (చిరాకుగా) కర్మ! కొనికేవలంకాదోయ్! ఒక రిక్షాపిలు. ఆవతిలిపిడికి వెళ్ళివచ్చి అద్దె యిచ్చేదాం.
- ముస : అలాగేనండి! (వెళ్ళిపోతాడు)
- కృపా : (లేడియోట్యూన్ చేస్తూవుంటుంది—అస్పష్టమైన పెద్దపెద్దస్వరాలు వస్తూవుంటాయి)
- రహ : (బయటనుంచివచ్చి) సలాంహండి హమ్మా గార్!
- కృపా : (లేడియోకట్టేసి వెనక్కి తిరిగి) ఎవరూ?
- రహ : హమ్మాగార్ మాకీ మర్నామా క్యా?
- కృపా : (కంగారుగా) ఏమిటి?
- రహ : హెండ్లో హమ్మాగార్ గాబ్రాచేస్తున్నార్.
- కృపా : (సంకోచంగా) ఎవరు నువ్వు?
- రహ : జేబ్రానైతూ? (ముందుకువచ్చి) కళ్ళు కనిపించటంలేదా?
- కృపా : (నీరీయస్ గా) నోరుయయ్!
- రహ : (వెటకారంగానవ్వి) మల్లాకుయ్!
- కృపా : (భయంగా) ఎవరికోసం వచ్చావ్?
- రహ : (నిర్లక్ష్యంగా) తమరికోసమే! వచ్చావ్!
- కృపా : ఏమిటా త్రాగుబోతుపేలాపన?
- రహ : (ప్రేమకోసంవేగిన మనసులోని ఆలాపన!
- కృపా : (కోపంగా) వళ్ళుపొగగక్కందా?
- రహ : (చింకంగా) వళ్ళు తెలియని సనంబో గ్రుళ్ళుకూ వున్న నీకళ్ళు చిల్లిగవ్వకు కాకుండా చెల్లినవాళ్ళు కనిపిస్తే పొగగక్కదూమరి? కాళ్ళన్నగరకు వచ్చినవా పళ్ళుకొరికి మాట్లాడుతున్నావు.
- కృపా : ఎందుకు నీరాకడ?
- రహ : మరుపురాని బోకడ—
- కృపా : వాగ కిక్కడ బయటకుపో
- రహ : దాగుడుమూతలాడకు, నానోరా!
- కృపా : (భయంగా) ప్రసంగా న్నావు—ఎవరునువ్వు?
- రహ : (లాలనగా) నిజంగామరితానా కృపానువ్వు?
- కృపా : (ఉడికిపోతూ) తెలివితప్పి యేమిటాపిలుపు?
- రహ : (నవ్వుతూ) ఆలవాటుతప్పని వలపులపిలుచే!
- కృపా : (బెదురుతూ) వలపుగా? కళ్ళు తెరచే మాస్తున్నావా?
- రహ : కిలలుకాదు. మాస్తూవుంటే కళ్ళు యాసుకు పోతున్నాయి. (ముందుకు వస్తుంటాను)
- కృపా : (గట్టిగా) పోబయటికి!
- ముస : (బయటనుంచి గట్టిగా) వస్తున్నానమ్మా! (బయట కారుచోరన్ విసబతుకుంది. ముసలయ్య వస్తాడు)
- రహ : హమ్మాగార్ మాకీ జర్రా ఏయూ నూప్యాలా హండి మాకీ నాఫ్రీ హిస్తే మీకీ నేనా నేస్తాం! హుక్ ధధా మాకీ నూడండి మీకీ తెలుస్తుంది!
- కృపా : (బెదురుతూ కోపంగా మాస్తూ వుంటుంది)
- ముస : (రహమాన్ వంక అవొక మాదిరిగా చూచి) అరుగోనమ్మా సుబాతమ్మగారు మీకోసం కారెసుకు వచ్చి ఏధిలో వున్నారు. మిమ్మల్ని త్వరగా రమ్మంటున్నారం కారులో తీసుకువెళితాను నైకిలెందుకులే అన్నారమ్మా!
- కృపా : (చింతగా) నైకిలా?
- ముస : అదేనమ్మా నైకిలయ్య!
- కృపా : (మరమర చూచి బయటకు వెళ్ళుతూవుంటుంది)

స్వీ కార్ ము

- ముస : (రహమాన్ తో) ఎవరు నువ్వు?
- కృపా : (ఆగి వెనక్కి తిరగకుండానే) ఎవడో తప్ప దాగి తప్పి వచ్చిన ముష్టివెధవ! పాలేరును పిలిచి బయటకు గేంటించు. (వెళ్ళిపోతుంది. వీధిలో కారు హారన్ దూర దూరంగా వినబడుతుంది)
- ముస : (నెమ్మదిగా లోనికి వెళ్ళిపోతూవుంటాడు)
- రహ : క్యాజీ! హెండ్మ్యాసార్ అంత భయం చేస్తారా?
- ముస : (అనుమానంగా) దాగి కూడా బాగానే మాట్లాడుతున్నాడే!
- రహ : నైజీ! మై తాగ్వలేదయ్య!
- ముస : ఆమృతం రెప్పలూ అబద్ధమాడరు.
- రహ : ఆ సంగతి మాట్లాడు తెల్వాలా! (ఫోటో దగ్గరకు వెళతాడు)
- ముస : నువ్వెవరసలు?
- రహ : క్యాబోల్నూ సాజ్! దాగి తప్పిన ఫకీర్ను వయ్య!
- ముస : అయితే ఫకీరూ యిక్కడి కెందుకొచ్చావ్?
- రహ : కువ్ నైసాజ్! నాల్గో దొరుకుతుంది హనీ—
- ముస : ఏంచేస్తావు నువ్వు!
- రహ : హూక్ కీ యేంటండీ—హనీ చేస్తాంసార్ :
- ముస : పిల్లల్ని చేస్తావా?
- రహ : (అనుమానంగా) పిల్లల్ని క్యాచెయ్ వాలా సాజ్!
- ముస : పిల్లలను ఆడించటమయ్య! (ఆలోచించి) మాయింట్లో పిల్ల లెవరున్నారు? ఓ! అన్నట్లు పిల్లలు లేరుగా! పోనీ కారునడుపుతావా?
- రహ : బహుత్ అచ్చాగా నడుపుతాం సార్! (ఫోటో తీస్తాడు)
- ముస : అయితే అయ్యగారిలో చెపుతాను! ఆనకరా!
- రహ : హేమీ చెబుతారుసార్!
- ముస : ఓ సన్నాసి వచ్చాడు!—
- రహ : సన్నాసి క్యాజీ! సాయీబూ అని చెప్పండి!
- ముస : గడ్డంతూచి సన్నాసి. అనుకోవ్వానులే! సాహేబు వచ్చాడు—చాలా మంచోడు—
- రహ : మనకారు మీదా హుంటాడు—
- ముస : అంటాను!
- రహ : అచ్చాజీ! (పటంజారి క్రిందబడి పగిలి పోతుంది)
- ముస : ఏం జరిగింది! (దగ్గరకు వస్తాడు)
- రహ : జేయకీ జారిపోయింది సాజ్!
- ముస : చేతులారా జారబెట్టావు! ఇకలాభంలేదు. (పెంకులు ఏరుతూ వుంటాడు) ప్రాద్దులై పగిలిపోయింది.
- రహ : హదిహంతా మేరా నకీబ్ లేవయ్య!
- ముస : అసలీ ఫోటో యెందుకు తీశావు? (యెప్పటి చోటులో పెట్టేస్తాడు)
- రహ : (బాధగామాచి) హమ్మగార్...
- ముస : ఎరుగుదువా ఆమృతగారిని.
- రహ : నై! నై! నాకీ యింతగ్గా ముందూ పట్టేసిన ఆఫీసర్ కా హమ్మగార్ హచ్చంగా హిట్లా గే వుండేవారే! ఎన్నపూసలాంటి తల్లిక దయ్య! పాపం చచ్చి హెక్టా వుందో హేమీ! (పటంవంక కోపంగా మాస్తంట్లాడు)
- ముస : అందుకు ఏమిస్తా వెందుకు ఆశించించక! ఓ! అన్నట్లు చచ్చిపోయింది కదూ! నీపేరేమిటి?
- రహ : రహమాన్.
- ముస : రసగుల్లాలా వుంది.
- రహ : ఏకబాత్ నైజీ!
- ముస : నాజేరా?
- ముస : హదికాద్యయ్య! మనహయ్యగారికి దగ్రా హేమాత్రం నిల్వాలిందంటావ్!
- ముస : రెండు లక్ష లంటాడు!
- రహ : అల్లాహ్ అగ్బర్!
- ముస : అంటే ఏమిటిసాయీబూ!
- రహ : హది మీకీ హెండ్మ్యాలేవయ్య! హానక వస్తాం హయ్యగారికి చెప్పివుంచండి!
- ముస : వచ్చేటప్పుడు బూరెలమూకుడు పట్టుకురా!
- రహ : (మితంగా) క్యాజీ?
- ముస : ఓహో! నువ్వు నైతానువు కదూ!
- రహ : నైతాను క్యాజీ - రహమాన్ కా బోలా రహమాన్.
- ముస : అదేలేవయ్య! కారు డ్రైవర్ అనుకొన్నాను

రహ : అరే చూడ! మై డ్రైవర్స్ సాహ్!

ముస : అబ్బబ్బ! నా మతిపోగొట్టకు! సుజాతమ్మకు పంపించటానికి మితాయి చేయించాలంటే బంగారమ్మను బూరెల మాకుడు పట్టకు రమ్మనాను! సరే నువ్వు వెళ్ళు!

రహ : అచ్చా! మైజావుంగా! (వెళ్ళిపోతాడు)

ముస : అసలు మా కాడుకే డ్రైవర్ లేక చస్తావుంటే వీడొక డ్రైవర్! (కునిరాగాలు తీస్తూ పగిలిన అద్దం పెంకులు విడుతూవుంటాడు.)

గోపా : (వస్తూనే) ఏమిటి ముసలయ్యా! ఒకటో తరీఖు సాయంకాలం వున్న గుమాస్తా పెళ్ళాం లాగ డోహాగానం చేస్తున్నావు!

ముస : మీరా?

గోపా : అబ్బేకాదు! (కూర్చుంటాడు)

ముస : షరనాలేదు కూర్చోండి!

గోపా : (వెటకొరంగా) ఉహూ! పడుకోంటాను!

ముస : పైలా పచ్చీసులో వున్నారూ పరాచి కాలాడరూ మరీ?

గోపా : చాలా మంది పెద్దలకు లాగే నీకు కూడా చెవులేగాని కన్నులు పనిచేయటం మానేసి నట్టున్నాయి.

ముస : ఏం బాబూ?

గోపా : ప్రత్యక్షంగా చూస్తూ మీరా అని అడగటం కూర్చున్న వాడి నింకా కూర్చోమనటం- యేమిటి దంతా నిద్రిపోయే కుర్రాడికి కునికి పాట్లుపడే మేస్తూరు చెప్పే పాఠం లాగ!

[వీధిలో కారు హారన్ మోగుతుంది]

ముస : బాబుగారు వచ్చినట్టున్నారూ! (పెంకులు పట్టుకొని వీధిలోకి వెళతాడు)

గోపా : (ముసలయ్యవంక చూస్తూ) ఇన్నాళ్ళకు నీ మెదడు ఇంత చురుకుగా పని చేయటం యీ నాటికి చూశానురా నాన్నా!

[రంగనాథం ముసలయ్య తిరిగివస్తాడు]

గోపా : అడవిటి బ్రదర్! బాదంలో ఓసిపోయిన ధర్మరాజులాగ విచారంగా ప్రవేశిస్తున్నావు.

రంగ : జీవితంలో ఓడకుండా వుంటే బాదంలో ఓడినా షరనాలేదు. (లోనికి వెళతాడు)

గోపా : సరే! మొదలుపెట్టావా వేదాంతం! ముసలయ్యా!

ముస : బాబూ!

గోపా : మీ ఆయ్యగారు నవ్వటం నువ్వెప్పుడైనా చూశావా?

ముస : ఆయనది కనపడని నవ్వుబాబూ! నివురుగప్పిన నివ్వ.

గోపా : చచ్చాం! నువ్వు ప్రారంభించావా వేదాంతం?

రంగ : (కోటు తీసివేసి వస్తాడు) ముసలయ్యా!

ముస : బాబూ!

రంగ : కృప యేదీ?

ముస : అమ్మగారు గోపాలంగారబ్బాయికి పేరుపెట్టటానికి వెళ్లారండి!

గోపా : వాట్లో? మా అబ్బాయికా? ఎవడువాడు? ఎక్కడనుంచి వచ్చాడు? ఎలా వచ్చాడు? తుణం క్రిందిలేని అబ్బాయి యిప్పుడెలా వచ్చాడయ్యా నాయనా?

రంగ : ముసలయ్య సంగతి నీకు తెలుసుగా! యే తుణంలో యేది జ్ఞాపకంవస్తే అదే అనేస్తాడు! అలాగే చేస్తాడు! ఇంతకూ మీ వదిన యేదీ?

గోపా : మై గాడ్! ఆవిడ ప్లీడ్జరు గారింటికి పేరంటానికి వెళ్ళిందయ్యా!

ముస : (సిగ్గుపడుతూ) అవునండి! ప్లీడ్జరు గారింటికి నండి!

గోపా : ఎలా వేగుతున్నావోయ్ రంగనాథం యీ మితిమీరిన మతిమరుపు ముసలయ్యతోటి?

రంగ : ముసలయ్యా! కాఫీ తీసుకురా!

ముస : (లోపలకు వెళ్ళిపోతాడు)

రంగ : గోపీ! ముసలయ్య యెంత మతిమరుపువాడో అంత మంచివాడు కూడాను. అందుకేనే ఆతనితో వేగలేకపోయినా ఆతన్ని వదులుకోలేకపోతున్నాం!

ముస : ఏమిటి రంగనాథం! నువ్వుమగ్గ ఒక్కరోజు కూడా యింటిదగ్గరుండకుండా తిరుగుతున్నావు?

స్వకారము

రంగ : ఏముంది-వ్యాపారంగురించే!

ముస : వేలకువేలు లాభాలు వస్తున్నాయి కావ్యాపార వ్యాసంగమేనా?

రంగ : మాకంతకంటే చేయవలసింది చేయగలిగింది మరేముంది గోపి?

గోపా : అజేంబూట రంగనాథం! బి. కామ్ పాసయ్యావు! బిజినెస్ అంటావా లక్షలమీద సాగుతూవుంది నిక్షేపంగా!

రంగ : అందు కేమంటావ్!

గోపా : ఇక సంపాదన సంగతి చాలించి జీవితం సంగతి భావించమంటాను.

రంగ : అంటే—?

గోపా : జీవితాన్ని ఆదర్శవంతం చేసుకోవాలి! ఆదర్శవంతుడు కానివాడు మానవుడనిపించుకోడు.

రంగ : వలచినదాన్ని లక్షాధికారిణి? వలపుల మగడవై ప్రియురాలిమీద ప్రేమగీతాలు పాడుకునే భావకవివైన నీకుగానీ నావంటి వాళ్ళకవన్నీ ఎలా తెలుస్తాయి గోపి?

గోపా : తెలిసికోవాలయ్యా రంగనాథం! ప్రపంచవేగంతో పురోగమిస్తున్న ప్రపంచంలో బాటు మనం కూడా పరుగెత్తాలి. మారిచావాలి.

రంగ : మారి-ఏంకావాలి?

గోపా : మానవులం కావాలి?

రంగ : నేనిప్పుడు మనిషేనని నా ఆత్మనిశ్చయం.

గోపా : ఆదర్శాలకు అంకితం కానివాళ్ళకు ఆత్మ ఎలావుంటుంది?

రంగ : (ఆతనివంక జాలిగాచూచి నిట్టూర్చి వెళ్ళి రాకే దగ్గర కూర్చుని పుస్తకం తీసి చదువుతూవుంటాడు.)

గోపా : ప్రియుడువ్రాసిన ప్రేమలేఖ పెళ్ళాడిన పెనిమిటిచేతిలో పడ్డ పిల్లలాగ అలా చల్లబడిపోయావేం రంగనాథం?

ముస : (ప్రేతో కాఫీ తెచ్చి గోపాలం ముందున్న టేబులిమీద పెడతాడు.)

గోపా : (కప్పు అందుకోబోయి తెల్లబోయి) దేవా! మహానుభావా! శంభాశంకరా! చంపాపురా

భయంకరా! (సోఫాలో వెనక్కి పడిపోతాడు.)

రంగ : (వింతగా) ఏమిటి గోపి! (దగ్గరకు వస్తాడు)

గోపా : ఏముంది-చూడు. కాఫీని కమ్మగా పోపెట్టి పట్టుకువచ్చాడు. వెల్లుల్లి, యెండు మిర్చి-జీలకర్ర, శనగపప్పు-ఓహోహో కాఫీ తాలింపు ఘుమఘుమలాడిపోతూవుంది.

రంగ : (ముసలయ్యవంక జాలిగా చూస్తాడు)

గోపా : చంపాపురా నా తండ్రి.

ముస : (సిగ్గుపడి కాఫీప్రే పట్టుకుపోతాడు)

రంగ : గోపి! ఈ ముసలయ్య విషాదగానవిన్నావా?

గోపా : ఏమిటి?

రంగ : ఇరవైసంవత్సరాలక్రితం (బాధగా నిట్టూర్చి) ముసలయ్య భార్యకు జబ్బుచేసి ప్రాణంమీదికి వస్తే మందుకు వెళ్ళటానికి మరెవరూ లేక ముసలయ్య నే పంపించారట మానాన్నగారు. మందుకు బయలుదేరిన ముసలయ్య మందు మాట మరచి దారిలోవున్న సర్కుసు దగ్గర ఆగిపోయి మర్నాడు ప్రాద్దుట వట్టిచేతులతో తిరిగివచ్చాడు!

గోపా : అప్పటికి—

రంగ : (బయటగా నిట్టూర్చి) అప్పటికే జరగవలసింది కాస్తా జరిగిపోయింది. ఉన్న ఒక్క కొడుకూ పసివాడు కావటంవల్ల—తల్లిలేని పిల్లాడయ్యాడని ముసలయ్యకు మళ్ళా పెళ్ళిచేశారట మానాన్నగారు.

గోపా : మరి—అయిల్లా లేమయ్యింది?

రంగ : వెంకటరామయ్యతో రేచిపోయింది.

గోపా : వెంకటరామయ్య? అత నెవరు?

రంగ : మానాన్నగారితో వ్యాపారంచేసే ఒక భాగస్వామి! నమ్మకంగావుంటూ వ్యాపారంలోని డబ్బంతా పట్టకొని ముసలయ్య భార్యను తీసికొని రంగూన్ పారిపోయాడు!

గోపా : స్త్రీఆరాధనీయ! ఆమె నలా పతిమనచేసిన మగవాడు పశువు! స్త్రీని ఆర్థంచేసికోలేని పురుషుడు పరమనీచుడు!...ఇంతకూ ముసలయ్యకొడు కేమయ్యాడు?

రంగ : అంత శ్రద్ధ తీర్చం తీసుకువెళ్ళి అక్కడ మరిచి పోయి వచ్చాడట ముసలయ్యో! ఆకుర్రాడి కోసం మా నాన్నగారు చాలా వెదికించారు. కానీ కనుపించలేదు... నీలాగే వాడుకూడా యే పేదరాసి పెద్దమ్మకో దొరికి యే ధన వంతులపిల్లకో ముద్దులమగడై వుంటాడు!

గోపా : కానీ నువ్వు చేసిన త్యాగంలాంటి ఘనకార్యం నేను చేయలేకపోయా నే అని నా విచారం!

రంగ : త్యాగమా? నే నేంచేశాను?

గోపా : నీవంటి విద్యాధికుడు ధనవంతుడు దిక్కు మొక్కులేని ముష్టిదాన్ని పెళ్ళాడి ఒక జీవితాన్ని సముద్ధరించటమంటే మహాత్యాగం కాదా? లేకపోలే లక్షలు కట్టుం తెచ్చే సీతాకోకచిలుకను చేపట్టి వుండువుగా!

రంగ : నేనేదో త్యాగం చేస్తున్నాననీ ఆమె సుద్ధరిస్తున్నాననీ నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు గోపీ! కృపాబాయి కారుక్రిందపడి దెబ్బలు తగిలి హాస్పిటల్లోవున్న ఆ పదిరోజులలోనూ ఆమెమీద నాకు బారితోబాటు అనురాగం కూడా కలిగింది. అందుకే పెళ్ళాడేశాను.

గోపా : ప్రేమించే పెళ్ళాడేవన్నమాట!

రంగ : ప్రేమసంగతి నాకు తెలియదు! కృప ఆంటే నా కిష్టం అంతే!

గోపా : అయితే ప్రేమను సరించి నువ్వింకా ఊర్ణంగా తెలిసికోవాలి! నా దగ్గర కొన్ని గ్రంథాలున్నాయి! ఇస్తాను చదువు. ముఖ్యంగా నా గేయ సంపుటి చూడు! మానవతకు, మహోన్నతికి ఆధారమైనదీ, ఆత్మకు సంబంధించినదీ ప్రేమ! అందుకనే అది తప్పక తెలిసికోవాలి!

రంగ : ఏమిటంటావ్ ప్రేమంటే!

గోపా : ప్రాణాలను కూడా త్యాగం చేయించేదే ప్రేమ! నా సుబాతను నేనెలా ప్రేమించానంటావ్? ఆమెకోసం నా ప్రాణాలను కూడా నవ్వుచూ బలిచేయగలను. కానీ అటువంటి అవకాశం నాకు రావటం లేదే అని నా విచారం.

రంగ : నీవటువంటి ప్రేమమూర్తివని—నీ గేయాలు చదివిన వాళ్లు ప్రతివారూ యితే గ్రహిస్తారు.

గోపా : రచనలంటే అలాగే వుండాలి. జీవిత ప్రభావాలు రచనల్లో ప్రతిఫలించాలి. రచయిత తాను ప్రబోధించే ఆదర్శాలను అక్షరాలా ఆచరించాలి. నా రచనల్లో యెక్కడైనా చూడు—స్త్రీ మతృజీవి ప్రణయమూర్తి! స్త్రీని గౌరవించని సంఘం పూజించని వ్యక్తి పరిసం కావలసిందే! మనం ఉన్నతికి రావాలంటే స్త్రీలకు సర్వస్వాంతర్యాలు ఇవ్వాలి! అదే మహాదర్శం

రంగ : గోపీ! నీకులా నేను చెప్పలేనుగానీ మహాత్ముడు చెప్పిన వాక్యం మాత్రం జ్ఞాపకం చేయగలను వింటావా?

గోపా : ఏమిటది?

రంగ : మహాత్ముడు - ఆదర్శాల నేవి చెప్పబడవు చేసి చూపించబడుతాయి-అన్నాడట. విన్నావా గోపీ!

[బయట కాలింగ్ డోర్ మోగుతుంది]

రంగ : ముసలయ్యా!

ముస : (వచ్చి) ఏం బాబూ!

రంగ : ఎవరో పిలుస్తున్నారు చూడు!

[మళ్ళా మోగుతుంది]

ముస : (బయటకు వెళ్ళిపోతాడు)

గోపా : ఆభ్యుదయానికి ఆదర్శాలు అత్యంత అవసరం అని అంగీకరిస్తావు కదూ!

రంగ : కానీ ఆదర్శాల నేవి పుస్తకాలలో చదివితే రావు!

గోపా : చదవకుండా యెలా తెలుస్తాయి.

రంగ : హృదయమున్నవాడు తెలియకుండానే ఆచరిస్తాడు! లేనివాడు తెలిసినా ఆచరించలేడు.

గోపా : పట్టా లేని చెట్టు క్రింద ప్లిడరులాగ గట్టిగానే వాదిస్తున్నావుగానీ యిక ఆట్టే వేదాంతం లోకి దిగు!

ముస : (వస్తాడు)

రంగ : ఎవరు ముసలయ్యా వచ్చింది?

స్వీకారము

ముస : అలాగేనండి అక్కడం సాధూబు.

రంగ : ఎవరతను?

ముస : మొన్న — ఉచూ — నిన్న — కాదండి
ఇవాళే ప్రాధున్న వచ్చి అద్దం బద్దలు
కొట్టాడు కదండీ — అలానే!

రంగ : ఎందుకు వచ్చాడు? (పటం పట్టుకొని
చూస్తుంటాడు.)

ముస : పిల్లల్ని — (నాలుక కరచుకొని) కారడైన
రంటండీ!

రంగ : అలాగా! రమ్మను! టాక్సీ సమయానికి దొర
క్క చాలా యిబ్బందిగా వుంది!

ముస : (బయటకు వెళ్లిపోతాడు.)

గోపా : రంగనాగం! డ్రైవర్ని ఎన్నుకొనే టప్పుడు
బాగ్రు!

రంగ : ఎందుకని?

గోపా : ఒక్క డ్రైవరు కారును మానేసి ఓనర్ క్నే
డ్రైవ్ చేస్తాడు.

రంగ : కారులాగే ఓనరుకూడా హృదయం లేని
యంత్రమైనప్పటి మాట కదూ!

[ముసలయ్య రహమాన్ వస్తారు. ముసలయ్య
లోపలకు వెళ్లిపోతాడు.]

రహ : అలాగో సలామ్ హుజూర్!

రంగ : నమస్తే! (దీక్షగా చూచి) మొన్న రాత్రి
మమ్మల్ని సినిమానుంచి యింటికి తీసుకు
వచ్చిన రిక్షావాదివి కదా నవ్వు!

రహ : హవును సార్! మిల్కీమే, డిస్ బార్న్ అయి
నాకా మాకీ నాఫ్రలేక రిక్షాకా లాగున్నా
సాబ్!

గోపా : స్వేచ్ఛాజీవి! స్వయంకృషి! తప్పేముంది.

రహ : మీకీ డ్రైవర్ కీ కావాలనే మీనీ —

గోపా : మళ్లా బానిసత్వపు సంకల్పకు బద్ధుడ వా
తున్నావ్!

రంగ : నీ నేరమిటి?

రహ : ఖాన్ రహమాన్ సార్!

గోపా : పేరు దిర్గాగా వుంది. సార్ మెలా వుం
టుందో! ఫరవాలేదు. చురుకుగానే వుం

టుందో నవాబు గారి తేరం — ఓహో — నవా
సారం!

రంగ : జీతం యెంత కావాలి!

రహ : మానీ మీకీ హిస్టం సార్! లేకా రిండి బట్టా
బౌర్ యిల్లా మాన్నీ మీరే హివ్వాలా
సాబ్!

రంగ : అలాగే! నీకింక యెవరూలేరా?

రహ : నై! కోయా నై సాబ్!

గోపా : నీకు పెళ్లి కాలేదా?

రహ : నైజీ!

గోపా : అందుకే నీ గడ్డం అంతబాగా పెరిగింది.

రంగ : వస్తానుండు రహమాన్! (లోనికి వెళ్లిపోతాడు)

రహ : (కృపాబాయి ఫోటోవంక చూస్తుంటాడు.)

గోపా : సిటీ బస్సులో పడుచుపిల్ల ప్రక్కను కూర్చు
న్న కాలేజీనూడెంటులాగ యేమిటో పరాకు
చిత్రిస్తున్నావు.

రహ : (పరధ్యానంగా) జీఁ హా!

గోపా : రహమాన్!

రహ : సార్!

గోపా : ఒకసారి నవ్వు!

రహ : (అర్థంకానట్లుగా) క్యాబోలే ఆప్?

గోపా : నీకు నవ్వుటంచేతకదా?

రహ : కాదుసార్!

గోపా : నేర్చుకో! నవ్వుటంచేతగానివాడు జీవితాన్ని
అనుభవించలేడు! పోనీ విడవడమైనావచ్చా!

రహ : రాదుసార్! మీకీ నేర్పిస్తారా సాబ్!

రంగ : (వచ్చి) రహమాన్! ఇవిగో వందయాపా
యలు. బట్టలు కొనుక్కో! ఇదిగో కారు
తాళం! (యిస్తాడు).

రహ : అచ్చాజీ! (పుచ్చుకొని) సలాంసాబ్! (వెళ్లి
పోతాడు)

గోపా : జీవితమంటే అర్థంలేనా?

రంగ : ఏమిటి చెప్పా!

గోపా : వందనవసంలా నవ్వుగలిగిందే జీవితం! నవ్వు
లేని జీవితం నరకం!

రంగ : నరకంలోకూడా నవ్వుగలిగిందే నిండుజీవితం!
[కృపాబాయి వస్తుంది.]

కృపా : (వస్తూనే నవ్వుతూ) ఓ! వచ్చారా! ఎంత సేపయింది?

రంగ : ఇంతక్రితమే కృపా! ఎలావున్నాడు పాపాయి?

కృపా : తల్లిపోలిక పిల్లాడు - బంగారంలావున్నాడు.

గోపా : ఓహో! పేరంటంలాని ఆరాలమంతా పాపాయిలమీది అపార్యయితచేత నన్నమాట!... క్షమమే...

కృపా : (నవ్వి) ఆ! ఆ! అది సరేగాని గోపీ! సుజాతను మరీ సీతాకోకచిలుకలా తయారుచేస్తున్నావే!

రంగ : స్త్రీలకు చిలుకలకూ లేదా యేమిందా అనీ! అయినా అక్కయ్య రామచిలుకయితే చెల్లెమ్మ సీతాకోకచిలుక అవటంలో తప్పేముంది?

కృపా : మీరు స్తేషన్నుంచి యెలావచ్చారు?

రంగ : వైజాగ్ నుంచే కారులో వచ్చాను!

కృపా : ఎవరికారులో!

రంగ : మాస్టే హీతుడు రాజారావు ఇక్కడ సి. వి. డి. ఇన్ స్పెక్టర్ గా పని చేస్తున్నాడని చెప్పానుగా. అతనికారులో—

గోపా : అబ్బ! అతనికారులో యెలా కూర్చున్నావోయ్! సి. వి. డి. పేరు వింటేనే నా కనహ్యం!

రంగ : ఏం?

గోపా : నమ్మకమనేది వుంటుందని వాళ్ళెప్పుడూ నమ్మరు.

కృపా : మీ కిలా యెరువుకారులు దొరుకుతున్నంత కాలం మనకారుకు డ్రైవర్ దొరకడు! ఎల్లాండి సుజాత పుట్టిన రోజు పండుగ! అక్కడికి నేనెలా వెళ్ళాలి? ముసలయ్యను రిక్షా పిలవమంటే—

గోపా : కంగారు పడకు వదినా! డ్రైవరు దొరికాడులే!

కృపా : (సంతోషంగా) నిజంగానా?

రంగ : నిజమే కృపా!

కృపా : (పగిలిన పటం చూచి—త్వరత్వరగా దాని దగ్గరకు వెళుతూ) అరే అద్దం పగిలిపోయిందే! (పట్టుకొని పరుగుతూంది)

రంగ : అవును కృపా! రహమాన్ పొగొట్టాడట!

కృపా : రహమాణ్? ఎవరతను?

రంగ : అరే నే ముకాయ డ్రైవర్: ఇంత క్రితమే వచ్చి పనిలో కుదిరాడు!

కృపా : (సంతోషంగా) అమ్మయ్యా! ఇన్నాళ్ళకు మళ్ళా యిలాగే కాదులో షికారు వెళతామన్నమాట! గోపీ సుజాతను తీసుకుని మీ కారు వేసుకురా! మాదాం యెవరి డ్రైవరు తెలివైనవాడో!

గోపా : వదినా! నీ పుణ్యమా అంటూ రంగనాగం డ్రైవింగు లైసెన్సు కాన్సిలయ్యింది కాబట్టి నువ్వే డ్రైవింగు సిద్ధుకొంటే యీ డ్రైవర్ల బాధ తప్పేదిగా వదినా!

రంగ : మీ వదినకు డ్రైవింగు నేర్పి ఆశ్రయం దొరికిన యీ అనాథుడికి అన్నం లేకుండా చేయాలనుకొంటున్నావా గోపీ!

కృపా : మీ అన్నగారికారు— ఎన్ని దిక్కులేని జీవితాలకు ఆశ్రయ మిస్తూ వుండో మాణావా గోపీ! ఆ నాడు నేనలాకారు క్రింద పడక పోతే—

గోపా : అది సరేగాని వదినా యింత పెద్దదానవు కారు క్రింద యెలా పడ్డావ్?

కృపా : (బరువుగా నిట్టూర్చి) ఏం చెప్పమంటావ్ గోపీ! (పటంవంక చూస్తూ దగ్గరకు వెళుతూ) ఆ నాటికి నేనన్నం తిని యెన్నాళ్ళయిందో! (రడియో మీద చేయివేసి ముందుకు వస్తూ) ఆ ఆకలి నీరసంలో పరుగు పరుగున వస్తూవుంటే స్పృహతప్పి— (దుఃఖంతో రడియోమీద తిలనాల్చి పడి పోతుంది. చేయి తగిలి రడియో మీద నున్న పటం క్రిందపడి పోతుంది)

గోపా : (పటం వంక చూస్తూ) పోయిందా?

రంగ : (పటం తీసి) పోయేది యంతకుముందే పోయింది! ఇక యిందులో పోయేదమీ లేదు: (పటాన్ని యెప్పటిలా పెట్టేస్తాడు)

స్వీకారము

గోపా : వదినా! అసలు పరుగెత్తటంలేనిది?

రంగ : నేను చెబుతాను విను. మాతృదను పెళ్ళాడు
తాడనుకొన్న దూరపు బంధువు అకస్మా
త్తుగా మాయం కావటంతో కృపాబాయి
తల్లి పిల్లకు పెళ్ళికాదనే వెంగతో —
దారిద్ర్యంతో - కృంగిపోయి చనిపోయింది.
అకలితో అలమటించే కృపాబాయికి అన్న
మైనా పెట్టని పాడుసంఘం రక్షింలేని ఆమె
నిండుయోవనాన్ని అనుభవించటానికి ప్రయ
త్నించింది. ఫలితం దక్కలేదని బలవంతాని
కుప్పకొనుచింది. వెంటాడింది. ఆనాటి అర్థ
రాత్రి యింటిలో జ్వరబద్ధ ఒక పెద్దమనిషి
మదాంధకార మలినహస్తాలనుంచి తప్పించు
కొని పారిపోతూ పరుగెత్తుకువచ్చి వీధి మలు
పులో మనకాగు క్రింద పడిపోయింది యీ
కృపాబాయి!

గోపా : అయితే వదినా—నాన్న కొట్టినందుకు
అమ్మదగ్గర అణా పుచ్చుకొన్న కుర్రాడిలాగ
తన్ని తే బూగెలబుట్టలో పడ్డావన్నమాట!

కృపా : ఇక లేకుండా! భోజనం చేదాం! రా గోపీ!

గోపా : పరీ సారీ వదినా! సుజాత లేకుండా ఒంట
రిగా భోజనం చేయటమే? ఇంపోజిబుల్!

కృపా : అయితే భోజనంచేసి సుజాతను తీసుకురా!
ఇనాళ తప్పకుండా మన కారుమీద
యెవ్వర్ గ్రీకా గౌరెన్నుకి పికారు వెళ్లాలి!

గోపా : అలా అన్నావు బావుంది! వస్తా! (వెళ్ళి
పోతాడు)

రంగ : (రేడియో ట్యూన్ చేస్తుంటాడు)

కృపా : రండి! చేయి పట్టుకొంటుంది)

రంగ : (ఆమె నడుం చుట్టూ చేయి చుట్టి లోనికి
తీసుకు వెళతాడు) ముసలయ్య కృపాబాయి
పటం మరొకటి—పెద్ది తెచ్చి గోడకు తగి
లిస్తూ వుంటాడు. వెలుపలనుంచి రహమాన్
కొత్త కాకీ యూనీఫాంలలో వస్తాడు!)

రహ : అరే! చోటా పటం వోలే బడా పటం
వచ్చింది భయ్య!

ముస : ఆ! ఆ! ఆ పేరు కాస్తా నీకే దక్కుతుందిలే!

రహ : నాకీ యేముంది లేవయ్య (దగ్గరకు వెళుతూ)
(తీయబోతాడు—రాదు) ఘట్టిగా ఖట్టివాన్
సాహ్!

ముస : లేకపోలే నీయంటివాళ్ళ చేతి కందితే క్రింద
పడేసి పాడుచేయరా!

రహ : (వెటకారంగా) అచ్చా ముసలయ్యసాహ్!
యీ సార్క్కి లాగితే తాడుకీ తెగకుండా
మేక్కి ఊడిరావాలయ్య. బహుత్ ఘట్టిగా
ఖట్టివాన్సాహ్!

రంగ : (వచ్చి) రహమాన్!

రహ : సార్! కారు తీయమంటారా సార్!

రంగ : అక్కరలేదు! ఇక్కడికీ సి. ఐ. డి. ఇన్
స్పెక్టరు రాజారావు దగ్గరకు వెళ్ళవస్తాను!
సైకిలు బయటపెట్ట!

రహ : (కంగారుపడి ముఖం వాచుకొంటూ) జీ!
(బయటకు వెళ్ళిపోతాడు)

రంగ : (బయటకు వెళతాడు)

ముస : (చిన్న పటం పట్టుకొని లోనికి వెళుతూ
వుంటాడు)

కృపా : (ఎదురు వచ్చి) అయ్యగారు కారుమీద
వెళ్ళారా!

ముస : లేదమ్మా సైకిలుమీద వెళ్లారు!

కృపా : డ్రైవరున్నాడా?

ముస : పెద్దలో వుంటాడు! పిలవమంటారా?

కృపా : (బయలుపరాచి) అప్పుడే అక్కరలేదులే!
నీపనిచూచుకో!

ముస : (పటంపట్టుకొని లోనికి వెళ్ళిపోతాడు)

కృపా : (పుస్తకం తీసి చదువబోతుంది. మనస్క
రించక పుస్తకం మాసి రేడియో ట్యూన్
చేయబోతుంది గోలగోలగా వుంటుంది.
రేడియోకట్టేసి వీధిగుమ్మందగ్గరకు వెళ్ళి)
డ్రైవర్.....డ్రైవర్..... (వెక్కి తిరిగి
వచ్చేస్తావుంటుంది.)

రహ : (వచ్చి) పిలిచారనుకొంటాను అమ్మగారు!

కృపా : (చుట్టుకున్న వెక్కి తిరిగి చూచి-భయపడి
కంగారుగా) నువ్వా!

రహ : ఆ!

కృపా : నువ్వా!

రహ : ఆ—!

కృపా : నువ్వా మా కారుడ్రైవర్!

రహ : అవును నేనే!

కృపా : (కంగారుగా) ఏమిటిమోసం?

రహ : జీవితపథాల వ్యత్యాసం!

కృపా : (బెదురుతూ) కపటవేషం—!

రహ : అవును—నీకోసం! మందహాస సుందరమైన నీ అరవిందవనంమాచి యెన్నోళ్లయింది! (ముందుకువస్తాడు.)

కృపా : (భయంతో చూస్తుంటుంది పెదవులు వణకుతూ వుంటాయి.)

రహ : నవ్విలే శూన్యపువ్వు విడిచి నీ సొంపులు నింపే వంతుల పెదవులు భయంతో వణకేటప్పుడుకూడా యెంత వయస్యరాన్ని ఒక బోస్తున్నామో నీకు తెలుసా!

కృపా : (కళ్ళివెంట నీళ్ళువస్తూంటాయి — జనక్కినడున్నావుంటుంది.)

రహ : చిక్కని జన్నెలలు వెలయించే నీ కాటుక కన్నులలో కన్నీటిధారలు కనుపించనియకు కృపా!

కృపా : (దుఃఖాన్ని దిగ్గ్రుంపుతూ) నువ్విక్కడికెందుకోచ్చావు?

రహ : ఎందుకొస్తానో నీకు తెలియదా? నన్ను చూడగానే నవ్వుతూవచ్చి వళ్ళో వారి పోతవసుకొన్నానుగానీ యింత మనసు లేకుండా మాట్లాడతావనుకోలేదు కృపా!

కృపా : (ఏడుస్తూ) వేణూ! నా బ్రతుకును బండ్లు చేస్తావా వేణూ!

రహ : (వెగటుగా నవ్వి) ఇంతకాలం బావా అని పిలిచే నీ మేనత్తగారు ఈవాడు నీ కారుడ్రైవర్ అయ్యాడనా బావా అనటం మాని పెరుపెట్టి పిలుస్తున్నావు. మంచిది! కానీ యెందుకీ అక్కరకురాని యేడుపు?

కృపా : నిన్నుచూస్తే నాకు భయం!

రహ : ప్రణయం ప్రళయంగా మారిందా? ఎందుకు భయం!

కృపా : నువ్వెంతటి చారుణమరణానికై నా తెగించి గలవరి నాకు తెలుసు. మన యిద్దరిమధ్యా యెన్నడూలేని యేకల్లబాని అవినీతి సంబంధాలు కల్పించిచెప్పినా లోకంనమ్ముతుంది. నన్ను నిలువనీడలేకుండా తగుముతుంది. నీకు వెయ్యినమస్తానాలు! దయచేసి నాజీవితాన్ని నాశనంచేయకుండా వెళ్ళిపో వేణూ!

రహ : (వెటకారంగా నవ్వి) వెళ్ళిపోవాలా? యెక్కడికి?

కృపా : (ఏడుపుమాని) నీ యిష్టంవచ్చిన చోటికి!

రహ : నీ కిష్టమైనచోటే చెప్పి!

కృపా : (అనుమానంగా) అజేమిటి?

రహ : అవును. నీకిష్టమైనచోటే చెప్పి! నువ్వు వస్తావుగా!

కృపా : (గతుక్కుమని--భయంగా) వే—ణూ—!

రహ : నువ్వైరాకుండా నేనెక్కడికి వెళతాను?

కృపా : (ఏడుస్తూ) వేణూ!

రహ : (వికృతంగా నవ్వి) నువ్వైరాకపోలే యెలాగ? మనఆత్మాయ నీకోసం బెంగుట్టుకొందిగా!

కృపా : వేణూ! గట్టిగాఅరచి దుఃఖంతో సోఫాలో పడిపోతుంది)

[బయట నైలుగంట వినబడుతుంది]

రహ : నీమావగారు మా ఆస్తిసంతా దోచుకొంటే నువ్వు నీ మొగుడూ కలసి మాసగం వాటా ధనాన్నీ అనుభవిస్తున్నారు కదూ! సరే చూస్తాను! (కోపంగాకుర్చీని తన్ని పడగొట్టి చరచరా బయటకు వెళ్ళిపోతాడు.)

రంగ : (బయటనుంచి వచ్చి-చూచి— ఆశ్చర్యంగా) కృపా! (భుజం కుదుపుతూ) కృపా!

కృపా : (భారంగాలేచి కూర్చుంటుంది)

రంగ : అజేంకృపా అలావున్నావు?... ఇజేమిటి కుర్చీ యిలాపడిపోయి వుండేం?

కృపా : చూచుకోకుండా నడిస్తే కారికెగిరి పడి పోయింది.

స్వీకారము

రంగ : కాలుజారపడ్డావా?

కృపా : లేదు. కాలుజారనూలేదు. నేను పడనూ లేదు. నాకారికితగిలి అడపపిపోయింది.

రంగ : (కాలుపట్టుకొని) కారికి గాయంతగిలించా

కృపా : (అతనిచేతిని తవచేతుల్లాకితీసుకొని) గాయం! కనుపించేగాయం కాదులెండి!

రంగ : కళ్ళనెంటు నీళ్లుకూడా వస్తున్నాయి! గట్టిగానే తగిలివుంటుంది. లే! లేడీడాక్టర్ సరోజినికి చూపిద్దాం!

కృపా : అక్కరలేదండీ! ఎప్పుడో మానిపోయిందనుకొన్న చిన్నప్పటిగాయం మళ్ళీమెరిగింది! అంతే! ఇప్పుడేమీలేదులెండి! (నైటచెంకుతో కళ్ళకుడుచుకొంటుంది)

రంగ : అయితే! లే! త్వరగా డ్రెస్ చేసికో! గోపీ సుజాత వచ్చేస్తారు; కారుమీద పికాపు వెళదామన్నావుగా!

కృపా : (బలవంతంగా నవ్వి) ఇంతమిట్టమధ్యాహ్నంపికాకేమిటితర్వాత వెళదాంలేదుమా! మీపిన్నిగారికి జబ్బుగావుందటరండి చూచి వద్దాం!

రంగ : అలాగే! కారుమీద వెళదామా?

కృపా : (కంగారును అణచి) యెందుకండీ మూడోయింటికి కూడా కాకేనా: రండి నడిచి వెళ్లిద్దాం!

రంగ : ముసలయ్యా!

ముస : (వచ్చి) పిలిచారా బాబూ!

రంగ : మేమలా మా పిన్నిగారింటికి వెళ్ళవస్తాం! గోపీ వస్తే అలా చెప్ప.

ముస : అలాగే నండి.

[రంగనాథం కృపాబాయి బయటకు వెళ్ళిపోతారు]

ముస : (పడివున్న కుత్తియితర పుస్తకాలు సద్దుతూవుంటాడు)

గోపా : (వస్తునే) ముసలయ్యా!

ముస : బాబూ!

గోపా : ఎన్ని సార్లు చెప్పినా బాబును కాని నన్ను బాబూ అంటావేం ముచ్చటయిన చేదు ముచ్చటైనా ఉచ్చరించకుండాను!

ముస : ఏదో అలవాటు బాబూ!

గోపా : అదిగో అజే పారపాటు

ముస : తాతలనాటి మాట మారాలంటే మాటలా బాబూ!

గోపా : డబ్బు పుచ్చుకొనిదొంగ సాక్ష్యం చెప్పటానికి బో నెక్కిన పెద్దమనిషిలా బాగానే చెప్పావుగాని—ముసలయ్యా—

ముస : అయ్యా!

గోపా : మారాలయ్యా! పారిశ్రాత పరిమళాలు పరిధివిం చే నాగరికతకు కరాల్చి మరామత్తయి మారిపోవాలయ్యా ముసలయ్యా!

ముస : మారటమంటే కళ్ళతోమానేసి చేతులతో నడవ మంటారా?

గోపా : కాదోయ్! కళ్ళతో మాత్రమేనడిచి చేతులను చేతులుగా మాత్రమే ఉపయోగించుకోమంటాను. నేనీ గేయాల్ని యెందుకు వ్రాస్తున్నా నంటావ్?

ముస : (పరధ్యానంగా) మరిలేక!

గోపా : (నీయన్ గా) వాట్!

ముస : మీకుకాదు బాబూ!

గోపా : మరెవరికి?

ముస : మాకు!

గోపా : సరేయ్! ఫీజుపుచ్చుకొని పెళ్లికుదిర్చి పెద్దమనిషిలా స్థిరపడేశావు.

ముస : అయితే బాబూ: అందరినీ మారమంటున్నారకదా ముందుగా మీరుమారేరా?

గోపా : ఆ! ప్రతి అంగుళంలోనూ—

ముస : రంగు వేశారా?

గోపా : బంగారం చెేశాను,

ముస : నాకో అనుమానం!

గోపా : ఏమిటా పెనుబాణం?

ముస : ఇలామనిషిగా మారకముందు మీరెవరండి?

గోపా : (తిలుక్కుపడి) దామిట్!

ముస : అనేకం జంతువంద?

గోపా : చెవిటి పెళ్ళాంతో మూగమగడు పెట్టే ఘోషలావుంది మన వ్యవహారం!

ముస : అపచారం! (చెంపలు వేసి కొంటాడు)

గోపా : ఇదో దురాచారం!

ముస : కారుబాబూ గ్రహచారం!

గోపా : కర్మకిదో సహకారం!

ముస : అదే నా విచారం! అసలే కులంకాని కులం పిల్లను పెళ్ళాడేరుకదా—సుజాతమ్మ అలా తిరగటం—

గోపా : నాగరికత లక్షణం! ప్రతి అడవి నేర్పుకో చాలి!

ముస : నార్చుకోవటం మానేశా?

గోపా : నార్చుకోవాలయ్యా! అలవాటులు కలకాలం నిలనై నే మరుగుకాలవలా చురదవేరి కరడు కడతాయి.

ముస : సుజాతమ్మ బజారులోకూడా కామరాజుతో కలసి తిరగటం—

గోపా : ఆధునాతన అభ్యుదయ నాగరికతా సభ్యత! పరాయి పురుషుణ్ణి పలుకరిస్తేచాలు భార్య పాతివ్రత్యం భంగపడిందని బాగపడే పరమ చాండములకు పాతం చెప్పటానికి ప్రయోగిస్తున్న ప్రభువు ప్రయత్నమిది. అో కాన్ని మంతువు చేస్తున్నానోయ్!

ముస : కాకికి సంగీతం నేర్పిస్తారా?

గోపా : కోకిలగా మార్చిస్తాను!

ముస : తమకు కొంగయి పోగలదు జాగ్రత్తబాబూ!

గోపా : నావంటి పురోగాముల అభ్యుదయ భావాలు నీవంటి వృద్ధులకు అర్థంకావులే! మా ఆదర్శాలు హృదయైక అనుభూతాలు!

ముస : ఏవో పెనుభూతాలు:

గోపా : ఆగని ఆదర్శ జలపాతాలు మలమకొన్న మనుగడలే పునీతాలు. మరువరాని నవనీతాలు. మీదృష్టిలో కలుషితాలు:...ఇంతకూ వదినా రంగనాథం కనుపించలేం?

ముస : అయ్యగారి పిన్నికి జబ్బుచేస్తే చూడటానికి వెళ్లేరు బాబూ! ఇంకా రాలేను.

గోపా : అయితే ఆనకవస్తా! (వెల్లిపోతాడు.)

కృపా : (వచ్చి) ముసలయ్యా!

ముస : బాబూ!

కృపా : నేనోయ్ నిన్ను పిలిచింది!

ముస : మన్నించండి! గోపాలం బాబు అనుకొన్నాను.

కృపా : గోపీ వచ్చాడా? (పుస్తకం తీసి సోఫాలో కూర్చుంటుంది)

ముస : ఇప్పుడే వెళ్లాడు:

కృపా : నేను రమ్మన్నానని చెప్పి ఒకసారి సుజాతను పిలుచుకురా!

ముస : అలాగేవండి! (వెళుతూ వుంటాడు)

కృపా : ముసలయ్యా!

ముస : (వెనక్కి తిరిగి) ఏవయ్యా!

కృపా : ఏం చేస్తావ్?

ముస : పిలుచు కొన్నానండి!

కృపా : ఎవరిని?

ముస : మన...మన...

కృపా : సుజాతను

ముస : అవును. సుజాతగారి నే

కృపా : సరే! వెళ్లిరా!

ముస : (వెల్లిపోతాడు)

కృపా : పుస్తకం రాకలో పెట్టేసి లోనికి వెళుతూ వుంటుంది)

రహ : (చరాలునవచ్చి) ఆకక్కడ!

కృపా : (త్తుల్లిపడి ఆగిపోయి వెనక్కి తిరుగుతుంది)

రహ : (వెటకారంగా నవ్వుతాడు)

కృపా : (వెల్లిపోతుంది)

రహ : కృపా!

కృపా : అలా పిలవ్వద్దని చెబితే బుద్ధిలేదా?

రహ : పిలవాలని ముద్దుగా వుంది కృపా!

కృపా : వేణూ! యెందుకు నన్నిలా యేడిపిస్తావు!

రహ : నన్ను నువ్వేడిపించవచ్చా?

కృపా : నేనేంచేతామి? నువ్వే నన్ను దగాచేతావు.

స్వీకారము

రచా : (జలకారంగా నవ్వి) నేనా?

కృపా : కాకపోతే నేనా? (చేమచేమంటూ పెళ్లికాకుండానే నన్ను అనుభవించాలని చూశావు. నువ్వు పన్నిన పన్నుగట్టలు పనికిరాకుండాపోయి పెళ్ళాపవలసి వచ్చేసరికి భయపడి పారిపోయావు.

రచా : అది నీ మంచికే అయ్యింది. లేకపోతే కాయ ఓనరు పెళ్ళానిని కావటంమాని యీ కాగుడ్రైవర్ కమ్మోనరు పెళ్ళానివయ్యేదానవుగా!

కృపా : ఇది నా అదృష్టం!

రచా : ఇంకెంతకాల ముంటుందిలే ఈ అదృష్టం!

కృపా : (గాబరిగా) అడేమిటి వేణూ?

రచా : నీభర్త నీ పూర్వగాన విన్నాక కూడా ఇంకా నీకీ అదృష్టం ఉంటుందే అనుకుంటున్నావా?

కృపా : వినటానికేముంది?

రచా : అనటానికి ఎంతయినా ఉంది. మగవర్తలు లేని మన ఇద్దరిసంబంధం—

కృపా : నువ్వు నన్ను పెళ్ళాడతానంటే - నువ్వెంత దుర్మార్గుడవో తెలిసీకూడా అన్నకొడుకువు గదా అని మా అమ్మ అంగీకరించింది. తీరా మూచూర్తం పెట్టి పెళ్ళాడమనేసరికి భయపడి పారిపోయావు! అంతే గా. అంతకు మించి మరేముంది?

రచా : (నవ్వి) లేకపోవచ్చు. కానీ అడదానిమీద చాడీలు చెప్పితే యేమగాదు వినను? అందులోనూ అర్థాంగిమీదయితే అమృతంలా ఆస్వాదిస్తాడు.

కృపా : (చెడుగుతూ) ఏమిటి వేణూ. చాడీలా?

రచా : (నవ్వి) నీ ఆనందానికి బేడీలు. కృపా! మన ఇద్దరకూ ఒక అమ్మాయి పుట్టిందికదూ!

కృపా : వేణూ. (తల పట్టుకొని సోఫాలో పడిపోతుంది)

రచా : అమ్మాయి పుట్టి వచ్చిపోయిందిలే! (గట్టిగా నవ్వుతాడు)

కృపా : (కంగారుగా లేచి ఏడుస్తూ) వేణూ! నన్నిలా వాళినంచేస్తే నీకంటాధిం వేణూ!

రచా : ఒకరు వాళినంకాకుండా మరొకరి ఆశ లేలా నెరవేరతాయికృపా? నిన్ను నీ మగడు పొమ్మనేదాకా నేను రమ్మన్నారావుకదా!

కృపా : నన్నింత గాఢంగా ప్రేమిస్తూ వున్న ఆయనైలా మోసంచేయమంటావు వేణూ!

రచా : వేమం వేయమంటాను. కంట తడిపెట్టకుండా గుండెల్లో మంటపెట్టమంటాను. ఊ అంటావా రంగనాథం అంటు లేకుండా చేస్తాను. జంటగా ఆనందంపంట పండించుకొందాం. ఏమంటావ్?

కృపా : (భయంతో ఏడుస్తూ) బావా నీపాదాలు పట్టుకొని బ్రతిమాలుకొంటాను. (కాళ్ళదగ్గర కూర్చుని) నా మంగళనూత్రాన్ని మసి చేయకు బావా! జీవితాలతో చెలగాటలాడి సర్వవాళినం చేయకు బావా! బావా! నీ మేనల్లకూతురు ననైనా మన్నించు బావా!

రచా : బావ! ఇప్పటికే తెలిసిందేం నీ బావలాంచేవ! లేవులే మనకొడుకరికాలు. పోవులే నీవట్టి ప్రియాలు—రావుగా నాచేయిపట్టి కృపా?

కృపా : (ఏడుస్తూ. లోనికి జల్మిపోతుంది)

రచా : (సుందుకువస్తూ) మానం అర్థాంగికారం అన్నమాటేగా! నన్నుకూడా లోనికి రమ్మన మనా మాట్లాడకుండా వెళ్ళిపోతున్నావు?

కృపా : (ఏడుస్తూనే కోపంగా) ఆగక్కడ! యీ హాలువాటి లోపల ఆడుగుపెట్టటానికి నీకు అర్హతలేదు.

రచా : ఆ అర్హతకోసమే లోపలికి రావాలనుకొంటున్నాను. చెప్పు వస్తావా రావా నాతో.

కృపా : ఎలా రమ్మంటావ్?

రచా : అయితే నేనడిగింది యిమ్మంటాను!

కృపా : ఏమిటి?

రచా : డబ్బు!

కృపా : ఎంత?

రచా : లక్షరూపాయలు.

కృపా : (నింతగా) లక్షరూపాయలా?

రచా : అవును. లక్షరూపాయలు. అది కేవలం నాకు రావలసిన సగం వాటామాత్రమే! న్యాయంగా యిస్తావా లేక నాతో వస్తావా?

కృపా : రెండూకూడా జరగనిపనులే!

రమా : (కోపంగా) ఊ! రెండూకూడా జరిగి పనులే! యెలా జరుగుతాయో నాకు తెలుసు! కృపా బి — రెడీ నా సంగతి బయటపెట్టి నన్నేమైనా చేయించాలని ప్రయత్నించావా జాగ్రత్త! మరుక్షణం రంగనాథం శివం మీపిధిగుమ్మంలో వుంటుంది.

కృపా : ఆఁ (కవ్వన కేకపెట్టి పోఫాలో పడిపో తుంది)

రమా : (నెగటుగానవ్వి) సిద్ధంగా వుంటావు కదూ తెల్లవారేలోపుగానే మనసంగతి తేలిపో వాలి (చిరచరా వెళ్ళిపోతాడు)

రంగ : (బయటనుంచి హుషారుగా వచ్చి చూచి కంగారుగా) కృపా! (అత్రంగా దగ్గరకు వెళ్ళి తలనిముసుతూ) కృపా!

కృపా : (వినిపించుకోదు)

రంగ : (బుజం పట్టుకొని లేవదీస్తూ భయంగా) కృపా!

కృపా : (చుట్టుకు పడిలేచి) వేణూ!

రంగ : (వింతగా) వేణా? ఎవరా వేణు?

కృపా : (కంగారుపడి సర్దుకొని, అల్పే ఎవరున్నారో? ఎవరూ లేంజీ (రాని నవ్వు నవ్వుతుంది)

రంగ : (లాలనగా) పుట్టబోయే ముద్దులపట్టికా పేరు పెట్టదలచావా.

కృపా : (బాధగా-కంగారుగా) ఛీ ఛీ! పెగవ పేరు! అదేం పేరు?

రంగ : ఏమిటి మరి యీ పగటికలల పలనరింతలు?

కృపా : (పొంగివచ్చే దుఃఖాన్ని ఆపుకొంటూ చాటుగా కళ్ళు తిడుచుకొంటుంది)

రంగ : (బుజ్జగిస్తూ) పేరంటానికి వెళ్ళవచ్చినప్పటి నుంచీ ఎందుకిలా వున్నావు? అక్కడెవ రైనా యేమైనా అన్నారా?

కృపా : ఎవరైతే మాత్రం యెందుకంటారండి?

రంగ : ఎందుకు మరి యీ వేళ ప్రాద్దుటనుంచీ యిలా వున్నావు? డ్రైవర్ దొరకనంతసేపూ ఎప్పుడు డ్రైవర్ వస్తాడా యెప్పుడు కారు మీద పీకారు వెళదామా అని తహతహలాడే

దానవు డ్రైవర్ వచ్చాక అసలు కారుమాటే తలపెట్టటంలేదే? జరిగిందేమిటో నాలో మనసిచ్చి మాట్లాడరాదా కృపా! నా మనసు తెలిసీకూడా కూడా యెందుకిలా మాటదాచి మధనపడతావు? చెప్ప కృపా! (గడ్డం పట్టు కొని ముఖం తనవైపు తిప్పుకుంటూ వుంటాడు.)

కృపా : (కళ్ళనిండా నీళ్ళతో దుఃఖం అగక వెక్కి వెక్కి పడుతూ లోనికి గబగబా వెళ్ళిపో బోతుంది)

గోపా : (కంగారుగా పరుగుపరుగునవస్తూ) మోసం— మహామోసం—

కృపా : (చుట్టుకున ఆగిపోతుంది)

గోపా : అడదంటే అమృతమనుకొన్నాను. కాదు. హాలాహలం!

కృపా : (వనక్కి తిరుగుతుంది)

రంగ : ఏమిటి గోపీ అది?

గోపా : నిలువునా విషమే! అడదాన్ని నమ్మితే పెన వులతీతో ప్రాణాలనే పీల్చేస్తుంది!

కృపా : (భయంగా ముందుకు వస్తూ) ఏమిటి గోపీ నువ్వు మాట్లాడేది?

గోపా : (వినిపించుకోకుండా) కట్టుకొన్నవాడి కళ్ళు మూసి పరాయివాడితో సరాగాలాడే నీచ బుద్ధి—

కృపా : (కోపంగా) గోపీ!

గోపా : స్త్రీ హృదయం పాపాణం—బడబానలం—

కృపా : (సీరియస్ గా) ఆపుచేయ్.

గోపా : ఛీ! ఛీ! నిలువునా చీల్చినా నిలబెట్టికాల్సినా పాపంలేదు—పచ్చి నటన—పరమనాటకం—రుచ్చ—

కృపా : (భయంగా పెద్దిగా) ఆపు!

రంగ : అనేకపక్షం కృపా! కాంతంగా చెప్పు గోపీ—

గోపా : కాంతం! యెలావుంటుంది కాంతం? నీ భార్య పరాయివాడిని వలచిందనివంటే నువ్వు కాంతంగా వుంటావా?

కృపా : (ఉన్నగంతో) గోపీ!

- గోపా : చెప్పు రంగనాథం! నీ భార్య పరాయి వాడితో సరాగాలాడుతూవుంటే - వాల్లి ద్వారా నీయింట్లోనే—
- రంగ : అలాగని—
- గోపా : (ఉద్దేశంతో) చుట్ట! (చాచి చెంపమీద కొడుకుంది).
- గోపా : (గోపా) : ఎంతవని చెబుతూవు! అసలుసంగతి వినకుండా యెప్పుడూ లేనిది యెందుకొచ్చింది నీకీ తొందర?
- రంగ : (దుఃఖం ఆపుకోలేక ముఖం దాచుకొని లోనికి వెళ్లిపోతూ వుంటుంది).
- గోపా : (చెంపపట్టుకొని) తనజాతిని అన్నందుకు వదిన కింత కోపం వచ్చిందిగానీ—సుజాత చెసిన పనిని యెలా సమర్థిస్తుంది?
- రంగ : సుజాత? యేం చెసింది?
- గోపా : (అనుమానంగా - వెనక్కివస్తూ) సుజాత? సుజాత విషయమా నువ్వు చెప్పేది?
- గోపా : మరొకరి విషయం నా కెందుకు వదినా?
- గోపా : (భాగగా—జాలిగా) గోపీ!
- గోపా : వదినా! స్త్రీలంతా నీవంటి ఆదర్శవనితలే అనుకొన్నాను గానీ—సుజాతవంటి మోసగతైలు, భర్తృ వంచకురాళ్లు....
- గోపా : (దుఃఖంతో) గోపీ! (ఏడుస్తూ త్వరత్వరగా లోనికి వెళ్లిపోతుంది.)
- రంగ : (నిట్టూర్చి) ఇప్పటికైనా చెప్పతానా సుజాతచెసిన తప్పుమిటో—
- గోపా : ఆ కామరాజుగాడిని వలచింది- వాడితో—
- రంగ : చాలు! ఎలా ఋజువుచేయాలి?
- గోపా : ప్రేమలేఖ దొరికింది!
- రంగ : ఏది?
- గోపా : ఇదిగో! (అంతివరకూ కసిగా నలుపుతూ వున్న కాగితాన్ని విసురుగా కోపంగా రంగ నాథానికిస్తాడు).
- రంగ : (చదివి) ఇందులో ఎవరి పేర్లూ లేవు! సుజాతకీ కామరాజు వ్రాసాడని యెలా చెప్పగలం?
- గోపా : వాడిపేర్లూ నాకు తెలుసు! మాయింట్లో దొరికింది. సుజాతదేయిది! ఛీ! ఛీ! అదవి
- పులివైనా నమ్మవచ్చుగానీ ఆడవాన్ని మాత్రం నమ్మకూడదు.
- గోపా : సుజాతతో తెగ తెంపులు చేసికొని వీపు చిట్ల గొట్టి వచ్చేశాను—
- రంగ : హూ! అభ్యుదయ వాదివి! ఆదర్శ జీవివి! ఇంత ఆలోచించకుండా తొందర పడతావనుకోలేదు గోపీ!
- గోపా : నువ్వే నాస్థితిలోవుంటే చేస్తావా ఆ ఆలోచన?
- రంగ : చేసేవాళ్ళు ఏ స్థితిలోవున్నా చేస్తారు! అదే జన్మ సంస్కారానికి పుస్తక పఠనానికి వుండే రేడా!
- గోపా : వన్నోడించాలని చూస్తున్నావుకదా! సరే వస్తా! (విసురుగా బయటకు వెళ్లిపోతాడు)
- రంగ : కృపా!
- కృపా : (వస్తుంది).
- రంగ : ఏమిటి యీ వేళ ప్రాద్దుటసుంచీ మన యింటి వాతావరణం యిలావుంది? సుజాత నిజంగా తప్పుచెసిందా? గోపాలం తొందరపడ్డాడా! ఏదీ అర్థంకాకుండా వుంది! నిన్ను చూస్తే నాకు మరి భయంగావుంది!
- కృపా : (బలవంతంగా పేలవంగా నవ్వి) ఎందుకని?
- రంగ : నిర్మల నీలాకాశంలోని ధృవనక్షత్రం లాగా చిలిపి నవ్వుల చిన్నెలతో తళతళలాడే నీకొలుక కళ్ళు ఇవాళ ఇలాగ కాయమేఘాలు క్రమ్మిన కాళరాత్రిలా విషాదచ్ఛాయలతో తుహారబంధురమైపోవటానికి గల కారణం నాకెలా తెలుస్తుంది కృపా? ఈ వేళ నీముఖంలో కనుపించే అర్థం కాని ఆవేదన- ఆంతులేవి ఆలోచన తూచిచెప్పగల మాటలు నాకు తోచటం లేదు కృపా! (టయిము చూచి-దగ్గరకువచ్చి గడ్డంపట్టుకొని) అయిదు కావచ్చింది. పోనీ ఒకసారి ఆలా చీలికెళ్ళి వద్దామా కాయలా!
- కృపా : సుజాత సంగతి యేమయినట్టు? మీరొకసారి వెళ్లి నిజనిజాలు తెలిసికోవటం మంచి దిండీ? గోపీవట్టి తొందర మనిషి!

రంగ : ఇవారే గోపినీ మంచి పోయావుగా
తొందరలో!

ముస : (బయటనుంచి వచ్చి) బాబూ! సుజాతమ్మ గారు మిమ్మల నొకసారి వెంటనే రమ్మన్నా రండి.

రంగ : అలాగా! సరే! పదవేశదాం! (ఇద్దరూ బయటకు వెళ్ళిపోతారు!)

కృపా : (కొంత సేపు అలాగే మంచి - బదులుగా
నిట్టూర్చి సోఫాలో కూర్చుని పరధ్యానంగా
అలోచిస్తూ వుంటుంది)

గోపా : (వస్తూనే) ఏమిటి వదినా — నైవాసు
పోవాలి—ప్రమాదము రావాలి అని చూచే
అభీషరు లాగ మీనమేమిట లెక్క పెను
తున్నావు?

కృపా : సుబాత మాటయేం చేశావు గోప్పి?

గోపా : విదాసులిచ్చిన పనులు పెళ్లాంలో బడాయి
తెలియని ముసలి మగడులా యెందుకు వదినా
సార్థకంగాని సంధిమంత్రాలు అర్థం కాని
సామరస్య ప్రయత్నాలు!

కృపా : గోపీ! నువ్వే పాఠపాటు పడ్డావేమో!

గోపా : పొరపాట గేది నా విషయంలో కలలోని
మాట :

కృపా : స్త్రీ మాతృమూర్తి — ఆరాధనీయ కదూ—

గోపా : అర్థమయ్యింది. నువ్వు నన్ను చెప్పినక్కర లేను! యథార్థం గ్రహించాను! (స్త్రీ) అంటే అరం మోసం!

కృపా : అయితే యిక మరేస్త్రీనీ వెళ్ళాడవా?

గోపా : జన్మజన్మలకూ స్త్రీని దరిచేర నివ్వను!

[రంగనాథం వస్తాడు]

గోపా : ఇకముందు నేను కూడా రహమాన్ లాగా
హాయిగా గజం పెంచుకొంటాను!

రంగ : (కృపాబాయి ప్రక్కను కూర్చుని) ఎప్పుడు
చూచినా రహమాన్ ఏ నాటి ప్రియురాలినో
తలచుకొంటూ బాధపడుతూ వున్నట్టుంటాడు
కదూ!

కృపా : (ముఖం గోపీ వైపు త్రిప్పుకొంటుంది)

గోపా : సుబూత నాకు చేసినట్టుగానే యేరాక్షసా
అతని నుండేల కోత పెట్టి వుంటుంది.

కృపా : (మళ్ళా ముఖం ఇటుతిప్పునుంటుంది)

రంగ : (స్త్రీ) చేయలేని దేమంది : ఆనందంలోని
అమృతం—ఆ వేదనలోని హోలాహలంకూడా
అమె చవిచూపిం గగలదు!

కృపా : (బెదురుతూ నవ్వి—లేచి వెళుతూ) ఏవండీ
ఎగ్గి బిమ్మనుకి పెళ్ళిదామా?

రంగ : నీళ్ళమేలే యేది కాదన్నాను! కారుమీద
జెళ్ళదామా?

కృపా : వస్తు వద్దండీ! నశించే వెళదాం సరదాగా!

రంగ : సరే నీ యిష్టం! కారంటే నీకెండుక్లిష్టంగా
మండా వుందో నా కర్తం కావటంలేదు.

గోపా : వట్టి మనుష్యులుకాని ఆడవాళ్ళ యిష్టా
యిష్టాలు విచిత్రంగావుంటాయే బదర్

రంగ : గోపీ ఆదేవాళ్ళు మన ప్రత్యేక అన్నపూరింగా
అర్చించేవికొన్న అభ్యుదయ రచయితవు
నీ భార్య మనసునే గ్రహించలేకపోయావే!
సుజాత ముంగు ఓడిపోయావు, జీవితంలో
ఓడిపోవటం—

గోపా : సరేగాని—నీ విషయంలో?

రంగ : సుజాతమీద నీకు కలిగిన అపొహ లన్నీ
అనర్థం!

గోపా : అంగుళు ఋజువు!

రంగ : నీవు దొరికిన ఈ తుర్రం కామరాజు వానిందే!
కాని సుజాతకు గాదు. మీ యెదురింటి
వారమ్మయి వుంటారాదు! కామరాజు
మీ యింటికి రావటం మీ స్నేహంకోసం
గాదు. మీ యెదురింటి తాయాబుకోసం.

గోపా : (అమృతగా) నీకలా తెలుసు.

రంగ : నీ ఒక్కడికే తెలియదు. కామరాజు
తాయారు పరారయినారుగా!

ಗೊಪಾ : (ಕಂಗಾರುಗಾ) ನಿಜಂಗಾವಾ?

రంగ : యథార్థం గోపీ! సుజాత నీకోసం మామూలు
వుంది.

గోపా : క్షమించువదినా వస్తాను. బ్రదర్ ! (వెళుకూ
వుంటాడు)

స్వీకారము

- రంగ : మరో విషయం వినుగోపీ
- గోపా : (ఆగి) ఇప్పుడి కేమీ వివరము మళ్ళావస్తా (వెళ్ళిపోతూవుంటాడు)
- కృపా : సుజాత నొకసారి తీసుకురా
- గోపా : (ఆగకుండానే) ఇప్పుడే తీసికొస్తా. (వెళ్ళిపోతాడు)
- రంగ : మరొక ముఖ్య విషయం విన్నవా కృపా
- కృపా : ఏమిటి?
- రంగ : గోపాలం మన ముసలయ్య కొడుకే
- కృపా : (పెద్ద వింతగా) ఆ!
- రంగ : అవును కృపా! ఇరవై సంవత్సరాల క్రితం ముసలయ్య అంతర్వేది తీర్థంలా మరచిపోయి వచ్చిన నాలుగేళ్ళ ఆబ్బాయి మన గోపాలం మహానుభావుడే!
- కృపా : ఇప్పుడెలా తెలిసింది?
- రంగ : నెల్లూళ్ళక్రితం బొంబాయి బ్యాంకి దోచుకొన్న దొంగలనాయకుడు ప్రస్తుతం యీ వూళ్ళోనే వుంటున్నాడన్న అనుమానం చేతి మా స్నేహితుడు సి. వి. డి. ఇన్ స్పెక్టరు రాజారావు ఇక్కడే ఇన్వెస్టిగేట్ చేస్తున్నాడు. ఆ దొంగ అసలు ఈ వూరివాడేనట కూడాను. అతని ఫోటోకోసం స్టూడియోలన్నీ పెడుతున్నావుంటే యిదిగో యీ పాత ఫోటో చూపింపి (చూపించి) చూడు! ముసలయ్య నాలుగేళ్ళ గోపాలాన్ని బుజాన్నెక్కించుకొని ఫోటో తీయించుకొన్నాడు!
- కృపా : (చెవుతూ) ఫోటో తీయించుకొని తెచ్చుకొవటం మరిచిపోయి వుంటాడు ముసలయ్య! గోపీకి తెలుసా యీ సంగతి!
- రంగ : చెవుతూవుంటే వినకుండా పడుగెత్తాడుగా! కన్నవారేకన్న కట్టుకొన్నవారే మిన్నగా!
- కృపా : ముసలయ్య యింకా రాలేదే?
- రంగ : నిజాన్ని చెప్పి సుజాతకు వప్పించి వచ్చేను! (టయిముచాచి) ఓ! టయిముయ్యింది. ఇక ఆలస్యం చేస్తే మెయిలవదు!
- కృపా : (తెంగగా) కాదుదా చెళ్ళారాద టండి!
- రంగ : చాలామంది వున్నాం కలసివెళ్ళాలి కృపా!
- కృపా : (భయంగా) తప్పకుండా యీ రాత్రికే వెళ్ళాలి?
- రంగ : ఒప్పుకొన్నతర్వాత తప్పితే బావుంటుందా?
- కృపా : వాకెందుకో భయంగావుంది. ముసలయ్య కూడా లేకుండా!
- రంగ : రహమాన్ యింటివద్దగే వుంటాడుగా!
- కృపా : (చెడుగుతూ) చాచి తలవంచుకొంటుంది
- రంగ : తెల్లవారకముందే. తిరిగివచ్చేస్తాగా! భయం లేదులే! అయినా యింకా నెలలు నిండండే! ఓ! టయిము కావచ్చింది. (గోనికివెళ్ళతాడు)
- కృపా : (బాధగా అటుమాస్తూ వుంటుంది)
- రంగ : (చదర తేగ్ పట్టుకొనివచ్చి) వెళ్ళివస్తాను! (వెళ్ళుతూవుంటాడు)
- కృపా : ఫిష్టలు పట్టుకు పోతున్నారా?
- రంగ : అవును! కావాలి?
- కృపా : నాదగ్గ రుంజటం నుంచితేమా!
- రంగ : ఆక్కరలేను. పిష్టలులాంటి మనిషి రహమాన్ వున్నాడుగా! ఎవ్వడూరాదు! లక్షలు పట్టుకువెళుతున్నాం! రాత్రిలాట ప్రయాణం! మాదగ్గ రుంజటం ఆవసరం! వస్తా! టయిమైపోయింది! (తొందరగా బయటకు వెళ్ళిపోతాడు)
- కృపా : (చెడుగుగా అటువైపు కొంతసేపు చూచి లైట్లు వెలిగించి) లోనికి వెళ్ళుతూ వుంటుంది)
- రహ : (చరచరావచ్చి) ఆరు!
- కృపా : (కంగారుగా కెవ్రుమని అగిపోతుంది)
- రహ : (దిగ్గరగా వస్తాడు)
- కృపా : (లోనికి వెళ్ళిపోతోంది)
- రహ : (చటుక్కున అడ్డంవెళ్ళి నిలుచుని) ఇస్తావా. లక్షమూపాయలు లేక వస్తావా నన్ను స్వీకరించి!
- కృపా : (బింకంగా) నన్ను చెదిరిస్తున్నావా?
- రహ : నిర్ణయించుకొనే అవకాశమిస్తున్నాను!
- కృపా : డబ్బిస్తే నేనక్కరలేదా?

భారతి

- రహ : అక్కరలేదు! సజావుగా ఉబ్బిస్తే నిజాయి తీగా వెళ్లిపోతాను!
- కృపా : శేను వస్తున్నాను! పద వెళ్లిపోదాం!
- రహ : (అనుమానంగా) ఆ! వచ్చేస్తావా?
- కృపా : అవును పద వెళ్దాం!
- రహ : కట్టకొన్నవాడి కళ్ళల్లో దుమ్ముకొట్టటం నుహాపం!
- కృపా : నువ్వు నాకేమీ నీతులు బోధించనక్కరలేదు! రా!
- రహ : (కోపంగా) వద్దు! నువ్వు నాకక్కరలేదు!
- కృపా : ఏం
- రహ : వరాయిపురుషిణి సంపర్కంతో గర్భవతి వైన నీవు నా కెందుకు?
- కృపా : ప్రాద్దుటనుంచీ ఆ విషయం తెలియకే రమ్మన్నావా?
- రహ : (చిరాకుగా) నాకు కావలసింది నువ్వు కాదు! నీ భనం!
- కృపా : ఆ సంగతి నాకు తెలుసు! లేకపోతే నిజంగా వచ్చేస్తాననుకొన్నావా?
- రహ : నీతో వాదించడానికి రాలేదు. నా కాలస్య మవుతున్నది! త్వరగా పట్టుకురా!
- కృపా : చచ్చినా ఆ పని చేయను!
- రహ : అయితే నావలూనికే సిద్ధంగా వున్నావా? (మీదికి వస్తూ) సవ్యంగా యివ్వకపోతే చింప యినా పట్టుకు వెళ్తాను! (చుట్టుకున్న వైట పట్టుకొంటాడు)
- కృపా : (చెంపమీద కొట్టబోతుంది)
- రహ : (ఆమె చేయి పట్టుకొని మెలిపెట్టి వెనుకకు తిప్పి రెండు చేతులతోను గొంతు పట్టుకొని నొక్కుతూ) చెప్ప! ఎక్కడుంది ఇనప్పెట్టె తాళం చెవి! చెప్ప!
- కృపా : (పెనలూడుతూ) విడిచిపెట్టు!
- రహ : (గట్టిగా నొక్కుతూ) త్వరగా చెప్ప! (గట్టిగా నొక్కేస్తాడు)
- కృపా : (ఒక్కసారిగా గట్టిగా కేక పెడుతుంది)
- రంగ : (చుట్టుకున్న వచ్చి ఫిస్టలు మరి పెట్టి) విడిచి పెట్టు!
- రహ : (కృపాబాయిని విడిచిపెట్టి రహమానమీదికి రాబోయి ఫిస్టలు చూచి అగిపోతాడు)
- కృపా : ((కింద పడిపోతుంది)
- రంగ : (కృపాబాయిని లేవదీస్తూ—రహమానతో) ఇదిగో లక్షరూపాయలు (లెదర్ బేగ్ యిస్తాడు) పట్టుకు వెళ్ళు! నీ సంగతి యిప్పుడే విన్నాను! అందుకే నే ప్రయాణం మాని తిరిగి వచ్చాను. త్వరగా వెళ్లిపో! పోలీసులు రాకుండా నే వెళ్లిపో!
- కృపా : వస్తందీ! యివ్వకందీ! నానురించి మీ భనం!
- రంగ : పట్టుకు వెళ్ళు! నీనురించి కాదు! అతను మా నాన్నగారి పార్సనర్ కొడుకు! సవ్యంగా వుంటే నాతో సమానభాగస్థుడయ్యేవాడు! (రహమానతో) త్వరగా వెళ్లిపో! కారు మీద వెళ్లిపో! నీ కక్కరలేనిచోట విడిచి పెట్టు కారు!
- రహ : (బేగ్ పట్టుకొని వెళ్లిపోతాడు. కారు వెళ్లి పోయిన చిప్పుడు—హారన్)
- కృపా : (కాళ్ళపక్కర కూర్చుని) శేను! శేను!
- రంగ : (లేవదీస్తూ) నువ్వేమీ చెప్పనక్కరలేదు! నువ్వెట్టువంటిదానవై నానరే నిన్ను హృదియ పూర్వకంగా స్వీకరిస్తున్నాను! ఒకసారి ప్రేమించిన వస్తువును జీవితాంతం ప్రేమించటమే ప్రేమయొక్క పరమసాసం!
- కృపా : (బెదురుతూ) ఒక్కమాట!
- రంగ : అక్కరలేదు! నిజానిజాలు నాకు తెలుసు! నీలో యేదోషం లేదు. ఇకముందామాట మరి తలపెట్టకు! నిన్ను నా జీవితసర్వస్వంగా స్వీకరిస్తున్నాను!
- కృపా : (వంగి పాదాలకు నమస్కరిస్తుంది)
- రంగ : (తల నిమిరి లేవదీసి లోనికి తీసుకువెళుతూ వుంటాడు)

[తెర]

వక్ర గతులు

శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం

పరిష్కరింపరాని జటలసమస్య, సరిదిద్దరాని బ్రహ్మదేవుడి పాపబాటు, బాహ్యపరిస్థితుల ప్రభావం మానవుడిలో ఎంతటి విస్తరయావహమైన మార్పు తీసుక రాగలవో అది కానికి తెలివిడిచేసే నిదర్శనం—మురారి!

మురారిని గురించి ఆలోచించగూడదనీ, తలపుల్ని ఆతడి కైకి ప్రసరించకుండా ఆరికట్టాలనీ నాలో నేను బాసచెసుకున్న తంత్ర నాలుగేళ్ళ వ్యవధిలో మురారిని మరచిపోవడం అంత సులభంకాదని మాత్రం గ్రహింపగలిగాను. ఒకటి, తలకు ఏదైనా ఆఘాతంపోక నామతి అయినా పోవాలి. రెండు, ఇప్పుడున్న పాత ఉడుపును త్యజించి ఈజీవార్త మరో క్రొత్తబొందెలో కైనా తరలిపోవాలి. అందాకా మురారిని గురించిన స్మృతులు మనోవిధిలోనుంచి మాసిపోవడం అసంభవం!

ఒకానొక పీఠికల తాలూకు భయంకరస్మృతిలా వాదాపు నిద్రనిమిడేళ్ళునుంచీ ఈ మురారి నన్ను జన్మానుభూతి వే వున్నాడు. అతడి పిడికిట నా జీవిత రహస్యం దాగివుంచినాడు. అలాటి రహస్యా లేమున్నాయి గనుక! అతడిచేత మానవ రుధిరాన్ని ఆస్వాదించడానికి సిద్ధం గా కై బా రొకటి తళతళ మెరిసి పోవోందని గాదు. నిజాని కతికు నా నెంబడి పరుగెత్తి రావడమూ లేదు. శవలం అతడిని గురించిన ఆలోచనలు, అతడికి సంబంధించిన జ్ఞాపకాలు! అవి ఈ మానవుడి మనసును ఎంతగా కల్లోలితం చేసివేశాయి? హృదయంలో ఎట్టి బడబాగ్నిని నితేషించాయి? అయ్యో, ఈ మురారి ఎవడు? వినుత్తు చికిత్సావిధానాలను నోరు లేని కప్పలవైన, కుండల్లోపైన ప్రయోగించి వాటి ఫలితాలను తెలిసికోవడం ఆధునిక వైద్యవిజ్ఞానంలో ఒక పద్ధతి. విశేష సృష్టికర్త మానవత్వంపైన చేయబాసుకున్న అద్భుతమైన ప్రయోగానికి గురైన దౌర్భాగ్యుడా ఈ మురారి!

బయట ఎంత నిష్ఠులు చెరిగిపోసే వైశాఖమాసపు మధ్యాహ్నం వేళ. గాలికదలాడని గదిలో కూర్చుని అర్థ నిమిలిత నేత్రాలతో ఓసారి మురారి జీవితాన్ని సమీక్షించుకుంటే అదంతా నా కొక నాటకం గా మాత్రమే భాసిస్తోంది. ఇటీవల నాటకరంగంలో ఎన్నో మార్పు లొచ్చాయి. పాతల్ని పుష్టించి 'నువ్వు లోభివి' 'నువ్వు వేదాంతివి' 'నువ్వు ఆదర్శవాదివి' అంటూ వాటిని రంగంపైన ప్రవేశపెట్టి, ఆ తరువాత రచయిత నిర్లిప్తంగా, తలక్కుడుగా పరిణామాల్ని చూస్తూ వుంటావో అమాల్తుల్లో ఒకటి. రంగంపైన పాత్రల మధ్య సమస్య తనంతట ఒకటి ఉద్భవిస్తుంది. తనంతట ఒకటి పెరుగుతుంది. సమస్య పరిష్కారంలో మాత్రం అవసరమైతే రచయిత కలుగజేసుకుంటాడు. జగన్నాటక మాత్రధారికి గూడా ఆ పద్ధతిపైన మరులు కలిగిందేమో! సంకల్ప మాత్రంచేత అయిన తెర తొలగించేశాడు. నాటకం ప్రారంభమైంది. ఆ నాటకంలో మురారిది కీలకపాత్ర. మిగిలిన పాత్రలన్నీ గ్రహం చుట్టూ తిరిగే ఉపగ్రహాల్లా మురారి చుట్టూ పరిధిమిస్తాయి.

వివాదకరమైన విషయ మేమిటంటే, మురారి నాటకంలో నేను ప్రేక్షకమాత్రుణ్ణి మాత్రమేకాను. అందులో నా పాత్ర గూడా కొంత వుంది. అదంత చెప్పకోదగ్గదిగా యితరులకు గోచరింపకపోవచ్చు. చెబులు కాలినతర్వాత ఆకులు పట్టుకుని లాభంలేదు గానీ, నిజానికి నే నొకప్పుడు ఆ నాటకంలో ఒక మార్పును, ఒక మలుపును సాధింపగలిగి వుండే వాణ్ణి. ఐతే ఆ మార్పుగానీ, మలుపుగానీ మురారిలో మాత్రం గాదు. చలదూర్మికాసంతుభితమైన సాగరాన్ని చేతులబలంతో సంతరింపగలిగినవా డెలాగైతే లేడో, అలాగే మురారిలో మార్పు సాధించగల వాడూ లోకంలో లేడు! అందుకే నా ఏడుపు మురారిని గురించికాదు! -రాధని గురించి.

రాధ! రాధ నా మనసు కోక బాధ. హృదయాని
కోక వ్యధ. మహాన్నత పర్యతశృంగం మీద నిశ్చ
లంగా నిలబడివున్న దేవాలయాన్ని చూచినప్పుడు
రాధ నాకు జ్వప్తికి వస్తుంది. వినీలాకాశానికి అడ్డంగా,
గభీర నిశ్చలమయంలో లక్షాదివ్యలతో వెలిగిపోతున్న
గాలిగోపురాన్ని చూచినప్పుడు రాధ నా తలపుల్లో
ఇల్లు కట్టకుంటుంది. అంతేమరి! ఆమె నాకు కేవలం
ఒక స్మృతి. అంతకంటే మరేమీ లేదు.

ఉదయం పదిగంటలప్పుడు నాలుగురోడ్ల కూడలిలో
మోపెడు పుస్తకాలను మోసుకెస్తూ సాంబయ్య గనుక
నాకు కనిపించివుండకపోలే, ఇప్పుడీ కథను పునశ్చ
రణ చేసుకోవలసిన అవసరం కలిగివుండేది కాదు.
మార్గమధ్యంలో సాంబయ్య తారసిల్లాడు. పలకరిం
చాను. గతచిన నాలుగేళ్ళలో జరిగిన విశేషాలను ఏక
రుపు పెటసాగాడు. నిల్చున్నదా అప్పుడప్పుడే కరిగి
పోతున్న తారురోడ్డుమీద! చుట్టూరా వీస్తున్నదా వడ
గాలి. వింటున్నదా మురారిగాథ. ఆ గండరగళంలో
గమ్యస్థాన మేవో మరచిపోయి యింటికి తిరిగి వచ్చే
కాను.

మహాహ్వానం పన్నెండు గంటలకల్లా మళ్ళీ
సాంబయ్య ఇంటిముందర హాజరు. 'లోపలికి రా
సాంబయ్య! అంటుండగానే 'ఎందుకులే బాబూ!
వెళ్ళాలి' అని చీనీ నా చేతిలోవుంచి వెనుతిరిగి రోడ్డు
పైకి వెళ్లిపోయాడు. తన ముచ్చైయేల్లి జీవితంలో
మురారి మొదటిసారిగా నాకు వ్రాసిన ఉత్తరం. ఆతు
రతగా విప్పాను. 'సాయంత్రం నాలుగుగంటల కోసాగి
నవ్వ నా రూముకు రాగలవా? నేను కూడు నెలల
నుంచీ వ్రాస్తున్న పుస్తకం ఒకటి ఆపాటికి పూర్తి
గావచ్చు. దాన్ని నీకు చదివి వినిపించాలనుకుంటు
న్నాను.'

ఇది మామూలు విషయంకాదు! మురారిని తప్ప
కుండా నాలుగుగంటలకు ఆ హోటలుగదిలో కలుసు
కోవాలి. కానీ అంతివరకూ ఏంచేయడం? ఆహారం
కనిపించగానే గొలుసులు త్రెంపుకోడానికి ప్రయ
త్నించే జాగిలాలకుమర్లే, ఆలోచన లన్నీ మురారిపైకే
పరుగిడుతుంటే నిద్రమత్రం ఎలా వస్తుంది?

* * *

దూర దూరంగా వుండి మా పాండురంగం
బాబాయి విజ్ఞతను సరిగ్గా అవగాహన చేసుకోలేనివార్లే

దృష్టిలో, ఆయన అప్పుడప్పుడూ కొన్ని అర్థం పర్థం
లేనిపనులు చేస్తుంటాడు. కానీ ఆత్మీయుల్లో, సమీప
బంధువర్గంలో ఆయన దూరదృష్టిని శింకించేవాళ్ళు
చాలా తక్కువ. ఒక్కొక్కరి అతిశయోక్తిని సాయం
తెచ్చుకోదలచుకుంటే, ఏగు ఏడాదుల దూరంలో
వుందనగానే పంచ పైకెగ్గటేవాలం ఆయనది! అర్థ
సముపార్జనకు మానవుడు జరామరణాలు లేనివాడిలా
కృషిచేయాలన్న పూనిక ఆయన జీవిత బృహత్కథలో
ఎక్కడబడితే అక్కడే గోచరిస్తుంది. ఆయన చెబట్టిన
వ్యాయవాదవృత్తి అందుకు బాగా తోడ్పడింది. కానీ
ధనార్జనకోసం ఆయన పెనెత్త్రోవలు త్రోకినట్లు
చెప్పడానికిమాత్రం నిదర్శనాలు లేవు. పాండురంగం
బాబాయి లోకజ్ఞుడు. లోకంచేత ప్రేరేపింపించు
కోకుండా బ్రతికడ మెలాగో, ఆయనకు తెలిసినట్లు
మరొకరికి తెలియదు.

అలాటి పాండురంగం బాబాయి రాధకు పుట్టిన
రోజు పండుగ జరుపబోతున్నాడని తెలిసినప్పుడు, నే
నాక ఊణంపాలు ఆశ్చర్యంతో విసుకుకపోయాను.
రాధ పుట్టిన పదిహేనేళ్ళకు ఆమె పుట్టినరోజుకు
ప్రాధాన్యత నివ్వడంలో బాబాయి వుద్దేశ మేమిటి?
రాధ పుట్టుకకు గూడా సాంస్కృతిక వుండన్న విష
యాన్ని ఆయన యితకాలానికి పనికిగట్ట గలిగాడా?
ఏమిటో, మొదట నాకంతా అగమ్యగోచరంగా వుండి
పోయింది. ఏమైతే నాకెందుకు? రాధ పుట్టినరోజు
చేరిట నాకోక పూట విందుభోజనం సమకూరింది.
అదీ తోటలో, నన్నెల్లో!

జరుగుతున్నది కరదృశ్యమేమో, మల్లెపువ్వులాటి
పన్నెల స్వర్ణకు పులకించిపోతున్న బాబాయిగారి
పూలతోట ఆకాశగంగలో తానమాడి అప్పుడే గట్టె
క్కుతున్న దివ్యసుందరిలా సాక్షాత్కరించింది. చెట్ల
క్రింద వెలుగుచీకట్ల ముగ్గుల్ని చూస్తూ కుర్చీలో కూచు
న్నాను. విందుకు వచ్చిన వాల్లందరూ పది పన్నెండు
మందికన్నా ఎక్కువలేరు. ఇంకా ఒకటి రెండు
కుర్చీలు ఖాళీగానే వున్నాయి. పండుగంతా ఆమెదే
అయినా రాధ ముఖంలో మాత్రం నే నాశించినంత
ఉత్సాహోద్యేగాలు వుట్టిపడటం లేదు. ఎవరోగానీ
చాలా శ్రద్ధ తీసుకుని ఆమెను అలంకరించి నట్టున్నారు.
ఆ అలంకరించిన వాళ్ళు అందమనేది బజారునుంచి
యింటికి దిగుమలేయ్యే ముడిసరుకని ధ్రుమిస్తున్నారేమో

వ క్ర గ తు లు

నాకు తెలియదు. నువ్వు రోజూ నీరుపెట్టా, పాదుదిడ్డు, కొమ్మల్ని సాగసుగా కత్తిరించు, ఎన్ని సాబనులు చేసివా శుకపిక్ సైన్యంలో వసంతుకు తరలిరానిదే వసలక్ష్మికి శోభలేదు. మూడేళ్ళ రాధను భుజాన కూర్చోబెట్టుకుని తోటలో పరుగులు దీసిన బాల్యక్రిడ నిన్న మొన్నటిదిగా నే కన్పిస్తున్నా, ఆమె కప్పుడే పదిహేనేళ్ళు గడచిపోయాయి. ఈ వయస్సులో ఆమెకు కృత్రిమాలంకారాలు అనవసరం!

నే నక్కడికి వెళ్లేసరికి 'స్విచాన్' చేయని విద్యుద్దీపంలా వున్న ఆ సమావేశంలో కొంత సంచలనం కలిగినమాట నిజమే! కాని ఖాళీగావున్న కుర్చీలు ఎవరి కోస మయితే వుండేవి? ఉన్నాయి, వాళ్ళ వచ్చే దాకా ఆ దీపం వెలిగే మాచనలు కనిపించడం లేదు. 'ఏమిటా బాబూ, నువ్వు ఆలస్యంగానే వచ్చావు?' అంటూ బాబాయి ఆహ్వానించాడు. 'మనుపటి మనిషా మరి, ఉద్యాగం చేస్తున్నాడు గడండీ!' అంది రాజేశ్వరి పిన్ని. 'నువ్వలా వెళ్ళివే ఆహ్వా, ఆన్నయ్య నిక్కడే కూచోనీ' అంటూ. రాధ లేచి నిల్చోవోయింది. 'ఎందుకులే రాధా! నేనెక్కడో కూచుంటాను. ఎంతసేపు—ఓ అరగంటసేపు రిలంజ్మే కదా' అంటూ నేను దూరంగా నే కూచున్నాను. రాజేశ్వరి పిన్ని చీరచెరకులోనుంచి వస్తున్న పెంటువాసన లోక వైపున, బాబాయి చుట్టతాలూకు పొగమమ్మ లోక వైపున, మగ్గలో వుక్కిరి బిక్కిరాతూ బోనులో తగులుకున్న లేకేసిల్లలా రాధ అది కుర్చీలో కూలబడి పోయింది.

బాబాయి ఒక పొగదుట్టను పూర్తిగా కాల్చి నుసిచేసిన తర్వాత మరెం చేయడానికే పాలుపోక టేబిల్ పైకి వంగి పిన్నివైపు చూస్తూ "గంట ఏడున్నర కావస్తోంది గదూ! అతికింకా రాలేదే" అన్నాడు.

"వస్తాడు. ఈపాటికి వస్తుంటాడు" అని భర్త గారికి భరవసాయచ్చి "ఒక వేళ ఆ అబ్బాయి మరచి పోయాడేమోనండి" అంటూ అంతలో నిరుత్సాహ పడిపోయింది రాజేశ్వరి పిన్ని.

"ఆ రా బో తున్న చెవ రో తెలుసుకోవచ్చా అన్నీ!" కుతూహలంతో ప్రశ్నించాను.

"చెప్పకమ్మనా, కూడదా" అన్నట్లు పిన్ని బాబాయి ముఖంలోకి చూచింది. ఆమె అమాయకత్వా

నికి బాలి పడుతున్నట్లు బాబాయి ఓసారి మెల్లగా నవ్వి "రినబోతూ రుచులడగడ మెండుకురా బాబూ! అతడు రాబోతున్నాడుగా! మాడ్చుగానీవుండు" అన్నాడు.

ఆ రాబోతున్న అతిథిపట్ల బాబాయి నాలో ఉత్కంఠ రిగిలించాడని ఒప్పుకోక తప్పదు. చుట్టు పట్ల ఆకులు గలగలమన్నప్పుడు, కొమ్మలు రెపరెప ాడివస్తున్న ఆ అతిథి వచ్చేస్తున్నాడనే ఆనకున్నాను. కాని అతడు రాలేదు. గంట ఎనిమిదయింది. మళ్ళీ పదిహేనునిమిషాలు గడచిపోయాయి. పరధ్యానంలో వుండగా చేయి ఎప్పుడు జేబులోకి పోయిందో తెలియదు. ఎప్పుడు పైకివచ్చిందో తెలియదు. తెలివి తెచ్చుకునేసరికి వ్రేళ్ళిమగ్గ సిగరెట్టు ఎలిగిపోతోంది. బాబాయి నావైపు చూడలేదు, గమక సరిపోయింది. ఒక వేళ చూచిరూడా చూడనట్లు నటిస్తున్నాడేమో! మనిషి గుర్రమనీ, మనసు కల్లెమనీ ఎవరోగానీ గొప్ప సత్యాన్ని తెలివిచ్చాడు. ఈ కాలం రౌతు స్వాధీనంలో లేనప్పుడు గుర్రం ఎప్పుడో ఒకప్పుడు కొంపముంచి తీరుతుంది. బాగ్రత్త పడడం ఎందుకైనా మంచిది. పైకిలేచి మెల్లగా పదివారలు నడచి రాచివెట్టు వెనుక వైపున ధూమిలోనుంచి పైకి జేరిన వేరువైన కూర్చుని సిగరెట్టు ముట్టించాను.

"అన్నయ్యా!"

ఉత్కిపడి వెనుదిరిగి చూచాను. ఆమె రాధ. అదే షెట్టుక్రింద, యింట్లోనుంచీ వినవచ్చున్న రేడియోపాటకు అనుగుణంగా, చిన్నిపాదాల్లో మువ్వలు ఘల్లుఘల్లు మంటుండగా వచ్చిరాని వృత్తిమాడిన రాధగాదు! ఈమె పదిహేనేళ్ళి రాధ. గులాబీపువ్వు వన్నె పావదా కట్టుకుంది. వినీలగగనంలాంటి దావిటీ వేసుకుంది. పాపటలోనుంచీ వదులుపడి కురులు కొన్ని నుడుటి పైన వ్రేలాడుతున్నాయి. ఆ ఊణంలో ముగ్ధమోహన పైన వ్రేలాడుతున్నాయి. ఆ ఊణంలో ముగ్ధమోహన పైన వ్రేలాడుతున్నాయి. ఆ ఊణంలో ముగ్ధమోహన పైన వ్రేలాడుతున్నాయి.

"అడమిటి రాధా! నువ్వు యిలా వచ్చేవావ్"

అన్నాను.

"నీ కళ్ళకు కూడా నేను పెద్దదాన్నయిపోయానా అన్నయ్యా" అంటూ రాధ నాముందర నేలవైన కూర్చుంది.

“అడవికి రాధా! ఓకోజా నేనీ చెట్టుక్రింద నిన్ను పడవేసేశాను. జ్ఞాపకముందా? పిన్నితో చెబుతా వేమనని భయపడ్డాను. కానీ నువ్వు చెప్పలేదు” అన్నాను.

“అవునులే అన్నయ్యా! నువ్వు నన్ను మోసేంత కాలం మోసావు. అరడెళ్లు వచ్చేసరికి మోయలేక క్రిందపడేసేశావు. ఆ తర్వాత యిటీవలిదాకా మాట్లాడ నైనా మాట్లాడేవాడిని. ఇప్పుడది కరువైపోయింది. అంతకంతకూ నువ్వు నాకు దూరమైపోతున్నా వన్నయ్యా” అంది రాధ.

“అత్తే, యిదంతా నీ ఊహాగానం రాధా! ఇది బ్రతుకుకదా! ఇంకా బాల్యంలో వున్నట్టే వుండా లంటే పిలవుకుండా చెప్ప” అన్నాను.

రాధ నాలుగైదు తూటాలపాటు మానంగా వుండిపోయింది. నేలమీద వ్రేలితో గీతలు వేస్తూ లెల దించుకునే “రెండు మూడు నెలలనుంచీ యింట్లో తొలగా ఓగోల ప్రారంభమైందన్నయ్యా! ఆతగా డెవరో నీకు తెలుసుననుకుంటాను” అంది.

సిగరెట్టు పీకను ఆవరలికి విసిరి “నువ్వు ‘అత గాడు’ అంటూ సర్వనామమే ఉపయోగిస్తే నాకేం తెలుస్తుంది రాధా” అన్నాను.

“అతడి పేరు మురారి!” అంది రాధ.

“మనం యిప్పుడు వేచివుండడం ఆ మురారి కోసమేనా రాధా?”

“అవును. ఆతడి నాన్నగారో, తాతగారో నాన్నగారి దిగ్గర క్లయింతుంటు. ఆతనికి ఈయన ఒకటి రెండుసార్లు పెళ్ళి వచ్చారట. భూమి పుత్రా, నగలూ నట్రా అంతా నాలుగైదు లక్షల ఆస్థలు. నాల్గింట్లో ఒక పడినిండుకూ ఉంగరాలే వున్నాయట!”

మా బాబాయి దూరదృష్టి ఎంతటి తీక్షణమైనదో నాకప్పుడు మాత్రమే అర్థమయింది.

ఉన్నట్టుండి రాధ తలపైకెత్తి “నా పెళ్ళికిప్పుడేం తొందరన్నయ్యా! నువ్వు నాన్నగారితో చెప్పవూ” అంది.

“ఎందుకురాధా! అడవిష్టంటే అర్థమేమిటా తెలుసా? ఎక్కడ అనడానికి ‘అడ’ అని వున్నట్టే అక్కడ అనడానికి ‘అడ’ అని ఒక యాహంతరం వుంది. అడవిష్ట ఎన్నటికయినా ‘అడ’ విడ్డెగానీ,

‘ఈడ’ విడ్డెమాత్రం కాదు. అంటే ఏమిటి? అడవిష్ట ఎరువు సామ్యన్నమాట! మరి ఎరువుసామ్య బరువు చేటేగదా రాధా!”

రాధ కూనయ్యగా నాకళ్ళల్లోకి చూచింది. లోకంలో కనీసం ఒక్క వ్యక్తి ఆయినా లేని వ్యాద యాన్ని అర్థం చేసుకోవండుకు ఆమెకు ఆశాభంగం కలిగివుంటుంది. కాని, ఈ తూటాన, నా మాటకు, బుద్ధికి అందుబాటులో లేని ఏసుదూర సుందరసీమ లోనో గ్రుమ్మరుతున్న రాధా! నేను నీ వ్యాదయాన్ని అర్థం చేసుకోగలిగాను. తల్లినీ, తండ్రినీ, తొబట్టు వున్న పుట్టి పెరిగిన పరిసరాల్ని విడిచిపెట్టి దూరంగా వెళ్ళిపోవడానికి అవసరమైన తెగువ అప్పటికింకా నీలో ఉద్భవంకాలేదు. ధర్మ పరిష్యంగంకో స్త్రీ కోసమే ప్రకృతి నిక్షేపించివున్న అనిర్వచనీయా నందానుభూతుల్ని ను వ్యప్పటికింకా కలగనలేదు.

ఇంతలో బాబాయి పిలుపు వినిపించింది. ఆ పిలుపులో ఆతిథులరాక వల్ల కలిగే సంద్రమం వ్యక్తం కాలేదు. పీడనగా బాబాయి ఓటమిని తేలిగ్గా తీసు కోడానికి అలవాటుపడిన మనిషి. ఆతిథులు రావండు వల్ల ఏర్పడిన మండికొడి తనాన్ని మధ్యపెట్టడం కోసం ఆయన అక్కడన్నవాళ్ళ సందరినీ తనమాటల జెల్లువలో ముంచేస్తున్నాడు.

“మున్నె రెండులో కాబోలు, మొదటిసారిగా ఆపూరెళ్ళాను. స్నేహముకు పన్నెండు మైళ్ళ దూరంలో వుండావూరు. గవర్నరు కయనా సరి కట్టెబండి తిప్పా మరొక యానసౌఖ్యర్యంలేదు. మూడువైపులా కొండలు. మరో వైపున పంట పొలాలు. మనం కాశ్మీ రాన్నిగురించి కలలుగంటుంటూ ఆ తరిగొంప ప్రాంతాన్ని ఒకసారి చూస్తేచాలు. కాశ్మీరం ఎలా వుంటుందో కొంచానికి కొంచెం వూహించుకోవచ్చు.”

బాబాయి ఓక్కడం ఆగి తనకథ పట్ల అందరూ సావధానంగా వున్నారని నిర్ధారించుకున్నతర్వాత మళ్ళీ ద్వీపదీకృతోత్సాహంతో ప్రారంభించాడు.

“ముక్కాకాకృతిగా వున్న కొండల కడ్డంగా వుంది వీరన్న చెబువు. చెబువుక్రింద ఒకటే ప్లాటు. మున్నూరకలాలు. ప్లాటు ప్లాటులతో వెంకట శివయ్య గారిదే! ఇంకొకరి కక్కడ ప్రవేశంలేదు.” అని బాబాయి టేబిల్ చుట్టూ కూచున్న బంధువర్గాన్నొక

వ క్ర గ తు లు

సారి కలయజూచి “ఐంకట శివయ్యగా రెవరో మీలో చాలామందికి తెలుసు ననుకుంటాను” అన్నాడు.

ఐంకట శివయ్యగారినిగురించి తెలియక పోవడం మేమిటి? ఆయన మామిడి తోపుల ప్రశస్తినిగురించి బొంబాయిపల్ల మా రెక్కెట్టులో అడగాలి. కలకంఠా కంటికి కోరిగించే తరిగించే చెరకుబెల్లం నాణ్యతను గురించి మదిరాసు గిడ్డంగుల్లో విచారించాలి. ఆయన వ్యవహార కాళాన్ని గురించి తెలుసుకోవాలంటే హైకోర్టు వక్తకథో సంప్రదించాలి. కానీ యిప్పుడు బాబాయి ఐంకటశివయ్య గారినిగురించి ఎందుకు చెబుతున్నట్లు?

బాబాయికథ జేదాంతంలో పుట్టించి. “నీరు షేడలకు కుక్క మురికి సంచానం. కోయిల నాటికి నోట్ రికం. విశితలలోవున్న విచిత్రమే ఇది! ఐంకట శివయ్య గారికి దిడ్డజేరు”

సమాజేలో ఓమూలగా కూర్చుని పనికిపాటు పడుతున్న వృద్ధు డొకరినూ, — ఆయన రాజేశ్వరి పిన్ని వైపున దగ్గరిచుట్టం “అయ్యో పాపం, అశివయ్యగారు కాస్తాదాటుకుంటే ఆస్తి గతేంకావాలి?” అంటూ పతాపాన్ని వెలిబుచ్చాడు.

“ఆ చాటుకోవడం మేదో పెండ్లిపురుషుండే బరిగి పోయింది మావయ్యా! ఐంకటశివయ్యగారు ప్రస్తుతం కైలాసనాథులు” అన్నాడు బాబాయి.

“ఎరే ఆస్తి?” ఉల్లేఖజ్యోతికి వెంగుపడిపోతు ఎవరో ప్రశ్నించారు.

“ఆస్తికేసుంది? అది విశేషంగా ఆయన దిల్లి పుత్రుడికి సంక్రమించింది”

“ఎవరుబాబాయ్ ఆ అదృష్టవంతుడు?” ఈసారి నేనే అడిగాను.

“అండే మురారి” అన్నాడు బాబాయి.

ఒకానొక గొప్పనవలలో సుధర్మ మైన మొదటి ప్రకరణం చదివి ముగించినంత ‘రీలిఫ్’ కలిగింది నామట్టుకు నాకు!

తొమ్మిదిగంటలరవ్వత, అభ్యాసగిరి మనసు వచ్చి రాక ఆదిరించే గృహిణిలా విందుభోజనం టేబిల్ పైకివచ్చింది. భోజనంలోపాటు అనుపాసం గాబాబాయి మురారినిగురించి చెప్పుకపోతున్నాడు. ఐంకట శివయ్య గారు దత్తత తీసుకునేనాటికి మురారి నాలుగేళ్ళ

వాడట. మురారికి తెల్లి దండ్రులున్నారు. మురారి మోచేతిగంజికోసం ఆశించుకునివున్న వాళ్ళందరిలోనూ ఆ తెల్లిదండ్రులు ముఖ్యులు అని చమత్కరించాడు బాబాయి.

“పోనివ్వండినాన్నా! ఎంతసేపని చెబుతాను” ఇంతసేపటికి రాధగూడా కలగజేసుకుంది.

“లేదంటే మురారి ఆస్తిపాస్తుల సంరక్షణ కోసం జంతుశివయ్యగారు నియమించిపోయిన ధర్మకర్తలు ముగ్గురిలోనూ ఆనరసింహం ఒకడు. రెండోవాణ్ణి నేను. మూడోవాడు సాంబయ్య” అంటూ బాబాయి కథను ఒకకొరికి తెచ్చేశాడు.

ఆసాంబయ్య ఎవరో! ప్రశ్న పెను చివరీవాకా వచ్చింది. కానీ అడగడానికి ధైర్యంచాలలేదు. ఆ రాత్రంతా బాగురగాతోనే కాలంగడపడం నా ఆఫీ మకంకాదు.

దినా ఆరాత్రి బాబాయినిగ్గర వెలపుతీసుకోడా నికొనుగుగా సంయోగవృత్తికోసం మరొకప్రశ్ని అడగకుండా వుండలేకపోయాను.

“ఎరే ఈరోజు మురారి రాకపోవడానికి కారణం మేమైవుంటుంది బాబాయ్? నైలు తప్పిపోయివుండవచ్చు గదా!”

“నైలు తప్పిపోవడం మేమిటి? ఆతగా డిప్పుకు ఈ పూజోనేవున్నామర బాబూ! కాలేజీలో చదువు కుంటున్నాడు. ఇది మొదటిసంవత్సరం, నాలుగు రోజులక్రిందట తప్పక రావలసిందని హెచ్చరించి వచ్చామరదా! వాడికి మరిమర పెక్కువరే! నురలి పోయివుంటాడు” అన్నాడు బాబాయి.

అట్టిదోగికి లభ్యమైన మధురాహారంలా రాత్రి గడవనూ గడవనూ చిన్నల మరీ ఆర్ద్ర మైపోయి ముఖం మొత్తుతోంది. తలకు రుమాలాచుట్టుకుని చల్లటికోడ్డు పైన తూలుతూ తూలుతూ యిల్లుచేరుకు నేసరికి రాత్రి మరిజాముగూడా పూర్తిగావచ్చింది. పడక పైన పడుకో పోతుండగా ఓ చిత్రమైన ఆలోచన స్ఫురించింది. బాబాయికుటుంబంలో ఆయింటిలో అడుగు నాపెట్టి ఎరుగని మురారి ఎంతసంచలనాన్ని కలిగించ గలిగాడు? ఆకాశాన ఎక్కడోవున్న గ్రహాలు మాన వ్రుడి జీవితంలో ఫలాఫలాలు నిర్ణయిస్తాయని జ్యోతిష శాస్త్రజ్ఞులు చెబుతారు. ఈ మురారిగూడా మా

బాబాయి పాలిటికి ఓగ్రహమై కూచున్నాడు. కానీ యిది దుష్టగ్రహమో, శుభగ్రహమో యిప్పుడిప్పుడే నిర్ధారించడం సాధ్యంకాదు. ఐనా ఒకవిషయం మాత్రం తథ్యం. బామలను దళితుగ్రహ మన్నారు. ఏతద్గ్రహ వీక్షణమాత్రంచేత కుటుంబంలో కొంత ఆల జని కలగడంలో అశ్చర్యమేమీలేదు!

* * *

బాబాయిగారి పూలనోటలో వింసు జరిగిన తరువాత ఆరు నెలలకు గానీ మురారిని కలుసుకోవడం తలపెట్టించలేదు. ఆలోచన మురారిని గురించి ఓ విచిత్రవృత్తాంతం మాత్రం వివరించింది. ఆత డిప్పుడు కాలేజీలో చదువు కొనసాగిస్తున్నాడు. ఓ రాత్రికిరాగే గది ఎలావుందో అలాగే వదిలిపెట్టే ఆతకు పూరికి వెళ్ళిపోయాడు. తనవంతెం పదికోణాలకు సాంబర్య వచ్చి కాలేజీకి, హాస్టలుకూ చేరవలసిన డబ్బు ముట్టకొచ్చి పూపూట్రంకూ ఎత్తించుకుని వెళ్ళాడు.

ఈ వార్తను మొదట నా చెవికి చేరజేసింది రాధ. “కారణ మేమై వుంటుంది రాధా?” అంటూ విస్తుపోయాను. “ఏముంటుందిలే అన్నయ్యా! ఆ లెక్కరద్ద నెప్పే డబ్బుతో ఆతడి బుర్రకెక్కివుండను” అంది రాధ.

కానీ బాబాయి వేరొక కారణం చెప్పాడు.

“నా డిండాకా దదివింద నాలు. ఇంకా దదివివాదా చదువుల్ని ఏంచేసుకోను! పరీక్షలు వ్రాసి పట్టాలు సంపాదించి ఉద్యోగం చేయవలసిన గ్రహచారం వాడికేమింది గనుక!” అని బాబాయి మురారి సంవత్సరాదాయం మోల కలెక్టరు జీతం రాళ్ళు ఏ పాటివో నాకు వివరమరచి చెప్పడానికి ప్రయత్నించాడు.

రాజేశ్వరిపిన్ని మాత్రం తక్కువ తిన్న డేమిట ఆమెగూడా తన వివేకం ప్రసరించినంతమేరలో మురారి పలాయనానికి ఓ కారణం ఊహించగలిగింది. “పంటకల్లంలో పావురంలా కాస్త కమ్మటి భోజనానికి ఆలవాటుపడిన కుగ్రాడు. ఆతడి కీ హాస్టలు సాంబారు మెతుకు లేం రుచిస్తాయి పాపం!” బాలికా అంది రాజేశ్వరిపిన్ని.

కానీ ఏనుగును గురించిన స్రుద్ధివాళ్ళ అందనాలను అంత స్రుద్ధిగానే వీళ్ళివ్వించడానికి నాకు మనస్కరించ

లేదు. విశ్వసనీయవర్గాల్లో వాకబుచేయగా అసలు కారణ మేమిటో రూఢిగా తెలిసింది.

ఉన్నట్టుండి ఎవరైనా చెబుతే ఈ కారణం నమ్మడానికి వీలుగాలేని మాటమాత్రం వాస్తవమే! కాని యిది యథార్థం. మురారి హాస్టల్లోనుంచీ పారిపోవడానికి కారణం దయ్యాల!

ఈ దయ్యాలను మురారిని ఎంతగా వేపుక తిన్నాడో తెలిస్తే, ఆ తరువాత ఎవరైనా సరే మురారి హాస్టల్లోనుంచి పారిపోయినందుకు సానుభూతి ప్రకటించక తప్పదు.

కట్టడాలను మినహాయించి మాస్తే మురారి చదువుకున్న కాలేజీ ఓ కీ కారణ్యంలా కనిపిస్తుంది. దయ్యాల చరిత్ర తెలిసిన విజ్ఞులు అది పితాచావాసానికి అన్ని హంగులూ కలిగివున్న ప్రదేశమేనని యిట్టే పసికట్టగలరు! ఐనా కాలేజీలోచేరిన ఐదారు నెలలవరకూ మురారి దయ్యాలపోరులేకుండా హాయిగానే కాలం వెళ్ళియిచ్చేశాడట! ఇంతలో ఎలా తెలిసిందోగానీ హాస్టల్లో విద్యార్థుల కందరికీ మురారికి దయ్యాల మనుగడ పట్ల అనంతల విశ్వాసం వున్నట్టు తెలిసి పోయింది. బుద్ధి పుట్టాలేగానీ కాలేజీ కుగ్రాళ్ళు కామయాపులు. వాళ్ళకు మురారిని ఎడ్మిం చాలని బుద్ధి పుట్టింది. ఓ దయ్యం మురారి నిద్రలేచే సరికి బయట తలుపుకు గోళ్ళెం వేసేసింది! మరో దయ్యాలికి రాత్రిపూట కిటికీనుండా మురారి పగులు మీద నాలుగైదు నులక రాళ్ళు విసరడం ఓరివాడైపోయింది. ఇంకొక దయ్యం-బహుశా కామినీ పితాచం కాబోలు-అర్ధరాత్రి వేళ మురారి గది ఎదుట వరండాలో తాళట్లాడుతూ విరహగీతలు పాడింది. మురారి భయపడి పోయాడు. లోలోపలే కుమిలి పోసాగాడు. దయ్యాలను చూసి పెచ్చులేగిపోయాయి. రాత్రి పదిగంటలు అయ్యా కొకముందే అవి మురారికి గవాక్షం గుండా యింతలో ముఖం చూపించి, అంతలో డెట్ల మరుగున మటుమాయం కాసాగేయి!

ఈ విషయాన్ని రాధకు చెప్పదలచుకున్నాను. కాని యిందువల్ల ఆ రేత ఎదలో కొంత ఆందోళన రగులు కొల్పడంకన్నా ప్రయోజన మేముంది? బాబాయిలోనానీ, పిన్నిలోగానీ చెప్పవచ్చు. కానీ తీరా ఈ పితాచోదంతాన్ని బయటపెడితే బాబాయి యిదొక కట్టుకథ అని నవ్వేసినా నవ్వేయవచ్చు.

రాజేశ్వరి పిన్ని మరికొంత దూరంపోయి నా సత్యా శ్వేషణకు జ్ఞాతిమత్సర మన్న బురఖా తగించినా తగించవచ్చు. అనువుగానిచోట మానకన్నామించిన శరణ్యం మరొకటి లేదు!

వసంతం చివరి రోజుల్లోనో, గ్రీష్మఋతువు ప్రారంభంలోనో జ్ఞాపకం లేదు. నన్ను లోడిచ్చి బాబాయి పిన్నిని తరిగొండకు ప్రయాణంచేశాడు. అంతకు మునుపు వారం రోజు లప్పడు నరసింహం సతీసమేతంగా వచ్చి అమ్మాయిని చూచిపోవడం జరిగింది. ఇక పిన్నికి పెళ్ళి తుమాడుకు నచ్చడ మొకటే తరువాయి. పాండురంగం బాబాయి మూడు రోజుల పాటు బంధు లోకాన్ని సుఘ్నగా మేపి, అట్టహాసం పట్టవగలుగా పెళ్ళి జరి పెయ్యడానికి సిద్ధం గావున్నాడు.

గూర్కోదమం కాక మునుపే బయలుదేరి వచ్చికి, సాయంత్రం నాలుగు గంటలకుగానీ ఆ వూరు చేరుకోలేక పోయాము. అద్రువాచిపోయిన ఎద్దులు దంచిన పరాగంలాంటి ఎర్రటి దుమ్మును గిట్టలతో ఎగ జిమ్ముకుంటూ బండిని లాక్కు పోతుండగా తరిగొండ ప్రకృతి వృత్తాలు తెరలుతెరులుగా వెనుకబడ సాగేయి. చూచినంత మేరకు చిట్టచివరి, అడవికి సరి చాద్దు గీతలా నిలిచివున్న కొండలు, మగ్గ మగ్గలో బాట కడ్డంగా పాయలు పాయలుగా పారుతున్న కొండ వూట సీత్యు. తెల్లగా పుల్లగా దుస్తులు తోడుకున్న నేరానికి ముమ్మర్ని విప్పారిన నయనాలతో వింతగా చూస్తూ నిలిచిపోయే పాటకజనం. ఎంత సేపయినా యిచ్చే దృశ్యాలు వివిధ రీతుల్లో కన్పించాయి. బాబాయి తరిగొండప్రాంతాన్ని చూచి కాశ్యపరాన్ని ఊహించుకో మన్నాడు. కాశ్యప ప్రకృతి రమణీయత ఒక చోట కామంచరాని దివ్యాంగన యొక్క శరీరలావణ్యంతో ఉపమించ బడింది. మరి తరిగొండ ప్రాంతం అందంలో జబ్బుపడి లేచిన పన్నెండేళ్ల అమ్మాయి శరీర సౌభ్యం లాటిది. ఈ అందంలో ఆర్గళిత లేదు!

బండి చెరువుకట్టపైనే తా బేటి నడక నడుస్తుండగా మరవ కావల మురిచెట్టు ఊపల సందుల్లో నుంచి ఆ వూరి బాహ్యస్వరూపం నయన గోచరమైంది. చుట్టూరా రెండడుగుల గోడలపై మట్టి గొట్టుకపోయిన పూరికప్పలతో ఈ సుకోమంటున్న వండలాది పాకలు, మగ్గలో నాలుగైదు పెంకుటిండ్లు, ఒక వారగా, పది గ్రామాల పాశేగాడి పాతదేవిడి లాంటి మేడ ఒకటి,

ఇవి తొలిమాపుకు కన్పించాయి. భారతదేశం పల్లెటూళ్ళు చేకం. కానీ ఏ పల్లెటూరూ నాకు తరిగొండలా కనిపించలేదు. అందులు చిరిగి కిధిలమై పోతుండగా, మగ్గ జరిపువుల్లో పోగులు చారి పోతుండగా, చిక్కని సరిగతో పమిట చెరగు మాత్రం పశ్చిమలాడిపోతున్న నిల్క చీరలాంటిదీ వూరు!

బండి సింహద్వారాన్ని చాటి, పక్షపులకొట్టాల మగ్గలోనుంచి సరాసరి మేడముంగిటకే వెళ్ళి ఆగింది. అది రెండంతస్తుల మేడ. బొత్తిగా కిటికీలు లేవని చెప్పడానికి పిలులేదు గానీ, వున్నవి గూడా గాలినీ, వెలుగునూ లోనికి పోవివ్వడం లేదు. లోపలి గదుల్లో మిట్ట మధ్యాహ్నం నూడా దీపం వెలిగించుకోవలసివస్తే, అందుకు ఆశ్చర్యపడవలసిన అవసర మేమీ వుండదు. అది హోల్ సేల్ న్యాయారి సరుకుల్ని నిలువచేసేపుండు కోదానికై లే అద్భుతమైన కట్టడం. మానవ నివాసానికి అచంతవరకూ ఉపయుక్తమన్నది, ఆరోగ్య కాస్తాన్ని కాస్త రికమకపెట్టే విషయం!

వరండాలో ముత్రులమగ్గ కూర్చుని కైకొటలో నిమగ్నమైవున్న నరసింహం కూర్చున్నచోటునుంచి కదలకుండానే మా రాకపట్ల పెద్ద గొంతుకతో ఆత్యంత తానందాన్ని ప్రకటించాడు. ఎదుటివారి ఊరే ఆలక్షనా ఎదురుచూడకుండా ఏకధాటిగా వశలప్రశ్నలు కురిపించిన రెండు విమలసేపల్లో అతడు రాజేశ్వరి పిన్నిని మూడుసార్లు అక్కయ్యా అనీ, రెండుసార్లు వదినా అనీ సంబోధించాడు. పిన్ని ఆరేకికి అక్కయినా, వదినయినా అందుకట్ల కొంపమునిగే దేమీ లేదు. కాని పేకాటలో ఈ కంగారుకామయ్య గలి ఏమయ్యేటట్లు?

ఇంతలో సుడిగాలిలా వచ్చి విరుచుకపడింది సుందరమ్మరే!

సుందరమ్మను నేను అత్త అని వ్యవహరించడం ఊరికే ఉబుసుపొకకు మాత్రం కాదు. నే నెవరో పిన్ని నడిగి తెలుసుకున్న తర్వాత, మే మక్కడున్న రెండు రోజుల పాటు సుందరమ్మ నన్ను సాక్షాత్తు అల్లుడికింజే జమకట్టింది. ఆ సున్నితమైన పరిహాసాలు, కనిపించినప్పుడల్లా లేచినిల్చుని చెరగు సవరించుకుంటూ ముఖంలోకి సిగ్గునూ, పెదవులపైకి మందహాసాన్ని తెచ్చుకోవడంలోగల తీరు తెన్నులూ, వాటినిచూస్తుంటే ఏ యువకు డయినా సుందరమ్మరేకు అల్లుడయ్యే అక

కాశీలోని ఆర్యులచాచకమాన దిగివచ్చింది. కాని యిందులోవున్న చిక్కెట్లా ఒక్కటే! సుందరమృత్తికు ఒక్కగా నొక్క కూతురు మాత్రమే వుంది. ఆమెను పెళ్ళియి నాలుగేళ్లయింది. అప్పటినుంచి అల్లుడు యింట్లోనే వుంటున్నాడు. అతడు విశిష్టమగ్నాల్లో అల్లుడుగానూ, కలహాలా అపవద్ధివస్తుకు మల్లుడుగానూ ఆ యింటికి వుపకరిస్తున్నాడని ఆతిర్వాత తెలిసింది.

భార్య వనండాలో ఆమెను పెట్టిని మునుముండా నరిపింపాం పరామర్శల తుపాను చూచాల్సిగా ఆగిపోయింది. భీష్మగారి సాన్నిధ్యంలో జంతుగోంతులు లేకుండా నిర్భయంగా చూట్టాడి సుందరమృత్తి తన కాయంట్లో వున్న స్థానాన్ని చూకు వ్యక్తం చేయవలచుకున్నదేమో, నాకు తెలియదు. కాని ఆమె ముక్కుల్ని పరి విమిషావరకూ అక్కడే నిలవేసినగాట మాత్రం నిజం! ఆమె ముక్కు మేము నిద్ర, ఆనిత మైపు ప్రయాణం చేసివస్తామన్న నంత్రి ఆమెకు మొత్తం తెలియకపోగా, 'ఒక రోజుదూ! ఒక రంగీ! పాటూ, పండ్లూ, చాపీ అంటూ గృహాంతర్భాగంక జల్లెటయింది.

రాజేశ్వరి పిన్ని సమాధిపాటి పల్లెటూలో వుట్టి అంతకంటే పెద్దనగరిలో కాపురం చేస్తున్న స్త్రీని. ఆమెకు పల్లెటూలో కొత్త, వంచిన నకుయి పైకెత్తి కుండా ఆహవాల్లెలా కలుపుతీయగలుగుతున్నాడు? కావలి లేని మిరపలోలలో దొంగ లెండుకు కాయ గూరల్ని తిన్నారించవలెదా? పల్లెటూల్లో ఎను బోతులకు గూడా ఈదం నేర్పిస్తాం? త్రోవ పొడుగునా రాజేశ్వరి పిన్ని కిలాటి విద్ధూరాలే కనిపించాయి. అన్నింటికన్నా ఆ రెండంతస్తుల మేడ పిన్ని పాలిటికి మయనభే అయిపోయింది. 'ఇది నైజరీ ఏమో! అని ఆమె తలుపులు తెరచిన గదిలో బెల్లపు ముద్దులు కనిపించాయి. ఆమె ఉద్దేశ ప్రకారం అతిథులెవరైనావస్తే వార్కు కూచోదగిన గదిలో కత్తులూ కొడవకూర్చు బాసలు, మోకులు కనిపించాయి. ఎవడో ఒకతలమాసిన క్లయింటు తెచ్చి యింట్లో పడచేసిన రెండుమణుగుల చింతపండుతో, ఒక మాట చేరు శవకాయలతో, బుట్టెడు మామిడిపళ్లతో తృప్తిపడి గలిగిన రాజేశ్వరిపిన్నికి ఆ యింట్లో ఒక గదినిండుకూ చింతపండ్ల కనిపించింది. చూలో పైకప్పు దాకా

నేర్చివున్న వేరుశనగ మాటలే వున్నాయి. మరొక చోట ఎన్నిరోజులు తిన్నా తిరిగిపోనన్ని మామిడి కాయలున్నాయి. ఇక యింటికి బయట ఏ కొట్లంలో చూచినా ఎద్దులూ కోడెలూ, ఆవులూ చూడలే! ఈ 'పాడి పంటల సమృద్ధి' అన్న డామ్య మెంటరీ చిత్రాన్ని చూస్తూ రాజేశ్వరి పిన్ని ఒకనైపున నెరపపడి పోతుం గా ముగ్ధనైపున లోపలనుంచి సుందరమృత్తి ఆమె పైకి పల్లెటూనిండుకూ పస్తూ ఫలహంతులు, పుట్టలే నే, తోటినుంజలు పంపించివేస్తోంది.

సేను మాత్రం తిగిగిరిగింత తిగిన తిర్వాత ఆలోచనలో పడ్డాను. ఎంతసేపూ ఈ నాస్తాచిత్రమే అయితే, యిక ఆసలు సినిమా ప్రారంభమయ్యే దప్పుకు? పెద్దపెద్దన ప్రచారం జరిగి, కలకు విశదపడె గాని చిత్రంలా అయిపోతాడా ఏమిటి ఈ మురారి?

"ఎంతసేపరి కూర్చుంటావు బాబూ! అలా మేడ పైకి నర్తించా! అబ్బాయికూడా అక్కడేవున్నాడు" సుమగూనిక తలుపుచాలానాంచి నిండుమృత్తి గొంతు విరిపించింది.

బయట మార్కెట్లముం అయిందో, లేదో తెలియపంలేదు. కాని ఆ మేడలోపలమాత్రం అన్ని రాత్రీయివ్వండి. గోడ తపని చూచుకుంటూ మెల్లగా మెక్లెక్క నాగాను. సోపాన పంక్తి ఒకచోట మలుపు తిరిగిపోతో ద్వారం ఒకటి గోచరించింది. ఆ ద్వారం చూళ్ళోకి తెరమకుంటోంది. ఆ చోటా ఒక చీకటి గుర్రుర్రమే! ఓ నైపున వరుసగా మూడు గదులున్నాయి. ఆ మాడింటిలోనూ ఒక్క గదిలోమాత్రం దీపం పలుకుతున్నందుకు చిహ్నంగా నోరవాళ్ళలో నుంచి నవ్వునన్నగా ఒక్కంత కాంతి చూళ్ళోకి ప్రసరిస్తోంది. ఆ వాకిలికి చెరువగా ఓ కుర్చీలో మోకాళ్ళకు పెనవేసుకున్న చెతులపైన తలూనించి ముద్దలా ముడుచుక పోయివున్న ఓ నిశ్చలమానవాకొరం కనిపించింది.

రెండు నిమిషాలు వేచి చూచాను. ఆ ఆకారంలో కదలిక లేదు! మెల్లగా ఓ పాడిపగ్గడగ్గాను, కుర్చీలోవున్న వ్యక్తి ఉలికిపడి "ఎవరూ?" అంటూ తలపైకెత్తాడు.

సేనెవడినో తెలియజెప్పుకున్న తర్వాత లాంఛన ప్రాయంగా స్వాగతంకూడా లభ్యమైంది.

"రండి, కూచోండి!"

వ క్ర గ తు లు

హాల్లో ప్రవేశించి ఓ మంచంపైన కూర్చున్నాను. కూర్చున్న అయిదు నిమిషాలకు కుర్చీలోని త్వక్తి మళ్ళీ ఒకసారి నోరు తెరిచాడు.

“అరగంటనే పైవుంటుంది. చిన్న బాబుగారో కోయింజక్లనే చేసి పడుకోబెట్టాను. నిద్రపట్టినట్లుంది. లేపమంటారా?”

“అబ్బే ఎందుకులెండి.” అని అపవారించి “ఇంతకు ఆ జబ్బేమిటో చెప్పారుకారు” అన్నాను.

ఇంతలో గదిలోనుంచి అస్పష్టంగా ఓ స్వని వినిపించింది. అస్పష్టత మూలంగా అది పిలువో, లేక మూలగో తెలుసుకోలేక పోయాను.

“లేచినట్లున్నారు. మాస్టరుగానిరండి” అంటూ సాంబయ్య— అతడు సాంబయ్యని ఎలా వూహించ గలిగానో చెప్పలేను— పైకి లేచాడు.

పాదాలు తడబడ్డాయి. గదిలో అడుగు బెడు తుండగా ఎందుకో కాని ఉన్నట్లుండి నుండే ఆగిపోయి నట్లు ఫీలయ్యాను. తీరాగదిలో ప్రవేశించిన తర్వాత నా కళ్ళకో కోర్తెలోకం ప్రత్యక్షమయింది.

ఆలోకంలో అయిదు చీరువాలు, ఒక పట్టె మంచం, నాలుగైదు కుర్చీలు-యింతమాత్రమన్నాయి. అవి చూర్చాలుగావు, అవి నులికలుకావు, అవి తైలాలు గావు—రెండు చీరువాలను కాళీలేకుండా ఆక్రమించు కునివున్న ఆ బొడుగులు మానవజీవితంయొక్క క్షణ భంగసరత్వాన్ని సూరించి మాటిమాటికీ హెచ్చరిస్తుండగా, పాతి పుస్తకాలతో నిండివున్న మిగిలిన చీరువాల క్షీణింపకొంద మంచంపైన తలగడకానుకొని ఓ యిర వయ్యెళ్ల యువకుడు పైకప్పుకేసి చూస్తున్నాడు. అతడు పాడుగరి. అతడు చూపవంతుడు. అతిడిది తీర్చిదిద్దిన ఆవయవ సౌష్ఠవం. కానీ అతడి ముఖంలో ఏదో భ్రమ, ఏదో భయం, ఏదో భావసంఘర్షణ. అతడే మురారి!

మంచం ప్రక్కన నిల్చుని, రోగివైపు చూస్తున్న నినుడిస్తూ “ఇప్పుడేలావుంది బాబూ?” అని ప్రశ్నించాడు సాంబయ్య.

“నీరసంగావుంది, నుండేపోటు తగ్గిందిగానీ, నెన్నుపోటు బలమైనట్లుంది. ఇంతకుమునుపు ఈచేతిని పైకెత్తాలంటే సాధ్యంగాలేదు.” అన్నాడు మురారి.

సాంబయ్య చరచరా చీరువా దగ్గరికివెళ్ళి నాలు గైదు చూర్చాలు ఒకటిగా కలిపి తేనెతో రంగరించి

“దీన్ని పుచ్చుకోబాబూ! తెల్లవారేసరికి అన్నిపోట్లా కుదిరిపోతాయి” అన్నాడు.

మందు గొంతుకవెంబడిజారుతుండగా ఎనిమిది వంకరలు తిరిగిపోయిన మురారి ముఖాన్ని చూస్తూ అప్రయత్నంగా నిట్టూర్చాను. మింగిన మందు మళ్ళీ పైకిరాకుండా కడుపులో కాస్త స్థిమితపడిన తర్వాత మురారి నావైపోసారి చిత్రంగా చూచి, యిరడెవరో చెప్పలేదే అన్నట్లు సాంబయ్యకేసి ప్రశ్నార్థకంగా చూచాడు.

నాలుగైదు పాడిమాటలతో నన్ను మురారికి పరిచయంజేసి సాంబయ్య “నిల్చుండిపోయారేం బాబూ! అలా కుర్చీలో కూచోండి” అన్నాడు.

కుర్చీని మంచం దగ్గరకు లాక్కుంటూ “సాం బయ్యగారూ! నే నొకమాటచెబుతాను. మరేమీ అనుకోరుగదా!” అన్నాడు.

“చెప్పండి” అన్నాడు సాంబయ్య.

“ఐనదానికీ, కాని దానికీ మందులు పుచ్చుకో గూడదని పెద్దపెద్ద డాక్టర్లే చెబుతారు. మందులూ, యింజక్షన్లే మనిషికి ఆరోగ్యం ప్రసాదిస్తాయనుకోవడం పాటబాటు. చల్లటి సాయంకాలం. హాయిగా పైరు పచ్చలపైన తిరిగిరొవడం మంచిది కదూ! అహః మీకు తెలియదనికాదు. మాటవరుసకు చెబుతున్నాను” అన్నాను.

మురారి నా సలహాను వింటూ తెల్లపోయాడు.

“సంగతి సందర్భాలు తెలియనివాళ్ళ కలాగే తోస్తుంది.” తేనీన్లో చేతులు కడుక్కుంటూ చెప్పకు పోసాగాడు సాంబయ్య. “దాయాదులు బాబూ దాయాదులు! ఊరినిండా వాళ్ళే! పాడుకు పచ్చగా వుంటే కళ్ళెళ్ళో నిప్పులు పోసుకుంటారు. మీకు తెలియదు గానీ ఒక్కొక్కరివి విషపు కళ్ళు! వాళ్ళ చూపు తగిలితేచాలు. మరునాటికల్లా మనిషికేదో ముంచుకొచ్చేస్తుందిన్న మాటే! ఒకసా రేమైందో తెలుసా? దిష్టితగిలినట్లే తగిలి, ఆపైన జ్వరంవచ్చి చిన్నబాబు రెండునెలలు పడకపైనుంచి లేవలేక పోయాడు.”

దృష్టిదోషం సంగతి ఉప్పుడెరుగు! మురారి పడక పైనుంచి లేవకపోవడానికీ, ఆ గదిలోని చీరువాల్లో నెలకొనివున్న సిద్ధాపదాలకు ఏదో సంబంధం వుండి వుంటుందని వాకనుమానం కలిగింది.

“నెంకటాచార్యగారు మురారిని నాకప్పగించి పోయారు. ఎందుకు? మురారికి తిండివున్నాడు. తిల్లివుంది. బంధువులున్నాడు. కానీ నెంకటాచార్యగారు మురారిని నాకెందు కప్పగించారు?”

“ఎందుకోమరి! ఇది తప్పకుండా ఆలోచించ వలసిన విషయమే. నామట్టుకు నాకు ఒక దివ్యమైన కారణం తోచింది. మానవులన్నతర్వాత వాడికెప్పుడో ఒకప్పుడు కించి దనారోగ్యం కలుగక మానదు. కానీ ఆ ఆనారోగ్యంపై పగబట్టి, అదంతవరకూ విజృంభించగలవో పరీక్షించి, దాన్ని నిర్దాక్షిణ్యంగా చీల్చి చెండాటగల పట్టుదల ఈ లోకంలో సాంబయ్యకు తప్పా మరొకరికి లేదేమో!”

“నెంకటాచార్యగారు రప్పించుకొన్నాడూ చెబుతుండే వాడు. ‘ఏమి బనుకున్నావో సాంబయ్యా! కాలం బొత్తిగా చెడిపోయింది భార్య ధర్మమాలు వివచించలేను. బిడ్డ తల్లిమాట వివచించలేను. చేతిలో దూకలుంటే లోక మంతా బంధువులే! అందరూ పయోముఖ విషకుంభాలు. గోముఖ వ్యాఘ్రాలు. మురారిని నీ కప్పగిస్తున్నాను. వాడికి లేనెల్లాసిన కత్తేవో, కన్నుబోయే కాటుకదో తెలియను. భద్రం, బాగ్రత’ అన్నారాయన. అంటూ కట్లమూసుకపోయాడు. పోలేనేం! అడగండి. బుద్ధితెలిసిన తర్వాత ఎక్కడైనా పచ్చి మంచినీళ్ళు ముట్టుకోనిచ్చానేమో మురారి నే అడగండి.”

“హే భగవాన్! ఏమిటి ఆంక్ష? ఆఖరుకు యీ మురారిని ఏం చేయదలచుకున్నావు సువు! అవసరం కంటే దళాధికంగా, శతాధికంగా ఒక మానవుడికి భోగభాగాలు ప్రసాదించి, అత్యవసరమైన గాలీ నీళ్ళపట్లగూడా వాడికి ఆంక్ష కల్పించడంలో నీ వుద్దేశమేమిటి!

కాదు. మళ్ళీ నేను పాటబడుతున్నాను. ఉచితమనితలను పాటించకుండా భగవంతుడికి, మానవుడిబ్రతుక్కు ముడిపెట్టడం పాటబట్టాలో పెద్ద పాటబాటు. ‘ఉన్నాడు’ అన్న అంబరమంతట సహాధర్యతలకుపైన, ‘లేకు’ అనే పాతాళాన్నంటే అగాధాలకు ఆవలిగట్టిన ఆ భగవంతుడు వుంటే గింటే ఆయన చేసినపసల్లా ఒక్కటే! ఇంత ముడిపదార్థాన్ని సరఫరా చేశాడు. దానిలోనుంచి మురారిలాంటి

మహా తీరనిల్పాన్ని మరిచిన నిర్భాగదక్షుల సాంబయ్యడి!

సంచలనంలేదు. సాంబయ్య మహాశిల్పి!

సుంతేతి నగడియారం లేకపోవడం చేత ఆ గదిలో కూచున్నతర్వాత ఎంతకాలం గడిచిపోయిందో ఊహకు చిక్కలేదు. సాంబయ్యకలగాపులగంగా ఏవేవో పాతకథల్ని చెప్పుకుపోతున్నాడు. ఓసారి దగ్గరి బంధువులే నెంకటాచార్యగారికి విషం పెట్టడానికి ప్రయత్నించడం, మరొకసారి జ్ఞాతులు శూన్యం పెట్టగా ఆయన కోకాలు, చేయి స్వాగతం లేప్పి పోవడం, అటూతిర్వాత మహంకాళి ఉపాసకుడైన మంత్రాల మల్లయ్యారాక, నెయ్యిన్నీ నూటపదహారు నిమ్యకాయలు, ఐదు నల్లమేకపోతులు, ఒక ఊక కర్పూరం వగైరా వగైరా...

అనంతమైన ఈ భయంకర గాఢ ఆంతరాయం కలిగించి మురారివల్ల! అతడున్నట్టాండి మంచంపైన లేచి కూచుని వైకప్పకేసి చూస్తూ “అదిగో, అదిగో” అన్నాడు.

“ఏమిటి, ఏమిటి?” కింగారుగా ప్రశ్నించాను.

వాప్రశ్ననంగతి ఎవరూ పట్టించుకోలేదు. సాంబయ్యమాత్రం చెవిబిగి ఆలకించి నీ నిమిషం తరువాత “అవును, అవును” అన్నాడు.

ఇదేం భాష! ఓయి భగవం...కాదు కాదు. ఇక మానసబోధకన్నా గత్యంతరం లేదు. ఓ మనసా! ఈ సాంకేతిక పరిభాషకు ఆర్థమేమిటి?

ఇంచుమించు అయిదునిమిషాలసేపు ఆ గదిలో దుస్సహమైన మానమే మూరీభవించింది. ఆతరువాత సాంబయ్య ఓనిట్టూర్పు విడిచి “ఊ, ఎవరికి ప్రాప్తం వుందో!” అన్నాడు.

“ఏమండీ, సాంబయ్యగారూ! చంపకుండా ఆ విషయమేమిటో చెప్పరాదుటండీ?” ప్రాధేయపడ్డాను.

“మీకు వినిపించలేదాబాబూ అడుగులచప్పుడు?” సాంబయ్య విస్మయంగా ప్రశ్నించాడు.

“అడుగుల చప్పుడా! మేడపైన ఎక్కడైనా తిరుగుతున్నారేమిటి?”

“ఇదేం నిన్న మొన్నటికథా? నేనీయింట్లో గుమాస్తాగా చేరినప్పటినుంచి వింటూనే వున్నాను.”

అంత 'సస్పెన్స్' అయినా, దానికి ఓహద్దుం దారి. చిరాకుతో "పోనీలండి సాంబయ్యగారూ! అడేమిటో చెప్పకండి. నాకు తెలుసుకోవాలనిలేదు." అనేశాను.

విసిగించి విసిగించి, ఆఖరుకు సాంబయ్య ఆనలు విషయాన్ని చాలాచప్పుగా చెప్పేశాడు.

"దానికింకేంపని! సంజీవితీ పనిగానే దాదా మైన పచారులు ప్రారంభించేస్తుంది. మరేమీ కాదు. గన విశ్వాసంలేండి!"

ఆరి నీరసాన్నిచూశా! సీరిసాంబయ్య! నువ్వు నానవమాత్రుణివి కావు. గనవిశ్వాసాన్నికూడా ఇంట్లో వున్న నినాభాలో ఆదీ ఒకవ్యక్తిగానే కలిపి లెక్క కట్టగలిగే స్తోమత మానవమాత్రుణికి వుండదు.

ఇంటికిచుట్టుపట్ల ఎక్కడో ధూమిలో నిశీ ప్రమే వున్న నిధినిఠరించి చెప్పకపోసాగాడు సాంబయ్య. మేడపైన తరచూ పచారులతో గనవిశ్వాసం ఆ నిధికి కాపుదారిగా ఉద్దేశించబడింది! (ఉద్దేశించినవాడు సాంబయ్య అయివుంటాడని నాఆనమనం) ఆ నిధి ఎవరికి ప్రాప్తంవుందో వాడు అటువైపు ఒంటరిగా వెళ్లినప్పుడు ఆవిశ్వాసం 'నన్ను తీసుకోవా, నన్ను తీసుకోవా' అంటుంది. ప్రాప్తంలేనివాడు ఎలాగైనా కూపీతీసి నిధిని కాజేయాలి నే వాడు తీసుకొని వస్తానోతాడు. తప్పదు!

భోజనానికి రమ్మంటున్నారని పిలుపు రావడంతో నాకాగదిలోనుంచి విముక్తిలభ్యమైంది. పిలుపు తెచ్చినవాడు సుందరమ్మల్ని అల్లుడు. కిలుపుగోరు తనంలో అతడు అత్తిగారికంటే ఏడాదులు ఎగదదివిన వాడిలా కనిపించాడు. అతిడి పూర్తిపేరేమిటో నాకిప్పుటికీ తెలియదు. సంగ్రహంగా అందరూ 'రాజు' అని పిలుస్తారు. నన్నుగా, సుంద్రంగా చిన్నవైన 'కింగ్ కాంగ్'లాంటి మనిషి. ఎప్పుడో, ఏనాడో వసులు వసులుగా సిల్కుగుడ్డులు వేసుకొని వీధిలో నడుస్తుండగా, ఏభావుకుడోగానీ 'ఆహా' అని ఓ 'ఎక్స్ ప్రెషన్' యిచ్చి 'అడుగు మెసర్ రాజు' అనేశాడట! నాటంగోలే సుందరమ్మల్ని అల్లుడు అతిడి పరోక్షంలో బంధులోకంలోనూ, మిత్రవర్గంలోనూ ఆ విధిద నామంతోనే వ్యవహృతుడు.

ఆరోజు రాత్రి నాతోబాటు భోజనానికి కూర్చున్నవాడు రాజు ఒక్కడే. సాంబయ్య రాత్రి

పూట భోజనం మానేసి పడళ్ళయిందనీ, అప్పటినుంచీ పాలూ, పట్నామాత్రం పుచ్చుకుంటున్నాడనీ తెలిసింది. మురారి బొషం సేవించాడు గనుక యిప్పుడప్పుడే భోజనానికి రావని అతిడి తరచు సాంబయ్య ఓమెమో జారీచేశాడు. సుందరమ్మల్ని అకులు వేసివంట గదిలోకి పోగానే నేను రాజుదగ్గరికి వంగి "మరి ఈ పూట మామగారునూ భోజనానికి గాళేమిటి?" అన్నాను.

"అంత మంచిమిథ్యానికి అర్హుడేను కుంకమా!" రాజువిచిత్రమని నవ్వేశాడు. అనవ్వడం, నవ్వడం సుందరమ్మల్ని అన్నపుసల్పెంతో తిరిగి వచ్చేంతవరకూ నవ్వి "విన్నావా అత్తయ్యా! మాచయ్య అన్నానికి రాలేదనుని అడుగుతున్నాడు తమ్ముడు" అన్నాడు.

"అయినా! అప్పుడేవచ్చి భోంచేసి జగ్గారులే నాయనా!" అంది సుందరమ్మల్ని.

"కంటే ఏమిటో తెలుసా తమ్ముడూ!" రాజు నా పీపుమీద ధంకామోగించి చెప్పసాగాడు. "మాచయ్య లోపలికి రావడంగానీ, బయటికి పోవడంగానీ అంత స్థితిచప్పుడుగా జరిగిపోయే వ్యవహార మున్నూట! నరసింహం మాచయ్యలో నరాంకింకన్నా సింహాంకిమే డొచ్చు. కాదనను విలే? స్త్రీకి శక్తిశ్విరూపిణి అన్న ప్రసిద్ధి వచ్చింది. సుందరమ్మల్ని మూలంగా నేగదా! మరి ఆ ఆదిశక్తి వాచన మేమిటో నీకు తెలుసుననుకుంటాను. అంతే! శతాధికగ్రంథ భావమెల్ల, తేటతెల్లంగా ఒకమాటలో తెలిపివేయడం మన అలవాటు."

"రాజుమాటల కేంలే నాయనా! ఇత డెప్పడూ యింతే!" ముసిమసి నవ్వులు వెదజల్లుతూఅంది సుందరమ్మల్ని.

"మనలో మనమాటరా తమ్ముడూ!" మొదటి సారివేసిన అన్నం కన్నుమూసి తెరిచేలోపల ఖాళీ చేసి మళ్ళీ మాటల్లోకి దిగాడు రాజు. "అవసరమొచ్చి అడిగితే పదో, యిరవయ్యా యివ్వదని నాకూ అత్తయ్యవైన కోపమే ననుకో, కానీ ఆ కోపాన్ని అలా ప్రత్యేకంగావుంచి ఆలోచిస్తే సుందరమ్మల్ని అలా వుండడమే ఎంతో డెబర్ ! లేకుంటే ఈపాటికి మాచయ్యచేతికి దొరికిందల్లా పేకాటలో ధారపోసి యింటిని సర్వశూన్యంగా మిగిల్చివుండేవాడు."

“బుద్ధిమంతుడిలా మాట్లాడుతున్నాడు గానీ ఈయనగూడా ఆమామగారికి తగిన అల్లుడేలేబాబూ!” అంది రెండోసారి అన్నం వడ్డిస్తూ సుందరమ్మల్లే.

భోజనమైన తర్వాత రాజు యింటిమందర ఆరుబయట మంచాలు వేయించాడు. వద్ద వద్దన్నా నిర్బంధంగా తాంబూలం నమలమన్నాడు. తమలం వేయనివాడిబ్రతుకు వృధా అంటూ, అందుకు ఊతగా సుమతీతంకంనుంచి ఓ పద్యం వ్రదహరించాడు. ఎంత సేపయినా అతడినే మాట్లాడనిచ్చి, నేను మానంగా వింటూ వూరుకోడం నామోషీ అనిపించి “ఐలే ఏం రాజా! చూడబోలే బోలెడంత ఆస్తి. దీనిలో నీకు తృణమో, ఫణమో కలిసొచ్చే ఏర్పాటుందా లేదా” అన్నాను.

“నాకా! కలిసొచ్చే ఏర్పాటా! మామగారి వాటం చెప్పానా! ఇక ఆత్మయ్యవుంటి. ఆమెగారికి మురారిగాక యింక నలుగురు మగబిడ్డలున్నారు. సాంబయ్య బ్రతికివుండగా మురారిఆస్తిలో ఒక్క కంటు నేలగానీ, ఒక్క పైసాడబ్బుగానీ వాళ్ళకు సంక్రమించదు. ఐలే వాళ్ళంతేం కావాలి? ఆత్మయ్యకు స్వంత భోషణంవుంది. ఈ కోజు గానుగాడి బెల్లం యింటికివస్తే మరునాటికి పదిమాటలు కనిపించవు. గరిసె అలా వుండగానే లోపలవడ్లు మటు మాయమైపోతాయి. ఈ కరిమ్రుంగిన వెలగపండులో మనకు దక్కబోయే నేమంటుంది? దించినమ్మకు బోక్కింజీ ప్రాప్తి!

రాజు అల్పసంతోష! అతడిలో దుర్గుణాలు ఏనైనా వుంటే వుండనీగాక! వాటి నన్నింటినీ త్రోసి రాజనగల నిష్కాపట్యం ఆతడి నాక్కు!

పడుకున్న తర్వాత అతడున్నట్టుండి అడిగాడు.

“ఏమిటా తమ్ముడా! మధ్యాహ్నం మనగా వచ్చావే! ఒక ఆన్నయ్యా? ఈ యింట్లో నీపెళ్ళా మంటూ ఒకమనిషి వుండాలిగా! ఆవిడ కనిపించ లేదే! ఏమైందని అడిగావా?”

నిజమే! పొబాబాటే! దాన్నెలా సవరించుకోవాలో నాకు చటుక్కున స్ఫురించలేదు.

“పోనీలే! సువ్యవహారేదని నేను చెప్పడం మానేస్తా నేమిటి? ఆవిడ ఏమికోండలవాడి నేవలో నిమగ్నురాలైవుంది. విడవకుండా ఓ మండలంపాటు నేవిస్తే

సంతాపప్రాప్తి ఖాయమని ఎవరో చెప్పారట! ‘కోండగా ప్రాణేశుకుండగా యింటిలో, కోండపై దేవుని కొలుచుటేలే? ఏల అంటే? ఎవరి పిచ్చి వాళ్ళ కానందం!’

ప్రేమసుసరించి వాటకాల్లోనూ, సినిమాల్లోనూ విని దాన్ని గురించిన పుస్తకవిజ్ఞానాన్ని కొంత ఒంట బట్టించుకున్నవాణ్ణి కావడంవల్ల పడుకోబోతూ భార్యను తలచుకుంటున్నాడు గనుక, రాజు ఆర్థరాత్రి వరకూ నిద్రపట్టక ఆపసోపాలు పడుతాడేమో ననుకున్నాను. ఇన్నెల కాస్తోంది గనుక ఆది చంద్రోపాలం భవకు కూడా చక్కటివేళ! కానీ నా ఊహలన్నింటికీ వ్యతిరేకంగా మాట్లాడుతూ, మాట్లాడుతూ వుండగానే రాజుకు నిద్రపట్టింది. కొంతసేపటికి అతడుసురక పెట్టడం విన్నాను.

ఉదయం యింటిదగ్గర బయటదేరింది మొదలు, రాత్రి పడుకోబోయేంతవరకూ ఆరోస ఎదురైన వ్యక్తులూ, వాళ్ళమాటలూ ప్రవర్తనా, వాళ్ళనా విధంగా రూపొందించిన పరిస్థితులు పీటినగురించి ఆలోచించే ఓపిక లేక కోషిల్లి పోయిన బుర్రలో, ఏవోగభీర నిస్తబ్ధత వ్యాపించి, చివరికి దీ నిద్రగా పరిణమించిందేమో! లేకుంటే ఆది నిద్రాదేవత ఆ గమనం కోసం ఎదురుతెన్నులు చూడవలసినరాత్రి మాత్రం కాదు.

ఎలా గైలే నేం నిద్రపట్టింది. కొత్తబట్టలు వేసుకుని, పిథిలో బురదనీళ్ళలో పారాడివచ్చిన కుర్రాడిని, మొదట చెదామడా చెంపలువాయించి ‘అయ్యో ఓడ్డకేం తెలుస్తుందన్న బాలితో చంకకెత్తుకుని లాలించే తల్లికి మల్లే నిద్రాదేవత నన్ను తన ఒడిలోకి చేరదీసుకుని తీయగా లాలిపాడింది.

ఎంతసేపు నిద్రపోయానో తెలియదు. ఉన్నట్టుండి మేలుకున్నాను. మేలుకోగానే నా కవగతమైన విషయాలు రెండు ఆప్పటికి చంద్రుడస్తమించాడు. ప్రక్కన మంచంపైన రాజులేడు! పైన నెల రాజుతోబాటు, క్రింద రాజుగూడా లేక ఒంటరిగా మిగిలిపోయిననాకు ఆ చీకటిలో మేడ దానిపరిసరాల్లో వున్న చెట్లు, గోడలూ ఎన్నెన్ని రూపాలతో కనిపించాయో చెప్పలేను. దైవం, దవ్యంలాంటి ఆరాకిక శిక్తులు వుండడంగానీ, వుండకపోవడంగానీ వేరే విషయం. అసలువిషయ మేమిటంటే వాటికన్నా,

నాటి భావాభావాలనుగురించి మానవుడి బుద్ధికి గోచరించిన కల్పనలే అతడిని ఎక్కువగా బాధిస్తున్నాయి.

ఓ రోజు తెల్లవారింది మొదలు ఎంశ పటపగాలు లేకుండా కాస్తుంది. సాయంత్రానికి ఎంశ తగ్గి ఆకాశం నిలమీభూచ్ఛన్నమైపోతుంది. ఐనా ఆ కల్లాడను. ఉక్కలో ప్రపంచం ఉక్కిరి బిక్కిరై పోతుంది. ఆ తరువాత అర్ధరాత్రి కెప్పుడో సన్నసన్నగా చినుకులు జారసాగి చూస్తుండగానే కుంభవర్షం ప్రారంభమైపోతుంది. ఆ రోజు నా మానసాకాశంలో అలాంటి పరిణామాలు కలిగాయి.

మేడమైన గదిలో ఏ భయదమైన ఊహతో గుండెలు కరిగించుకుంటున్నాడో అర్థమవుతుంది మురారి! అతణ్ణి పరిరక్షించుకుంటానని ఏమిమైన కొత్త బోను నిర్మించే ఆలోచనలో వున్నాడో సాంబయ్య! ఇంటిలోవున్న సరుకును ఒరులకంటికి తెలియకుండా బయటికి తరలించడానికి ఏకైక ప్రవక్త కాన్ని ఆలోచిస్తున్నాడో సుందరమ్మ! నరసింహం ఊళ్లో ఏ పూరిపాకలో కూచుని పేకాడుతున్నాడో! ఏ ఆనందాన్ని అన్వేషిస్తూ రాజు ఒకానొక రాత్రి జేత మాయమై పోయాడో?

ధగ ధగా మెరుపులు, ఘోషాఘోషా వురుములు, జడివాన, ఝంఝామాఝం. వీటి మగ్గ్య ధూనభోంతి రాలు ఘూర్లిల్లి పోతుండగా పిడుగు గూడా సడింది.

అయ్యారాగా! ఈయిల్లా నీ నిండు జీవితానికి విడిది? పండు నెన్నెల్లా నిన్ను ఆక్రమించుకుంటున్న యావనసౌభాగ్యం మధుర మధురంగా సువ్వు నిర్మించుకుంటున్న ఆనంద సామ్రాజ్యం ఈతరిగొంప మరుభూముల్లో యింకిపోవని నమ్మక మేమిటి?

* * * *

గాజేళ్ళరి పిన్ని తరిగొంపనుంచి బోలెడు శ్రవణానంద కరమైన కబుర్లు మోసుకొచ్చింది. పెండ్లి సంబరాలన్నింటికీ నాందీ నాచకంగా ఆకబుర్లతో యిల్లు యిల్లంతా మారుమోగి పోతోంది. చేపలుడిగి, బాబాయి ఎదుట కుర్చీలో బొమ్మలా కూచోడంకన్నా మరేమీ చేయలేక పోయాను. ద్వార బంధానికి ఆనుకుని రాజేళ్ళరి పిన్ని చేతులు త్రిప్పుతూ అబ్బాయి గుండెలాల్నిగురించి అతడి ధనశకత వస్తువాచనాల్ని గురించి చెప్పుకుపోతోంది.

"బొమ్మలో మాణిక్యం గదండి! ఎంత ఓర్పు, ఎంత శాంతం! అంత నెమ్మదైన కుర్రాణ్ణి నేను పుట్టిందే చూచి ఎరుగననుకోండి! ఒకరితో నువ్వెంత, నేనెంత అని మాట్లాడుతాడా? తెట్టలేరకు 'ఓ' అని విరగబడి నవ్వుతాడా? పెదవి విప్పడమే బ్రహ్మాంశం కదుటండి! మరొకరూ, మరొకరూ అయితే తిసుకున్న ఆస్తిపాస్తులకు ఆకాశం కన్నా పొడుగ్గా విరబిగి పోరూ! ఏదీ, గర్వం మచ్చుకైనా కనపడదే! అతిహా వుండగా ఆకురాడి తల్లి నూత్రం! సుందరమ్మ అంటే సుందరమ్మే కదండీ! ఆరుగురు బిడ్డలతల్లిగదా, యిప్పుడు నెళ్ళి చూడండి, యింకా పెళ్ళి అయ్యా కానీ ఆమూయిలా వుంటే సరేననండి! లేకుంటే మీరు నాకే శిక్ష వేసినాసలే..."

ఉదయం పదిగంటలకనగా ప్రారంభమైన కబుర్లు! మధ్యాహ్నం పన్నెండు కావస్తోంది. "తల నొప్పిగా వుంది బాబాయ్, నెళ్ళిస్తాను" అంటూ పైకి లేచాను.

నా తలనొప్పికి కారణమేమిటో గ్రహించే స్థితిలో లేదు బాబాయి. పెళ్ళిపోవడానికి అంగీకారం సూచిస్తూ "ఆయన అన్నట్లు నీ అభిప్రాయ మేమిటో చెప్పనేలేదే!" అన్నాడు.

ఏదో అశకాలని అనుకుతున్నాడు గాకపోలే, నిజానికి బాబాయికి నా అభిప్రాయంతో ఆవసరం లేదు. ఆవసరంవున్నా, వుండకపోయినా నా అభిప్రాయాన్ని ఆయన పరిగణించడని మాత్రం నాకు బాగా తెలుసు. బాబాయి రథం నడిపిస్తున్నాడు. నేనారథాన్ని ఆపదలచుకుని చక్రాన్ని గట్టిగా పట్టుకుంటే, అది పరుగిడుతున్న ఉరవడిలో, ఎగిరి ఏడు బారల దూరంలో పడతాను.

మనసు చివుక్కుమంది. "సువ్వు నన్ను తరిగొంపకు పంపింది పిన్నికి దొవతోడుగా బాబాయ్! నాకర్తవ్యం నేను నిర్వర్తించాను. అంతే నాకు మరేమీ తెలియదు" అన్నాను.

అప్పటికైనా ఆయన నా అభిప్రాయ మేమిటో గ్రహించివుండవలసింది. ఊహ, లాభం లేక పోయింది.

"సువ్వు 'కాసాబియాంకా' విని బాబూ! ఎంత చెబుతే అంత! నెళ్ళిరామ్మా నెళ్ళిరా" అన్నాడు బాబాయి.

హాలుదాటి, వరండాదాటి చరచరా మెట్లదిగి పోతున్నాను. మెట్లకు చేరువగా, మల్లెపందిరి క్రింద నిల్చుని నాకేసి అర్థరహితంగా చూస్తోంది రాధ.

అక్కడ కాసేపు ఆగి నేను రాధతో మాట్లాడ దలచుకోలేను. బాబాయి అన్న కొంపరానికి తిగిలి, ద్వీపదీకృతంగా మళ్ళీ నానైపుకే పరావర్తనం చెందిన కోపాన్ని ఆన్మెంపున్నెం ఎగుని రాధవైన చూపించడమకున్న కళోరహృదయుణ్ణి నేను! నేను క్షుణ్ణుణ్ణి కాను.

తిరిగి చూడకుండా తోటలో నడిచిపోతూ "యింటికి పోతున్నాను రాధా!" అన్నాను.

"నీకు నామీదగూడా కోపంగా వుంటా అన్నయ్యా!" అమాయకంగా ప్రశ్నించింది రాధ.

ముందుకు వేసిన ఆడుగు వెనక్కు తీసేశాను. కృత్రిమమైన కోపబాహుళ్యం రాధ ఎదుట నిలబడు కోడం కష్టం. ఆమె విశుద్ధ దర్పణం. ఆ దర్పణంలో నా ప్రతిబింబం కనిపించింది. నేరస్థుడికిమల్లే తల వంచుకున్నాను.

"వచ్చినప్పటినుంచీ నిన్ను చూస్తూనే వున్నా నన్నయ్యా! నీ మనసులోవున్న వుద్వేగ మేమిటో నాన్నగారికి చెప్పలేవా? ఏం, కొట్టి కొడలేస్తా రేమిటి?"

"....."

"పోనీ ఈ సంబంధం నీకేవలమేనా అన్నయ్యా?"

"నా యిష్టాయిష్టా లేపాటివి రాధా? మీ నాన్నగారిసంగతి నీకు తెలియదు గనుకనా! ఆయన పట్టిన కుండజాతికి ఎప్పుడూ నాలుగుకాళ్ళు లేవే!"

"పోనీ నీకెందు కిష్టంలేదో అదైనా చెప్ప గూడదా అన్నయ్యా?"

ఏం చెప్పను! ఆ ప్రాశ్నా చాలామంది కళ్ళు చెడ్డవనీ, దృష్టిదోషం తిగిలితే ప్రాణాపాయమనీ చెప్పనా? ఆయింట్లో ఇనపికాచం తిరుగుతుంటుందని చెప్పనా? ఏవిధంగా చెబుతే రాధకు నూటిగా అర్థమవుతుంది?

"నాకూ యిష్టంలేదని చెబుతా ననుకో అన్నయ్యా! ఎందుకని నాన్నగారూ, అమ్మ అబ్బ గారూ! వాళ్ళకు నేనేనో జవాబు చెప్పాలి గదా!"

ఆ జవాబేదో నాకే అవగతం కావడంలేదు. ఇక నేను రాధకంటా వివరించను?

నా కింకార భయంకరిగింది. ఈ వివాహాని కెలా గయినా అంతరాయం కలగా లన్నది నా అంతరాలతే రాల్లోని వాంఛకావచ్చు. కానీ ఆ అంతరాయం రాధ వల్లనే కలిగితే అందుకు బాధ్యత నానైతిమీదనే పడుతుంది. పరాధికారాన్ని వైనవేసుకోవడం ప్రమాద కరం. అమాత్రం లోకజ్ఞానం చాకినాడి గాడిదకైలే లేకపోయింది. నాకెందుకు లేకపోనాలి?

"పోనివ్వరాధా! ఎలాగైనా మనం కుర్ర వాళ్ళం. మన బాగోగులు మనకంటే పెద్దవాళ్ళకే బాగాతెలుస్తాయి. మనుషుల్లో మంచివాళ్ళునల్లే చెడ్డ వాళ్ళూ వుంటారు. మళ్ళీ ఆమంచి వాళ్ళల్లో దుర్గుణ లేకాలు, చెడ్డవాళ్ళల్లో సుగుణలేకాలు వుండకపోవు. మంచిని చెడ్డనూ గిరిగీసి వేరుపరచడం ఆసాధ్యం. ఆపటికే అన్నతర్యంత ఎప్పుడో ఒకప్పుడు అతిగా రింటికి వెళ్ళి అక్కడ క్రొత్తపరిస్థితుల్లో యిముడక తప్పను."

రాధ చిత్తరహితమైంది. ఏదో మాట్లాడిపోయింది. పెద్దపులు విడివడ్డాయి. మళ్ళీ సుకుళించుకోవాలయి, రాధ ఆ విచిత్ర మానసిక పరిస్థితినుంచీ కొలుకోవడాని కింకా ఒకటి రెండు నిమిషాలు పట్టవచ్చు. ఆ వ్యవధిని సద్వినియోగం చేసుకోకపోతే నేను మరింత సందిగ్ధ కరమైన పరిణామాల్ని ఎదుర్కోక తప్పను. ముని పంటిగో పెదవిని కొరుక్కుంటూ, చెమ్మగిల్లిన కళ్ళతో నన్ను దీనంగాచూస్తూ నిలబడివున్న రాధను ఆమె మానాని కామెను వదిలి, గిరుక్కున నెనుదిరిగి, తిరిగిచూడకుండా రివ్వున ముందుకు వెళ్ళిపోయాను.

నెళ్ళిపోతూ వూరుకున్నానేమిటి? లో లోపలి తిరుగుబాటు ఉపశమించడానికి వీలుగా ఒకటి రెండు నూకర్ని నెమరువేసుకున్నాను. సుదుటి వ్రాతను తప్పించడం ఎవరితరం? ఎవరి కర్మకు ఎవరు బాధ్యులు?

కదామరి! నేను పరాజితుడినైనా అయివుంటే చేయగలిగిం దంతా చేశాముగదా అన్న సంకల్పి అయినా దక్కివుండేది! నేను పరిస్థితుల్ని ఎదుర్కో లేక పోయిన పలాయితుణ్ణి! పలాయితుడి ఆఖరు శిరస్యం మెట్లవేదంతం!

* * *

ఉద్యోగి! దూరభూమి లేదన్నాడు. దూరభూమి మాత్రం ఏమిటి? వాడికి మనసులేదు. హృదయంలేదు. వాడు మానవుడు కాదు, ఒకానొక సజీవ యంత్రం అని నిర్వచించివుంటే మరి బాగుండేది. లేకుంటే రాధ పెళ్ళి యిక నెలరోజుల్లో వుండవచ్చుగా నాకు రెండువందల మైళ్ళ దూరానికి 'ట్రాన్స్‌ఫర్' వచ్చి పెళ్ళి సమయంలో ఓవారం రోజులు నెలపు దొరక్కపోతుందా?

నా ఆర్థిక పరిస్థితులు సహకరించినంతలో పెళ్ళి పట్టలపై రాధకు ఓచిన్న కొనుక మాత్రం పంపుకోగలిగాను. అది ఓ వెండికుంకుమ ధరించి, ఒక ఫలం కుంకుమ తీస్తే అంగులో సగానికి పగం కూడా ధరించోపట్టింది కాదు. ఓ చీటివ్రాసి నాలుగువైపులా పసుపు నిప్పు చిలకరించి పాస్‌పోస్ట్ వుంచాను. అయితాశేషమునుపటి సంగతి. విశేషం. ఆ చీటిలోని నాలుగువైపు వాక్యాలూ యింకా బాగా జ్ఞాపకం.

“నెల్లీ,

నాకు రోజుటప్పులున్నాను. కానీ వాళ్ళు నాకు బుద్ధితెలియకముందే కాపురాలకు వెళ్ళిపోయారు. అక్క నెల్లెళ్ళనిసురించి తలమకోగానే మొటమొదట నాకు జుట్టికి తగిలేదానిని నువ్వు. ఇంతమారంనుంచీ నీకీ మాంగల్య చిహ్నం కానుకగా పంపిస్తున్నాను. శ్రీకింతకంటే కావలిసిందేమో లేదు.”

గంటలతరబడి ఆలోచించి వ్రాయగలిగిన ఈ వాక్యాలన్నీ ఎన్నిసార్లు చదువుకున్నానో చెప్పలేను. ఇది ఆశీర్వాదమా? కాదే! ఇందులో ఆశీస్సులేలా మాత్రంగా నైనా గ్వనించడం లేదే!

సభమా అని రాధకు పెళ్ళి జరుగజోతుంటే నాకీ లేనిపోని సంగతూ రెండుకు? కత్తుల బోనుల్లాంటి ససారాల్లో ప్రవేశించి తమ వేర్పరితనంవల్ల, మాట కొరితనంవల్ల, మీదుమిక్కిలి సహృదయతవల్ల గృహాన్ని స్వర్ణసీమగా మార్చుకున్న స్వయంసిద్ధులలోకంలో ఎందరులేరు? మా రాధ వాళ్ళల్లో ఒక్కతే ఎందుకు కాగూడదు?

మరిని పట్టే గతులుంటాయన్నది ఒక ఆశ్చర్యం. మా రాధ మనసునవసరితం. ఆమె హృదయం ఆమృత కలశం. ఆమెకు కష్టం రెండుకువస్తాయో? రావు. రాగూడదు.

ఓ సక్రవారం ఉదయం ఎనిమిది గంటలకు పైగా, తొమ్మిదిన్నరకు లోగా కలకలగ్నంలో రాధకు వివాహముహూర్తం. గురువారం రాత్రంతా కలలలో, కలలరాలలో గడచిపోయింది. అయిన గంటలకే పడక మీదనుంచి లేచి కూర్చున్నాను. ఈ పాటికి నలుగులు జరుగుతుంటాయి. ఇప్పుడు కంకణధారణ జరుగుతుంటుంది. ఈ క్షణంలో కాశీయాత్రకు బయలుదేరి వుంటారు. గంట ఎనిమిది కావస్తోంది. పడకపైన కూర్చుని వుంటే ముళ్ళపైన కూర్చున్నట్లుంది. లేచి చరచరా వీధిలోకి వచ్చాను. ఓధి మొగసాల రామన్న కోవెల స్వజన్మంధంపైని చిరుగంటలు ఘులుఘులు మంటున్నాయి. నిదానంగా నడిస్తే ముహూర్తం దాటిపోతుండేమో! పరుగెత్తాను. తాంబూలం, పళ్ళు, టెంకాయ స్వల్లేరం... వుంచి “రాధ! వేరేట అర్చన జరిపించండి” అన్నాను. పూజారికి నేను ఆపరిచివుట్టి! అది పేగుచెలుతున్నందుకేమో అతడు తెల్లబోతూ “ఎవరూ” అన్నాడు. ఆమెపేగు రాధ స్వామి! మీకు తెలియక పోవచ్చు. కానీ ఎవరికి తెలియాలో వాళ్ళకు తెలిస్తే చాలు. మీరువేగం అర్చన జరిపించండి” అన్నాను.

అపనిందికు సురై, భర్తకూ బంధువులకూ దూరమై, అపవలపాలైన సీతమ్మగూడా పల్లెరంలోని తాంబూలాన్ని మండిపాసంలో స్వీకరించింది!

రోజులు దొరలిపోయాయి. మూడు-నాలుగు-వివారునెలలు గడిచిపోయాయి. చివరకు రాధ దిగ్గరి నుంచి ఓపుత్తరం వచ్చింది.

“అన్నయ్యా! ఇదేంపూరు? వీళ్ళేం మనుషులు? ఇక్కడనే నెల బ్రతకను?” (పళ్ళెలలో ప్రారంభమైంది ఉత్తరం. “అదన్నీ అలా వుండగా మీ బావ మరది సంగతేమిటి? ఈయన మాట్లాడురు. నవ్వరు. కాఫీ పైకి తీసుకెళ్తేనాకేసి, కాఫీకేసి భయంభయంగా చూచే ఈయన్ని నేనెలా అర్థం చేసుకోను?...”

ఈ కాఫీకి సంబంధించిన గొడవ రాధ వ్రాసిన రెండోపుత్తరంలో మరి వివరీతంగా కనిపించింది. “ఓరోజేంజరిగిందో తెలుసా? కాఫీలో డిక్టేటర్ ఎక్కువై, డిక్టేటర్ తక్కువైంది. చెడుగా వుండేతూ ఆయన గుచ్చి చూచి గ్లాసు నలాగే టేబిలుపైన వుండేతూ, ఆ తరువాత జరిగిన విచిత్రాన్ని సురించి ఏమని చెప్పను! ఆయన, పాఠశాలలో ఆ విధిగిరి

కాఫీని ఒక పిల్లికి పోసి, గదితలుపులు గడియ వేసుకుని, ఆ పిల్లి చచ్చిపోలేదేమో అని కొడుకుని కూచున్నారు.

“ఈ యింట్లో అన్నీ విద్వంసాలే! ఆయన భోజనానికి క్రిందికి రారు. పైకి తీసుకెళ్లే అన్నీ పదార్థాలనూ మొదట సాంబయ్యే రుచి చూడాలి. ఎప్పుడో అన్నం పైకి ధ్యాసమల్లినప్పుడు ఆయన నాలుగు మెరుకులు కొరికి లేచిపోతుంటాడు.

“అందుకని నేను పైకి వెళ్లితే మానేస్తే అత్తగారు రూరూకోవడం లేదు. ఆమెగారి బేరసారాలకు నేను అటంకమేమో! పైకి వెళ్లి కాసేపు నేనాయనదగ్గర కూర్చోవా లనుకుంటే, అది సాంబయ్యే కిష్టంలేదు. ఆ ముసలాడు అరక్షణం ఆయన్ను వదిలిపెట్టాడు. ఐతే నేనింక ఎక్కడికి వెళ్లిపోను?”

“వచ్చి తీసుకెళ్లిపోమన్నాని నాన్నగారికి ఉత్తరం వ్రాశాను. ఆయనెప్పుడో స్తాలో తెలియదు. అంతాకా ఈ మనుషులనో ఎలా వేగలనో తెలియదు. అన్నయ్యా! నాకేమీ తెలియదు. ఏం చేశానని నాకీ కిక్కి?”

మాడో వుత్తరంలో చివరిభాగం చదివితే గానీ రాధకు తోడివానవులపట్ల, జీవితంపట్ల ఎంతటి ఏవ్యాభావం కలిగిందో అర్థంకాదు.

“నాన్నగారు రాలేదు. కనీసం ఆమృతం నా రాలేదు. ఎవరూ రారు. ఎవరికి వుత్తరాలు వ్రాసి మాత్రం ఏం లాభం? ఆర్చేవాళ్ళెవరు? తీర్చేవాళ్ళెవరు? సాంబయ్య చెబుతున్నట్లు లోకులంతా కూరులు. దుర్మార్గులు, మోసగాళ్ళు. పోనీలే అన్నయ్యా! ఏది ఎలా జరగలని వుందో అలా జరుగుతుంది.”

అంతే! రాధదగ్గరనుంచి నాకు నాలుగో ఉత్తరం రాలేదు. దానికిబదులు అరుగెలల తర్వాత మండులూ, యింజక్షన్లూ తీసుకుని తక్షణం తరిగొండకు బయల్దేరి రమ్మంటూ బాబాయి దగ్గరనుంచి తెలిగ్రాం వచ్చింది.

మండులూ యింజక్షన్లూ ఎవరికి? రాధ కేమో ననుకున్నాను. కాదని తరిగొండకు వెళ్ళినతర్వాత తెలిసింది. మురారిమంచానికి మేనప్పగించి చూడుగెలల యిందన్నారు. గ్రుక్కరిప్పకోలేని దగ్గుతో అతడు సతమతమైపోతున్నాడు. ముఖం పాలి పోయింది. కాళ్ళూ చేతులు ఈవగవులలై పోయాయి. పెదవులు వల్లబడి, లీటలు పడ్డాయి. బంధువులందరూ మంచం

చుట్టూ కూర్చున్నారు. వాళ్ళిల్లో బాబాయివున్నాడు. రాజేశ్వరిపిన్నివుంది. సుందరమ్మల్లె, నరసింహం మావయ్య, రాజూ, సాంబయ్య అందరూ వున్నారు. అక్కడలేనిది రాధమాత్రమే!

“రాధ ఎక్కడ బాబాయ్?” కంగారుగా ప్రశ్నించాను.

బాబాయి తలపైకెత్తి నా పైపు చూచాడు. ఆయన కళ్ళిల్లో నీళ్ళు గిరుగు తిరిగాయి.

మెట్లపైన దూకుతూ క్రిందికి దిగాను. కొలు గాలిన పిల్లిలా యిల్లంతా కలయితిరిగాను. ఎదురైన వాళ్ళ నందరినీ ‘రాధ ఎక్కడ’ అని అడిగాను. ఎవరో పుడ్యాక్కుడు దయదలచి నన్ను రాగోసం ప్రశ్నే కిందబడివున్న గదిదగ్గరికి తీసుకెళ్ళాడు. మలిన వసవాలతో, మాసిన తలతో మూర్తీభవించిన అంతులేని ఆచే దనలాంటి రాధ కనిపించింది—గదిలో ఓమూలగా, గోడకంటుకుపోయి.

గుండె లవిసిపోతుండగా “యిదంతా ఏమిటి రాధా” అన్నాను.

“మరులు మందు పెట్టానుట అన్నయ్యా! మొగుడ్డి స్వాగ్ధనం చేసుకోడం కోసం” అంది నెమ్మదిగా రాధ.

“నువ్వా! మరులుమందు పెట్టావా?” మండులూ మాకులూ నీకేం తెలుస్తాయి రాధా?”

“నీకు తెలియదులే అన్నయ్యా! నేను మాయలాడినా. కిరాతకురార్ని. కొంపలాశ్చ్యుడం నాకు వెన్నతోబెట్టిన విద్య. నీకు సందేహంగావుంటే అలా వీధిలోకివెళ్ళి అడుగు. ఎవరైనా చెబుతారు.”

ఇవే రాధ జీవితంలో ఆమె నోటిగుండా వచ్చిన చివరి వాక్యాలు.

ఆరోజురాత్రి పన్నెండు గంటలకు మేడపైన ఒక్కసారి అందరూ గొలుమన్నారు. నేను, రాజేశ్వరి పిన్ని పైకి వెళ్ళాము. మురారి పరిస్థితి నిజంగానే అయోమయంగా వుంది. పట్నంనుంచి వచ్చిన డాక్టరు నూదులు వేసినవాడు వేసినట్టే వున్నాడు. మురారి మూసిన కళ్ళు తెరవడంలేదు. డాక్టరు శతవిధాలా ప్రయత్నించాడు. చివరకు పెదని విరచి “ఇక చేయగలిగించేమీలేదని” చేతులు కడుక్కుని బయటకు వెళ్ళి పోయాడు.

కాని మురారి చనిపోలేదు. అతడికోసం వచ్చిన మృత్యుదేవత మార్గమధ్యంలో మరొకరు దొరకడంతో తృప్తిపడి వెళ్లిపోయింది. డాక్టరు నరాల బలహీనత అన్నాడు. గుండె ఆగిపోయిందన్నాడు. ఏమైతే ఎవడికి కావాలి? ఇంక రాధలేదు. నరకంలోనుంచి ఒక జీవాత్మకు విముక్తి లభించింది. ఇంక రాధ మన కళ్లకు కనిపించదు. ఇకమిదట రాధ కేవలం ఒక స్మృతి.

చల్లటి సాయంకాలాల్లో చెట్టాపట్టాలు వేసుకుని సరాగాలుపోతూ వేవే మెంటుపైన సాగిపోయే దంపతులు ఎదురౌతారు. రైలుప్రయాణాల్లో, సినిమా థియేటర్లలో, సముద్రతీరాల్లో ఒకరి ప్రక్కన ఒకరు కూచుని ఒకరి కళ్ళల్లోకి ఒకరుమాస్తూ పరవశించిపోయే భార్యాభర్తలు ప్రత్యక్షమౌతారు. మంచు పెండ్లలో రోడ్డు రోలరు లాగి శీతల తరుచ్ఛాయలూ ఒకరొకరిని తలగడగా వుంచుకొని నేవదీరుతున్న ఆలు మగలు కన్పిస్తారు. దాంపత్యజీవితం ప్రసాదించే ఆనుపనునందాన్ని జుబ్బున జూరలాడే ఈ అసంఖ్యాక మానినీ సమాహంలూ మా రాధ ఒక్కతెక్కాడు.

రాధ చనిపోయిన తర్వాత ఇది నాలుగో ఏడు. ఈ నాలుగేళ్లలో మురారి ఏమయ్యాడో నేను తెలుసుకోడానికి ప్రయత్నించలేదు. పెళ్ళిళ్ళలో, పేరంట్లాల్లో అతడిని గురించి ప్రస్తావన వచ్చినప్పుడల్లా దూరంగా వెళ్లిపోయాను. కానీ ఇన్నిరోజుల తర్వాత మళ్ళీ మురారిని గురించి వివర తెప్పించాడు. వినసంతో ఏమైంది? మరి కొంతసేపటికి అతణ్ణి కలుసుకోబోతున్నాను.

* * * *

‘హోటలజంత’ మెల్లెక్కుతుండగా గంట అయిదు కొట్టింది. రెండో అంతస్తులో ఇరవై నాలుగో సంబరగది నా గమ్యస్థానం. గది మందర సాంబర్యం కనిపించాడు. ‘బాబుగారు స్నానానికి వెళ్లారు లోపల కూచోండి. వస్తారు’ అన్నాడు. ప్రాధునికం బోతుండగా యిప్పుడేం స్నానం? బహుశా అవబ్యూస్ స్నానం కావచ్చు. మురారి ఏవో పుస్తకం వ్రాస్తున్నానన్నాడు. అది అయిదు గంటలకల్లా పూర్తి కావచ్చునని వ్రాశాడు. నిజానికి పుస్తకం వ్రాయడానికన్నా యజ్ఞ మేమింది?... ఈ ఆలోచనలతో గదిలో గాజుటిక్కి దగ్గర నిల్చున్నాను. టిటికి తెరిస్తే తోటలోనుంచి చల్లగా గాలి లోపలికి

వస్తుంది. కాని మూసివున్న టిటికిని నేనెందుకు తెరవాలి? టిటికికి చేరువగా ఓ కుర్చీలో కూర్చున్నాను. ఆ గది అంతచిన్నదీకాదు, పెద్దదికాదు. ఓవైపు ట్రంకు, పరుపూ, వాటి కేసులుగా ఒక చిన్న మంచం, మధ్యగా ఓ రౌండ్ టేబిల్, దానిచుట్టూ నాలుగైదు కుర్చీలు— ఈ ఘర్నీచదుగాదు నన్నాకర్పించింది! ఏటన్నింటి వైనా చెల్లాచెదురుగా పడివున్న పుస్తకాలు. ఆ గది పుస్తకాలకు కాదనికాదు. కాదనుకోడానికి కారణం ఒక్కటే! ఆ పుస్తకాలాక పద్ధతిలో లేవు. వాటిలో ముప్పాతిక మువ్వీసం యింగ్లీషు పుస్తకాలు. ఆవి కథలూ, కావ్యాలూ, నాటకాలూ ఆ విషయం అప్రస్తుతం. మున్ముందు మాపరికి కొట్టవచ్చినట్టు కనిపించేవి ఆ ముఖచిత్రాలు! ఒకవోట నన్ను సుందరి. మరొకవోట గాఢాలోగనం. చేతులుపైకెత్తి నిల్చున్న ఓ దృఢకాయుడి గుండెలపైకి రివాల్యూరు సురిపెడుతున్న యువతి, ప్రణయంలో తల మునకలై తన్మయావస్థలోవున్న ప్రియురారి కంఠాన్ని రెండు చేతుల్లో నొక్కివేస్తున్న విచిత్ర ప్రేమకుడు! ఓహో! ఒకటూ, రెండూ? ఎన్నెన్ని విచిత్ర దృశ్యాలు! మళ్ళీ బొమ్మలన్నీ ఎంతో అందంగా వున్నాయి. బొమ్మల్లో చిత్రంపబడవాళ్ళల్లో ఆ నేకులు స్ఫురద్రూపులు. పాపం, విశ్మయ హాయిగా కాపురాలుచేసుకోక ఈ ఘాతుక కృత్యాలు కెందుకు పూనుకుంటున్నారు? విశ్మయ పిచ్చివాళ్ళయివుండరు. అలా ప్రవర్తించడానికి వెనుక ఏవో కారణాలుంటాయి. అవేమిటో ఆ పుస్తకాలు తీరా మారా చదివితేగానీ బోధపడడేమో! అశీసు గొడవల్లో తలమునకలై, దిన ప్రతిక చవవడానికే నోచుకొని నాలాటి ఉద్యోగికి యిన్ని పుస్తకాలు చదివేదీరికి ఎప్పుడు లభిస్తుంది?

మెల్లగా గదితలుపులు తెరచుకున్నాయి. మొలకొక రువ్వలుమాత్రం చుట్టుకున్న మురారి లోపలికి వచ్చాడు.

శారీరకంగా మురారిలో మార్పులేవీలేవు. ఆరేళ్ల క్రితం నేను మొదటిసారి చూచినప్పుడెలావున్నాడో, యిప్పుడూ అలాగేవున్నాడు. లేదంటే ఆ కళ్ళు మరి లేజోవిహీనంగా రూపొంది, చూపులు మందకొడిగా వున్నాయి. నన్ను చూడగానే పలకరించదలచుకున్నాడేమో, పెద్దవుల్లో కొంచెం కదలిక కనిపించింది. కానీ అంతలో ఆ ప్రయత్నం విరమించి నిశ్చలంగా నిల్చు

వాడు. సాంబయ్య పెట్టె తెరచి దుస్తులు పైకితీశాడు. మహతలువిప్పి మురారికి తగిలించాడు. ఆ తరువాత మంచంపైన పడివున్న పుస్తకాన్ని తీసి అరచిచేతి కందించాడు.

మురారి వ్రాసియుగించిన పుస్తకానికి ఉపోద్ఘాతాలులేవు. ఆముఖాలూ, అభిప్రాయాలూ లేవు. అట్ట తెరవగానే ఊపిరి తిప్పుకోడానికి తెరపిలేకుండా కథ ప్రారంభమైపోయింది. కారరాత్రి, కారుచీటి 'రాజభవన్' ప్రాంగణంలో కుక్కలరుపులు ఆ చీకటిని, నిశ్శబ్దాన్ని చీల్చుకుని వెలువడుతున్నాయి. సరిగ్గా ఆ వేళప్పుడు పోలీసు సేషనులో టెలిఫోను గణ గణ మ్రోగింది. ఇన్స్పెక్టరు శ్రీధరం ద్వితీయ కళకటారూఢుడై రాజభవన్ సమీపించేసరికి కుక్కరక్తప్రవాహంలో తన్నుకుంటోంది. మేడలో దీపాలు వెలుగడంలేదు. తలుపులు బారగిల తెరచి వున్నాయి. మెయిన్స్వీచ్ చెడిపోయింది. శ్రీధరం కరదీపిక వెలిగించాడు. గోడపైన నెత్తుటిమరకలు. హాల్లో విరిగిపోయిన పూలకుండీలు, పగిలిపోయిన పటాలు...కొలం బరువుగా గడచిపోతోంది. కిటికీ

ఆవల గాజుతలుపులపైన నీలినీడలు దట్టంగా ఆలము కంటున్నాయి. మురారికథ శరవేగంతో పరుగిడుతోంది. చనిపోయింది ఓ యిరవయ్యేళ్ళ ఆమ్మాయి! అనుమానితులు అసంఖ్యాకులు. చిత్రమేమిటంటే ఆ ఆమ్మాయి తల్లిదండ్రులు గూడా ఆ అనుమానితుల్లో వున్నారు. చనిపోయిన యువతి ఇన్స్పెక్టరు శ్రీధరం ప్రియురాలు. అందువల్ల డిటెక్టివ్ టెనర్టీ శ్రీధరాన్ని సైతం అనుమానిస్తాడు! టెలిఫోన్ మ్రోగితే భయం! తపాలావాడు 'పోస్టు' అని శకవేస్తే భయం! ఇందరిలో నిశ్చంతగా తలపైకెత్తుకుని వడవగలిగిన మనిషి ఒక్కడూలేడు! పొదలమాటున ముసుగునుసిప్పి వున్నాడేమో! కాగురు వెనుకనైపున ఆరలో శివంవుండేమో! ఇవన్నీ భయంలో పుట్టినపాత్రలు. అనుమానాన్ని ఆహారంగా భుజించి ఊణక్షణ ప్రవర్తనాసమాకున్ని పాత్రలు. వెలుగునూ, వన్నెలనూ విడిచిపెట్టి చీకటిలోకి పారిపోతున్న పాత్రలు. ఆఖరుకు ఈ పాత్ర లేమాలేయి. వాటిసంగతలావుంచండి—ఈ మురారి ఏమారాడు!

నన్నె చోడుని కవితా శక్తి

శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి

నన్నయ తరువాతి అతి డేర్పరచిన రాచబాటను కాదని తన దారి తానవలంబించి దానిని ఘంటా మార్గముగా మలచుకొన్న కవిరాజభిఖామణి నన్నె చోడుడు. ఎంతకును నన్నయ దృష్టి కళానిష్ఠము. అతని కవిత ప్రసన్నకథాకలితార్థము క్రి పరిపుష్టము. మరి నన్నెచోడుని కవిత 'వస్తు'నిశ్చలము—నన్నె చోడుకు మాటిమాటికి వస్తుకవితను బ్రస్తావించెను, భారవిని వస్తుకవితను భారవి యనెను. ఉద్భటుడు— సంస్కృతములో "కుమారసంభవస్య నలంకారము గూఢవస్తుయ కౌవ్యము"గా చెప్పెననెను. "సమస్త వస్తు కవితైవ నూత్న కౌవ్యగుచిర రత్నైవీధి"యెట్లుండ వలెనో విపులీకరించెను. తాను సైతము "జంగమ మల్లయ వరమునంగు గనిన వస్తుకవిత"ను వ్రాయుచు న్నట్లు పేర్కొనెను. ఇన్ని మారు లీవస్తుకవితను ప్రస్తు తించినను స్పష్టముగా దానిని నిర్వచించలేదు. కావ్యము "దిశిప్రాణంబుల ప్రాణంబై నవరసభావ భరితంబై చుట్టింకెదలంకారాలంకృతంబై" రమణీయ ముగా సుందరమని మాత్రము వాచింపెను. అనంతర ప్రబంధములకు నిర్బంధములైన అష్టాదశ వర్ణనముల పట్టికయిచ్చెను.

"వనజలకేళి రవిశిఖి

తనయోదయ మంత్రగతిరతఃకీతి పరిణాం

ఋవిధి మధు ఋతు పురోద్వా

హ నగ విరహ మాత్యై వర్ణనాష్టాదశిమున్"

ఈ లక్షణము లన్ని పరిశీలించినచో నన్నెచోడుని దృక్పథము కొంత విశదమగును. నన్నయ రమణీయాక్షరముల పాండిత్యో కథను ఆంధముగా కన్నూర తాంబూలమువలె మలచి ఆందించెను. మిత వర్ణనలతో అలరియలతి ఆలంకారములతో కావ్యకన్యకను కణ్వాశ్రమములోని శిశువలె వలె ప్రదర్శించెను. నన్నెచోడు డట్లుగాక తన కవితా యువతికి .చుట్టింకెదలంకారములను కైసీసి, అష్టాదశ

వర్ణనావసనము చుట్టి రాచవారింటి పెండ్లికూతురుగా తీర్చిదిద్దెను. మున్యాశ్రమ కన్యాసానుతా సౌందర్యములు నన్నయ కవితలో వెన్నవలె కేరి కనిపించును. రాచవారి అమ్మాయి నిక్కటైక్కులు, బిబ్బోకపేవాకములు నన్నెచోడుని కవితలో "కన్నులు మిఱు మిఱు నోవంగ" కనిపించును.

నన్నెచోడుని కుమారసంభవము ఇంచుమించుగా స్వతంత్రకౌవ్యము. కాళిదాసు కుమారసంభవమునకు ఇది అనుకృతియు కాదు, అనుసృతియుకాదు. అవతారికలో నన్నెచోడుకు కాళిదాసును పేర్కొన్నను అతని కుమారసంభవము ఊపెత్తలేదు. పైగా ఉద్భటుని కుమారసంభవమును గూఢవస్తుయకౌవ్యముగా ప్రశంసించెను. ఈకౌవ్య మింతవరకును లభించలేదు. నన్నెచోడునినాటి కది అంశుబాటలో ఉండెడిదేమో? ఈకౌవ్యమును తాననుసరించినట్లు నన్నెచోడు పినలేను. ఉద్భటుడు కుమారసంభవమే కాక కావ్యాలంకార సంగ్రహమును లక్షణ గ్రంథమును గూడ వ్రాసినాడు. అతిదీ గ్రంథములో తన కుమారసంభవమునుండి కొన్ని శ్లోకములను లక్ష్యములుగా ఉదాహరించెను. ఆశ్లోకములకు నన్నెచోడుని పద్యములకు తారతమ్యపరీక్ష చేసి ఉద్భటుని కృతికి నన్నెచోడుని కృతి అనుకృతికాదని మానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రభిప్రాయపడినాడు. ఇంతవరకున్న ఆధారములనుబట్టి నన్నెచోడుని కావ్యము మాలికమైనదని నిర్ధారించవచ్చును.

నన్నెచోడునికి కథాగతిపైన దృష్టిపల్పన. శివ పారమ్యము నుద్ఘాటించుటకు కథానాత్రమునకు క్షితి కల్గినను సరకునేయలేదు. కాళిదాసు హిమాలయ వర్ణనముతో కావ్య మారంభించగా నన్నెచోడుకు సతీశివుల వనకేళితో మొదలుపెట్టెను. కాళిదాసు-

"అథావమా సేన పితః ప్రయక్తా

దక్షిన్యకన్యాభవ పూర్వపత్నీ

సతీ సతీ యోగవిస్మయ దేవీ

తాం జన్మనే తైలవహూం ప్రవేదే”

అను శ్లోకమును నూచించిన దక్షాస్వరస్థంస సతీదేవినాది పూర్వవృత్తాంతమును నన్నెచోడుడు ఒక ఆశ్వాసము మొత్తము వర్ణించెను. కథానూత్రమున కణుమాత్రము బలముకూర్చుని గజాననోత్పత్తిని ప్రవేశపెట్టెను. ద్వితీయాశ్వాసాంతము శివపారమ్యము నుగ్గడించుచు సతీదేవి యిచ్చిన ఉపనాశము మరయు అన్యదేవతాపేళనముతో నింపెను. గత గర్వదైన దక్షునిచేత లయగ్రాహి లయహారీణీ వృత్తములతో త్రోవకుని పాగిపించెను. మూడవ ఆశ్వాసములో అసలు కథవైపు అక్షులు మరల్చెను. శివాధిక్యమును ప్రతిపాదించుటకు మూలకథను మార్చిన నిదర్శనములు కావ్యము నిండకలవు. కాళిదాసు ప్రకారము తారకతాడితులైన బృందారకులు ఇంద్రపురస్థులై స్వయంభువును చేరుదురు. నన్నెచోడుని “మాపులెన్ను” భిన్నముగదా! “ఇట్లు పరమేశ్వరుండు తపోవృత్తిం దగిలి జగద్వాప్తపారంబు లారయకునికిం జేసి తారకాసురుండును ఘోరాసురుం డేచి” విజృంభించగా వాని కోటువడి సురలు విరించిన దర్శింతురు. దేవతలు పండ్రెండు శ్లోకములలో పద్యగర్భుని ప్రస్తుతించినట్లు కాళిదాసు వ్రాసెను. నన్నెచోడుడు “నానావిప్రుతిరవంబు” లను ఒక్కమాటతో చేతులు దులుపుకొనెను. నన్నెచోడు డెంతగా వర్ణనాపియుడైనను కథానూత్రమును బొత్తిగా విస్మరించలేదు. రతీ విలాప వసంతి సాంత్యములకు కాళిదాసు ఒక సర్గ మొత్తము కేటాయించినాడు. నన్నెచోడు డీ ఘట్టమును కొలది పద్యములలో ముగించినాడు. కాళిదాసు అంత విపులముగా రతీరోదనమును వర్ణింపవలసిన అవసరము నాకు కనిపించలేదు. ఈ ఘట్టము ప్రధానకథకు అంతగా బలము చేకూర్చునదికాదు. ఈ పట్టన మన దృష్టి శివుడేమైనాడు, పార్వతి యేమిచేసినది అని ఉరకలు వెట్టునేకాని రతీదేవి ఎంతసేపేచ్చిన దినువైపు పోదు. శివపార్వతుల సంయోగమే ముందురాసున్న జవగలఘట్టము. పార్వతి తపస్సును కాళిదాసు రసవత్తరముగా వర్ణించినాడు. ఆమె సర్వకాల సర్వావస్థలయందు తపస్సుమాధిలో నిర్భేదనీ రెండుయూగు శ్లోకములలో కాళిదాసు నూచించగా నన్నెచోడుడు వక్రకావ్యవాది కావున దాదాపు వీబదిపద్యములలో

చద్యుతువర్ణనము చేసెను. పార్వతి ఒకనాటి తపస్సుకాదు. ఆమె తపస్సుమాధిలో నుండుగా వర్ణములు వసంతములు గడచిపోయినవి. ఆమె సుదీర్ఘతపస్సున కీ సుదీర్ఘవర్ణనము పోషకమనియే నా అభిప్రాయము. రాసురాసు నన్నెచోడుడు రాత్రి, చంద్రోదయ, వేళ్ళివాటి, జారచోర విటవిటివర్ణన మనవసరముగా చేసినను అదియే తదనంతర ప్రబంధములకు మేతయైనది. నన్నెచోడుడు కథను ఉదాత్త రీతిలో నడిపించుటలో కాళిదాసుతో పోటీ చేయలేకున్నను బహుముఖ వర్ణనలు చేయుటలో అతని కేమిత్రము పనుకబడలేదు. ప్రబంధకవులలో ఒక రిద్దగు, పురాణ కావ్యకవులలో నాచనసోముడు తప్ప నన్నెచోడునితో తులనాగకు అనల్ప కల్పనాశక్తి, అపూర్వవర్ణనాయుక్తికల ఆంధ్ర కవులు అరుదు.

నన్నెచోడుని కవితాగుణములలో కల్పనాశక్తికే ఆగ్రతాంబులము చర్మవక్షాపులు చించుకొన్నను కన్పించని ఊహాచిత్రములు. లోకమంతి కలయడిరిగి నను కన్పించని కల్పనాత్మక పటములు, నన్నెచోడుడు కన్నులనిండుగా చూచి వీనులవిందుగా వర్ణించెను. హిమవన్నగవర్ణనములో కాళిదాసు కనబరచినకల్పనాశక్తి సహృదయులకు అబ్రముగొల్పుచుండును. నన్నెచోడుడు మంచుకొండను వర్ణించినపట్టున ప్రయోగించిన ఉల్లేపితలు, ఉపమానములు అతని అచుంబిత కల్పనాప్రతిభకు కొలమానములు.

“సలితంబగు శిశికాంతశిలలరుదులు
నింద్ర నీలోపలద్యుతు లెననివెల
పక్షులెల్ల సితానితపక్షయగళి
సహితమై చూడనొప్ప మాసములవారె”

హిమాద్రిపై పక్షులెగయుచున్నవి. కొంపపై ఒకవంక చంద్రకాంతములు, ఒకవంక ఇంద్రనీలములు. మగ్గలో ఎగిసిపోవుచున్న పక్షులపై రెండువైపుల నున్న రత్నముల కాంతులు పడినవి. ఒకే పక్షి రెండు రెక్కలు ఒకటి తెల్లగా, ఒకటి నల్లగా భాసించినవి. అవి పక్షులుకాదు—ఎగిసిపోవుచున్న మాసములు. అవి రెక్కలు కావు. కాలనాతూలముతో చలించుచున్న శుక్ల పక్షి కృష్ణపక్షములు. మామూలుగా ఎగిసిపోవు పక్షులను సందర్శమును పురస్కరించుకొని మాసములుగా కల్పన చేసినాడు నన్నెచోడుడు. ఇతని ఊహాచిత్రానికి ఇంకొక నిదర్శనము.

నన్నెచోడుని కవితాశక్తి

“ఎనసి నిజానితద్భ్రువి
కనుగొన కన్నెన మల్లి కా ప్రసవంబుల్
దసరారు నల్లమల్లియ
లని కోసిరి కొంద టుత్పూర్ణులు ప్రీతికొ.”

ఈ పద్యము పుష్పవదయ ఘట్టములోనిది. కుసుమ కోమలలు కుసుమములను కోయుచున్నపుడు కలిస భ్రాంతియిది. లోకములో తెల్లని మల్లెలు కొల్లలు కొల్లలు—నల్లనిమల్లె ముంగుచైనను దొరకదు. నీలో త్వలనేత్రలు పూలుకోయునప్పుడు వారి దృశాకాంతి మల్లెలపై సోకినది. ఆ కాంతి నల్లనిది. దృగ్రుములు అనితములుగా ఉండుట కవిసమయము. సహజము గూడ. ఇంకేమున్నది? నల్లమల్లియలను చూడగ నే పల్లవాంగుల హృదయము పొంగిపోయినది. అత్యంత ప్రీతితో తెల్లమల్లెలనే నల్లమల్లెలని కోసి గంపల నింపుకొనిరి. ఇది కేవలము భ్రాంతి. మల్లెలపైనుండి యీక్షణములు మరలిన మరుక్షణము వాని అసలు రూపు బయటపడును. అనగా భ్రాంతి విచ్ఛిత్తి జరుగును. మల్లెలతో సాటి పల్లవాగరల మొగములు గూడ తెల్లబడును. ఉల్లాసము ఉష్ణన ఎగసి పోవును. నన్నెచోడుడు భ్రాంతితోనే ముగించి నాడు. తద్విచ్ఛిత్తి వట్టి వాచ్యమని వదిలివేసి నాడు. లోకములో లేని నల్లమల్లియలను సృష్టించి వానికి తాత్కాలికమైన ఆస్తిత్వమును ప్రసాదించినాడు.

కావ్యమున అప్రస్తుతముగా చేసిన చంద్రకా వర్తనమున సైతము నన్నెచోడుని ఊహానైచిత్రియము విన్నగా కన్పించును.

“తన సుతుడగు శిశిమెయి కఠి
గని చెచ్చెర కడిగి పుచ్చగానని దుగ్ధాం
బునిధి నభంబున కెగనెనో
యన చంద్రక పర్వ సాంద్రమై విమలంబై”

చెన్నెల పాలవెల్లి పొంగినట్లుగా లోకమున వ్యాపించినది. ఇంతవరకు చెప్పి యూరకున్నచో అది గతానుగతికము. నన్నెచోడుని మిన్నతనము కన్పించక పోవును; పాలసంద్ర మెపుడు పొంగును? “చంద్రో దయారంభ కాలమున.” ఇందుకు కారణం ‘శాస్త్రము’ చెప్పనేమో కాని సాహిత్యము చెప్పలేదు. నన్నె చోడుడు మాత్రము చెప్పినాడు. శాస్త్రచికిత్స చేసి సహేతుకముగా చెప్పట కవి పనికాదు. భావనాబల ముతో మనోరంజకముగా కవి చెప్పెను. నన్నెచోడు

డా రీతి నే చెప్పినాడు. చంద్రుడు పాలకడలి గారాబు పట్టి. అతడు అమృతాత్మకు డయినను ఏ పాపవశము నతో అతని నుడుటిపై కళింకము సంప్రాప్తించినది. దేవతలు అతనిలోని అమృతమును దోసిళ్ళకొద్ది తోడు కొని త్రాగువారే కాని అతని నొసటి మసిపూతను తుడిచివేయుటకు ప్రయత్నించలేదు. ఎవరి స్వార్థము వారిది. తనకొడుకు దుర్దశ కన్నకడుపునకు దుర్భర ముగా నున్నట్లు ఇతరులకేల యుండును. కడలి తన కొడుకు ఛాలమందలి పంకమును చూచి భరించలేక పోయినది. తన కరములతో కడిగి వేయుటకు ఉన్వేషుగ పొంగినది. ఎంతటి నిస్సర్గ రమణీయమైన ఊహాచి త్రము. ఇట్టి వైచిత్రి నన్నెచోడునికి వెన్నలో జెట్టిన విద్య” యరిపించును. హరిగిరిజ లభిగామరపరివృత్తులై జలకళిచేసిన ఘట్టమున నన్నెచోడు డిట్టి కల్పనాత్మక వాక్చిత్రము నందించినాడు. హరుడు కనుగీటగా సురసతు లింద్రునిపై నీరు చల్లరట. అపు డతడు నీటిధాటికి తట్టుకొనలేక కనులు మూసికొనెను. మరి యింద్రునికి రెండుకనులు మాత్రమే మూయుటకాదు గదా. సహస్రాక్షుల తొప్పలై వ్రాలబడిచి వానలో తడిసిన పింఛముగల మయూరమువలె ఉన్నాడట మహేంద్రుడు. ఇట్టి కల్పనలు కావ్యమంతట పురి విప్పిన నెమిళ్ళవలె కన్పించుచుండును.

నన్నెచోడుడు ఒకవైపు హిమాచలగ్రంథం కల్పనలు చేయుచు, మరొకవైపు వైరుచప్పలపై జుమ్మని వీచి హాయిగొల్పు వైరగాలివంటి భావనలు కనబరచును. గ్రీష్మమును వర్షించుచు నన్నెచోడు డీ రకముగా భావించెను.

“తలచిన డెందము కంఠము
పలికిన నోరెల్ల పొక్కు ప్రభసూచిన రె
ప్పులు కమరుననగ పటుతర
విలయానల భాతినెండ వేసనిగాచెకొ”

వేసవియెండల చండిమ నెంత సుకుమారముగా వర్ణించినాడు. ఈ పద్యముకన్న ముందుగా వ్రాయ బడిన “స్ఫురదురుదావ పావకము, శోషితిసింధు చయో దకంబు, సంహారిత పతంగ సంఘము” అను పద్యము లోని సమాసములు సాధించలేని అర్థపుష్పిని భావనా మయమైన వైపద్యము సాధించినది. లోకమున నెండలో తిరిగినచో కాళ్లు బొబ్బలెక్కును. కాని నన్నెచోడుడు ఎండను తలచినంత మాత్రమున డెందము కందిపోవు

ననును. అంతేకాదు “ఎండ్” అను పదము ఉచ్చరించినంత మాత్రముననే నోరు పాక్కివావునని బహుశుకు మారముగా భావించినాడు. ఈ గ్రీష్మవర్షవములోనే మరొక పద్యము సుకుమారభావనకు మకుటాయమానముగా నున్నది.

“అతపభీతి నీడలు రయంబున ప్రాకులక్రింద దూతెనో
ఆతరులకొ తృప్తిహతులై తమ నీడలు తారతా
గనో

భాతి ననంగ నీడ లరుపాదపమాలములం దవంగె గ్రీ
ష్మాతర మృగానరములంగు చలింపకయుండు
నెండ్లన్”

ఇందులో గ్రీష్మస్తువులోని మధ్యాహ్నపుటెండవర్తము. మధ్యాహ్న వేళనూర్యకు నైవిరిదికివచ్చును. నీడలు చెట్లక్రిందికి చేరును. ఈ యార్థమును ఎంతో సుకుమారముగా భావించి హేతుజ్ఞానులగు మన్నాడు నన్నెచోడుడు. చివరకు చిత్రమైన భ్రాంతిలో పడినాడు. ఎండ్ వేడిమి భరించలేక నీడలు పరిగెత్తుకొని వచ్చి చెట్లక్రింద దూరినట్లున్నవి. నీడలకు గూడ ఎండయినగా అంత భయము వేసినది. నిజమునకు నీడలకెండ్ల యొక్కడికి? ఒక నిమిషము సేపు దానిని మనము మరచిపోవలె-నరే. నీడలు తమకొత్తులైన తగువుల కెరుగుజొచ్చినవి. ఆతరు లెంత ముచ్చరములు. దిప్పిలో ఆవి తడబడుచున్న నూట నిజమే-అంతమాత్రమున కెరుగుజొచ్చిన దీనులను మోసగించవచ్చునా? అని నిర్ణయగా తమ నీడలను తామే త్రాగివేసినవట. నీడలు నీళ్ళవలె కన్పించుటగూడ సహజమే. ఇంతటి పడునైన భావన నన్నెచోడునిది. కడుకు లేలినదేమి? గ్రీష్మకాలమున మధ్యాహ్న వేళ నీడలు తగువుల మాలములందు చాలాసేపడిగియున్నవి.

నన్నెచోడుడు కేవలము ప్రకృతిలోని భాహారస్వరూపచిత్రణమే చేయలేడు. సినిమాబొమ్మవలె తుణుములో అనేక వికారములు చాల్చు చిత్రవృత్తులను మెత్తగా మెలకువతో చిత్రించినాడు. చిత్రవృత్తిని చిత్రించక కేవలము కాయకస్వరూపమును గీసినవాడు ఉత్తముకవులజాబితాలోన చేరడు. మనస్తత్వ నిరూపణమున మన తెలుగుకవులలో తిక్కన, నూరనలు మేరుమోసినారు. వీరిద్వయికన్న ముందే అట్టిరీతిని తెలుగుకావ్యములందు ప్రవేశపెట్టిన జెట్టి

చోడుడు. బహుశుఖములుగా ప్రసరితములగు మనోవృత్తుల కీతకు శాబ్దీకతను కల్పించినాడు. సంకీర్ణాత్ముని చిత్రవృత్తుల సీతకు నిరూపించిన తీరు చూడుడు.

ఇంగుని ఆదేశప్రకారము మదనుకు మహేశ్వరుని జయించుటకు బహులుదేరును. అంతకుముందు రతీదేవి అరిచిని వలదని ఎంతగానో వారించును. “ఉగ్రును గ్రలోచనోద్భూతవక్త్వికి నెదిరినిలవ నీకు నెంతకొలది” యని ఆక్షేపించెను. “అతనికి నమ్ము పాశుపత మంటిన కంచెకు పువ్వులమ్ము నీ”కని యెత్తి పొడిచెను. అయినను స్వామికార్యధురంధరుడును, నిజవిజయ గర్వితుడునగు మదనమూర్తి పుష్పాయుధుడై, పుష్పరథాగూఢుడై ఆసుని చెలికొనితో శుకపిక పరిచారముతో జైత్రయాత్ర సాగించెను. అంత నలువైపుల అకౌలసంతతి మలమిగోనెను. మన్మథునికి మాకందవృక్షమీ మాదిరిగా కన్పించును.

“పలకెకు కాగారు లలితాస్థిచతుముగా
సోలు కొమ్మలు పలుకేలు గాగ
బాలపల్ల వములు వేలుకెంజడలుగా
పెనరు లీగలు దొడ్డఘణులు గాగ
కలకంకనికరంబు గళమున కప్పుగా
పుప్పాడి మేని విఘాతి గాగ
ఫలములు వరదానఫలములుగా అలి
మాలికల్ గుదాక్షమాలికలుగ
శంభుమూర్తిదాల్చి సహకారధూరుహ
చక్రవర్తి నవనసంతి వేళ
నతికియిల్లు మండే—”

మామిడిచెట్టు మహాశివునిరూపులో కన్పించినది. మహాశివుని సర్వాంగములపాలికలు మాకందములో ముద్రితములైనవి. పండుటాకులు యెముకలవలె, కొమ్మలు చేతులవలె, చిగుళ్లు జడలవలె, కొకిలలు కంఠకాలిమవలె, పుప్పాడి విఘాతివలె...దేనికది కన్పించి మొత్తము చెట్టును మామవరకు మూడవకంటినాడు మూర్తీభవించినట్లయినది. కుసుమాస్త్రినిగుండె శుభేలు మున్నది. రతీదేవియన్నప్పకు తాను లెక్కచేయలేదు. ఉగ్రలోచనుకీర్తిగూ తనకు తెలియనిదికాదు. అయినను పెండ్రముముందు పిరికిపడువాడుండునా? నిష్క్రంపముగా బయలుదేరినాడు. లోపల సుబ్రహ్మణ్యుడు నేయున్నది. సంకీర్ణాత్మునికేకదా రజ్జుసర్పభ్రాంతి.

నన్నెచోడుని కవితాకర్తి

సందిగ్ధచిత్తుడైన చిత్తజానికి మామిడిచెట్టు మహాశివునివలె
కన్పించినది. “అక్కడగని మది నుదరిపడి మనోజు
డొసరిల్లివాడు. ఇదిమని కనుకెప్పు లల్లార్చినాడు.
మరునికి మరునిముసమున మామిడిచెట్టి మాదిరిగా కన్పిం
చినది.

“అలరుల మందహాసమున అన్ని న
వట్టదమంజుగీతి రా
చిలుకల ముద్దుమాటలను
చెందలిరాకుల రాగలీల కో
కిల నినదంబులక బరిహి
కేశభరంబున ముక్తి పర్ణమే
ఖల నభిరామయ్యె సహకార
లతంగి మగుప్రసంగతిక.”

మదనుని సంశయము మంచుపారవలె కరిగిపోయి
నది. సహకారము మొలనూలు జారిపోవుచున్న ముద్ద
రాలవలె కన్పించినది. మనసులోని కలవరము మాయ
మైనది. ఇంతేకదా అనుకొన్నాడు. మందహాసముతో
మరల మాకంఠమును లేపారజూచినాడు. అప్పుడు :

“తలిరెల్లి పూవుటమ్ముల
బలసిన పికీరభృంగపరివారముతో
వలరాజు బోలి మామిడి
సలలితగతి నుతి వసంతసంగతి నొప్పెక.”

మరుడు విస్మయపడును. ఆమ్రుతరువు అచ్చము
తవవలె నే కన్పించెను. చిగురుగొడుగులతో, పూవుటమ్ము
లతో పికపికభృంగపరివారముతో ముమ్మారుల తన
వలె నే అగుపించెను. ఇంకను ‘తనవలెనే’ యేమిటి?
మరుడే మాకందము. మాకంఠమే మరుడు. ఈదృశ్యముగా
నన్నెచోడుడు సంశయాత్ముని మనోవృత్తులను ముక్త
సరిగా ముచ్చటగా చిత్రించినాడు.

ఆందోళిత మనస్సుయొక్క భిన్నావస్థలనుగూడ
నన్నెచోడుడు విన్నాగముతో వర్ణించినాడు. కామ
దహనమైనది. శివనిష్ఠమైన పార్వతీకామముమాత్రము
నేవోసిన నిష్ఠవలె భగ్గువచ్చి. ఆమెలో విరహతాపము
ముంఠుకొనివచ్చినది. గాయపడిన ఆమెయెడకు ప్రకృతి
లోని ప్రతివస్తువు భయోత్పాతమైనది. విరహవివర్ధక
మైనది.

“అలులకు నుల్కు మందమలయానిలు
డిప్పు భయంబునెంచు కో

యిలలకు చెగ్గడించు కడు నేదిన
మావిడి నూడనోడు రా
చిలుకలకుల్కు కాముడని చెప్పిన
తల్లడమందు నిండు న
న్నెల గని సామృత్యపు ధరణీధర
నందన కామవేదనక.”

ఆమె ధరణీధరనందన—అయిన నేమి? మదన
శక్తికి కొండలు సైతము చెండులవలె లేలిపోవును. కుసు
మాంగియైన ఆమెయెంత? పై పద్మమున ఆమెను భయ
పెట్టిన వస్తుసామగ్రి స్థూలమైనది. సహ్యులకు గోచర
మయ్యెడిది. ఇక ఆమె రెండవతీరు అవస్థ.

“కలకలనవ్విసట్లు తమకంబున
కన్గవచ్చి ధూలతల్
సాలయగ జూచినట్లు తనివోవగ
తెలియు కాగిలింప చే
తులు పచరించినట్లు దయతో
రతికిలికి నప్పరించు న
ట్లెలమి నటించుచుండే సతి కీశ్వరు
రూ పెరుక ప్రసన్నమై.”

ఈ రూపు మృగత్వవంటిది. ఇదిలోకమునకు
కన్పించను. పార్వతి మనోశీత్రమునకు మాత్రమే
కన్పించునది.

మనస్సులో బరిగిన మార్పులను మాటలలో
పోగురుట ఒకగొప్ప నేర్పు. మనస్సులో వికారములు
కలిగినప్పుడు దైహికచేష్టలను వర్జించుట, మానసిక
దైహికచేష్టాసమన్వయమును చిత్రించుట ఇంకయు
గొప్ప నేర్పు.

మహేశ్వరుడు మదనబాణవిద్యు డితను. ఆ ట్టుగా
ములో ఆతనిమదిలో కదలిన మధురవాంఛలను, అతని
శరీరములో విద్యుత్తువలె చొరబారిన సంభ్రమభావ
మును నన్నెచోడు డీ పీసములో పూసగ్రుచ్చినట్లు
చెప్పినాడు.

“పులకాంకురమ్ములు తలలెత్తి మేనుకం
పింప కోమలి కాగిలింపదలచి
రాగోత్పలమున నైరగలేక మాని
కాయ్యన పైబడి కవయదలచు
లలితంగి అవయవములు జూచి మది తని
వోవక మాడ్కుల త్రావదలచు

అధర్వణ మదరంగ అంతఃస్మితాంశులు

తలుకొత్త నేమేని పలుకదలచు

తనమహత్వంబు తలపక తరుణిపాండు

వడయ కీడ్పడి తేకుత నాపదలచు

భావజాస్రాభిహతి మహాదేవు డొక్క

నేలమిడి పెంపు సెడి కడు విరలిగొనియె."

ఒక్కతృటిలో ఇన్నివిధములుగా కదలిపోయి నాడుకొంటును. తనమహత్వంబును మరచిపోయినాడు. తరుణిపాండుకై పరవళ్లు త్రొక్కిన దాతనికునస్సు. ఆమె అవయవలాభ్యాయును చూపులతోనే త్రాగ దలచెను. ఆమెతో అంతఃస్మితాంశులు తలుకొత్త ఏమేని పలుకదలచెను. చూపులతో త్రాగుట, ఏమేని పలుకుట... ఎంతటి సభ్యత్వంగారము. ఈ పద్యమును మాటలతో వివరించుట అసాధ్యము. అది భావయంత్ర ప్రతిభకుమాత్రమే అసాధ్యము.

నన్నెచోడు వంతలు ఊహా వైచిత్రీనే ఆలంబముగా స్వీకరించలేదు. ఎల్లప్పుడు కల్పనాశిక్తిని, ఊహావైచిత్రీని కంబరములు దప్పించి పుచ్చెల్ల త్రాగుటకు తేలి యందించినట్లుగా నుండును. మధ్యమధ్య మంచినీరందినచో పానయోగ్యముగా నుండును. నన్నెచోడుడు ఈ తెన్నునే అవలంబించెను. కల్పనలకు, ఊహలకు ఆవకాశము కల్గని సందర్భములందు ఉక్తి వైచిత్రీ నూతనగా స్వీకరించినాడు. పొడిపొడి మాటలను చిత్రముగా త్రిప్పిత్రిప్పి చెప్పి చమత్కారమును ప్రతిపాదించినాడు. చిత్రినిగ్రుతికి చమత్కారమే మొదటిమెట్టు కదా! వసంతవర్షవర్షనలో నన్నెచోడుడు పలుపోకలు పోయినాడు. అలంకారములతో ఆడుకొన్నాడు. మాటబొమ్మలతో మాట్లాడినాడు. స్వభావోక్తులతో సరసమాడినాడు. ఊహలతో ఉయ్యాలయ్యాగానాడు. అయినను ఉక్తివైచిత్రీని మరువలేదు. వసంతములో పూచినవృక్షముల పట్టిక యివ్వవలె ననుకొన్నాడు. వట్టిపట్టికయిచ్చుట కవి చేయవలసిన ఘనకార్యమా?

"పాన్నలుపూచె పాన్న లొగి పూతకముందట పూచె
గోగు లా

పాన్నలు కొండగోగులును పూతకముందట పూచె
బూరుగుల

పాన్నలు కొండగోగులును బూరుగులు నొగి పూత
కుండగా

మున్ను వినంబునక కలయమోడుగు లొప్పుగపూచె
నామనిక."

పద్యము ప్రారంభించినప్పుడు పాన్నలు మొదట పూచినవను అభిప్రాయము కలుగును. కాని ముగించువరకు మోడుగులే మొదట పూచినవని తేలిపోవును. ఇది సామాన్యమైన అభిప్రాయమును తిరుగుచుగా చెప్పవద్దలి—పద్యము "మోడుగులుపూచె" నని ప్రారంభించినచో సాగింపడు. ఇంతేనా అనిపించును. "నేతి నేతి" యని చెప్పటయే సుందరమైన రీతి.

మరుగు నిటలాంబకుని కోపవన్నీలో ముసియై పోయినాడు. మారదహనము నిమిషమాత్రమున జరిగినది. అప్పుడే ఎటు కాలిపోయినాడను సందేహము కల్గించు విధముగా జరిగినది. ఈ అభిప్రాయమును వ్యక్తీకరించుటకు సన్నెచోడునికి ఉక్తివైచిత్రీ ఉపస్కారికమైనది.

"కని కోపించెనొ కానక

మును కోపించెనొ మహాగ్రముగ నుగ్రకు చూ

చిన కాలెనొ చూపక యట

మును కాలెనొ నాగ నిమునమున నటకాలెనె."

నన్నెచోడుడు కుమారసంభవమున నవరసములను పోషించినాడు. శివపార్వతుల సంయోగ సందర్భమున శృంగారము, తరకునితో కుమారస్వామి చేసిన యుద్ధ ఘట్టమున అద్భుత పీఠ, భయానక, దీభిత్సములు, దక్షాధ్వరధ్వంస సందర్భమున రౌద్రము. రతివిలాప ఘట్టమున కరుణము, శివతపోనిష్ఠకు వర్తించుపట్టన శాంతియు సందర్భబద్ధితో వర్తించెను. శివపార్వతుల జలకేళీసందర్భమున హుడు కనుగీటుగా సురసతు లింద్రునిపై నీరుదల్లిరనుపట్టన సున్నితమైన హాస్య రసమును పోషించెను. దక్షాధ్వరధ్వంస ఘట్టమున ఇతడు ప్రదర్శించిన వికృతహాస్యము విలక్షణమైనది. శివతరదేవతాపేక్షనమున కీతకు వికృతహాస్యము నాలంబనముగా తీసికొనెను.

"నాహనంబునెక్కివచ్చి భయంబున

వడకి నేలవడ్డ వనజగర్భ

కమిచికొని మరారకమువారె చెందిమ్మి

గజచికొని రయమున పలచినట్లు"

ఇందులోని హాస్యము ఇంచుక వికృతమైనను గిరిగింతలు పెట్టునట్టిది. హంసకు తామరతూడు ప్రియమైవది. తామరగర్భుని అది తొందరలో తామరతూడు

నన్నెచోడుని కవితాశక్తి

వలె ముక్కున కఱచికొని పోయినదన్న అసహజము
కాదు.

“ఉరులేరాబీడుడయ్యను ఓడిపారె
వరుణుడలుకుమ నోడిక వాగునోలె
కలుములెడలైన నేమియు నిలువవనుట
తగధయాతురుడై నోర తడియులేక”

వరుణుడు అబ్బింగుడు. అయిన నతడు నిమ్మగ
వలె పరిగెత్తుకొని పోయినాడు. వరుణుడనగా వాన
దేవర-అయిన నతడు నోటిలో తడిలేకుండా పారిపోయి
నాడట. భయభ్రాంతులు కలిగినప్పుడు నోటిలో తడి
యొండిపోవుట అనుభవసిద్ధము. ఏదేవతకో నోట తడి లేదని
పేర్కొన్నచో అది ఒకతీరుగా నుండెడిది. వర్షాధిదేవత
యైన వరుణునికే ఈ యవస్థ పట్టినదనుటలో వ్యంగ్య
గర్భితమైన హాస్యము లొంగిమాచినది. ఈ శ్రేణిలోని
పద్యములలో చివరిది హాస్యభేదములలో చరుమైన
ఆతిహాసితమును కల్పించును.

“తనయొక్కవి నూనిసితా
ననయునునెక్కంగ మరచి యాతని తనయా
వున నిడుకొని పరచె ధయం
బున ధనపతి తన్ను పిలువ ధూతములార్యకొ”

కల్పనాశక్తికి పరిశీలనశక్తికి నింగికి నేలకు గల
అంతరముండును. ఉన్నగున్నట్లుగా చెప్పట కౌల్పనిక
రీతికి సరిపడదు. ఎత్తైన ఊహ, అపూర్వ భావచిత్ర
ములు, అలౌకిక సుందరతా సుందర్యము కల్పనాశక్తికి
తోబుట్టువులు. పరిశీలనశక్తి దివికి జొర్రుగా భిన్నము.
కవి లోకమును వ్యక్తులను బాగుగా పరిశీలించి చూచి
యథాతథముగా చిత్రించవలసియుండును. నన్నె
చోడునిలో నివిషకల్పనాశక్తితోపాటు నిశిత పరిశీలన
శక్తి గూడ కలదు. వసంతుడు తెచ్చిన పూవులేరిని
వర్ణించుపట్టన ఆతని నూత్నపరిశీలనశక్తి ప్రస్ఫుట
మైనది.

“పంకరుహంబులు బండికన్నులు చంప
కంబులు నొగలుత్పలంబు లిరుగు
కరపీఠములు పలుకొడి జాదులు సను
గొయ్యి లోకముల్ గోడిపీంబు
సింధువారంబులు నీలలు కేతకుల్
మెట్టులు మొల్లలు మెట్టురుదెలు
పొగడలు పలుపులు పున్నాగములు పగ్గ
ములు సహకారముల్ పూనుగాడి

కురవకాసీకమూలపుకోలకైర
వములు మునుకోల కోకముల్ వాహనములు
గా వసంతుండు సూతుడై పూవులేర
నెరయ కుసుమాయుధంబులు నింపి తెచ్చె.”

ఈ పద్యములో రథమునకు సంబంధించిన
స్వల్పాతిస్వల్పమైన అంగములను సైతము చేర్చినాడు.
లోకములోని ప్రతివస్తువునకు సంబంధించిన సర్వ వివర
ములు కవికి తెలిసియుండవలెను. నన్నెచోడు డే వస్తు
వును వర్ణించినను సమగ్రపరిశీలనశక్తి వ్యక్తమును
చుండును.

మన పురాతనాంధ్రకావ్యము లన్నియు రూఢ
ములుగా నిర్ణయింపబడిన కవిసమయములను పాటించి
నవే. నన్నెచోడుడు పాత కవి సమయములనే స్వీకరిం
చెను. అయినను తన ప్రతిభచేత వానికి మెరుగులుదిద్ది
క్రొత్త ఊపిరి పోసెను.

“తవీవ పదవిన్యాసాః తవీవార్థ విభూతయః
తథాపి నవ్యం ధవతి కావ్యంగ్రంథనకాశలాత్”

ఈ గ్రంథనకాశలము కలిసిన నన్నెచోడుడు మాగి
పోయిన కవిసమయములను స్వీకరించి వానిని “మధు
మాస ఇవ ద్రుమాః” చేసినాడు. విరహాసంతప్తయైన
గిరిజను ఆత్మసఖులు ఈ విధముగా ఊరడింతురు.

“బాల నీవేవలి కాలోరగంబని
మలయానిలంబు నీ కలన రాదు.
కమలాస్య నీ కనుగవ చకోరములని
వెన్నెల సారదు నీయున్నయెడకు
అబల నీ యెలుగు పికారావమని నీకు
మాతమ్ము కొమ్ములు చూపవెఱుచు
చపలాక్షి నీ ముక్కు చంపకమును భీతి
అలలు నీ పొడగని అలలుబాటు
వనిత నీకు ప్రాణవల్లభుండై మది
నొలసె శివుడు పాయకుండుననియ
షేదమగు కేరములు నీ దెస రానోడు
విని కేల నీవు వెఱచెదమ్ము.”

జడను కాలసర్పముతో పోల్చుట కవి సమయము.
పామునకు పవనానమాహారమనుటయు కవి సమయమే.
ఈ రెండు సమయములను ఒకచోట చేర్చి ఊహించి
నాడు నన్నెచోడుడు.

ఒక క్రొత్తభావము వ్యక్తమైనది. మలయానిల
మామెవైపు రాకుండుటకు కారణ మామె వేడిభరము.

సద్యఃస్ఫురణము కల్గించుభావముకాదది. ప్రాచీన కవిసమయములను నెదురుచేసుకొన్నచో తప్ప దీనిలోని ఆత్మ ఆవిష్కృతముకాదు. ఈదృశ్యముగనే ప్రతి పంక్తిలో ఒక కవిసమయమును ప్రవేశపెట్టి నూత్న త్వము ప్రతిపాదించినాడు. అందఱెరిగిన కవిసమయములనే అందముగా వాడినాడు. ఆతడుపయోగించు కొన్న రీతిలో ఉన్నది వైచిత్రి.

నన్నెచోడుడు కొన్నిచోట్ల వర్ణనలకొరకే వర్ణనలు చేసినట్లు కన్పించును. దక్షుడు శివనింద చేయుట సహించక సతీసాధ్వీ కోపాగ్నిలో కాలి పోవుచుండును. ఆమె “లక్ష్మబొమ్మ నగ్గలమరు వహ్ని చుట్ట కొని కాలరయంబున” జ్వలించిపోయినదనుట సహించగలము. గాని “ఆశోకవల్లి విరిపువృలమీద గ్రాలు కెందలిరుగా” అన్నట్లుగా అగ్ని జ్వాలలెగినవి అనుట సహించలేము. మహాద్విగ్నయై ఆమె మండి పోవుచున్నప్పుడు ఇంత తీయగా వర్ణించుట ఔచిత్య బాహ్యము. అన్ని తావులందు వర్ణనలు, అలంకారములు జూన్చినచో ఔచిత్యిః చితిపేర్చినట్లును. ఔచిత్య పోషణలేనిచో అలంకారములు, వృత్తులు, సుగములు కేవలబాహ్య శోభాహేతువులే. ఆత్మకా నేరపు. అందుకే “ఔచిత్య స్ఫురణ సిద్ధస్య స్థిరం కావ్యస్య తీరికం” అని టే. మేం. గ్రుని మతము. ఈ ఔచిత్యము పద, కావ్య, ప్రబంధ, రసాలంకారాది నిర్ణయని టే. మేం. గ్రును అభిప్రాయపడెను. ఆనందవర్ధనుడునైతియు “అనా చిత్యాదృతే నాన్య ద్రసభంగస్య కారణ” మనియు “ప్రసిద్ధాచిత్యబంధు రసస్యాపనిషత్పురా” అనియు చెల్లడించెను. ఈ ఔచిత్యమును నన్నెచోడుడు వర్ణనల విషయములో ఎట్లు నిరూపించినది చాత్రమే ఇక్కడ పొందుపరుతును.

“శివుతనయు బలపదాహతి

కవిసినమెయి ధూళివోవ కడిగికోసంగా

తివిరి చను కరణి నిజమతి

రవి రయమున పశ్చిమాంబురాశి జనియెన్”

కుమారస్వామి తారకామరునిపై జైత్రయాత్ర సాగించుచున్న ఘట్టము. అతని నైవ్యములు నశువగా లేచిన ధూళి నూత్యుని మెయినిండి నిండినది. ఆ దుమ్మును కడుగుకొనుటకై నూత్యుడు అపరాధికి వెడలు చున్నాడని నన్నెచోడుని ఉద్దేశ్యము. నూత్య ప్రముఖ వర్ణనము నించుమింతు పురాణవాంఛకపు లందగు

చేసిరి. అయితే ఆ వర్ణనలు కథకుగానీ, ఆయాసన్ని వేశములకుగానీ ఎంతవరకు మెరుగుపెట్టిన వనునది విచార్యము.

అల్లసానిపెద్దన మనుచరిత్రలో నూత్య ప్రముఖ వర్ణనలో ఒకచక్కని ఉద్దేశ్యముచేసెను. అయితే అది అన్యకాంతను లోసిపుచ్చిన పరమభాగవతోత్తముని మహాసురాధముడుగా చిత్రించినది. కామాంసురాలై కవయవచ్చిన వేల్పుచెలదిపై సానుభూతి చూపునదిగా ఉన్నది. అందుచేత పెద్దన బోధించునన్నికథాంశమునకు దెబ్బతిగిలినది. నన్నెచోడుడు చేసిన వైఖర్షణ వర్ణన కోసమే చేయబడినది కాదు. పైగా ఈ పద్యములోని వర్ణనకుమారుని నైర్వృద్ధికి దోహదకారిగా ఉన్నది.

ఆతాకిక ప్రతిభావంతుడైన కవి ప్రకృతిని ఆనుకరించినను స్వచ్ఛందతను విస్మరించడు. చిల్ల పెంపులనునైతియు స్వస్థికణికలుగా చిత్రించును. కవి కేవలము సుందరవస్తువులనే వర్ణింపడు. సన్ని వేశమునకు వన్నెదెచ్చినచో జూరపానవహములైన విషయములను గూడ మహాత్మాహముతో వర్ణించును. ఉత్తముకవి బీభత్సవర్ణనము చేసినను సామాజికమగు షగము కల్గించదు. రమణీయతనే ప్రతిపాదించును. ససంజయుడు దళిరాపకములో ఈ విషయమే విశదీకరించినాడు.

“రమ్యం జనుస్మితముదార మథాపి నీచం
ఉగ్రం ప్రసాదికహనం వికృతంచ వస్తు
యద్యిష్య వస్తు కవి భౌతిక భావ్యమానం
తన్నాస్త్రమున్నరసభావ ముచైతిలోకే”

కవి భావనాప్రపంచమున సమస్తవస్తుజాలము సౌందర్యమున కాలవాలము. నన్నెచోడుకవి ఈ అభిప్రాయమున కాయువుపోసెను. బీభత్సరస ప్రతిపాదన సందర్భమున రమణీయతనే ప్రదర్శించెను. ఆ పట్టు లలో రీతి నైతియు నై దర్శియై. ఇతని “రమణీయ భయానకమే” తిక్కన పెక్కుతావుల ఆనుసరించెను.

“ఉరుపాశములు మృగుకరపాశములు గాగ

చక్రముల్ పృథుకటిచక్రములుగ

బాణముల్ నుతదృష్టిబాణములుగ కార్దు

కమ్ములు భూకార్దుకమ్ములుగాగ

మంజులగ్రము లాస్యమంజులముగ కుంభి

కుంభిముల్ గురుకుచకుంభములుగ

వజ్రముల్ సిరిదంతవజ్రములుగ తల్లె

ఘట్టన పట్టరతి ఘట్టనముగ

నన్నెచోడుని కవిత్వ శ్రీ

విక్షతములు బహునఖిక్షతములు గాగ
రక్షిరసము నొడము రాగరసము
గాగ సుభటవరుల కవిని రణాంగన
ప్రాధి మెరసి చేసె పరవసులుగ."

ఈ పద్యము చదివినప్పుడు వీరో యుద్ధమును వర్ణించినట్లుగా అనిపించును. శృంగార క్రిడ నూత్రమే స్ఫురించును.

మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి ఆభిప్రాయ ప్రకారము ఉద్భటుడు శ్లేషప్రియుడు. నన్నెచోడు డతని అనుకరించియున్నచో శ్లేషులను కొల్లలుగా దిరుసుతిచేసెడువాడే. గెండు మూడు తావులలో తప్ప చోడుడు శ్లేషము చవిదూపలేదు. పార్వతి శివునిగూర్చి తపస్వినిగా మారినది.

"మేని కుంకుమరాగంబు మెలత కొప్పు
మావి తాంబూలరాగంబు మెగినవాసి
చారురయయ్యె గూప నా శైలతనయ
పితరాగంబు ప్రకటించు విగ్రహుడోత."

అందులో "పితరాగము" ఉదాత్తమైన శ్లేష.

శక్తివంతమైన సమాసచాలనము నన్నెచోడునికి నల్లగులై బండిపడక. అవతారికలో ఇతడు "బాసు తెనుగు"ను ప్రస్తుతించినను, జీవితమార్గము మంచు దువ్వినను, సంస్కృత ప్రభావమునుండి తన్ను తాను విడిపించుకొనలేకపోయినాడు. పసగల తెలుగు పలుకు బళ్ళెను ఎంతగా ప్రయోగించుటకు ప్రయత్నించినను సుదీర్ఘ సంస్కృత సమాసములను గుప్పించక తప్పలేదు. అచ్చమైన కవి ఆత్మ నిర్బంధములను, వియమములను దాసోహమనడు. కవిత్వము 'నీవము' వలె ఆవహించి నప్పుడు కవి తాను సంస్కృత పదము ప్రయోగించు చున్నాడా? తెలుగు సుడిని గిలుకుచున్నాడా అలోచించడు. నన్నెచోడుడు వర్ణిస్తున్న మనో మండలములో సామెత్తరించుకొనెను. వాగండ్ల వంటి శబ్దములు లేఖినీసుఖాన ఉద్గతిములైనవి.

"గత సంతాపము, కీర్తికృత మహాకాంతాంగ
మృత్యుదగ్ధ

స్మిత కుండోత్కర కలికీ కుటజ

రాజభ్రాజితాపాద మా

ర్జిత వల్లి ప్రకరంబు వర్జితశిఖితేజి

ప్రమాదంబు ర

మృతరంతై కుతలంబనం బరగ వర్ణారంభ
మత్యున్నతిన్."

మన్మథుడు మహాశివుని సందర్శించినప్పుడు నన్నె చోడుడు వేసిన సమాసములు మనోరంజకములైనవి.

"స్ఫురదాధార సరోజపికహృదయాం

భోజాత రంధ్రార్పిత

స్ఫురణాయత సముద్భిత్ జ్వలతరార్థ

జ్యోతిరుద్ధాంగదుక్

సరసస్ఫటికరమృత హర్ష్య కనక

స్రంభంబా నా పద్మ అ

త్యుగు బాటాకృతినున్న శింభుదెస

నోనుల్కెన్ మనోసం డెవక."

సమాసముకన్న మిన్నయైన భావము-భావమును తలదన్నిన సమాసము. ఈ రీతి సమాసరచనను తిరువార నాచనసోముడు, కృష్ణరాయలు, లేనాలి రామ కృష్ణుడు అనుసరించిరి.

సమాసచాలనముతోనే సంకల్పప్రిపడక నన్నె చోడుడు సందర్భోచితముగా చిక్కని తెలుగు పలుకు బకులను ప్రయోగించినాడు. "తుత్తులుగొని ప్రేలుట, ఒడలు మండుట, ఎలుకమీది కొపమున ఇల్లేర్పుట, కనుగీటుట, నోరుపొక్కుట, ప్రక్కలు విఱుగనగుట, వసివాగులువాడుట, పలుచని పూతలు, కూలిగూలి, జన్ను దిన్న యుట్టియ, ఒక్కతలకు మొగములు రెండవట, నోటికంప, పాలపాప, దిండుగు, పందిరిపై ఉప్పుగంప రెండవట్టుట, మున్నగు బాతీయములు, సామెతలు, పలుకుబట్టి కొల్లలుగా ప్రయోగించినాడు.

బహుముఖప్రజ్ఞాశాలియై, కవితారంగములో ఎన్ని పాకలు పోవలయునో అన్నిటిని రాజతీనితో పోయిన నన్నెచోడుని తిదనంతరాంగ్రకపు లనేకులు అనుకరించినారు. అయినను అవతారికలో ఆంగ్ర కవులను స్తుతించేసినప్పుడు గూడా పలువురు నన్నె చోడుని పేరైన యెత్తికపోవుట దురదృష్టము. తిక్కన రమణీయ భయానక చిత్రణము, మనస్తత్వనిరూపణము విషయములో నన్నెచోడుని అనుకరించెను. యుది ఘట్టములను చిత్రించుటలో తిక్కనకు నన్నెచోడు డెంతో ఉపయోగపడినాడు. పాలకురికి సోమనాథుడు పదిప్రయోగములో, వ్యక్తీకరణములో నన్నెచోడుని దండిగా అనుకరించెను. నన్నెచోడుని "రోహణాచల" అను పద్యమును పండితారాధ్య చరిత్రములో "పరవ్రత

ప్రకరణము"లో అనుకరించెను. పోతన అంత్యాను ప్రాసములు అనుప్రాసములు నన్నెచోడుని పద్ధతిలో నే ప్రయోగించెను. నన్నెచోడుని,

“పుష్కర పండుములో గల
పుష్కర మూలములుగ బలముల గొనుచుకొన
త్వష్కరతలముల మను మిడి
పుష్కరముల బెజ్జికివైచు పుష్కరమునకుకొ.”

అను పద్యము చదివిన పిమ్మట పోతన్నవ్రాసిన క్రింది పద్యము చదివినచో చింబ ప్రతిచింబ భావము స్ఫురించును.

“తోయములు దెమ్ము మాకీ
తోయము వేటాడ వెరవు దొరకగు ఘనచే
తోయత డప్పి జనించెను
తోయము వారలును లేరు దుస్సహమనఘా.”

ఇంతేగాక నన్నెచోడుడు ప్రయోగించిన

“హారము లాశ్రితభాషా
సారము లాసకలవస్తు సంపూర్ణాలం
కారంబులు క్రీవర్ణాలం
కారంబులు చెవులు సుకవి కావ్యము వోలెన్.”

వంటి పద్యములు పోతనాచలలో పలుచోట్ల కన్పించును. వైవాచికాక నన్నెచోడుని జక్కన, మంచన, నాచన, పింగళినూరన, రామకృష్ణుడు మున్నగువారు అలరిగా అనుసరించిరి.

నన్నెచోడునిపై ఇతర కవుల ప్రభావము ప్రబలముగా నే యున్నది. ఏ మహాకవియు తన కావ్యమును విండ్రజాలికునివలె అభూతసృష్టి చేయుడు. అతని సృష్టిలో కొంత విలక్షణత, అపూర్వత ఉండవచ్చును. నన్నెచోడుడు కాలిదాసు కుమార సంభవమును పేర్కొనకున్నను ఆ మహాకావ్యమునుండి కొన్ని శ్లోకముల అర్థమును సంగ్రహించినాడు. కథ చాలవరకు అదేయని వేరుగా చెప్పవలసరము లేదు. కాలిదాసు వ్రాసిన

“మధుద్విలేపః కుసుమైకపాత్రే
పపాప్రియాంస్వా మనువర్తమానః
శృంగేణ సంస్పర్శ నివారితాక్షీం
మృగీ మ కంఠాయత కృష్ణసారః”

“దదౌ రసాత్పంకజరేణుగంధి
గజాయ గంధూషజలం కరేణుః

అర్హోపభుక్తేన దినేనజాయాం
సంభావయామాస రథాంగనామా.”
“గీతాంతరేషు శ్రమవారిలేతైః
కించిత్సముచ్చాస్యసిత పత్రలేఖం
పుష్పాసవాఘ్నాత్ర నేత్రశోభి
ప్రియాముఖం కిం పురుష శ్చమంచే.”

ఆను మూడు శ్లోకములలోని భావమును నన్నెచోడుడీ విధముగా అనువదించెను.

“కరి యిచ్చె నర మేసి కరిణికి నల్లనే
పల్లవ ముల్లంబు పల్లవింప
మృగ మర్థి కబలించి మృగి కిచ్చె అంబుద
ర్భాంకరంబులు చిత్త మంకురింప
హంస పెక్కువ నిచ్చె హంసికి నోర్నోర
ఎలదూడు మొగముల నెలమి మిగుల
శృంగముద్రావితో శృంగికి దయనిచ్చె
మధుధార ముఖరాగ మదము దలక
కిన్నరుండు గ్రోల్చె కిన్నరి నీనల
రాగరసము మేన రాగమెసగ
మధువిశంబనమున మగలును మనువలు
విరలిగొనిరి మదనపరవశమున.”

ఇంకను పార్వతీతపస్సందర్భమున ఒకటిరెండు శ్లోకములను అనువదించెను. నన్నయను వైతము నన్నెచోడుడు స్మరించలేదు. “మాన్సిత్కవీశ్వరుల, దేశి సత్కవుల” అని మాత్రము వ్రాసెను. నన్నెచోడుడు నన్నయను అనుకరించిన పట్టులు బహుస్వల్పములు. ఎందుకనగా ఆతనితెన్నే వేరు. నన్నెచోడుని ఈ దిగువ పద్యము నన్నయ భీష్ముని చరిత్రములో వ్రాసిన “అసుల సుధారమ్యహర్యగ్నితలముల” అను పద్యము నకు అచ్చమైన ప్రతిబింబముగా భాసించును.

“కలహంసకలరవాకలితనిర్హరముల
సారససరసాబ్రహ్మండములను
రోలంబరులి లతాందోలంబులను శుక
మంజులస్వన పుష్పకుండపముల
కలకంఠదళిత మాకందవనముల పా
రావతి ధ్వని మందిరస్థలముల
కేక కలధ్వాన గిరి కందరంబుల
లావుక నివది లీలాతలముల
అప్పటప్పటి కనురాగ మగ్గింప
కొమరస మంతకంతకు గడలుకొనగ

నన్నెచోడుని కవితాకీర్తి

నలి రమించిరి కైలాసనగముమీద
పరమ సుఖలీల నా జగత్పతియు సతియు.”

ఈ పద్యములోని భావము, శిష్యాగీతి నన్నయవే. ప్రాచీనమహాకవులలో నన్నెచోడుని దొక ప్రత్యేక పీఠము. లోలిపారిగా మత ప్రతిపాదన చేయుటకు కవిత్వమును సాధనముగా స్వీకరించినవా డితిజే. ఇతని తరువాత సోమనాథాదులు దానిని బలపరచిరి. పురాణములు తెలుగులోనికి తర్జుమాచేయుబడుముగ ములో స్వతంత్రకావ్యశింభములైన కవిరాజశిఖానుజి నన్నెచోడుడు. కవలము కథచెప్పటయే కవిత్వ గర్భము కాకూడదని, వర్ణనలతో, అలంకారములతో సహృదియాహ్లాదము కల్గించుటయే కావ్యోద్దేశమని ఎలుగెత్తిచాటి, హనుతెనుగు నాపించి, దేశసత్కిపులను ప్రస్తుతించి కంఠగల గుండెగల కవిత్వము చెప్పిన

కవిమాడుడు నన్నెచోడుడు. అయితే ఇతని నాల్గు పెనుసు - పలుకుబడి గడుసు. ఇతడెంత తియ్యగా చెప్పినను ఏదో కొంత చిరుచేగు స్ఫురించుచుండును. ఎంత సరళముగా భావమునందించినను ఏదో ఒక అస్పష్టత పల్కాటికొనమువలె హృదయరసనములకు చుట్టుమని తాకును. ఈ గుణములవలన ఇతనికి రాదగినంత గౌరవమురాలేదు. ఇతని మతపాక్షికత గురువార కవులకు రుచించకపోవుటవలన ఎవరును ఈతనికి అక్షిరాభిషేకము చేయలేదు. ఇరువదివ శతాబ్దిలో నైనను విస్తృతకవుల పట్టికలోచేర్చి ఈ కవిరాజ శిఖానుజిని ఆంధ్రలోకమున కందించిన మానవల్లి రామకృష్ణకవి గారు సదా స్మరణీయులు. నన్నెచోడుని కావ్యనింగ్రుతున్నన్ని నాల్గు మానవల్లివారి కీర్తిచంద్రిక తెలుగునాట వెలుగుపూకెలు పూయును. జిలుగుకొంతులు కాయును.

ప్రపంచంలోకెల్ల
ఎక్కువగా
అమ్ముడు
పోతున్న
నైకిల్స్

రాత

రాజిన్ పాడు

ప్రతి నిమిషంలోను, రాత్రింబగళ్లుకూడా.
ప్రపంచం మొత్తంలో ఎక్కడో
ఒక చోట రెండు రాలె బైసికిల్స్
అమ్ముడు పోతున్నప్పుంటాయి. ఈ రకంలో
బహుళ ప్రశస్తి పొందినవి రాలె,
రాబిన్ హుడ్లు— అందంగా
వుంటాయి; మెత్తగా పోతాయి;
ఖర్చు అతి తక్కువ.

SAC - 48 TB

ఇల్లు జాగ్రత్త

శ్రీ పురాణం సుబ్రహ్మణ్యశర్మ

1

‘ప్రేమకి పడికిం పట్టివట్టుంది-’ అని కాస్త నొక్కి వాక్యం పూర్తిచేసింది యింటావివ.

‘ఇది ఏనో కథలో మొదటి వాక్యమైతే, ఎంత రసాభాస ఆవుతుందో ఆలోచించావా?’ అన్నాను కావాలని.

‘మనకి ప్రేమ అనే ఆరు నెల్ల అమ్మాయివుందని, నానికి పడికిం పట్టిందని వాళ్ళ అమ్మ చెబోందనీ - ప్రపంచానికి తెలివ మెల్లగా? అన్నాను కాస్త నాలుకలోలా అభినయిస్తూ.

‘చాల్లెండి మీరూ మీ నెలకొరలూనూ.....’ అంటూ కిటికీ తలుపుల్ని తెరిచి తెరల్ని సుంజాతూ ‘ఉక్క చంపేస్తూందండీ! ఏం వూగోయేం పాడో...’ స్నానాల గదిలో నీళ్లుతేవు. వంటగదిలో ఒక్కబొట్టు కూడా రాలబంతేదు. దొడ్డిలో ముంతెను నీళ్ళన్నా రావటంలేదు. ముదవడం పంపులు ఎండు కిన్నీ? స్వగతం చెప్పకపోతోంది కిటికీ తెరల్ని కోపంగా వూడ బాగుతూ. నాకు ఆకస్మాత్తుగా తెలివొచ్చి పడింది. ‘అను! ఏమిటాపని-చూస్తున్నావా నా కేషం? నీ కింత మతిపోతూండే? ఉక్క చంపేస్తూందని నే నిట్లా అర్థ నగ్నంగా తనలడ్డానా-నువ్వాకిటికీ తలుపు లన్నీ బాగ్లా తెరిచేస్తావుగా! నలుగురూ యేమనుకుంటారే?’ నేను చిన్న తువ్వాయిముక్క చుట్టుకుని నాలుగు గుర్చీలో పేపరు చూస్తూ ఆహూరిస్తున్నాను. ఆ విడ పట్టి చీర చుట్టుకుని తలంతా విరియోతుకుని వును గుసురంటూ వచ్చింది.

‘అల్లా పెళ్ళి రెండు బాల్బీలు నీళ్లు పట్రా కూడిదా? చక్కగా స్నానంచేసి ఆటెక్కడికన్నా సాయంత్రంపోయి రావచ్చు!’ నాకస్సలే వుడుకు మోతుతనంగా వుంది. పై పెచ్చు సన్నాయి నొక్కు

లు...‘చాల్లే సంగోషించాం! తెలివి తేటలు-’ అని చిరాగ్గా అరిచాను. కాస్త చిన్నబుచ్చుకున్నదల్లేవుంది. నెమ్మదిగా గదిలో తచ్చాట్లాడుతూ పవిలతో విసురు కుంటూ - ‘మగవారు - నలుగురుబిడ్డల తండ్రి. చదువు కున్నవారు. అంతో యంతో పేరూ ప్రఖ్యాతివుంది నలుగుల్లో. మనపని మనం చేసుకోవటం తప్ప - అల్లా చిగ్గురు బుస్సువుంటా రెండుకూ? నాకు తెలుసులెండి- మీ కెందుకో చెప్త కసిగావుంది నామీద.’ కాస్త గొంతుక బొంతురు పోయింది.

‘కసా? నీమీదా - నాకా? ఎందుకూ?’ అని వాళ్ళకు చిత్రంగా వస్తాయి కన్నీళ్లు. నా చెతుల్లోంచి కేవలజారి వొట్టో పడింది మోకాళ్ళ కడ్డంగా.

‘మీరు రమ్మనకుండా యిట్లా వచ్చావని...’ ముఖంమీంచి చేతుల్ని బాగుతూ - ‘వోస్-అదా... ఛా...ఛా...నామాట విను. నాకల్లాటిజేంలేదు. ఎంత వొట్టుపడితే అంత వొట్టు!’ అన్నాను.

మలకమంచంలో పసిది ఖుల్లుఖుల్లున దగ్గతోంది లంగలు చుట్టుకుపోతూ. స్నానాలగదిలో పంపు బుసలు కొద్దోంది—నీళ్లు వచ్చే నూచని! పాపని ఎత్తు కుని క్షణంలో జేసుంచిన మొహంతో కాళ్ళిచ్చు కుంటూ పల్లిపోయింది గదిలోనుంచి.

‘హమ్మయ్య!’ అని బావకడిలా కుర్చీలో వారి పోయాను. ఎంత రసాభాస? నిజంగా తనురావటం ఇష్టంలేదని ఎలా కనిపెట్టేసిందో... కనిపెట్టేసింది. పదిళ్ళు కాపురంచేసిన మనిషి...అంతమాత్రం గ్రహించుకోలేదా? నాకుమాత్రం తల కొట్టేసినంత చెప్త అవ మానంగా వుంది.

నలుగురైదుగురు ఒకచోట చేరి కచ్చ సుఖాల్ని గూర్చి చెప్పుకునేటప్పుడు జీవితాల్ని గూర్చి తెలుస్తూన్న సంగతులు మహాదారుణంగావుంటున్నాయి. చేసుకున్న పెళ్ళాం పిల్లల్లో కాపురానికొస్తే...చూశాతుగా చెప్ప

ఇల్లు జాగ్రత్త

కుండా చెయ్యకుండా వచ్చినందుకు ముఖం ముటముట లాడించుకుంటున్నాను. నా అసమర్థత కప్పిపుచ్చుకుందుకు గట్టిగా కసిలేస్తున్నాను.

ఇది ఢిల్లీ!

గుండె రుల్లుమంటుంది!

ఈ పతాక మన కాంక్షిపతాక—

దీని సీత నే నేను నేను భార్యవిడ్డలను చీదరించుకుంటున్నాను.

శుభం మంగళానిభవంతు!

సాపం మిమ్మల్ని వదిలి వుండలేనండీ అని చెప్పడానికి నోరురాక—చూతాత్తుగా వచ్చి ఆ కృత్య పెట్టి సంతోషపడుద్దామన్న ఆశతో వచ్చి యేం చూసింది?

గుండె రుల్లుమంటుంది.

ఢిల్లీ!!

—ఇది అసమర్థతను రాజధాని!

సాపం కిమించుగా!

మా ఆవిడ్డలగండి చెప్తుంది. ఏం చూశావమ్మా వచ్చినకోణి?

తెల్లబోయి కొయ్యబారిపోయిన నా ముఖం!

ఆ తర్వాత—

దారిపాడుగూతా వర్షంలా తిట్లు!

‘బుద్ధిలేమా! నువ్వేమన్నా ఇంగితజ్ఞానం వున్న మనిషి నేనా? ఎందుకూ ఇన్నాళ్ళు చెకావ్ కాపురం? నాలుగు నెల్లు కొంపలో పడివుండవే అని పుట్టింటికి పంపితే—నేను ఇలావచ్చి ఢిల్లీలో పాదం మోపానో లేదో... నెల్లొచ్చి న్నా కొకుండా తయారయ్యావ్ - ప్యాసుముక్క ఎరక్కపోయి నీ చేతులో పెట్టినందుకు ఇదా శాస్త్రీ! ఇప్పుడిక్కడ కొంపయేదీ?... రైలంటూ పూరిథే నేగడా అని పాతికో పరకో చేత్తో పుచ్చుకుని రైలెక్కావ్? ఇక్కడ నాకు ఇంకా జీతపురాళ్ళన్నా వచ్చి యేవతలేదాయ్! ఇదంతా కొంపంకానట్లా యీ అవమానాన్నంతా తుడిచేసుకుంటూ తెచ్చిపెట్టుకున్న నవ్వుతో—‘ఈ భాగోతమంతా యిక్కడ ప్లాటుఫారం మీడినా... యింటికి వెళ్లొక మీరెన్నన్నా ఆనొచ్చు నేను పడొచ్చు! మామూలేగా—’ నేను యింకా తెచ్చిపోయి తరస్థాయిలో—

‘హాస్యమాడుతున్నావనుకున్నావా? ఇల్లెంటి నీ బొండా నా బొండాను... బాధతోనే తెక్కింక పెట్టు

కుని అఘోరిస్తాం—’ నా కింకా బాగా కళ్ళకు కట్టినట్లుంది.

‘అయ్యో—ప్రేమను ఎత్తుకొని ముద్దాడలేమండీ? చంకలో చంటిపిల్ల మీ కెలకు బిక్కవచ్చిపోయి ఎల్లా మితుకూ మితుకూ మాస్తాండ్...’ నేను మతి పోయినట్లు అవిడగాగు సంసారం నిమిత్తం తెచ్చిన పీటలు బాడీలు రుబ్బుకోని వగైరాలు వగైరాలు చూస్తూ కొయ్యబారిపోయాను. ఆ సామానులోనే యిరుక్కుని నిర్ధారితపోయి కూర్చున్నాను నా పెద్ద కొడుకు చిన్న కొడుకునూ. నేను వాళ్ళను చూడవన్నా లేదు. ఈలోగా రాణీగారి తమ్ముడొచ్చాడు. వీడు కూడా వున్నాడన్నమాట!— పుష్కలగం కొంపం రాలేదుగదా! కాస్త అనుమానంగా చూశాను. అప్పటి కప్పుడే వాడు న్యూఢిల్లీ ప్లాటుఫారం మంతా కలయ తిరిగొచ్చాడు. మా అవిడ తనకు జరిగిన మర్యాద అప్పుడే మర్చిపోయిందల్లే వుంది.

‘అనెవిబండీ—వాణ్ణి పలకరించండి!’ అంటూ పనకెసుకొచ్చింది. బండా కొయ్యలా యెడిగిపోయాడు. నల్ల కళ్ళిద్దాలూ—ప్రాసీక్ తెల్లు-సిల్కు బుడ్-కోటూ—ఖరీదైన బూట్లూ—సిల్కు రుమాలుతో కళ్ళజోడు తీసి తుడుస్తున్నాడు.

‘విరిరా యీ చూడైనా ప్యాషయినానా?’

‘హా!’—పూర్తిగా మాట్లాడు గావల్సు! తమ్ముడి దిద్దింపు మురిసిపోతోంది కాబోలు—

‘పెళ్ళిసంబంధం వచ్చిందండీ. విడువేలు.... సంబంధం చేస్తారేమోనని నాతో ఢిల్లీ చూస్తానని వచ్చేసాడు. సరే రమ్మన్నాను.

‘యేడిచావు’ అని లోపల్నే అనుకుని ‘పడపడ ఆనక తాపీగా చెబుతున్నాని కబుర్లు. ఆఫీసు మగ్గులో వచ్చేవాను.’ అని లోపల ఆక్రోశంతో సంసారం సంసారాన్ని న్యూఢిల్లీ స్టేషను కెడురుగానున్న ‘లేడీ హాస్టింజ్ కారాయ్’లో చేర్చించేసి మా బావమరిడికి వార్నింగు యిచ్చాను—

‘నేను మళ్ళీ సాయంకాలం వచ్చేదాకా యెక్కడికీ కదలకుండా సానాన్నా మనుష్యుల్ని కనిపెట్టుకు నుండమని.’

2

స్తేషను చేరు న్యూఢిల్లీ అయినా ఆ ప్రదేశాన్నింతా 'పాహాడ్ గంజ్' అంటారు. లోకవ్యవహారానికి ఆ స్తేషన్ను కూడా జనం పాహాడ్ గంజ్ స్తేషననే పిలుస్తుంటారు. అక్కడ పెద్ద బజారు, యింకా లోనికి పోనుపోను కూరల మార్కెట్లు అవీ వున్నాయి. న్యూఢిల్లీ స్తేషను ఆవరణ యెంత విస్తారంగా తీసికొని ఉందో రంగా వుంటుందో ఆ కొస్త మేరా చాటాక అంత చెప్పగలిగినా గానూ మురికికూపంలానూ వుంటుంది. ముఖ్యంగా 'లేడీ హార్డింగ్ కెంట్' కనుదుగా సుంద్రాటి చిన్ని పార్కు కట్టారు. అందులో పగల ప్రమానూ సోమరాలు పడి దొర్లుతుంటారు. ఈ పార్కుకు ప్రక్కనే ఒక పెద్ద చెట్ల నీడను చూచేచూ మంగళ్లు కత్తులు నానడంతో కత్తెలను బకలకాడిస్తూ నిత్యకల్యాణం చేసి ఆ నీడను సంతా పార్కునిండా పోసివుంటుతారు. ఇది చాలా విన్నపం లాగా వాళ్ళు సుంద్రాటని తెచ్చి నిలుపుతారు. అవి అన్ని పనులూ అక్కడే చేసి ఆ మార్గం నుండా నడిచి వెళ్లవలసివస్తే పరువులకొట్టించించి చాటుతూ వుంటుంటుందిగాని - రాజధాని పరువు యెవరూ యొక్కడా నిలుపుతున్నట్లు కనపడదు. ఇక బజారులో చారికర్డంగా 'హాకర్లు' చక్రాలబట్టిని లోసుగుంటూ 'పచ్చి ఆల్బుక రాపళ్ళు - లీచీపళ్ళు - చిన్నిం నల్లగా కవితోవాయి న అరిటిపళ్ళు - ముక్కలు ముక్కలుగా కోసిన పుచ్చకాయలు - మామిడి పళ్ళు' మోచి అమ్ము తుంటారు. ఈ బజారులోనే అన్ని గుకాణాల్లోనూ కలిసిపోయి ఆకుగళునా వెలపరం పుట్టించేలా కనాయిదుకాణాలున్నాయి. కాని యిక్కడవారికే అన్నివస్తువులూ చివక అంటారు. రైల్వే స్తేషను కనుదుగుండా వున్న గుకాణాలే కాకుండా, శివు మెంట్లమీద ఒక నుకమంచాన్ని గజకర్రతోయెత్తి వుంచి దానిక్రింద కొన్నిడజన్ల బూట్ పాలిష్ షోర్స్ రిపేరు వగైరా వగైరా కేంద్రాలున్నాయి. ఈ ప్రాంతం యిలా ఎండుకుందని యెవరైనా ప్రశ్నిస్తే కాండికీకులు వచ్చి పాడుచేశారని అంటారు. ఈ హార్డింగ్ కెంట్ దగ్గర ఇండియా టీ బోర్డువారి వాహనం వచ్చి నిల్చుని అణాకు మంచి టీ సప్లయ చేస్తూ వుంటుంది. ఈ రోడ్డు తిన్నగా కన్నాట్ సర్కన్ లోకి వెళ్తుంది. దీనికి రైల్వేబస్టేషను మధ్యనున్న మేరలోంచి స్టేటు ఎంట్రీరోడ్డు వేశారు. ముఖ్యంగా

రాష్ట్రపతి యింకా గొప్ప గొప్ప ఆరిథులు ఈ గలిజా చూడకుండా స్తేషనుకు వచ్చిపోవడానికి ఇగ ప్రక్కలా సుందరమైన ఉద్యానవనాలు పెంచారు. ఈ రోడ్డు లోనే రైల్వేబోర్డు మంత్రాలయం, ఉత్తరరైల్వే మంజూధికారి ఆఫీసు, ఐ. ఆర్. సి. యే. భవనాలున్నాయి. కట్టడాల శిథిలాలు, ముగియని దర్బారులు, రాజమాటు, ఎర్రకోట, జమ్మమనీసు, నిజాముద్దీను, హస్తినాపురం, హుసుయాను సమాధి, సఫ్ యిద్ గంజ్, కుతుబ్ మినార్, చాందినీ చాక్, పార్లమెంటు, సెక్రటేరియట్, రాష్ట్రపతిభవనాలు చూడవలసివే అయినా చూడకుండానివి చూడడానికి వీలేకుండా కట్టుదిట్టాలు చేశారు. ఢిల్లీలోని యిరుకు తనాన్ని మురికితనాన్ని కష్టకుంసుకు కట్టుకున్న 'కన్నాట్లెషు' ఎంతసేపుతిరిగినా నేత్రానంద కరింగానే వుంటుంది. కాని నేను ప్రశ్నించుకుంటున్నది యిక్కడ సామాన్యమిట్లా జీవిస్తున్నాడు అని. పాలకులు పాలిస్తున్నాడు సరే—ఈ కాలంలో పాలికులు ఎట్లా జీవిస్తున్నారు?

చెప్పమంటారా?

నాబోటివాడి జీతం సాంతకొంపలు కలవాళ్ళు కోర ఆర్డెరు చాలరు. సర్కారువాడు యిచ్చేయిళ్ళు నాబోటివాడికి దొరకడానికి యింకా గండుపంచవన్న ప్రణాళికల కాలం తీసుకుంటుంది. పతే కొందరు మహానుభావు లుంటారు. ఆట్టివారు తాము సర్కారు వారికి యిచ్చే ఆర్డెరు మరో పదో పదికో ముట్టచెప్పి వారి కనుసన్నల్లో మెలగడానికి యిష్టపడినట్లైనా ఒక గది ఖాళీచేసియిస్తారు. ఇచ్చేయంసు కొన్ని పరీక్షలు - ఇంటర్వ్యూలు - స్క్రీనింగు వగైరా కార్యక్రమాలున్నాయి. మచ్చుకి—

'ఎక్కడ పనిచేస్తున్నారు - (మినిస్ట్రీ)'

'ఫలానా - ఫలానా.'

కొందరు బ్రహ్మచారులే కావాలంటారు. కొందరు సంసారులే వుండాలంటారు.

'ఎంత జీతం?'

చెప్పాక పెదవి విరిచి—నాలుక చైటపెట్టి. తల కాయ ప్రక్కకు తిప్పి వాంటి వొస్తూన్నట్లు మొహం పెట్టాడు.

'మద్రాసీ...'

ఇల్లు బాగ్రత్త

‘కాదు ఆంధ్ర...’ అని చెప్పబోతే అంతా వొకటే రెద్దూ అన్నట్లు చూసి—‘ఏవూరు?’ ఆవూరు వాడికి చెప్పినా అర్థమయిచావను. తరువాత ఆ గదిలో యిదివరకు వుంటూ వచ్చిన వాళ్లను గురించి ముఖ్యంగా భయంకరంగా వర్ణించి చెబుతాడు. అదే అదనమకొని యిదివరకు వున్న వాల్లి ఆవలకు జాలన్నీ వర్షించాక—కొంచెంసేపు తన అభిరుచులూ తన చుట్టూల్లో గొప్ప పదినిలో వున్న వాళ్లను పరిచయం చేస్తాడు. ఈ ఆముదం మోతాదు తప్పించుకుందుకు మనం కాస్త క్రైస్తవం చేసి వాడి పిల్లల్ను పలకరించటమో, హతాత్తుగా జన్మలో యెరగనట్లు వాడి పైకిలనో కుర్చీనో షంచానో దేన్నో ఆతిగా మెచ్చుకుంటూన్నట్లు చూట్టాడాక మళ్ళీ క్రాసు పరీక్ష ఆరంభమవుతుంది.

‘పెళ్లియిందా?’ చెప్పాక ‘ఎంతమంది పిల్లలు’—ఈ సమాధానం చెప్పాక గది యిచ్చేస్తే లేనిదీ వాడి ముఖవర్చస్సులోనే జైలు పడిపోతుంది. ‘సంసారం ఎప్పుడు తీసుకువస్తావు?’ అది వాడిని అనగాలని మనం అర్థం చేసుకోవాలని కాటేకాలం పట్టదు. ఇక్కడనుంచి—లేడియో వుందా? ఫాను... కంపటి... ఇన్స్ట్రీ పెట్టి... అన్నిటికీ లేదని చెప్పాక ‘సామాను బాగా వుందా? చుట్టూ లెవరైనా వస్తారా?’ చివరికి మనకి మతిపోయే పరిస్థితి తెచ్చి పెద్దాడు ప్రశ్నలలో.

ఇల్లాటి అద్భుత మేనా పట్టినవ్వకుండా యింటావిడ హతాత్తుగా ప్రత్యక్షమయింది ఈ పరిస్థితి చెప్పకోవటాని కేవలమోతాదు. ఆలవాటుగా ఆఫీసు వదిలొక జైలు కొచ్చాను. ఎవరికీ వాళ్లు నియామకంగా పైకిల్లమీద బస్సులమీద కాగ్గమీద చేరకుంటున్న సమయం అది. మధ్యాహ్నముల్లా యెండ్ పొడిచిందేమో ఐదుగంటల యాక కూడా సూర్యుడు యింకా రెండనాలు త్రొక్కుతున్నాడు. అల్లాగే కాళ్ళొక్కకుంటూ ‘శరాయ్’ లో కేల్లాను. చూద్దనుగదా క్రిమతీ మా బావా పిల్లలూ స్నానాలు అప్పీ చేసి రెడీగా ముస్తాబై కూర్చున్నారు. మధ్యాహ్నముల్లా నిద్రపోయి వుంటారు ప్రయాణం బహిరకా అది తీర్చుకున్నారు.

‘ఎక్కడికరా ప్రయాణం?’

‘ఈ చుట్టూప్రక్క లేమన్నావుంటే కాస్త చూసి—పిల్లలకు యేదన్నా యింత తినిపించి కాస్తేపు అల్లా తిరిగివద్దాం. ఎంతకని యీ గదిలో యింతమంది మీ ముక్కిచావలం?’ సరే పదిమన్నాను—నెమ్మ

దిగా మద్రాసు హోటలుకు పోయి కాఫీలు ఫలహారాలు పూర్తిచేశాం. మా ఆవిడ కొంచెం నాజుగాగ్గానే ముస్తాబయింది. నేను పగలల్లా చాకిరీచేసి వున్నానేమో ఎక్కడా త్రాగలేదు వోంట్లో... కాస్తేపు యిద్దరయూ దొంగపూవులు చూసుకున్నాం. రాజీ పడబోతున్నామని గ్రహించినట్లున్నాడు మా బావమరిది—లేచి పిల్లల్ను తీసుకుని దూర దూరంగా తప్పించుకుని వాళ్ళొక వో ప్రశ్నలకు బవాలులు చెబూ అపి యివ్ చూపిస్తున్నాడు. రీగాలు ధియేటకు దాటి పార్లమెంటు పీఠిలో కొచ్చాం. మా ఆవిడ జనాన్ని బాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తాననుస్తోంది.

‘దివ్వులు చూడకు దేనిక్రిందన్నా పడ్తావు.’

‘అదేవిటండీ పల్లెటూరి దానికి చెప్పినట్లు చెబ్తాడు?’ రయ్మంటూ వో స్కూటరు చక్కరకొట్టి మీదనుంచి చూసుకుపోయింది. దివ్వన రక్కపుమ్మకు దగ్గరసాలాగాను.

‘బావుందండీ! రోడ్దమీద అల్లా జబ్బుపట్టుకు లాగుతా రెండుకూ?’ కోపంగా చూసింది.

‘ఈపాటికి ఆసుపత్రిలో వుండేదానివి. అటు చూడు—’ ఎవరో ఒక అమ్మాయి లాంబరెట్టావెనుక సీటుమీద కూర్చుని ముసుక్కి గట్టిగా నకుంచుట్టూ చేతులేసి పట్టుకుంటోంది. ఆ స్కూటరు వేగానికి పదిట నిలవటంలేదు. ఎర్రటి పెదవులు—రోజారంగు బుగ్గలు—క్షణంలో రివ్రవయంటూ చూసుకుపోయారు.

‘ఎల్లావుంది?’

‘తగులవట్టేవుంది. పీళ్ళకిదేం పొయ్యేకాలం—’ ఒకావిడ వెనుక సీటుమీద ఆరు నెల్ల పసిగ్రుడ్డు నెత్తుకుని కూర్చుంది. మునుకు గారు పైకిలు రొప్పకుంటూ త్రొక్కుతున్నారు.

‘అయ్యో! పడిపోతా రేమోనండి!—వీళ్లి అసూయిల్లింపందా—’

‘నీయిద్దం వచ్చినట్లు అనుకో—నీమాట లెవళ్ళకి బోధపడవుగా!’

‘ఐనా యిదేవిటండీ యిక్కడ ఆడవాళ్ళింత బరితెగించిపోయారు? ఒంటిమీద నుడ్డెందుకూ సిగ్గన్నది లేకపోయాక—రాను! రాను! అల్లా వీధిని తిరగటానికి పదిమంది కళ్ళా బద్దానికి ప్రాణం పోదుటండీ?’

అంతాపోయి 'జంతర్ మంతర్'లో కూర్చున్నాం. చెగుకుముక్కలు కొని తెచ్చాను. పిల్లలు బతాణీలు వేచిన కనగలూ తెచ్చుకుంటున్నాడు. మా బావ మరిది యింకా బిడియంగా దూరం దూరంగా తిరుగుతున్నాడు.

'ఏకోయ్ బావా—యిటురా?'

నాకు దగ్గరసావచ్చి కూర్చున్నాడు.

'మీ అక్క అంటుంది యిక్కడ ఆడవాళ్లు బావులేరని—నువ్వేమంటావ్ కుర్రాడా?'

'బరే బావుంటారు...చక్కా జంటలు జంటలుగా నైక్కిమీద చల్లగాలిలో—'

'పాడుబుడ్డలూ—ఇహ: పీజేంబాగుపడ్డాడూ? చీకట్లో చేతులు తిన్నతూ పెద్ద ఆరిందాలూ చెబ్తోంది. రోడ్లమీద యాడువచ్చిన అమ్మాయిలు విసుక్కిములు తింటూ ఖుసాసాగా నైకిలు త్రొక్కుకుంటూ పోతున్నాడు. పంజాబీ డ్రెస్సుల్లో శరీర ముఖ్యభాగాలన్నీ ఆ సీల్కు తళ్లెత్తల్లో మెరుగ్గీ దీపకాంతిలో అంగులో నైకిలు త్రొక్కుటంలో యిమిషివున్న శ్రమలో చెబుర్చిన ముఖాల్లో నవ్వుకుంటూ మెమరచిన వుల్లసంతో ఎంతో సహజంగా అందంగా కదలాడేదృశ్యాల్ని—కిళ్ళు పెద్దవి చెసుకుని అర్థంగాక చీదరించుకుంటూ లేచి నిలబడి—'ఇక పదింపి పోదాం, నాకు నలవరంకూడా వస్తోంది.' అని లేచింది యింటావిడ. 'పుటూ రచయితలూ నానా యమయాతినాసపి వర్ణించే అందాలన్నీ చూసి సంతోషించలేక ముఖం ముచ్చుకుంటూ వెంగుకూ? చూడు మగవాళ్లతో సరిసమానంగా నిర్భయంగా స్వేచ్ఛగా ఎట్లా వుండగలుగుతున్నారో స్త్రీలు. ఆడవాళ్లకీ మగవాళ్లకీ లేదాలు ఎక్కువ తక్కువలు యేమీలేవు.'

'చాలించండి! ఆదా మగా లేదాలేదని వాదినారెందుకూ? వంట చెయ్యటం, యిల్లు కనిబెట్టకోవడం, పిల్లల్ని కనడం, బట్టలుతికడం, కాపురాలు చెయ్యటం మానేస్తారా? పెళ్లిళ్లు చేసుకోవటంలేదా—ఈ యెడు పంతా వీధుల్లో యెందుకంటాను నేను. ఆ యేడ్వే శృంగార మంతా నాలుగొడల్లో, ముసుడిన్న వాడికి పుస్తకట్టినందుకు—అహోరిస్తే చాలదా?'

'కాస్త అందంవుంటే అది వలుగురూ చూడకుండా దాచుకోమంటావ్. పోవుల పెల్లెలోనూ, పాయిర వూడటప్పడూ, పిల్లలికి నీళ్లు బోసేటప్పడూ,

నోములూ పూజలు పునస్కారాలు చేసుకునేటప్పడు ఆడవాళ్లు చిన్నబట్టలు కట్టుకుని యింట్లో తిరగడం మానేస్తున్నారా? మనవూళ్లో యింటిప్రక్కావిడ యెన్నిమాట్లు గజంవర శువ్వాలు పీకకు చుట్టుకుని వుదయమస్తమానూ యింట్లో దొడ్లో నూతి దగ్గర శులసి కోబడగ్గర మశివెలగ బెల్లెస్తూంటే — నేనెంగుకైనా కాస్తేపు అటు వెళ్లే నీసంత కొరకొం చూసేదానివి? ఎవరి అలవాట్లు వాళ్లకు నచ్చుతాయి. మనకు సరిపడిన కొత్త సంగతులనేకం వుంటాయి. వాటి నస్తమానూ అసహ్యించుకుంటూ కూర్చుంటామా? పంటచెంగు నోటికొస్తంగా యిక్కంటూ—

'అయ్యో మీ కింకా జ్ఞాపకముందటండీ ఆవిడ—'

'పాపం ఆయన పోయాడు తెలుసా?'

'అంత హఠాత్తుగా—పోకేం చేస్తాడు? ఆ యిల్లాలు ముప్పాగ్గులా హింసించుకు తినేది. ఇప్పుడావిడ కింకేం కావలసినంత స్వేచ్ఛ—'

'అయ్యోపాపం—ఎంత చాకిరీచేసింది? అంత యిదిగా చూస్తుందనుకోలేను సుమండీ! గోలు గోలున యేడ్వేసింది. ఇప్పుడా మనిషేకాదు.'

'పోయేవాడు యెల్లాగూ పోతున్నాడు గనుక కేమంతా వొక్కనూటు చూపించేసిందస్తూ?'

నడుస్తున్నదెల్లా చట్టిన ఆగిపోయి సీరియస్ గా—

'అల్లా మాట్లాడారెందుకూ? మనుష్యులకష్టాన్ని గూర్చి చెబూన్నపుడు అంత హేళన పనికిరాదంటాను. నిర్ణయగా సానుభూతిలేకుండా వుండటం గొప్పనుకుంటున్నాడు.'

'అవును. గొప్పనుకుంటున్నాను.'

'పోదురూ—బడాయిలు!'

'బడాయి కాదు ... నీకు మటుకు నీకు తెలుసుగదా ఆవిడ యెంత పేరు గడించుకుందో, ఎల్లాటి పతివ్రతో—మళ్లీ తగుదునమ్మా అని చెనకేసు కెందుకొస్తావు? ఇప్పుడు నీకొవిడవిద బాలికలిగింది కాబట్టి నన్నుకూడా నీ వెనక్కొల తిందానతాన పాడమంటున్నావు. అదే కుదరదోయ్—'

'మనుష్యులు ఎల్లాటివారైనా అకస్మాత్తుగా మార్పు వచ్చేస్తుంది. మునుపావిడ ఎల్లా వుంటే నేం—'

'—ఇప్పుడు భక్తురాలైనదండూ—ఆస్తి ఇల్లా వగైరాఅంతా వచ్చాక'

ఇల్లు బాగ్రత్త

‘అజేంకాదు—ఆముగను చాలా అన్యాయం చేశాడు. నిల్లరాయకుండా పోయాడు. అన్న దమ్ముల బిడ్డలాచ్చి ఆస్తి ఆక్రమించుకు కూర్చున్నాడు. ఈ విడికి మనోవర్తి అన్నా దక్కకుండా చేద్దామని చూస్తున్నాడు. పాపం అడవి. వ్యవహారాలేం యెగుగడు మనో దిక్కులేను—’

‘మనిద్దర్ని పెంచుకోమనలేకపోయావా?’

‘అవునండీ - ఆవిడ ఎవర్నన్నా దగ్గర తీసుకుని ఎందుకు పెంచుకోలేదు? యిప్పుడు చెల్లడేమిటండీ? రూపాయికి ఓం దా వొప్పన నీళ్లు మోస్తూ వంటలుచేసి పూరగాయలు పెట్టి కాలక్షేపం చేస్తూందండీ! నాకు చూసినప్పుడల్లా కనుపు తరుక్కుపోయేది. నేనో రూపాయి పిలిచి యిచ్చేవాన్ని నెల నెలా—’ ఆవిడ దాగుమైన నేస్తురాలి జీవితాన్ని తలుచుకుని కృంగి పోయింది. నిజమే ప్రపంచంలో దీనులు దుఃఖితుల గాథ లెన్నో వుంటాయి. అన్నిటికీ ఇలింఛిపోయి బెంబేలు పడిపోతే మనం ఎట్లా జీవిస్తాం? ఆవిడ స్వభావం కొద్దీ భర్తను హింసించేది-బాగాలు పెట్టేది. తన యిష్టం వచ్చినట్లు వుండేది. కాని ఆవిడ యెన్నడూ అతగాడ్ని వదిలించుకుందామని గాని ఆతడు లేకుండా వుండాలని కాని కోరుకొని వుండను. అవసరాలు తీరక పోయినా, ప్రేమలేకపోయినా, మనుష్యులు నిరంతరం యేళ్ళతరబడి ఒకే పోషలో నివసించడంవల్ల ఒకరు హఠాత్తుగా అదృశ్యమైతే ఆలోచింపు భరించలేదు. ఇది చాలా సహజమని నమ్మే అనుభవంలేని మా ఆవిడ నాకు సానుభూతి సంస్కారం లేదని విసుక్కుంటోంది.

మళ్ళీ మద్రాసు హోటలుకొచ్చి ఫోంచేశాం. అంతాపోయి సత్రిపులో సమకున్నాం. గుట్టలుదాటా నెమరెస్తూ వుండి వుండి సకిలిస్తున్నాయి. న్యూఢిల్లీ స్టేషనులో డీసెలు యింజన్లు మొరబెట్టున్నాయి. ఊరు నిద్రపోయింది. బస్సులు ఆక్కడా ఆక్కడా తిరుగా దూనే వున్నాయి. దిపాలన్నీ పది గంటలకే సత్రిపులో ఆర్పేస్తారు. మంచాలు లేపు-వరండాల్లో చాపలవొద దొర్లుతున్నాం. చెమట-వోరాత్రి వేళ ‘ఆంధ్రీ’ వచ్చింది. దుమ్ము దుమ్ము-ఇసుక తుపాను. కిటికీలతిలుపులు బహుదా కొట్టుకొంటున్నాయి. ప్రక్క దుప్పటి యెగిరి పోయింది. పట్టుకుందుకు పరిగెత్తి పిల్లలవొద పడెను. మొయ్యోమంటూ పిల్లలులేచి యేడుస్తున్నాడు. దుమ్ము

వాళ్ళ ముక్కుల్లోనూ కళ్ళల్లోనూ కొడ్తోంది. మా బావ మరిది ‘బావా నాలుంగీ యెగిరిపోయింది ఎటో—’ అని గోలపెట్టాడు.

గొంతుక కూళ్ళోమన్నాను. మా ఆవిడ పిల్లల్ను లెక్క పెట్టుకుని దగ్గరసా లాక్కుని కూర్చుండి చీకటిని తిట్టుకుంటూ. దుప్పటి పట్టుకుని మా బావమరిది కిచ్చాను చుట్టుకోరా అని. గాలి వుప్పుతంగా పోతోంది. కొంత సేపటికి బుటపామని పెద్ద పెద్ద చినుకులుపడ్డం ఆరంభించాయి. ఈ దుమ్ము వచ్చాక ఆ పెద్ద చినుకులు వరండాలోకి కొద్దూంటే అంతా లోపలికి గదిలో కొచ్చేశాం. పిల్లలు బిగ్గరగా బాకా పడ్తున్నాడు మంచి నీళ్లు కావాలని. మా బావమరిది ఎట్లాగో టార్పిలైటు వెదికి తీసి పట్టుకొచ్చాడు. మరణంబు తీసుకుని స్నానాలగదివైపు బాగ్రత్తిగా నడిచాను. అస్తవ్యస్తంగా వొళ్లు తెరిచుండా ఎంతమందో నిద్ర పోతున్న మనుష్యుల్ని దాటి పంపు పట్టుకున్నాను. కాని లాభంలేదు. నీళ్ళన్నీ ఎప్పుడో బందగూయి. తిట్టుకుంటూ టార్పిలైటు ఆగుతూ వేస్తూ వరండాలో కొచ్చాను. ఎవరో తలదగ్గర కూడా పెట్టుకుని నిద్రపోతున్నాడు. ముట్టకున్నాను. చల్లగావుంది. గ్లాసుతీసేసి ప్రక్కనుంచి లైటార్ని కూడా యెత్తుకుని వేగంగా నడిచాను. పిల్లలు యింటా విడి అంతా దాహం తీర్చుకున్నాడు. మళ్ళీ కూడా యెత్తుకుని వెనక్కువచ్చాను. కాని ఆ చీకట్లో యెవరి తలదగ్గనుంచి యెత్తుకొచ్చాకో గుర్తులేదు. ఇంకా ఎక్కవసేపు ఆ వస్తువులు చేతులో వుంచుకోవటం ఆటే మంచిదికూడా కాదు. అక్కడే యెవోకిటికీలో వుంచేసి గబగబా దొంగలూ మళ్ళీ మా గదికొచ్చి పడ్డాను. లెక్కారాక చెప్పితే మా ఆవిడ అంటుందిగదా పగలబడి నవ్వుతూ ‘అవేంపనులండీ పాడుపనులూ—’ అని. మా బావమరిది లంగీకూడా దొరికింది—అక్కడే మొక్కలకు చుట్టేసుకుంది.

3

ఉంపిచ్చిపోయిన దారపుబండిలా లంగలు చుట్టుకుపోతోంది జీవితం. ఎవడో సగం చావమోది చెక్కుకాలవలోకి గిరాటు పెట్టిన బురదపాములా గిరిగిలా కొట్టుకొంటున్నాను. ఇంత చిన్నపువ్వుగం చెయ్యటానికి యిన్నివందలమైళ్లు రావలసివచ్చిన నా

దొర్నాగ్నిం యేమని చెప్పకోను? కూటికి గుడ్డుకు పనికిరాని నా చదువు, నలుగుర్లో మెప్పుకు అందుకోలేని నా చవకరకపు బాహ్యచేమపు రీతులు- యిది నిరాడంబరతని నేను మరిసిపోదా మనుకుంటే ఏలే కుండా, నలుగురూమాచే నిరాదరణ- దక్షిణాతుల మని ఆడే నూటిపోటిమాటలు ఆవహేళనలు... ఎన్నిటి కని తట్టుకునేది? మంత్రాలయపు అన్ని కార్యాలయాల్లోనూ తమిళకూటా లన్నాయి. ముఖ్యంగా పంజాబీలో తమిళులకూ పాసగదు. హిందుస్థానీలు, యూపీలు, పీఠికి పంజాబీలకు స్వర్ణలు- తెలుగువాళ్లు బహు భ్రష్టంగా ఆదరణా గౌరవమూ లేకుండా 'మద్రాస్' అని పిలవబడుతూ యీ పెద్దపెద్ద కూటాల మధ్యనలిగి, ఆత్మగౌరవమూ తెలుసుకొనానికి తిలోద కాల్పించి యిటు తమిళులకు జోహారుంటూనో అటు శాస్త్రరాసులకు 'శ్రీ' హుజూరంటూనో బ్రతికాలి సింపే! ఒక జాతికి సరియైన ప్రాతినిధ్యం బలం గౌరవం స్థానం కేంద్రంలో లేకపోవటంవలన నాబోటి సామాన్యుడు కాస్త అభిమానం వున్నవాడు మానసికంగా న్యూనత పాలవుతున్నాడు. ఇవన్నీ ఎందుకు చెప్పాలి సాచ్చిందంటే- యీ కొంపకోసం తిరిగే చాంద్రాయణంలో కొందరు నన్నడిగిన అతి సామాన్య ప్రశ్నలు- తెలుగుప్రజలు వింటే, 'పోరుషగానాలు-పూర్వప్రశం సలు' కట్టిపెట్టి నిజంగా మనకున్న గౌరవం యెంతో మనం తెలుసుకున్నప్పుడు- కాస్త తలవంచుకుని ఛాతీ విరుచుకోకుండా నడవటమే మంచి దనిపించు కుంటుంది.

నేను సబ్బుబిల్లి పెట్టి వాడటం చూసిన నాయూపి స్నేహితుడు- 'ఒహో! మీ దేశస్థులు కూడా సబ్బు వాడం నేర్చుకుంటున్నారన్నమాట! ఇతే రెండు పూటలూ న్నానంచేస్తారా? ఒకరోజున మిఠాయికి రమ్మని ఎవరో పిలిచారు. 'తొక్కుడులద్దూ, బరిఫీ జిలేబీలు' యిచ్చారు. 'కవోడీ- సమాసా' ఖారం చేశారు. నేను తింటున్నంతసేపూ అతను నా జన్మలో అజ్ఞే మొదటిసారిగా మిఠాయితింటున్నట్లు వూహించు కుని మాట్లాడడం మొదలెట్టాడు. తాము నెయ్యి విరి విగా వాడ్రామని- నాకు నాజాతికి నేయి, వెన్నలాటి వస్తువులు లేరీవన్నట్లు ప్రసంగించాడు. 'మీరు తమల పాకులు వేసుకుంటారా?' అనకుండా 'తిమలపాకులు తెలుసా' అని అడిగాడు. 'వైజానా కళ్ళి లాల్చీ'

నేను కుట్టించుకోవడం చూసి- 'మీరూ యీలాటి బట్టలు తొడుగుతారా?' నాకు వళ్ళు మంతుకు పోయింది. తాము బహునాగరికులుగా విద్యావంతులుగా పరిగణించుకుని శాస్త్రరాసులు వేసే ప్రశ్నలు విన్నాక- నాకు మన ఘనత రాజకీయ పరిజ్ఞానం, సారస్వతం, యిత్యాది విషయాలపట్ల యేర్పడ్డ మనుకారం చెబ్బితివడిమే గాకుండా, మనలోపాలు కష్టాలు కారణాలు ప్రస్ఫుటంగా గోచరించసాగాయి. మనోకరు మీదేదేనిండా ముష్టివాళ్ళు- అహాకోడానికికూడా యింత దూరం వస్తారు అని నేను యథా తాపంగా దారిలో ఎవరో కాడీ గర్భం చేస్తుంటే మనస్సు కలుక్కుమనేలా ఆ నేనాడు. నిజమేమరి- బెజవాడలో, విశాఖపట్నంలో ఒక చోటేమిటి రైల్వేలో ఎక్కడెవడితే ఆక్కడ, ముఖ్యంగా హోల్లీ రోడులు ఎంతమంది ముష్టివాళ్ళు? ఎల్లాకాదనగల్గు?

నా జీవితం నడిపిధిలోకొస్తే, నేను బుర్ర చించుకుంటూ 'కన్నాట్లోనేను' లోపలి కున్నాలో చక్కర్లుకొస్తుంటే 'కేశవరావు' కలిశాడు. అతను నన్ను చూడగానే బస్సుకోసం నిలబడ్డ క్యూలోనుంచి యీ వలకు వచ్చేసీ నారెండు చేతులూ పుచ్చుకుని ముఖం కాస్త ముందుకువంచి 'ఎన్నార్ల కన్నాళ్ళకి?' అంటూ వేపుమెంటు పాపుల్లోకి లాక్కెళ్ళాడు. ఇద్దరం కోకాకోలాలు పుచ్చుకున్నాం. పనామా సిగరెట్లు ముట్టించాం.

'ఇప్పుడు ఎక్కడా యేమీ రాయటం లేదే!' ఒకప్పుడితను నాకు ఫాను. శాస్త్రాలు తెగరాసేవాడు. మూడోవాడి రచనల్ని యెప్పుడూ చీల్చి చెండాడ్డం అప్పట్లో హాబీ చూసు. అప్పటికే తెలుగుపాఠకుల్లో వంటింటి కథలూ, అబ్బాయి అమ్మాయిల బాధలూ, విడోమారేబి, కులతత్వాల మీద రచనలూ, సుమాస్తా గాథలూ చదివి చదివి విసుగెత్తిపోయి వున్నారేమో ఏదన్నా 'క్రాంతి' కోసం తపా: తపా: లాడిపోయే వాళ్ళలో కేశవరావు వొకడు.

'అప్పుడు మీరు చక్కగా 'హాస్యం' రాసే వారు?'

'ఇప్పుడు యేడుపులో పడి కొట్టుకుంటున్నాను, తప్పితే భీభత్సం-'

'అల్లా అంటారేమండీ?'

‘ఇద్దుగో అబ్బాయి—యిదివరకు ఏదో బరీకసి ఆ పానక సంపాదించుకున్నావేమీ పాదుపుగానాడు కునే వాళ్ళలో నేనొకణ్ణి. సరేనా—’

కేశవరావు పగలబడి నవ్వాడు.

‘మాస్తారూ—యిక వ్రాయండి, ఇక్కడి కొచ్చేసారుగా—’

కేశవరావు ‘మాస్తారూ’ అనగానే అతడి ముఖం లోకి చూశాను. ఒకప్పుడితను నా దగ్గర వచ్చుకున్నాడు.

‘పెళ్ళాడావా?’

‘అబ్బే—నాకెవరిస్తారండీ?’

‘ఉవ్వోగం?’

చెప్పాడు. ఎయిర్ లైన్లో ఏదో విద్యకంపెనీ మా నేజరుకి పి. యే. గా వుంటున్నామంటే ఏమి వందలు మొదట్లో నైకోగా చేరాడు. ఇంటరు పూర్తి చేయ్యలేదు. చదువుతూంటే తండ్రిపోయాడు. అన్న గారితో వదినతో తినుబాడి బెజవాడనుంచి పారిపోయాడు అప్పట్లో. ఇతన ప్రమానూ మా యింట్లోనే వుంటూ యిక్కణ్ణే భోం చెస్తూండే వాడు యింట్లో పోట్లాడేసాచ్చి. నాపైకి అప్రమానుపట్టుకుపోయేవాడు. నాకు సిగరెట్లు పోస్తున్నట్లు కాగితాలు తెచ్చిపెట్టేవాడు. ఎప్పుడన్నా చిప్తు సాపు రానేనాడు. కళ్ళలు పోస్తుచేసిపెట్టేవాడు. ఇతరులతో నా వ్రాతలగురించి పోట్లాడేసాచ్చేవాడు. నేను కూడా సినిమాలకు తీసుకెళ్లేవాడిని.

గ్లప్తంగా కేశవరావుతో నా సంగతి మా ఆవివ గావమరిది పిల్లలు వచ్చిన సంగతి అంతా నూత్తులలో బోగపర్చి చెప్పాను.

‘ఐనే—నా గది యిచ్చేస్తాను. మా రూము కొచ్చేపెయ్యండి. తర్వాత యొక్కడిన్నా మాద్దాము.’

నేనూ కేశవరావు సత్రపులోకొచ్చిపడ్డాము. మా యింట్లో యావమ్మదికీ కేశవరావు తెలుసును. నా భార్య ‘ఏమాయ్ - తప్పకదూ—అల్లా పారిపోవచ్చా యెవరికీ చెప్పకుండా...మళ్ళీ బెజవాడ వెళ్ళావా మీ అన్ననూ వదిననూ చూసేందుకు?’

అతను మునిముసిగా నవ్వుతూ నిలబడిపోయాడు. ‘ఈ నేపం నూటు బూటులో పోల్చుకోలేకపోయాను’

అంటూంటే వారించి చెప్పాను—‘మునుపటి కేశవరావు అనుకునే మాట్లాడేస్తున్నావు నోటి కొచ్చినట్లు. అతను యేడువందలు సంపాదిస్తున్నాడు. ప్రయోజకుడయ్యాడు. సంతోషించు.’

‘నిజంగా!’ ఆశ్చర్యపోయింది. కేశవరావు అంత ప్రయోజకుడవుతాడని యెవరూ నమ్మలేని విషయం. ‘ఎందుకండీ మాస్తారూ—అవన్నీ చెప్పేసారు. నన్నిక్కడ యెవరు చూపుగా కేశలేస్తారు చెప్పండి. నేను సరదాగా వింటూంటే—’

అంతా కేశవరావు గదిలోకొచ్చిపడ్డాం. ఆ గది కిరూల్ బాగ్ లో మాడో అంతస్తులో ఒక మేడలో వుంది. అక్కడ విదనే అన్ని సౌకర్యాలూవున్నాయి. మా ఆవివ రిన ఆమాయకత్వంలోనే తమ్ముడికి కూడా కేశవరావులా ప్రయోజకుడు కావటానికి యేదన్నా చూసిపెట్టనుని రోజూ అతడితో చెప్పిపెట్టేది. అతను వున్న ఒక్క గది చిన్న వరండాఅంతా మాకోసం వదిలేశాడు. పిల్లలు పంపుత్రప్పి అప్రమాను క్రిందకున్నానే వారు. అతడూ మాతోనే భోజనాదికాలు చేయటానికి వచ్చిచేసరికి చాలా కష్టమయింది. పెసరట్లు వజలు బట్టలు యిడ్డీలు ఒక టేబిటి తిండిలో రోజూ ఆంగ్రత్వం మళ్ళీ విజృంభించసాగింది.

ఒక రోజు కంపెనీకారు తీసుగొచ్చాడు. మా బావమరిది, పిల్లలూ మా ఆవివ బిలాబిలా అంతా అందుకోకెక్కారు. నేనేనూ యిల్లు చూస్తానని వుండిపోయాను. కేశవరావు అందుకీ తిరగడానికి తీసుకుపోయాడు. జీవితం కాస్త రాస్తాలో పడ్డట్లే వుంది. వరండాలో వాలు కుర్చీ లాక్కుని సిగరెట్లు కాలుస్తూ వేపరు చూస్తున్నాను. స్థూలమిది తేబిలు ఛానుకు వుండి వుండి తిడితువ్వలు చుస్తున్నాను. గాలి వెచ్చగా వస్తోంది. తిరిగం బట్టను కూడా వోర్చలేని కాలం ఇది. ఈ గది విదనంజేమో - మట్టాలో రకరకాల మేడలు కిటికీలు ద్వారాలు చిన్న చిన్న బొమ్మల్లా కనుపించే మనుష్యులూ-తోటలు దొడ్లూ మొక్కలూ బాగా దిగువను చిమల్లా పరుగెత్తే బహుళ కాయలూ అన్నీ మగ్గి మగ్గిన అవలోకిస్తున్నాను.

ఈ గొట్టెకుబెత్తుకు జీతంతో ఈ పిల్లల్ని ఎట్లా పెద్దవారిని చెస్తాను? పిల్లకి చదువులు బట్టల రోగాలు రొచ్చులు ఇవన్నీ నేను ఎట్లా భరిస్తాను? ఇంత చిన్న వయస్సులో నాలుగూ మాదాలనీ అదీ ఇదీ కావాలనీ

తెలిసీ తెలియకుండా అడిగే అడదాని మనస్సు నొప్పించకుండా వుండగలవా? కేశవరావు మంచివాడే. ఇట్లా అతని పీకలమీద ఎన్నాళ్లు కూర్చోవటం? ఆ మేడమీది అంతరిక్షంలోని గదికి అతను యాభై రూపాయ లిస్తున్నాడు. నాకు తెలియకుండానే నేను నా జీవితంతో అతడి జీవితాన్ని పోల్చుకుంటుంటున్నాను. నాకు జీవితంలో సంతోషంగా ఆనందంగా గడచిపోవలసిన కాలంలో సంతారం పెద్దపయి వుద్యోగం చిన్నదయి అంతా తిరగబడిపోయింది. కేశవ రావు చిన్నతనంలో కష్టపడ్డాడు నాకు తెలుసు. కాని ఇప్పుడు మంచి పదవిలోవున్నాడు. ఒక్కడు! కావలసి నంత డబ్బు—మగోయేదాదిలో పెళ్ళాడినా సమ స్యలేం లేవు. హాయిగా సుఖంగా జీవించటానికి ప్రాతి పదిక అప్పుడే యేర్పడివుంది. కొరికల్ని చంపుకో నక్కలేను. నాకు-అట్లాంటి దేం లేదు. చిన్నప్పడే పెద్ద వారి మచ్చట కోసం పెళ్ళాడేశాను. చదువు పూర్తి గాకుండా వంశోద్ధారణకు కొడుకు—కంగారుపడి ఏదో వుద్యోగమని ప్రవేశించాక, ఆశయాలు అభిరుచులు కొరికలు అన్నీ మెల్లగా వొక్కటొక్కటి తిరుగు ముఖంపట్టాయి. ఇంట్లో పాలపీకలూ, యే మూల చూసినా పాతగుడ్డలూ, అటకమీద బస్తాలతో గొల్ల భామ మాగ్గు పాలపబ్బలు, ఒక ప్రేమదైలాగన్నా చెప్పకుండా ఒక యుగళగీతమన్నా పాడకుండా ఇంత మంచుకుపోతుందని యెవరనుకున్నారో? ఒంటరిగా కూర్చుంటే ఇట్లానే దినులుగా వుంటుందని వరండాలో కుర్చీలోనుంచి లేచి లోపలకు వెళ్లి స్నానం ముట్టించాను— ఒక ముక్క కాఫీ గొంతుకలో పోసుకుంటే యేమన్నా మనస్థిమితంగా వుంటుందేమోనని, నేనింకా కాఫీ గొంతుకలో వుంటుండగానే వరండాలోనుంచి కోమల కంఠం 'నాకు కూడా మరోకప్పు కాఫీ పాయింట్ దాల్సిందే' అని వినిపించింది. బైటకువచ్చి చూద్దను గదా బంగారు మెలకల్లే ఒక పంజాబీ అమ్మాయి నా కుర్చీలో కూర్చుని జోడు విప్లవతూన్లదల్లా నా క్రొత్త మొహం చూసి—తెల్ల తెలహోతూ 'కేకీ—యిప్పు డీయింట్లో లేరా?' అని లేవబోతూ అడిగింది. 'కూర్చో అంతా చెబుతా' అన్నాను. నిల్చోనేవుంది. నీకోసం కూడా మరోకప్పు కాస్తాను. కేకీ వస్తాడు. వచ్చేదాకా వుంటావా? 'ఎవరో వస్తారని చెప్పాడు. కాని ఆదా నుగా చెప్పలేదు' అని లోపలికెళ్ళాను. ఈ

అమ్మాయి ఎవరో ఏమిటో తెలుసుకోవాలని చెడ్డకుతూ హలంగా వుంది. నీళ్లు ఎక్కించి మల్లీవచ్చి—'కూర్చో అమ్మాయి. ఫరవాలేదు. చూచాడు నాకంతా చెప్పాడు. నే నెవరనుకుంటున్నావో—ఈ చెత్తో అరచై డెబైన్ ప్రేమకథలు రాశాను. మనకి అన్నికథలూ సుఖాంతం చేయటం ఎట్లాగో తెలుసు?'

ఆ అమ్మాయి కాస్త నవ్వి 'కేకీ—యెక్కడి కెళ్ళాను?' అంది. 'నేనే పంపించాను—అస్తమానా ఇంట్లో కూర్చుని నువ్వు రాలేదని తెగ యిదవుతూంటే, అట్లా తిరిగివస్తే కాస్త మనస్సు కోలుకుంటుందని.'

'హూ! సారీ—' అని మూతికాస్త చిన్నది చేసి పెదవుల్ని వంకరగా త్రిప్పి-మెంక కొంచెం అటూ యిటూ వూచింది.

'బావుంది అమ్మాయ్—నువ్విట్లా చూవాడికి బోర్డుగా కనిపించటమే మా నేస్తే యేమన్నా బాగుంటుంది? అస్తమానా యిప్పుడు నువ్వు 'కేకీ—కేకీ' అంటున్నావా, అట్లాగే వాడూ ఏదో గొణుగుతాడూ ఫోటో దగ్గర పెట్టుకుని 'కాఫీ కప్పు బల్లమీద వుంచు తూ 'ఫోటో'—అది మీకెట్లా తెలుసు?' కాస్త సీరియస్ గా అడిగింది. అట్లా బైటవదూ పిట్లా అని మనస్సులో అనుకున్నాను. వాలకమే చెబోంది వర్కింగ్ గర్ల్ అని—కుర్రవాడు నాలుగు రాళ్లు సంపాదిస్తున్నాడు గదా అని యిట్టే బుల్బులో పెట్టే సుంటుంది. వినా సుభ్రమెన 'కో' అంటే కోటిమంది తెలుగుకన్యలంతా కూడా కేదేందుల్పడ్డి పెళ్ళాడ తానంటే—అప్పరసల్ని తలదన్నే బారి కన్యల్ను తెచ్చి అంట కడుగుమే. నాకెందు కేసింకా కేశవ రావు తరపున పెద్దిరికం నిర్వహించాలనీ, అతడి బాగోగులు వ్యవహారాల్లో ప్రమేయం పెట్టుకోవాలని గలిగిందో చెప్పటం సులభం. ఆ అమ్మాయి మల్లీ అడి గింది—'ఫోటో మీకు తెచ్చిచూపాడా?' అని.

'అర—నువ్వంత అమాయకురాలిని? మేదిద్దరం భౌతికంగా వేరుగాని మాప్రాణాలు ఆత్మలు సర్వం వాహుటే—నేను చూసి అన్నాను గదా యీ అమ్మాయిని మాపిక్చర్లో బుక్ చేస్తే హీరోయిన్ గా చాలా బాగుంటుంది—హిందీలో డిబ్ చేసేటప్పుడు' అన్నా. సినిమాలంటే అమ్మాయిలు చెవిగోసుకుంటారని నాకు తెలుసు. 'మీరు సినిమాలు తీస్తారా?' అంది కళ్లు

ఇల్లు జాగ్రత్త

వీలయినంతగా పెద్దవిచేసి, నేను నవ్వు 'పిల్లా—సినిమాలు తీసే మనుష్యులు యిల్లా ఎందుకుంటారు? ఇల్లాటి చిన్న ఆరేకు వందలు సంపాదించే 'కేకీ' లాటి వాళ్ళతో ఎందుకువుంటారు? నేను నీకు ముందే చెప్పానే సినిమాలకు కథలు వ్రాస్తానని. ఇప్పుడు 'రిక్టర్ గర్ల్' చిత్రానికి కథకుడువున్నాను. ఆలోచిస్తూ యిల్లా కూర్చున్నానో లేదో నువ్వో చ్చావు?

ఆపిల్ల కాస్త నిందాగర్భితంగా చేతుల్ని త్రిప్పుతూ—'మాశారా అందుకే మీరు వచ్చాక నాకు రావద్దనికూడా కబురుచేశాడు. ఏనా మాద్దా మరి యిటోచ్చాను. నేను సినిమాలోకి బావుంటానా?'

'నాకు నచ్చవులే ఫోటోలో అమ్మాయిని గురించి మానాడి నకిగి తెలుసుకుంది. సినిమా పేరు మాకంపెనీవారు 'టైప్రిస్టు గర్ల్' అని పెద్దామనుకుంటున్నారా? నాకేమో ముందుపేరే వచ్చింది.'

'మీకు నాఫోటోలు కొన్ని పట్టుకొచ్చి యిస్తాను. మీకంపెనీకి రాయంకి నచ్చుతానేమో. ఈటైపు కొట్టలేక ప్రాణం విగిసిపోతోంది.'

'ఆమె బాబో—యింకేమన్నా వుందా? మా కేకీవరావుకు తెలిసిందంటే, వాప్రియురాలిని సినిమాల్లో ప్రవేశపెద్దావా అని నా పిరుచ్చుకుంటాడు. ఏనా మీరిద్దరూ ప్రేమించుకున్నారేమో, ఆతెడ్డి కూడా అడిగి చూస్తేనే బావుంటుంది.'

'కేకీ మీరేమీ చెప్పొద్దు. ఆయనకు నేనే సావకాశంగా అంతా చెబ్తాను. నేను యిక్కడకు వచ్చానని చెప్పకండి. నేనూ చెప్పను. ధన్యవాదాలు—మీలాటి గొప్పవార్ని కలిసే అదృష్టం కలిగినందుకు నిజంగా నేను గర్వపడుతున్నాను నెలవు.'

ఆ అమ్మాయి నాజూకుగా వచ్చివెళ్లే నిష్క్రమించింది. అంతిసేలూ మేమిద్దరూ హిందీలోనే మాట్లాడాము. నేను ఓర్వీలో జార్లబడి పగలబడి నవ్వుకున్నాను. ఎన్నార్వీ తిర్వాతో నాకు జీవితంలో నిజమైన హాస్యం కళ్ళకు గట్టిపట్లు కపిపించింది.

ఇక్కడ మీకు ఆ సేక సందేహాలు కలుగుతాయి నిజంగా నేను యింత చాకచక్యంగా హాస్యం మాట్లాడగలిగివుంటానా, తిర్వాత ఆ అమ్మాయి ఫోటోలు తెచ్చిందా? మళ్ళీ ఆ పిల్లను కలుసుకునే ధైర్యం

నాకుందా? నా కొంపవిషయం యేమైంది? నూ బావ మరిదికి వుద్యోగమైందా? ఈసోది ఎప్పటికన్నా ముగుస్తుందా అని.

బాబూ నన్ను కాస్త చెప్పనియ్యండి!

ఇప్పుడు వచ్చి 'ప్లూ' అధ్యాయంలో పడ్డాం. ఈ 'ప్లూ' కథలోకి రాకముందు ఆ అమ్మాయి ఒక రోజున ఫోటోలు పుచ్చుకుని నాకొసం వచ్చిందట. అప్పుడు నేనూ—కేకీవా యిద్దరమూ యింటిదగ్గర లేము. మా క్రిమతి పిండి రుబ్బుతున్నది కాబోలు. దానికి హిందీ బొత్తిగా రాదు. ఆ అమ్మాయి ఏవో వాకలులు చెయ్యటం, యీ మనిషి తెలుగులో మాట్లాడడం అయ్యాక, రుసరుసలాడ్తూ వెళ్ళిపోయిందని మా ఆరిడ కథనం.

ఈలోగా నాకు తెలియని కథ కొంత నూ ఆవిడ కూడా జరిపించింది. ఆవిడకు 'పెల్లి బ్రయినింగు' పొందుతున్న వొక చెల్లెలు వుంది. దాన్ని తీసుకుని వచ్చి గెక్కలు కట్టికు వాలమని మా మావగారికి జాబు వ్రాయించింది—'ఇక్కడ రత్నంలాంటి కుర్రవాడున్నాడు. ఏడువందలు నెలకు—కొట్టి వింగొట్టండి, నేటిలో పడేయ్యండి' అని. నా కొంప విషయంకదా—ఇది 'ప్లూ' అధ్యాయంలో చెరుతుంది. 'కేకీవని' వార్ని ఆఫీసులో వొకడు బ్రతిమాలగా బ్రతిమాలగా వప్పుకున్నాట్ట—ఆయన మాకు నెలల శిలవులో మద్రాసు నెళ్ళిస్తున్నాడు ఆయన కొంప దొంగలువోచవండా రక్షించేటందుకు. రెండు పడక గదులు, రెండు బాత్ రూంలు, బాత్ రూంలో నిలుపుటద్దాలు (ఎందుకని అనవసరపు ప్రశ్నలు చెయ్యకండి.) ఒక స్టోరు రూం—ఒక వ్రాయింగు రూం—గది గదికి ఫాను—వగైరా, వగైరా. డిమ్మిడీ అడ్డ లేకుండా, నీటి కర్నూ, వెల్తురు కర్నూ, గాలి కర్నూ, లేకుండా మూడు నెలలు సకల రాజభోగాలూ అనుభవించమని కేకీవరావు చెప్పాడు. తిర్వాత 'డేఖాజాయ్ గా'. అన్నలు విషయం ఆ ఆఫీసరు కుటుంబం యావత్తూ మద్రాసులో 'ప్లూ' సుఖం అనుభవిస్తున్నారట!

టింగురుంగామని మేడమిది గదిన్నర కేకీవరావు వాటాలోంచి పడకగదికి పడకగదికి మగ్గి లావెటరీ బాత్ రూంగల బంగాళాలో కొచ్చిపడ్డాం. కేకీవరావు ఎందుకీ సదుపాయం చేశాడో నాకు పూర్తిగా తెలుసు. ఆ పంజాబీ అమ్మాయి నా చమత్కారమంతా కేకీవకు

చెవిగొరికి వుంటుంది. నా కళ్ళిముందు కుర్రాడు, బైబి
పడతాడు. ఇదేమీ తెలియని నా పూర్వకాలపుటల్లాలు
కేశవరావు యంతికాలం వెళ్ళిచేసుకోనిది తన యెదిగిన
చెల్లెల్లు జేపట్టడానికి నే ప్రాకలలుగంటోంది. కలలు
మంచికే అంటారు మన ప్రతిభాస్రూప్యతేతలు.

ఇక్కడేం జరిగిందంటే...

బంగళాలో రాజులా వుంటున్నామని చెప్పా
నా - గేటుమీద 'సుబ్బరామన్' అని రాసుంది.
ఆయన అనుకోకుండా విమానం మీద యావత్తు సంతా
రంతోనూవచ్చి పడ్డాడు. (విమానంమీద వస్తాడనిపిస్తూ
అనుకుంటూ చెప్పండి! మూడు రోజులు నడుములు
పడిపోయేలాగ జీ. డి. లో రాక.) ఆప్పుడు మా బావ
మరిది రెడీయో ట్యూను చేస్తున్నాడు. మా మరదలు
పిల్ల పెల్లె చూపులకోసం వచ్చినది:

'నే నే జాణనా-

చిన్నదానై నా... నే నేజాణనా! ఏమికో నా
స్వామి నా తెను దీర్చుకుంటా...

హార్యనీ మీదనాసకం చేస్తున్నది.

నేను చిన్నతువ్వలు చూచుకుని బాకొహంబో
ఆహార్యిస్తున్నాను. మా ఆవిడ వంట యింట్లో చుంయ్
చుంయ్ మనిపిస్తున్నది.

ఆ సుబ్బరామన్ గారు రెవర్ హాకు తెలికపాయో!
ఆయన ముఖం వొలిచిన ఎర్రపంపర పనసకాయలా
వుంది. ఆ యిల్లాలు దక్షిణాన పట్టుకోక కట్టుకున్నది.
ఇద్దిరు ఆమ్మాయిలు చిన్ని చిన్న హాండ్ బాగ్ లు పట్టు
కుని నిల్చున్నారు. నేను కొంత కథకుష్టి గనుక యిది
ఫలానా అనిగ్రహించుకుని - 'సార్ ! సార్ !' అని విన
యంగా యాయిల్లు జాగ్రత్తకోసం ఏయర్ లెస్స్ పి.
యె. గారు మమ్యల్నిక్కడ వుండమని మరీ గట్టిగా
చెప్పారు. తమరు చెప్పకుండా వచ్చారు. ఏనా మీ
యిల్లు భద్రంగా చూడడానికీ మేంపట్ట అవత్తు వర్తనా
తీతం. చూడండి ఆ మొక్కలు లతలూ అవీ చిరురించా
యంటే యీ చేతుల్లో నీళ్ళు మోసి మోసి మా యా
విడ...

'పి. య్యో, ఎవరూ? నే నే పి. య్యోకు చెప్ప
లేదే. మిమ్మల్నిందులో ఎవరుండమన్నారు?'

మనిషి యింకొంగురించటం మానలేదు.

'మీ వస్తువులూ సామానులూ అన్నీ సరిగా
వున్నాయో లేనో చూసుకున్నాకే మమ్యల్నిక్కడ
నుంచి పొమ్మనండి. మేం మీ యిల్లు జాగ్రత్తకోసం
యందులో వున్నామని నేను నోక్కి చెబున్నాను.
మీకు మరోలాతోస్తే మీరు పోలీసులకు కబురు
చెయ్యొచ్చు!'

ఈ లోగా మా యావిడ గిరిబ చెట్లో వుమ్మ
కుని రంగస్థలం మీదకు వచ్చింది. నేను సంతోషం కన
బరుస్తూ 'సుబ్బరామన్ గారు వచ్చారే-చచ్చిన కాఫీలు
చేసిపెట్ట. ఆమ్మాయిక మీరు మీ యింట్లోకి వెళ్లిండి.
ఎప్పుడు యీ బాగ్యత నాతలమీదనుంచి తప్పకుండా
అనిశివుల్లేకు మొక్కుతున్నాను. మీ వస్త్రపు లన్నీ సరిగా
వున్నాయో లేనో ముందు చూసుకుని మాకు సెలవిప్పిం
చండి.' అని మాబలగం యావత్తు తలొకవస్త్రపుపట్టుకుని
క్రికెట్ బాల్ నామాన్ను బంగళా అంతింట్లోకి
చెప్పారు. సుబ్బరామన్ గారు చిరాకుగా నే వున్నాడు.
కాఫీలు పడ్డాక ఆయన మళ్ళీ చిరాగా 'మీకు
తాళాలు ఎవ రిచ్చారు?' అన్నాడు.

'మీ. పి. ఏ.'

'నా పి. ఏ ఎవరు? నేను నా పూర్వను
కిచ్చానే...'

'మీ పూర్వన్ పి. ఏ. గారి కిచ్చివుండొచ్చు.'

'దామిట్ - నే నే నయ్యా పి. ఏ ను. నా
పూర్వను కేశవరావు నే కుర్రాడి కిచ్చాను.'

'కేశవరావు పూర్వనా...' నాకు మాకు తగిలి
నట్లయింది. 'తాను పి. ఏ. నని ఏకువందలు జీతమని
నాతో చెప్పాడని?'

'నోవ...'

సుబ్బరామన్ గారు సోఫాలో లుంగలు చుట్టుకు
పోయాడు నవ్వు ఆపుకోలేక. ఆయన తన కుటుం
బంలో అందర్నీ పేరు పేరు వరసల్నా పిలిచి యీ
సంగతి చెప్పి వాళ్ళిందర్నీ నవ్వించాడు.

నేను కొయ్యబారిపోయాను. మా ఆవిడ ముఖాన
కత్తిలేటుకు నెత్తురు చుక్కలేదు.

సుబ్బరామన్ గారికి నా కథంతా పూసగ్రుచ్చి
నట్లు చెప్పాను. కేశవరావు నా దగ్గర యేమీ ఉబ్బు
కూడా తీసుకోలేదని కేశవం 'ఇల్లు జాగ్రత్త' గా

ఇల్లు జాగ్రత్త

చూడమని మాత్రం చెప్పాడని అందుచేత అతడేమీ చెయ్యలేదని నేను తిరిగి యే సత్రపుకో మకాం యెత్తేస్తానని సవినయంగా చెప్పగన్నాను.

సుబ్బరామన్ గారు ఫోను రింగుచేసి మందర కేశవ విషయం అడిగారు. తరువాత యేమి విన్నారో, నన్ను మాత్రం కేశవ యిల్లు చూసి రమ్మన్నారు. నేను బయల్దేసుతూంటే మా ఆవిడ కళ్ళనీళ్లు పెట్టుకుంటూ 'ఇదంతా యేమిటండీ?' అని దారికడ్డం వచ్చి నిల్చింది. 'జీవితం' అని గబగబా రోడ్డువ్వుగన్నాను. బస్సులో నీటు దొరికేసరికి ఆలస్యమయింది. నేను వెళ్ళేసరికి మేడ మెట్టవద్ద పోలీసులు వున్నారు. జనం గుంపు మాత్రం క్రింద ప్రోగయింది. నన్ను సుబ్బరామన్ గారు పంపించారనీ పైకి వెళ్ళనిమ్మనీ చెప్పాను. నేను మీదకు చేరే సరికి చూసిన దృశ్యం తాటాకు సందర్భం యిది—

ఆ పంజాబీ అమ్మాయి నన్ను చూసింది. కళ్ళు ఎర్రగా నాచి వున్నాయి. ఏడుస్తోంది. గదిలో సామాను లన్నీ చిందరవందరగా పడేసి వున్నాయి. పోలీసు సిబ్బంది సిగరెట్లు కాలుస్తూ తీర్తిగా మాట్లాడుకుంటున్నారు.

'కేశవా! అన్నాను గొంతెత్తి.

చిన్నప్పడు నేను యిట్లాగే మందలించేవాడిని వాడు యింట్లో తగూలడేసి వచ్చినపుడు.

—వాడి చేతికి బేడిలు వేసివున్నాయి.

నన్ను దగ్గరసా రమ్మని సంజ్ఞచేశాడు. వెళ్ళాను.

'ఒక సిగరెట్టు యివ్వండి. మాస్టారు— యిప్పుడు చేతుల్లేవు.'

సిగరెట్టు అంటించి యిచ్చాను నోటి దగ్గరకు.

'జైల్లో బీడీ ముక్కలన్నా దొరకవు.'

'ఏమిటిదంతా-ఏం చేశావు?'

'నన్ను డక్కండి.'

'నాయనా-యిదంతా నా కోసమేనా?'

వాడు కళ్ళల్లో కృతజ్ఞతతో నీళ్ళు తిరుగుతున్నాయి. చేతులుతో వొత్తుకుంటున్నాను.

'సుబ్బరామన్ గారు చాలా మంచివారు. నన్ను కన్నకొడుకులా చూసేవారు. ఆయన యిల్లుజాగ్రత్తగా తప్పగించేశాక మీ రిండులోకి వచ్చి వుండండి. ఈ సామాను అంతా యిక మీది. ఇందులో పూచిక పుల్ల యెత్తరీ లేదు. నిన్న మీ మరదలు కోసం చోరీ గుడ్డి పిల్లలకు పిప్పరమెంట్లు తెచ్చాను. యీ పోలీసులు

చిందర వందర చేసేవారు. ఎక్కడో వుంటాయి. అవి వాళ్ళే కివ్వండి. ఇల్లు జాగ్రత్త!'

'ఇవ్వేం మాటలు నాయనా—'

నా గుండె తడక్కుపోతోంది. పంజాబీ పిల్లను చూపించి 'ఇది నేనేమో స్వర్గాలు వొరగపెడతా ననుకుంది. నన్ను మర్చిపోమ్యని పెళ్లాడి సుఖపడమని మీరు చెప్పారీ తర్వాత! పోలీసులు నాతో కొంతసేపు మాట్లాడారు. కేశవవాళ్ళకు ఆ యిల్లు నాకు వప్పగించమని చెప్పాడు. వాళ్ళు ఆతెగ్గి వాసులోకి తీసుకుపోతూంటే నేనువెళ్ళి 'కేశవా! అని గట్టిగా కావలించు గున్నాను. పోలీసులు విసురుగా లాగి త్రోసేవారు నన్ను. ఆ పంజాబీ పిల్లపట్టుకుంది. ఇద్దరం మెట్టమీద కూర్చుని కాసేపు యేడ్చాం. ఇంటికి కాపలా వున్న పోలీసులు మధ్యాహ్నానికి తాళాలు లిడ్లులు నాకు వప్పగించి సంతకాలు తీసుకున్నారు.

సుబ్బరామన్ గారు తర్వాత అంతా చెప్పారు. విమానాల్లో కొన్నాళ్ళనంచి యితర దేశాలనుంచి దొంగతనంగా వస్తువులు వెండి బంగారం నల్లమందు కొనితేబడుతూన్నదట. దానికి సంబంధించిన కూటానికి చెందిన ప్రముఖ వ్యక్తి 'కేశవ' అని కస్టమ్స్ కాఖ పట్టుకున్నారని. ఆయన కూడా 'కేశవ' నిజాయితీ పరుడే కొనిభారీ యెత్తున డబ్బు సంపాదించే వుద్యమంలో చేరటం బహుశా దారిద్ర్యంవల్ల కావచ్చునని భేల్చారు.

మేం యిప్పుడు కేశవ గదిలో మీదన మేడమీద వుంటున్నాం. మా బావమరిడికి సుబ్బరామన్ గారు వ్యర్థంగా వేయించారు. అన్నట్లు చెప్పటం మరిచాను. 'యీ యింటికి కేశవ మూడేళ్ళు డబ్బు కట్టి కంట్రాక్టు రాయించుకున్నాడుట. అందుచేత మాకే పూచీలేదు. మా మరదలు సంగతి అడుగుతున్నారా? చెప్పను. మా ఆవిడ అంటుంది గదా 'ఇంకా నయం వాడి మాటలు నమ్మి ఓని గొంతుక కోళాం గాదు' అని.

ఆ పంజాబీ అమ్మాయి ఒక రోజు బజార్లో కనిపించి చేతివేళ్ళు నొప్పి లేకుతున్నాయని తన చేతుల్ని వాకు చూపించి మాటల సందర్భంలో— 'ఏదన్నా కథ(వాసి పెట్టండి' మా మీద అని అడిగింది. ఒక రోజు సినిమాహాల్లో కనిపించింది. ముందు 'రో'లో. బుజంమీద తట్టాను. వెనక్కు తిరిగి చూసింది. 'ఎల్లా వున్నావ్?' కాస్త నవ్వింది.

ఈలోగా తెరమీద బొమ్మలాడం ప్రారంభమయింది.

కవల జీవితములలోని వ్యత్యాసములు

శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

కవల జీవితములు అగిదిచిత్రములైనవి. జాతికళాస్త్ర దృష్టితో వానిని విమర్శించుట విద్యాగ్రులకు ఎంతో ప్రయోజనకారి. ఇంచు మించుగా, ఒకే గడియలో జనించిన కవలలో కొందరి జీవితములుమాత్రము గొప్ప వ్యత్యాసముతో కొనవచ్చుచుండుట సామాన్యమధికములొంది. స్వభావము, విద్య, వృత్తి, ఆర్జనము, నైవాహిక జీవితము, అంతస్తు, ఆయుస్సు మున్నగు విషయములలో ఒకరి జీవితముతో మరి యొకరి జీవితమునకు ఏ మాత్రపు పోలికయునా చూపట్టని కవలలున్నాడు. జన్మకాలములో వ్యత్యాస మతిస్పర్శయగుటచే, అప్పటి గ్రహస్థితి ఇరువురి జాతికములలో సమానముగా నుండుననుకారణమున, జాతిక కళాస్త్రము చెప్పే ఫలములకు వాస్తవముగా విలువ లేదని పూర్వపక్షము చేయ పూనుకొను బుద్ధిహింతులకు ఇట్టి కవల జీవితములు గొప్ప ఆధారముగా ఏర్పడుచున్నవి. కాని, జ్యోతిశాస్త్ర నూత్రములను ఓషికతో ఉపయోగించి సక్రమముగా పరిశీలించు సత్య జిజ్ఞాసువులకు కవల జీవితములలోని వ్యత్యాసములకు కారణము వారి జన్మకాలములలోగల స్వల్ప భేదమేయని స్పష్టముగా తెలియగలదు. అయినా, కేవల రాశిగుండులతోనే సర్వమా సాధించవచ్చుననెడి సంప్రదాయమే జ్యోతిశాస్త్ర సారసర్వస్వ మనుకొని విమర్శించుటకు పూనుకొనెడి మేధావులను తృప్తిపరచుట బ్రహ్మతరముకాదు. పటకారులో పచ్చపూసను పట్టగోరు మహనీయుల నెమనవచ్చును?

కవలలో సాధారణముగా, రెండు తరగతులవారు కలరు; ఏకజరాయుజులు (monoval) భిన్నజరాయుజులు (bioval) అని. ఒకటే రక్తకౌండములో రెండు సుక్రకణములచే ప్రత్యేకాధానము జరుగు కారణమున జనించువారు ఏకజరాయుజులు. ఇట్టి శిశువు లిరువురు ఒకటే మావిలో పెరుగుదురు. భిన్నరక్తకౌండములలో భిన్నసుక్రకణములచే ఆధానము జరిగినపుడు జనించు వారు భిన్నజరాయుజులు. వీరు వేరువేరు మావులలో

పెగుగుదురు. ఏకజరాయుజులకు కవల ఆకారములలో, అభిగుచులలో, జీవితానుభవములలో, సామాన్యముగా ఒకరి నొకరు పోలియుండుగలరు. వినాహులుకొని, అనాలోగ్యాగులుకొని ఇంచుమించుగా, ఒకే కాలములోనే వారికి జనుచుండును. భిన్నజరాయుజుల జీవితానుభవములలో ఇట్టి ధర్మము చూపట్టదు. ఆకారములో ఏదో కొంత పోలియుండినా, జీవిత యాత్రలో ఎవరి మార్గము వారికి. అగుటచే ప్రపంచమున భిన్న జీవితము లనుభవించు కవల భిన్నజరాయుజులుగా నుండునట.

ఆధానకాలమును గురించి సామాన్యముగా వాడుకలోనున్న అభిప్రాయములో ఒక పారబాలు కలదు. నిషేక ఊణమే ఆధానకాలమును ఆభిప్రాయమున్నది. నిషేకము జరిగిన వెంటనే ఆధానము జరుగవలెనను నియమములేదనియు, అనేక సందర్భములలో ఈరెండింటికీ కొన్ని నిమిషములలో గంటలలో కనుక ఒకటి రెండు దినములలో అంతరము సంభవించవచ్చుననియు, పరిశోధకులకు తివ్జులు నిర్ధారించియున్నాడు. అగుటంబట్టి, భిన్నజరాయుజులకు కవల విషయమున ఆధానకార్యములు రెండును ఏకకాలములోనే జరిగియుండు నవసరములేదని సులభముగా గ్రహించగలము. అట్టి భిన్నకాలములను సాధించుట సాగ్యమైనచో, అప్పటి గ్రహస్థితి ననుసరించి వారి జీవితానుభవములలో వ్యత్యాసము చూపట్టుటలో ఆశ్చర్యము ఉండదుకదా?

అవనుభవత శేషములకు ఉత్కట కౌంక్షలు పూర్వ జన్మావసానమున మాచసికముగా నిలిచి, కరుకు కట్టి, ప్రారబ్ధకర్మగా ఏర్పడి తదనుభవమునకై ఈజన్మమునకు కారణముగా పరిణమించునని తివ్జులు చెప్పుదురు. అనగా, అట్టి కౌంక్ష శేషములను అనుభవించుటకొరకే జీవుడు పునర్జన్మమును స్వీకరించునట. అట్టి జన్మస్వీకారమునకు అరంభక్షణమే ఆధానకాలము; అక్షణమున భగోళమందలి గ్రహస్థితి ఆతీతర

కవల జీవితములోని వ్యత్యాసములు

ఆశలు, ఆదర్శములు ఎట్టివో, తెలుపగలదనియు, అట్టి ఆశలు, ఆదర్శములు కలజీవుడు ఈ భౌతిక ప్రపంచమున ఈజన్మములో ఎట్టి పరిస్థితులలో, ఏ సౌకర్యా సౌకర్యములతో వ్యవహరించ వలసియుండునో, వాని జన్మకాలముందలి గ్రహస్థితి మాపునవియు, జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తల మతిము.

కాని, ఈకర్మసిద్ధాంత మతిగహనమైనది.

“గహనా కర్మజ్యోతిః” అని శ్రీకృష్ణభగవానుడే అనతిచ్చెను.

ఇది చాల చిక్కు వ్యవహారము. ఇట్టి కాలము లోనే ఆధానము జరుగవలయునని నిశ్చయించినదివరకు? జీవుడా, ఈశ్వరుడా? ఈశ్వరుడైనచో, ఏ కారణమున? జీవుడే అయినచో, తన కాంక్షలకు సౌకర్యములు మాపుకాలము నే నిర్ణయించుకో వచ్చునుకదా? కొన్ని సందర్భములలో అసౌకర్యములు మాత్రమేకాక, దుష్ఫలములు సైతము సంభవించుచున్నవే, వానికేమి కారణము? కాంక్షలేకము లలో దుష్ఫలమును కోరునట్టివి యుండుట సాగ్యమా? ఇత్యాది ప్రశ్నలు పరశ్శేతియు బయలుదేరుచున్నవి. వీనికి సమాధానము జ్యోతిశ్శాస్త్రముద్వారా లభించుట అసాగ్యము తార్కికులకో, తిర్తిశాస్త్ర వేత్తలకో, వీనిని వదలుకొంటున్న వ్యక్తి జీవితమునకు ఆధాన కౌతిక గ్రహములతో సంబంధమున్నదినుట మాత్రమే మన కిదలచాలను.

కాని, ఈ ఆధానక్షణమును ప్రత్యేక్షముగా కనుగొనుట కానిపని. దీనికి ఉపాయాంతరము కావలసియున్నది. ప్రాచీనులు దాని నెట్లో కనుగొని యున్నారు.

పూర్వ జన్మముందలి కాంక్షలేమయలే మన ప్రారబ్ధకర్మకదా? ఈ కర్మ (కాంక్ష) మానసిక మయినది. దీనిని నూచించగల గ్రహము మనకొరకు ఉండు చంద్రుడు. సృష్టిలో చంద్రునికి మనస్సుతోటి సంబంధమును వేదమే ప్రతిపాదించినది “చంద్రమా మనసోజాతిః” అని.

కనుక, ఆధానకాల చంద్రస్థితి ఈ ప్రారబ్ధమును గురించి నూచన లీయగునుటలో అసంభవమలేదు. ఆ చంద్రుడు నూచించు ప్రారబ్ధమును అనుభవించు కొరకే జీవుడు ప్రకృతి వాశ్యమందుట. అనగా

భౌతిక ప్రపంచమున ఉదయమగుట. అక్షణమున పూర్వదిక్కున ఉదయించు భౌతికభాగ (అనగా లగ్నము) అట్టి చంద్రునితో సంపాదించుకొన్న సంబంధమే కాలక్రమమున జన్మకారణముగా, ఏర్పడగలదు. గర్భము, సాధారణముగా, పది వాత్సత్రిమాసములు పెరిగిన తరువాత ఏ దినమున ఆధానకాల చంద్రులగ్నములకు పరివర్తనము కలుగునో, అప్పుడు జననము కలుగునని శాస్త్రవేత్తలు కనుగొన్నారు. అనగా ఆధాన క్షణముందలి హరిజములో చంద్రుడు చరించు నాడు, ఆధాన చంద్రస్థానము హరిజములో నున్నప్పుడే, జననము సంభవమగునటు సారాంశము. జీవుని మనోమయ నూత్నజీవమునకు భౌతిక స్థూలజీవమునకు గల పరస్పర సంబంధ మిదియని ప్రాచీనుల నిర్ణయము

“యథాచంద్ర స్థానగ్నం,

యథాలగ్నం తిథా శక్తి”

అనుమాత్ర మీ రహస్యము నే క్లుప్తముగా నిర్వచించుచున్నది.

ఈ సంప్రదాయము ననుసరించి కవలకు ఆధాన కాలములను సాధించితి మేని, అప్పటి గ్రహస్థితి వారి జీవితానుభవములలోని వ్యత్యాసమును నూచించవలసి యుండునుకదా? ఒక ఉదాహరణమును చిత్రింపుడు :

1924-వ సంవత్సరమున, అక్టోబరు నెలలో 6-వ తేదీనాడు ఉత్తర బీహారు రాష్ట్రములో (26°-42' ఉత్తరరాశింశ, 84°-53' పూర్వరేఖాంశ) ఇరువురు పురుషులు కవలుగా జనించెరట. ఓరిలో ప్రథముడు ఆ రాత్రి 1-0 Am లో, ద్వితీయుడు 1-5 Am లో జననమైరట. అగ్రజుడు కళాశాలాపరీక్షలలో ఉన్నతస్థాయి నందుకోజాలక, ఇంటరుమీడియేటు పరీక్షతోనే వ్యాసంగమును చాలించి, పాఠశాలలో ఉపాధ్యాయవృత్తి నవలంబించి, యథాలాభ సంతుష్టుడై యున్నాడు. 1955 మే నెలలో ఇతనికి వైవాహిక జీవితము లభించినది. ఇక, అవరజుడన్నచో, మొదటి నుండి విద్యావ్యాసంగములో శ్రద్ధ మా పు చు విశ్వ విద్యాలయ పరీక్షలలో పేరుగాంచి, యం. ఏ. పట్టమునాపించి, ఆ రాష్ట్రముందే ఒకానొక ఉత్తమ కళాశాలలో అధ్యాపకుడుగా పనిచేయుచు అవివాహితుడుగ నేయున్నాడు. 1954 లో తన అభిమాన కళలో ఆచార్యస్థానమును సంపాదించి ఇతడు ప్రశంస

నీయుముగా ఉద్యోగమును నిర్వహించుచున్నాడు. అచిరకాలమునదే ఉన్నత విద్యా పరిశోధనముకొరకై రాజ్యాంగమువారే ఇతనిని ఖండాంతరములకు పంపు సంభవమున్నదట. మరియు, ఇతడనేక గ్రంథములు వ్రాసిప్రకటించి గ్రంథకర్తగా ప్రఖ్యాతి వార్జించినాడనియు, వానిలో కొన్ని బహుమతులను గడించినవనియు, తెలియుచున్నది. *

ఈ కవలు భిన్నజరాయుజులుగా నుండురని నారీ జీవితానుభవముల తారతమ్యమే నూచించుచున్నవి. వీరి ఆధానకాలములను సాధితము.

ప్రథమప్రసవము జరిగినట్లు చెప్పబడిన 1-0AM (ఇది ఇండియన్ స్టాండ్డు కాలముని ఊహితము) కాలమునకు జన్మప్రదేశములో సాయన సింహరాశి యందలి 9° వ భాగ ఉదయమున ఉండును. అప్పటికి చంద్రుడు మకరరాశిలో 28°-56'లో ఉండుట. మళ్ల పక్షములో అదృశ్యార్థగోళములో చంద్రుడున్నచో, గర్భకాలము పడినక్షత్రమాసములకు (278 దినములకు, కొన్ని దినములు హెచ్చుగా నుండుననుట ఈపద్ధతిలోని సూత్రములలో నొకటి. ఆప్రాంతములో 26-12-1923 నాడు మాత్రమే చంద్రుడు జన్మలగ్నములో నుండు గలుగుట. అదినమున జన్మ చంద్రస్థానము ఉదయమున కాలములో ఒక శిశువునకు, అదేదినమునదే జన్మ చంద్ర స్థానము అస్తమించుకాలములో మరియొక శిశువునకు, ఆధానము జరిగియుండవలయునని తేలినది. జన్మ చంద్రుడు నిర్లింగభాగారంభములోనుండి, జన్మ లగ్నము పుల్లింగ ప్రాంతముగటచే, ప్రత్యేకాధాన కాలములకు హరిజ వ్యత్యాసము అవసరమైనది. గ్రంథ నిస్తరణభీతిచే ఈ ప్రయోగపు గణితపద్ధతిని చాటిచూప లేను.†

దీనివలన తేలిన ఫలిత విది:—

	మొదటి శిశువు	రెండవ శిశువు
ఆధాన దినము	26-12-1923	26-12-1923
,, కాలము	8-58'-27" AM (IST)	6-54'-15" (IST)
,, లగ్నము	28°-58' మకరము	28°-44' కటకము
,, ఆధానచంద్రుడు	5°-24' సింహము	10°-57' సింహము
జన్మ లగ్నము	5°-24' ,,	10°-57' ,,
,, కాలము	12-39'-59" AM (IST)	1-8'-45" AM (IST)
(శుద్ధము)		

రెండవ శిశువునివయములో ఉపదిద్దకాలము శుద్ధకాలముతో ఇంచుమించుగా సరిపోవుచున్నదని పాఠకముహూళయులు గమనించియుండురు. ప్రథమ శిశువు జన్మకాలముమాత్రము 20 నిమిషములు వెనుకకు జరిగినది. మాతృగర్భములో మరియొకశిశువు ఉన్నదని తెలిసినపుడు ఆత్రత, ఆందోళనము, మంత్రసానికిసహజము. ఆ పరిస్థితులలో మొదటి ప్రసవపుకాలమును గమనించకపోవుటయు, రెండవప్రసవము జరిగిన ఆనంతరము ఆందోళనము శాంతించి కాలమును గమనించిన మంత్రసాని అందాజుగా ప్రథమశిశు జననమునకు 1-0 A M అని నుండుసంఖ్య చెప్పియుండుటయు, అసంభవముకాదు. తద్ జ్ఞాలెవరైనా, వేరుకాలమును నిర్ణయించి సహేతుకముగా చూపువరకు దీనినే ఆధారముగా భావించుముగాక.

మైత్రీగా శుద్ధపరచిన కాలములకు సాయన స్పష్ట లగ్నకుండులు ఈ క్రిందనున్నవి:—

వయస్ 18-35 (వ)	భార్య 8-49 X 29-54		
కు 26-42 కే 20-12	సాయన స్పష్టకుండులి		యమ 18-28
చ 28-44 దాంపత్య 11-41	కవలలో ఆగ్రజానిజాతకము	I 5-24 రా 20-12 ఇంద్ర 21-56 శు 29-7	
సు 15-14 V 1 44	కే 2-33 పుణ్య 20-54	III 1-44 రాజ్య 8-36 ర 18-14	II 3-34 లు 29-28

(*) క్రియుత వి. వి. రామకౌగారి సంపాదకత్వమున బెంగళూరులో వెలువడు “అస్ట్రాలజికల్ మ్యాగజైన్” అనబడు జ్యోతిష మాసపత్రికలో, 1956 మార్చి నెల సంచికలో 808 వ పుటలో, ప్రకటితమైన పాట్నా నగరవాసి శ్రీ కేదారనాథ ప్రసాద్ గారి లేఖనుండి వైవిధ్యములు కృతజ్ఞతతో స్వీకరించబడినవి.

† భిదక్రమునందలి లింగవిభాగము శృతిప్రాక్త మగు 28 నక్షత్రముల దక్రమునైన ఆధారపడినది.

కవల జీవితములోని వ్యత్యాసములు

వరుణ 18-35 (వ)	భార్య 14-21 రాజ్య 18-25	X 6-86	
కు 28-42 కే 20-12	సాయన స్పష్టకుండలి — కవలలో అవరణానిజాతకము		యము 13-28
చ 28-58 దాంపత్య 22-46		I 10-57 రా 20-12 ఇం 20-56 వ శుక్ర 29-8	
గు 15-14 V 8-8	శ 2-32 పుణ్య 26-40	III 8-3 ర 13-15	II 9-30 బు 29-25

లగ్నములలో 5 భాగలవ్యత్యాసమున్నది. చంద్ర స్థానములో భేదమత్యల్పము. నవాంశి అయినా మారలేదు. ఇతర గ్రహస్థానములలో మార్పులు లేవనియే చెప్పవచ్చును. గ్రహముల భావాధిపత్యములలో, భావస్థితిలో, వ్యత్యాసమేలేదు. జీవితములలో ఏ ప్రత్యేకత చూపట్టినా, లగ్నములలోని వ్యత్యాసమే కారణము కావలసియున్నది. పెద్దవాని లగ్నము సింహ (దేక్కొణముకాగా, చిన్నవాని లగ్నము ధనుర్దేక్కొణముయినది. సింహాధిపతి నీచ రవి; ధనుస్సన కధిపతి స్వతే. త్రబలముకల బృహస్పతి. ఒకనిది శని త్రింశాంశి అగుచుండగా, మరొకనిది గురు త్రింశాంశి అగును. అన్నదమ్ము లిరువురి యోగ్యతలలో, అంతిమంలో, కల తారతమ్యమునకు ఇవి ముఖ్య కారణము కానోవునుకదా?

ఇంతమాత్రమే చాలననికొడు. ఈ క్రింది విశేషాంశములు చూడుడు.

(1) ప్రబలుడగు బృహస్పతియొక్క శుభిదృష్టి రెండు లగ్నములకును కలదు. ఎగుడు దిగుడులు లేక జీవితము సెమ్మదిగా నడచుటకు సదివకాశములను ఎదిగించు యోగమిది. కాక, సత్సంతానమును, ఆర్థమును, ఈ యోగము సూచించగలదు. కాని, ఇందులో ఒక విశేషమున్నది. బృహస్పతి దృష్టికి దీప్తాంశిలు 9° భాగలు-ఈ ప్రదేశములో ఆ దృష్టికి గొప్పగుల ప్రదర్శన మున్నదని తాజక సంప్రదాయము. అన్న లగ్నము ఈ హద్దనకు వెలిగి నుండుటయు, తమ్యుని

లగ్నము దీప్తాంశలలో నుండి దృష్టి నభిలషించుచుండుటయు, గమనార్హములు. ఈ బృహస్పతి యుండు భాగసాహితీ నైదగ్గరమునకును, పాండిత్య ప్రకర్షమునకు, పేరైనది. ఈ తారతమ్యమునకు అనుభవము తగినట్లే యున్నదికదా!

(2) వ్యయభావమందలి యముని కేంద్రబేధకు లోనై నీచపడియున్న రవికి లగ్నాధిపత్యము వచ్చుట రెండు జాతకములకును సమానమే. తల్లిదండ్రుల పరిస్థితులవలన చిన్నతనమున కలిగిన తొందరలో, అసౌకర్యములో, ఇది నూచించవచ్చును.

కాని, రాజ్యసహముయను పరికింపుడు. ప్రథముని జాతకములో క్షేతియును నూచించు భాగలో ఇది నివాస మేర్పరచుకొనుట! ఇది చాలక, యముని వేధనోనున్న నీచలగ్నాధిపతి సంయోగము నే ఇది అభిలషించుచున్నది. ద్వితీయుని జాతకములో ఈ సహమును నిలిచియున్న భాగ ప్రచండశక్తిని తెలుపునట్టిది. దీనికి ఇంద్ర, గురు, రాహువులనుండి స్నేహ దృష్టి సౌకర్యమున్నది. అన్నదమ్ముల ఉద్యోగములలోని తారతమ్యము నిది చాటుచున్నదికదా?

(3) ఆధునిక విద్యావిషయమున పాశ్చాత్య శాస్త్రవేత్తలు తృతీయభావమును చూచుటవాడుక. మనవాగు ఈ భావమును సాధారణముగా “పరాక్రమ” స్థానమందురు. విద్యావిషయమున మనప్రాచీనుల దృష్టిలో చతుర్థభావము ప్రధానమైనది. ఇవట నొక ధర్మనూక్షిత కలదు. మన మహర్షుల మతములో ‘జ్ఞానము’ను, అనగా మోక్షజ్ఞానమును, ఇచ్చునట్టిదే విద్య. ఇతర శాస్త్రజ్ఞానమును వారు ‘విజ్ఞాన’ మనిరి. ప్రాపంచికముగా, ఇతరులతోడిస్పర్ధలో మనల గలిపించునట్టి విజ్ఞానము విద్యకొడు, మరి ‘పరాక్రమ’మే. ఇప్పటి కళాశాలలలో మన విద్యార్థులు అధ్యసించుచుండునది విజ్ఞానమునిచ్చు చదువు. ఉద్యోగ గౌరవములో, ధనార్జనములో, సరివారికంటే మెచ్చు స్థాయిని సంపాదించుటకై విద్యార్థు లిప్పుడు కళాశాలల చేరుచున్నారు. సాధ్యమైనచో, “యేనకేతాపుష్టి పాయేన” రెండో మూడో డిగ్రీలను పేర్ల కలికించుకొనుటకే ఈ సన్నాహము. ఇట్టి విద్యకోరకు చతుర్థ భావమును గమనించుట పరిహాసభాజన మగును. తృతీయ భావమే దీనికి తిగినది.

ఈ జాతకములలో తృతీయ భావమున బుధుడు ప్రబలమై యున్నాడు. చంద్రునితో ఇతనికి హిత దృష్టి కలదు. ప్రాపంచిక విద్యావ్యాసంగమునకు ఇది చక్కని అవకాశమును నూచించును. మంచిదే. కాని, అన్ని జాతకములలో తృతీయభావమందువు వేరుగా రాజ్య సహాయసంయోగమునే కోరుచున్నది. తమ్ముని తృతీయభావము తొలుదొల్ల లగ్నాధిపతిని చేరి, తోడినే బృహస్పతియొక్క ఆర్థకోణ శుభదృష్టిని సంపాదించుకొని, తరువాతనే రాజ్య సహాయమును ఎదురుకోగలడు. స్వల్ప విద్యతోనే అన్న వృత్తికి నెదురు కొనెను. యం. ఎ. పట్నము వచ్చిన అనంతరమే, తమ్ముడు ఉద్యోగము వాళించుట, ఫలము తగినట్లే యున్నది.

(4) సభమును దశమభావమున చంద్రుని మేడ రాశి ధనురంశంలో నున్నది. చంద్రుని కేంద్రదృష్టి, శుక్రుని మిత్రదృష్టి దీనికి కలవు. పనులలో ఆత్మీయ, చొరవ, సుఖాపేక్ష, ఇవి దీని ఫలము. ద్వితీయుని దశమము సమయస్ఫూర్తి, కార్యశ్రద్ధ అనుగుణములను తెలుపుభాగలో నుండుట విశేషము.

(5) కుజుడే ఈ రెండింటిలో యోగకారక గ్రహము: ఒకచోట ధర్మకర్మాధిపతి, మరియొకచోట సుఖభాగాధిపతి. పుణ్యసహాయమునకు సయితము ఇతడే అధికారి. వైగా, ఆకుజునితో ఇత్తెశాల యోగము చేయుచున్నది సహాయము. గొప్ప పట్టాదలతో పరిశ్రమ సలిపి సాధించు రాజయోగమును తెలుపగలదు. కాని, దీనిలో ఒక వైశిష్ట్యమున్నది. తమ్ముని సహాయము రెండు నెలలలో యోగమును పూర్తిచేయగలగు. మరి, అన్ని గారి సహాయమో అది కుజుని దృష్టిని ఆంగుకొన గల్గుటకు పూర్వమే, ధనభావమునున్న ఇంద్రుని విషయ దృష్టిపాలనచుండుట కాలమహిమ. కుజుని సమసప్తకములో నున్న ఇంద్రునికి శక్తికి మించిన ఆశి, ఆశకు మించిన ఆత్రిము, ఆత్రిముతో చిందులు ప్రోక్కు ఊహలు, ఊహలతో పరుగులెత్తు ఉద్యోగ కాంక్ష, అర్థన విషయమున సహజగుణములు. విద్య కొరకు చేయు కాలయాపన ఇప్పటి కాలమున వ్యర్థ మని అతనికి తోచినది. తమ్ముని జాతకములో ఇట్టి ప్రతిబంధక సామగ్రి లేక యోగము పూర్ణఫలప్రదముగా ఏర్పడినది.

“ఒకరికా కలికాదకహీనః,
దరఖిగోల్పజవా దధవాసమాః,

ముఖశిలం సకలం సఫలంతదా,
ఫలతి తద్విభవో మునిరాష్ట్రగౌ,”

[యోగసుధానిధి]

అని తాజక (యవన) సంప్రదాయ మందలి ఉపలక్షణ సూత్రము. అవకాశములు, సౌకర్యములు సమానమయినా, సాధించిన ఫలములలో గల వ్యత్యాసమును ఈ యోగము నిరూపించ గలదు.

(6) చందల స్వభావము గల చంద్రుడు సప్తమ భావములోనుండి, సప్తమాధిపతియు, భావ సంకోచ కారియునగు శని యొక్క కేంద్ర దృష్టినే ఆధ్యర్థించు చున్నాడు. తగిన వయస్సులో నైవాహిక జీవితము రానీయని యోగమిది. అంతులేని సంశయములు, అనవసరముల దూరదృష్టి, అతియనిపించు సౌకర్యకాంక్ష, మున్నగు కారణములచే త్వరలో తీర్మానమురాదు, ఇది అన్నదియ్యు లిరువురికిని సమానమే.

కాని, 1955లో కవమానదిశలో అన్నికు ప్రబలవిశామోగము లేర్పడి, అతని దృక్పథమును మార్చినది. భాంగ్యసహాయము చలించి వరుణుని ఆర్థకోణాధిపతికి రాగా, ప్రగులుయిన ఆకర్షణ మనకు జాతకుడు గురి అయినాడు. చలితలగ్న మప్పుడే కళత్రాధిపతి యగు శనియొక్క ఆర్థకోణ శుభ దృష్టినింగుకొను చుండెను. బలకాలియగు కుజుడప్పు టికి చలించి చలిత శనికి నిండుకోణ దృష్టికి వచ్చుటచే, వివాహ విషయమున శనికి సహజముగా నుండిన భావమాంద్యము కొంత పలుచబోసినది. చలితచంద్రుడు చలిత రవి త్రికోణ మైత్రి నాప్తించి, చలితవరుణ సంయోగము నందుకొనజూచు కాలములో అతనికి వివాహము జరిగినది.

తమ్మునికి ఇట్టి విశాసౌకర్యములు ఎదిగి వచ్చినవి కావు. కావుననే, అతనికి వివాహమువైపు దృష్టి పార లేదు. వాతే, 1954 లో చలిత పుణ్యసహాయమునకు ఇంద్రునితో, చలిత బుధునికి వరుణునితో, శుభకోణ దృష్టి సౌభాగ్య మిచ్చినది. ఆ సంవత్సరమున చలిత చంద్రునికి యోగప్రముఢుడగు కుజుని సంయోగ మెప్పుడు లభించెనో, అప్పుడే ఇతనికి ఆచార్యపదగౌరవము వచ్చినది.

(7) గంధక రైత్వగౌరవము వచ్చుటకు ముఖ్యముగా జాతకములో తృతీయదశమ భావములకు ఉచితమైన ప్రబల సంబంధము కావలెనట! తమ్ముని

కవల జీవితములోని వ్యత్యాసములు

జాతకములో ఈ భావములు రెండును శుక్రుని యాజ మాన్యములో నున్నవి. ఈ శుక్రుడో, ధనభావములో నున్న గ్రహము. ఇతనికి లగ్నాధిపతి రవితో పరివర్తన యోగ మున్నదికదా? వైగా, మహాప్రభావముగల మహానక్షత్రము యోగతార (Regulus) పై ఈ శుక్రుడుండుట విశేషము. అన్ని జాతకములో దశ మాధిపత్యము శుక్రునికి రాక, కుజానికి వచ్చినదికదా? కుజాని దృష్టి చేరు.

జాతకయోగములలోగల ఈ వ్యత్యాసము ఈ సోదరుల జీవితానుభవములలోగల తాదాత్మ్యమును స్పష్టముగా నూచించగలదని పాతకమహాశయము గను నించి యుండగలదు. కాని, ఈ సోదరుల ఆధానకాల ముంపరి గ్రహస్థితిని పరిశీలించనిచే, ఈ విమర్శనము సమగ్రము కౌటలదు. నిర్ధారించిన ఆధానకాలములకు సాయన చక్రము లెక్కింపవో, చూతము.

ఈ క్రింది కుండరి అగ్రజానిది:—

వయస్ 14-4 (వ) క 5-20			
రాజ్య 13-31	ప్రథముని ఆధానకాల చక్రము (సాయనము) I	యము 11-27	
శు 29.46 I 28.46 బు 22.48 ర 3-19		చ 5-24 ఇంద్ర 20-6 (వ)	
గు 6-58	శ 0 28 X 14-8 కు 14-10	పుణ్య 0-51 రా 5-20	

రాజ్యభావాధిపతికుజుడు నికరముగా ఆ భావ మగ్గి బిందువందే మెరయుచున్నాడు కదా? వైగా వగుజునికి త్రికోణ దృష్టి సాహాయ్యమున్నది. అపార శక్తివంతమైన దశమాంగారకయోగ మిది.

“దశమేంగారకోయస్య, సజాతః కులదీపకః” అనియున్నగా, ప్రాచీనులు దీనినెంతో పొగడినారు. ‘గుచక’ మహాపురుష యోగమొకటి సయితము సిద్ధిం చినది. దీనికే, అతిశయోక్తిని వదలి చెప్పినచో, కార్య

కూరత్వము, కార్య సాధనములో సాహసము, ఆలస్యము నోర్వలేని ఉత్సాహము, పలువురిలో నాను కర్తవ్యము వహించు కోరిక, ఇతరులపై అధికారము నిర్వహించు నేర్పు, మున్నగు నేనాని గుణములను ప్రసాదించుయోగమిది. దశమాంగారక యోగమున్నవాడు వృత్తిలేని కాలయాపనమును సహించలేడు. నిరుద్యోగముల పట్టికలో వారి కేర్లుండవు. వారి దృష్టి ఉద్యోగము చేసినేకాని, దాని అంతస్తు, ఆదాయము, మున్నగు వానిపెనుండదు. సమయమునకు ఏది దొరుకునో, దానిలో నేతమకే క్రింది ప్రకటించుటయే వారి లక్ష్యము. లగ్నములోనున్న బుధుడు చక్కని వాగ్దోరణితో కూడిన తెలివిన ఇత్యుగలడు. కాని, మామేంబునున్న కేతువు విద్యా విషయమున ఉన్నత స్థాయికి భంగకారి. చతుర్థి బాగ్యాధిపతియగు శుక్రుని సంయోగము నభిలషించుచుండు లగ్నము కౌయక్లేశమును సహించని స్వభావము. సులభముగా జీవనము కడుపు కోరిక. విషయశుభలాంశత్వము, వైవాహిక జీవితముపై ప్రబలకాంతి, మున్నగు గుణములను నూచించగలదు. రాహువుతోచేరి, బృహస్పతికి కేంద్ర వేలోనున్న పుణ్యసహమము సమాజ సిద్ధములగు శక్తి సామర్థ్యములు సక్రమనికాసము నొందుటకు పూర్వపుణ్యము తగిన సౌకర్యముల నెరిగించి ఇత్యుజాలదని సూచన. దశమాధిపతి కుజాని కేంద్ర వేలో ఇంద్రుని సమస్త ప్రక విషయదృష్టి నందుకొన బోవుచున్న రాజ్యసహమము ఉద్యోగ సంపాదననుంపరి ఆత్రిము, తరువాతి ఆర్థిక క్లేశము, తెలుపగలదు.

1955 లో చరితరవి కళత్రభావముండున్న చంద్రునికి అభిముఖుడుకాగా, వైవాహిక జీవితమున ప్రవేశించి స్థిమితత్వమును సంపాదించుకొన జాలకునికివచ్చుట వింతకాదు. చరితచంద్రుడు ఆ సంవత్సరమున కళత్రకారికుడు శుక్రునితో త్రికోణ దృష్టి వచ్చినపుడు (మే నెలలో) కళత్రసంపాదనము జరిగినది.

జన్మకుండరిలో సహా దశమాధిపత్యము కుజానికే వచ్చినదికదా? అయినా, అతనికిచట్ల గౌరవస్థానము లభించలేదు. సమాజమైన కార్యకూరత్వము, ఆత్రిము, మాత్రమే మిగిలినది. బి. ఏ, యం. ఏ, లని కాలయాపనచేయక, దొరకనింతలో ఉద్యోగము నొక దానిని సంపాదించుకొన్నాడతడు. పలువురు విద్యా

గులపై అధికారము పెరపు అవకాశ మచట లభించుటచే, కుజుని ఆదర్శ మొకవిధముగా తృప్తిపొందినది. యథాలాభ సంతుష్టి.

ఇక, అవరజుని ఆధానకుండులని పరిశీలింపుడు :-

వరుణ 14-4 (వ) పుణ్య 5-58 శ 5-19	X 21-31		
కు 0-17	ద్వితీయుని ఆధానకాల చక్రము — (సాయనము) II	యము 11-27 I 29-58	
బు 23-25 రాజ్య 6-3 ర 3-45		చ 10-57 ఇంద్ర 20-6 (ర)	
గు 6-59	శ 0-30 కు 14-26		రా 5-19

రాజ్యాధిపతి యగు కుజుడు పంచమభావములో నున్నాడీచట. ఉన్నతాశేషములను తెలుపు భాగ్య(IV) భావమందలి వరుణుని త్రికోణదృష్టి ఈ కుజునిపై పూర్వముగా నున్నదికదా? పరిశోధకదృష్టితో ఉన్నత స్థాయిలో శాస్త్రవ్యాసంగముచేసి తగిన వృత్తిని సంపాదించు విషయమున జాతకునిబుద్ధి ప్రసరించ గలను. తృతీయ భావమునకు (ప్రాపంచిక విద్య), లాభభావమునకు (వృత్తివలని సంపాదనము) సహా బుధునికి (ఇతడు తృతీయాధిపతి) నిండు కోణదృష్టి సాహాయ్య మున్నది. నిశితమయిన విజ్ఞానము, ఉద్యోగ రీత్యా ద్రవ్యార్జనము తెలుపు సన్నివేశమిది. ధనాధిపతి యగు రవి సంయోగములో నున్నది రాజ్యసహాయము. శని, కుజ, వరుణ, రాహు, కేతువుల స్నేహదృష్టి సంబంధము దీనికి కలదు. ఇతర కుండులియందలి రాజ్య సహాయముతో పోల్చి చూచినచో, ఇది దానికంటె ఎన్నియో రెట్లు ఉత్తమపరిస్థితులలో నున్నదని సులభ ముగా బోధపడుచున్నదికదా? కావుననే 1954 లో చలితదశమును బుధునికి కోణదృష్టికాగా, జాతకునికి ఉద్యోగాభివృద్ధి గౌరవము సహా లభించినది.

పుణ్యసహాయము కేతుసంయోగములోనుండి బృహస్పతియొక్క కేంద్రవేగలో నున్నదికదా? ఇతినికీమాత్రము పూర్వపుణ్యము అనుకూలించ గలదా? అని పూర్వపక్షము రావచ్చును. ఇచట పుణ్య సహాయ స్థితిలో ఒక విశేషగర్భ మున్నది. ఈ సహాయము వికాసమయగు కేతువుయొక్క సంయోగమునుండి విడివడి అనగా ప్రతిబంధకసామగ్రి నతిక్రమించి, ముందుకు ప్రయాణము సాగించుచున్న దని గమనించి సహా ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరము లభించును. ఇంతే కాదు. ఈ సహాయమునకు ఆధిపతి బృహస్పతియే ఓప్తాంశలలో నిలిచి ఆధిపతిదృష్టి నే ఈ సహాయము అభిలషించుచుండుట గొప్ప విలువ గల ఇత్థికాల యోగ మిది. కొంత ప్రయాస అయినా సత్ఫలము సిద్ధము, ఈ సౌకర్యము అన్నకుండులలో ఎచటనున్నది?

శని శుక్రలకేంద్రదృష్టి ఇతిరచక్రములకంటె ఓనిలో నికరమై ప్రబలమైనది. 1955 లో ఆ చక్రములో వచ్చినదాసౌకర్యములు దీనికి రాలేదు. చలిత రవి చంద్రుని పనుసప్రకమునకు చాలదూరమండే నిలచి యుండెను. కనుక, వివాహప్రసక్తివచ్చినది కాదు.

ఇంతటితో చాలింతము. ఈ జాతకులకు భావిఫలములను గూర్చి ఇచట చర్చించబూనుకొనుట ఆప్రస్తుతము. ఇట్టి వ్యాసములలో అట్టి చర్చలు చేయుట అనుచితముకాదు.

నైసిక శక్తి సామర్థ్యములలో, అభిరుచులలో ఆదర్శములలో, కవలకుగల తారతమ్యమును వారి ఆధానచక్రము లెట్లు మార్చించగలవో, వానికి జన్మకుండులియందలి గ్రహస్థితులు అనుకూల్యప్రాతికూల్యముల నెట్లు సమకూర్చునో, ఈ ఉదాహరణము స్పష్టముగా చూపుననుకొందును. కాని, ఇట్టి విమర్శన మంతయు శుద్ధ స్పష్టలగ్నాదులచే మాత్రమే సాధ్యమనియు, కేవల రాశికుండులలో ఆసాధ్యమనియు విద్యార్థులు గుర్తించగలరు. మరియు, జన్మకాల చంద్రస్థితిలో 14 కలలు మాత్రమే వ్యత్యాసముగలచే, రిశి దినముల అంతరముతో అన్నదమ్ము రిదువురికిని వింశోత్తరీదశలో దశాధిపతులు సమానముగా నడచుచుండుటచే, తీవ్రతను నందలి వ్యత్యాసములు దశలనుండి సాధించ బూనుట వ్యర్థప్రయాసమే అగును.

1857 భారతీయ సైనిక విప్లవం

కాలిన్ వెల్స్

1857 మే 10వ తేదీ ఆదివారం; మట్టూ ఆనంతమైన సంరంభంగా వున్నా, ప్రజానీకంతో తిరుగుబాటు సంబంధం యావత్తూ విచ్ఛిన్నమై వుండటం చేతి, ఆ సంగతి పసిగట్టలేక, మిరాట్ లోని యూర పియసులతా నిమ్మకునీరెత్తినట్లు మామూలుగానే వున్నాడు, వారికి కనుపించిన వ్యత్యాసము ఒకటే. చాడావిడిగా, చెరుగుడుచూస్తూ, చుట్టూ తిరుగుతూ వుండే బహుళసంఖ్య సేవకులు మాత్రం యెంతవో పలచనపడ్డారు. సాయంత్రం, మతరుగువు రాబున్, సతీ సుతసపేతుడై చిర్చికి బయలుదేరారు. శివులను పాపిం చుతూవుండే దాసి (భారతీయ స్త్రీయే) పరుగెత్తుకు వచ్చి, బయటికి బయలుదేవవద్దనీ, చాలా ప్రమాదకర మైన పరిస్థితిగా వుందనీ సిపాయిలు పొట్టాడుతున్నారనీ హెచ్చరించింది. ఆమె దాన్ని విరికిపంద క్రింద కటికాతిర్ చేయకుండా బయలుదేరాడు. కాని ఎంతో దూరం పోకుండానే సంగతి సందర్భం కొంత అర్థమై భార్యవిడ్డల్ని మధ్యేనూర్గింట్లో ఒక సురక్షిత ప్రదేశాన భద్రపరుచుకోవలసి వచ్చింది. తుపాకి కాల్పులు విని సించాయి. విప్లవకారులను సమీకరించటానికి చెవులు గింగిరైతిపోయేలా యీలలు వేస్తున్నారు. సాయుధులైన సైనికులు, యిటూ అటూ చాడావిడిగా పరుగులు దోలుతున్నారు. నిరాయుధులై వున్నవారు కం గారెత్తి నాల్గవంక తెల్లపోయి చూస్తున్నారు. ప్రాన్థ క్రంకుతూ చీకటి మసకలు క్రమ్ముకున్న గగనపథం వైపు, దూరదూరాంతరాలలో, భయంకరంగా పొగలు లేస్తున్నయ్. భారతీయ సైనికవిప్లవం ప్రారంభమైంది.

ఒకటి రెండు గంటలలో విప్లవకారులు కైలు తలుపులను పగలగొట్టివేశారు. గతిదనం సైనికాధికారుల ఉత్తరువులకు ధిక్కారం చెప్పినందుకుగాను కైలు

చేయబడివున్న తమ సైనిక సౌదగులను ఎవడైతేయిదు మందినీ విడుదల చేసుకున్నారు. అదా, మగా, పిల్లా పాపా విచక్షణ లేకుండా అందిన తెల్లవాణ్ణి అందినట్టు కాల్చి చంపారు. యూరపియసుల బంగారాల మీద ఆగ్ని కురిపించారు. చేతికొందిన ఆస్తిని ఎవడి కందింద వాడు వోచివేశాడు. ఇలా ఇక్కడి కార్యక్రమం ముగించుకుని. ఈ విప్లవసైన్యమంతా, మొగల్ సామ్రాజ్య ప్రాచీన పేటమైన ఢిల్లీ ఎగరంమీదికి కదలి పోయారు. ఉట్టికి నాలుగు చేష్టా తెగి, ఏమీ చేయ లేమనే నిరుత్సాహస్థితిలో కంగారుపడుతున్న మొగల్ రాజు-ఆయన యిస్లానిషాలతో అట్టే ప్రసక్తి లేకుండా—‘నామ్ కేవాస్తే’ నాయకుడుగా పేరి తిరుగు బాటు బాతీయ సంరంభంగానూ, రాజకీయ విప్లవం గానూ యాపు లేఖలు పంపించింది.

ఇలా ఉన్నట్టుండి మాతాత్తుగా విప్లవించటం ఇది ఒక సమూహా. ఇదేపద్ధతి అనంతరదశలో, ఉత్తర హిందూస్థానం సర్వత్రా అనుసరించారు. తిరుగుబాటు చేసిన ప్రతిసైనికదళం, ఖజానాలను దోయటం, ఏహానకొండకూ మారణకొండకూ ఉపక్రమించటం, అనంతరం ఢిల్లీకి పునాగమించటం—ఇదీపద్ధతి.

ఆత్మనిశ్వాసం నశించిపోవటమేగాక ట్రిటిడ్ నాడికి భారతిదశంలో ఇక భద్రతలేదనే ఆశంకు, మనకు కాళ్ళెరింగా ఏర్పడిపోయింది. దశాబ్దాలు గడిచినా, అనంతరం మనవరాలు మనం కూడదీసుకో లేకపోయాం. 1957 కు పూర్వం ప్రముఖులుచేసిన అనేక హెచ్చరికలపట్ల మనం ఉదాసీనంగా వ్యవహరించాం. ఇక అట్లా ఏదీన్ని విషయాన్నీ ఉపేక్షించ రాదని మనకు తోచింది. భారతీయుల అలోచనలు ఏలావున్నా, వారిదృష్టి లెట్లావున్నా పట్టించుకోని

ఇది అంగ్లేయుడు అంగ్లేయపాఠకులను దృష్టిలోవుంచుకొని వ్రాసినవ్యాసం. అనేక ప్రధానవిషయాలు ఉల్లేఖంపబడివున్న కారణంగా నీన్ని భారతి పాఠకులకు అంద చేస్తున్నాం. ఆ దృష్టితోనే స్వీకరించగలరని ఆశిస్తున్నాము.

అజాగ్రత్త అహంకారం సవరిపోయినై. భారతదేశం పట్ల, భారత ప్రజలపట్ల సానుభూతిలేనివాళ్ళకు, ఉదాసీనభావంతోనూ, తూషీభావంతోనూ వుండే వాళ్ళకు అవి సరించి, వాటిస్థానంలో పెద్దగాభిరూపింపబడుతుంది. అమృత్ సర్ చిత్రవర్ణలు—చిత్రవర్ణలు కాకపోతే దాన్ని మిర్రెమైనా అనండి— ఆ చిత్ర వర్ణలకు కారణభూతిమైన ఆనాటి మన కంఠాదు— అది సకారణమూ అకారణమూ అనేవిషయం అక్కర లేదు— ఇవి భారత సైనిక విప్లవంయొక్క ఫలితాలు. అటు, భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమం కూడా అంతే. ఈ విప్లవకారణంగా, నూరుకళ్ళతో పరిస్థితులను గమనించుతూవుండి, అవసరమైనప్పుడు హింసాకాండను ప్రయోగించితేగాని మనం భారతదేశాన్ని పరిపాలించలేమనే ఆభిప్రాయం యేర్పడిపోయింది. మిగుమిక్కిలి భారతదేశాన్ని కాశ్వతంగా పరిపాలించలేమనే అనుమానంకూడా వుట్టింది.

అసలు ఇంతప్రమాదం సంభవించటానికి కారణమేమిటి? సర్ హెన్రీ మెయిన్ ఇలా వ్రాశాడు: 'భారతదేశపు ఆంగ్లపరిపాలన చరిత్రలో సిపాయిల తిరుగుబాటు పాశ్చాత్య దేశాలలోని సామాన్య ప్రజలందరికీ అవగతం కాని ఒక అభూత సంఘటనగా కనపించుతుంది. కొందరు అదోరకం గుడివాళ్ళుంటారు. వాళ్ళకు కొన్ని రంగులే కనపించుతాయి. మిగతా రంగులువాళ్ళకు ఆయోమయంగా వుంటాయి. అట్టి పద్ధతిలో కళ్ళు ఆ సంఘటనను అవగతం చేసుకోలేకుండా వున్నాడు. చరిత్రకారుల సంగతికూడా అంతే. ఈ సంఘటన బరగటానికి కారణమేమిటయ్యాయి అంటే ఏదో అభూతకల్పనతో ఉహానానం చేస్తున్నారు. దేశవ్యాప్తంగా ఇంతటి ప్రజావిప్లవం చెలరేగటానికి 'కొవ్వపూసిన తూటాలు' కారణమంటే నమ్మటమేలా?' దైవాక్యాలు వ్రాసిన మెయిన్ అజ్ఞానికాదు. భారతదేశం సంగతి అతనికి బాగా తెలుసు. అతను చెప్పేదాంట్లో చాలా అర్థమంది. పాశ్చాత్యదేశాల విషయంలో మనం సమస్తం తెలిసిన సర్వజ్ఞులంగా నటించి లాభించలేదు. మనకు తెలియని, తెలుసుకోలేని విషయాలు అనేకం. తూటాల విషయం అటుంచి, సిపాయిల తిరుగుబాటుకు సంబంధించినవి మన కార్యకారణ విజ్ఞానంలో నిరూపించటానికి పిలుచేనివి వింత విషయాలు కొంతలనిన్నీ. ఉదాహరణకు విద్యుత్తుమల్లే కవలం కొన్ని రోజుల అవధిలో, విప్లవవార్త దేశం

నలుమూలలకూ ఎలా వ్యాపించింది? గ్రామంనించి గ్రామానికి వాయు వేగమనో వేగాలతో సరఫరాచేయబడిన ప్రళయ చిహ్నం లయిన 'ఆ చపాతీల' విషయం యేమిటి? మన కవలికనా యీ వాటికైనా బోధపడిందా? వాటి రహస్యమేమిటో ఆసరసంజేసిన వాళ్ళకే వూర్తిగా అర్థంకాలేదు. తూటాలకు సంబంధించిన సంఘటన చిన్ని నిస్సరవ్యంగాంటిది. ఈ చిన్ని సంఘటన ఇంతటి మహా విప్లవానికి కారణమనటం హాస్యాస్పదం. అగ్నిస్పర్శకోసం ఎదురు చూస్తున్న ప్రేలుకు పదార్థం అప్పటికే అనంతంగా గుట్టలుబడివుంది. తూటాల సంఘటన కవలం అగ్నిస్పర్శ ఆపుకొడు వ్యాపించకుండా అరికట్టడానికి—నిజానికి అందులో సత్యం ఎంతో లేకపోయినా—మనం అశక్తులమగుం. దీనివల్ల ఒకటి స్పష్టంగా కేలిపోతోంది. దేశీయులైన సిపాయిలకు పై అధికారులతోగల సన్నిహితత్వం అప్పటికే నశించిపోయింది. వారి ఉదారబుద్ధి యందుగల విశ్వాసంకూడా హరించిపోయింది. ఆ చిన్న చిమ్మ వంగవైద్యపు అవగులతో ఆశకుండా, దూరదూరాంతరాలకు వ్యాపించి జాతీయ విప్లవ స్వరూపం దాల్చిందంటే దీనికంతకీ కొవ్వపూటాలు కారణమని సమాధానం చెప్పకోజూస్తే హాస్యాస్పదంగా వుంటుంది.

నిజానికి, సంగతి లేమిటంటే, భారతదేశపు పరిస్థితులలో మనం సహజంగా ఇమిడిపోలేకపోయాం. భారతీయుల సుఖదుఃఖాలు పంచుకుని కలసి మెలసి వ్యవహరించలేకపోయాం. కవలం మనం అక్కడ ఏదో కొంత పని చేస్తున్నాం. ఆపనిచేయటంకూడా, దేశీయులతో వాళ్ళ అంతస్తులో వాళ్ళతో కలిసి వాళ్ళతోపాటు పనిచేయటం కాదు. మనం వాళ్ళ నెత్తిమీదుగా పోవటానికి ప్రయత్నించాం. మన నిర్ణయాలను వాళ్ళ నెత్తిననేసి గుద్దటానికి ప్రయత్నించాము.

18 వ శతాబ్దము, 19 వ శతాబ్ది తొలిదినాలనాటి ఆంగ్లేయులకు, తిరువాతిహారికి ఒక లేదా వుంది. ఆ మొదటితరంవాళ్ళు భారతదేశంపున్న దుస్థితిదాచి 'మేక' తినేవాళ్ళుకాదు. * అవినీతి, కళ్యులం ఎంత

* హెచ్. యన్. బ్రెయిల్ ఫురుగావల్లు

ఒక సారి: 'వికారియా'లోజలనాటి పరిపాలకులు, దక్షిణ భారత పరిస్థితులను అవగతం చేసుకోగలగటానికి, ముందు ఒక సంవత్సరంపాటు ఇటలీలో గడిపి వెడితే బాగుండేది' అన్నాడు.

కనిపించినా ఆది మరేమంత ఎబ్బెట్టుగా వాళ్ళకు తోచేదికాదు. అలా తోచటానికి ఆస్థారంకూడా లేదు. ఇక్కడ ఇంటిదగ్గర ఇంగ్లండులోకూడా యిది రెండూ పుష్కలంగా వుండేవే గనుక అలవాటే. భారతీయుల సాంకేతిక పరిజ్ఞానం, హీనస్థితిలో వున్నదని వాళ్ళని ఏదగించుకునేవాడుకాదు. ఇక్కడ ఇంటికొడ తమస్థితి ఇందుమించు అజేస్థాయీలో వుండేదిగదా! భారతదేశంలో తన కట్టెగుట్ట కనుసించుకూ వుండే భనం, దర్జా, భారతీయ ప్రాచీన నాగరికతా వైభవం ఇదంతా చూచి విభ్రాంతుడై ఆదేశానికి రావటంతో తానుకూడా అలాంటి గొప్పవాడినైనానని సగర్వంగా చాటుకునేవాడు.

కాని 19 వ శతాబ్దిలో తమూరైన ఆంగ్లేయులు అలాంటివాడు కాదు. స్టీమ్ విజ్ఞాన వ్యవస్థ గా మారిన ఆంగ్లేయ సంఘానికి చెందినవాడు. ఆహంకారి — సర్వపరిణామవాది, యితరులన్నా యితరుల అభిప్రాయాలన్నా అసహ్యం, అత్యధురభిమానం, మొండితనం, సంస్కృతీ ఒకే చదును చేయాలనే ఆవేశం, ఇతరులను తన ఆదేశాల ప్రకారం నడిపించి బాసుచెయ్యాలనే నెత్తి, అనుమానలేకంలేని సర్వజ్ఞతాభావం, భారతీయ భావనావిధానంపట్ల తూష్టీభావం, — తూష్టీభావమే కాదు — అవిషయమేమీ అర్థించుకోలేని పరమ అజ్ఞానం. ఈ రెండు రకాల ఆంగ్లేయులకూ గల తారతమ్యం బాగా అవతం కావాలంటే, జేమ్సుమిల్, మెకాలేల రచన లాకవంకా సర్ విలియం జోన్సు మొదలైనవారి రచన లాకవంకా విచుర్నదృష్టితో పరిశీలన చేయాలి. భారతీయ మతవిశ్వాసాన్ని అతని దృష్టిలో పరమ చాందినాలు; భారతీయ సాంఘిక వ్యవస్థ హాస్యాస్పదమైన ప్రహసనం. తనకు ఎన్నరైన ప్రతిదాన్ని విరిగికోరగామండాపోయిన పాతనామాను క్రింద జమకట్టి నిరంకుశంగా గోడవలె గిరివాట్ట వేయటం అతని పని. అలా తను పాఠశున్న వే ధివిద్రుక్షులో కడుకాలం వచ్చినప్పుడు తన తలకాయ కానుటానికి ఉపకరించేవని అతనికి తోచేదికాదు. తను అజేయుణ్ణి అహంకరించేవాడు. విభాగ్యతనైనా భారతీయులచేతుల్లో పెట్టి వాళ్ళచేత పాడుచేయించేకంటే, లేదా తనకు నచ్చని మోవిగంక చేయించేకంటే, తానే స్వయంగా నిర్వహించి తే కచ్చితంగా వుంటుందని అతగాడి ఆచంచలవిశ్వాసం. భారతీయులు

ఎందుకూ కొరగానివాళ్ళనేది, అతని ప్రాథమిక సిద్ధాంతం; నిరూపణతో పనిలేని పరమసత్యం. సైన్యాన్ని నడపటానికి అధికారిగా భారతీయుడుతగదు. తన దేశీయపాలనలో తాను పాల్గొనటానికి భారతీయునకు సమర్థతలేదు. వానీ కనీసం యంత భూమి పుట్రా తనదిగా వుండుకుని, దానిననుసరించివుండే సాగకబాగాలను భరించటానికైనా భారతీయుడు చేతగానివాడు.

1817 వ సంవత్సరంలోనే సర్ థామస్ మన్ (వాదాడు. “అవి (బ్రిటిష్ పరిపాలనవల్ల కలిగిన సత్ఫలితాలు) స్వాతంత్ర్యాన్ని, జాతీయతనూ, మీదు మిక్కిలి, ఒక ప్రజను గౌరవాల్గులుగా పరిగణించటానికి యేమోగ్యతలున్నాయో వాటినిన్నిటిని, త్యాగంచేసి, తిత్పరితంగా కొనుక్కున్నవి. ఆందుచేత ఆయుధ బలంతో బ్రిటన్ భారతదేశాన్ని ఆక్రమించటంఅంటే ఒకజాతిని జాతిని మొత్తంగా నిర్వీర్యులను చేసి వేయటం తప్ప మరేటికాదు. ఎవ్వకు దండయాత్రచేసి యే దేశాన్ని ఆక్రమించి తన ప్రభుత్వాన్ని నెలకొల్పినా అప్రభుత్వంలో, దేశీయులకు బాగ్యత లేకుండా పోవటంమంటూ వుండదు. ఈ వైచిత్రీ యీ ఒక్క బ్రిటిష్ ఇండియా పరిపాలనలో చూస్తున్నాము” — మరోసంవత్సరం అనంతరం మల్లా ఇలా వ్రాశాడు: “నిజాీ దండయాత్రకు, దేశీయులను హింసించటంవున్నది. చాలా క్రూరంగా హింసించటంకూడావుంది. కాని మనకుమల్లా ఇలా వీర్యాభావంతోనీమలుగా పరిగణించి వ్యవహరించినవారెవరూలేరు. జాతిని జాతిని యావత్తూ సమృద్ధి ద్రోహుల క్రింద ముద్రవేసి — తప్పుపరి వాల్లలేంది మనకి గడవనిదోట తప్ప — వాళ్ళకెట్టి ఉద్యోగావకాశాలూ లేకుండాచేశాం; ఎలాటి వినోది పరిపాలకుడైనా ఇలా ఎవ్వడూ చెయ్యలేదు. దురదృష్టవశాత్తూ మన అధికారంక్రిందికి వచ్చిన ఒక పెద్దజాతి సోపిల్యాన్ని ఇలా అవమానపరచటం, ఇది ఉదారత లేక పోవటమే కాదు, రాజకీయ పరిజ్ఞాతకపోవటం.” సర్ థామస్ ఫగోష బధిర శింఖారావమైంది. అనంతరం పరిక్రమించిన నాలుదశాబ్దాలలో ఏ దుర్గుణాలు అసర్థదాయకాలని ఆ పెద్దమనిషిగోల చేపాడో, అవి చెబబెరిగినై. ఆ కార్యక్రమానికంతకూ దోహదం చేసినవాళ్ళు, డలైసీ ప్రభువు, జాన్ లారెన్సలాంటి మతోద్ధారకులు — వాళ్ళిద్దరూ చాలా దోషవాళ్ళు; భారతదేశం “కొరకు” చాలా

చేశారు; కాని, భారతదేశం "తో" కలసి ఏమీ చేయలేదు. అందుచేతనే వాళ్ళు చేసిందంతా ఊణంబు రమై పోయింది. సర్ జాన్ కేయ్ * డబ్లాస్ పాత్రను చిత్రించాడు. ఆ చిత్రణ మొత్తం ఆవర్ణానికంతకూ ప్రతిచిహ్నంగా వుంది.

"అతనికి వాళ్ళను సురించి (భారతీయులను సురించి) ఒకే ఒక అభిప్రాయం: 'వాళ్ళు తరతరాలుగా పాలక జాతుల నిరంకుశత్వానికి అలవాటుపడ్డవాళ్ళు' వాళ్ళ ప్రాచీన సంప్రదాయాలంటే వాళ్ళు ఎలా ప్రాణాలు విడవటానికి సిద్ధంగావుంటారో అతను అర్థం చేసుకోలేక పోయాడు. వాళ్ళ ప్రాచీన రాజవంశాలపట్ల వాళ్ళకు గల గౌరవ ప్రపత్తులను అతను సానుభూతితో అవగతం చేసుకోలేక పోయాడు. మన అత్యధునాతన రాజకీయ వ్యవస్థల కంటే, ప్రజలు అవి యెంతటి లోపస్థాయిస్థాయిగా వున్నా—సంప్రదాయంగా వస్తున్న, సంప్రదాయ సిద్ధములైన ఆమె ప్రాచీన రాజకీయ పరిపాలనా వ్యవస్థల పట్లనే యెక్కువ విశ్వాసం కలిగివుంటారనే విషయాన్ని తలకు పట్టిండుకోవటానికి అతనికి తాహతు లేక పోయింది. అనాదికాలం నుంచీ ఎన్నో తరాలుగా వస్తున్న ఒక రాజవంశపుంటుంది. ఎవడో ముక్కు మొహం తెలియని కొత్తవాడో, విమతస్థుడో చేసిన ఒక ఆర్థంలేని శాసనంతో తన వంశాధికారం అంతచేయబడినప్పుడు బ్రతికివున్న ఆ రాజవంశమునకు ఎలా వుంటుంది? గడ్డాలూ, మీసాలూ నెరసిన ఒక వృద్ధ వాయకుడుంటాడు. తరతరాలా అతని పెద్దలనాటి నుంచీ అనుభవిస్తూన్న కొన్ని అధికారాలూ, ఆవకాశాలూ మర్యాదలూ వుంటాయి. మరొకరంబు జాతి వాడు వచ్చి, హతాత్తుగా వాటినిన్నిటిని రద్దుచేసి ఆవృద్ధుణ్ణి ఖకీరుగా మార్చి ఆవమానపరిచి అతని హృదయం ఎలాంటి కోపంతో ఘూర్చి పోతుంది? డబ్లాస్ ఇలాంటి వాటి నన్నిటిని అవగతం చేసుకునే తహతు వున్న వ్యక్తిగాడు."

ఈ 'స్టిమ్ విజ్ఞాని'యైన ఆంగ్లేయుడు తొలుత భారతీయులను సురించి యేర్పరచుకున్న ఈ అభిప్రాయం, కేవలం జాతి విద్యేషకారణంగా యేర్పరచుకున్నది కాకపోవచ్చు. పరిశీలన దృష్ట్యా యేర్పరచుకున్నదే కావచ్చు. కాని మన్ని అవమార్గాన పెట్టడానికీ సానుభూతి, సహృదయత లేని పరిశీలన వంటి

దుష్టసారథ్యం మరొకటి వుండదు. అందుచేతనే తత్పరిశీలనా ఫలితములైన అభిప్రాయాలు జాతి విద్యేషకం క్రింద ననండి —లేదా—దానికి భిన్నమైనదిగా పోల్చుకోవటానికి పిలుచిక్కని మరొకటేదైనా అనండి—అలా పరిణామం చెంది వూరుకుంది. 1857 నాటికి భారతదేశ ప్రజలతో సగం మొగమెరికగా తయారైనాం. అధికార దురహంకారం, ప్రజలతో కలసి మెలసి తిరిగితే మన హోదాకు భంగం కలుగుతుందనే దురభిప్రాయంతో దూరంగా ముడిగట్టుకు కూర్చోటం, ఈ రకం సుగతాలు పెంచుకు కూర్చున్నాం. మన అధికార దురహంకారం కారణంగా ఆ మహా విప్లవం చెలరేగింది 'ముడిగట్టుకు' కూర్చున్న కారణంగా, అలాంటి సంక్షోభం రాబోతున్నట్లూకూడా ముందుగా మనకు తెలిసే ఆస్కారం లేకుండా పోయింది.

భారతీయులు మనకు భిన్నమైన ప్రజలు. అందుచేత వాళ్ళు లోతక్కువరకం. కేవలం సాంకేతిక పరిజ్ఞానంలోకాదు, నైతికంగా కూడా. ఒక్క నీతి నియమా లేవిటి సర్వవిధాలా కూడా. ఇంత ఎందుకు? మనం వాళ్ళ మానవత్వాన్ని సహితం ఆశంకించే వరకూ వెళ్లం. వాళ్ళను తోటి మానవులుగా పరిగణించటం మానివేశాం. నైతిక విప్లవాన్ని అణచటంలో మనం ప్రదర్శించిన ఊహితమైన పశుత్వానికి ఇది కారణం. సిపాయిలు కిరాతాలు చేశారనే వార్తలు విని—అందులో వాస్తవాలు కొన్ని, గౌరంతలు కొండంతలుగా పెంచబడినవికొన్ని—మన నైత్యాలకు రేచిక్క పుట్టినమాట నిజమే. ఢిల్లీలో ఆంగ్లేయులపైన జరిగిన అత్యాచారాల వార్తలు విని నికల్సన్ ఇలా వ్రాశాడు; 'ఈ తరుణంలో వాళ్ళు నా చేతికి దొరికితే, ఊహకు తోచిన చిత్రవదలన్నీ చేసి చీల్చి చెండాడి నిశ్చంకగా చెతులు కడుక్కునుండును.' వాళ్ళ బబాలు మన బబా

* నేను సర్ జాన్ కేయ్ రచించిన "భారత దేశపు సిపాయిల యుద్ధం" అనే గ్రంథంమీద చాలా వరకు ఆధారపడి ఈ రచన చేశాను. సిపాయిల తిరుగుబాటులాంటి మహత్తర సంఘటన యొక్క సమగ్రమైన, నిర్దుష్టమైన చరిత్ర ఆ సంఘటన జరిగిన అనంతరం, ఆరు సంవత్సరాల అనంతకాలంలో వెలువడటం, సాధారణంగా సామగ్రిమయ్యేపనిగాదు. కేయ్ ఒక్కడే అలా సాధించారు. అందు తెలియక అతను వదలిపెట్టిన విషయాలు నాటికీ నేటికీ అలానే వుండిపోయాయి.

లకు ఎన్నో గట్లు పున్న మాట నిజమే—36,000 బ్రిటిష్ సైన్యం, 257000 సిపాయిలతో తలపడవలసి వచ్చింది. సిపాయిలు కాక, రణక్షేత్రంలోకి ఉరికిన పౌర విప్లవకారుల సంఖ్య యెంతో ఆ భగవంతునికే తెలియాలి. ఆ తరుణంలో వెనకామంను ఆలోచనలకు తావు లేదన్న మాట కూడా నిజమే. కేయావంటి సరళ హృదయుడు కూడా ఆ పరిస్థితి విషమమైనది నే నుర్తించాడు. 'ఆ విషమ పరిస్థితి మానవుని భవిష్యత్తుచెంతగా నిర్ణయించేదిగా నుండెను' అన్నాడు. కాని మనం పగ సాధించిన ఆటవిక క్రూర్య విధానం, నాడు వీడని లేకుండా మొత్తం చెరికొందిన అందరినీ హింసించటం, క్రూర్యవేళి ప్రచోదితమైన కురహంకార ప్రవర్తనమూ—ఇవి—దెబ్బకు దెబ్బ తీయ వచ్చుననే సిద్ధాంత రీత్యాగాని, భీతికారణంగా జరిగాయనిగాని, రాజ్యతంత్ర దృష్ట్యాగాని సమర్థించటానికి వీలులేదు సరికదా—ఇవి వాటికి కారణమని చెప్పటానికి కూడా ఆస్కారం కనుపించదు.

మే మా సాంతిలోగానే ఆంబాలానుంచి బ్రిటిష్ పటాలాలు దిగువకు పురోగమించుతున్నప్పుడు త్రోవలో, ఢిల్లీ నుంచి పారిపోయి వచ్చిన బ్రిటిష్ కాందిదీసులకు హాని కలిగించారనే ఆభిప్రాయంతో గ్రామాలకు గ్రామాలే, ప్రజల నందరినీ పట్టుకుని, నామ్ కేవాస్తే విచారణ తింతు జరిపించి, జరిపించక, దిరహంమీద హత్యలు చేయించారు. వాళ్ళను ఉరికంబాల మీదికి ఎక్కించేయందు వైశాచికంగా అనేక చిత్రహింసలు చేశారు. జుల్లు పేకేశారు, తుపాకి సన్నీలతో కుమ్మారు. సైనికులు పట్టుకుని బలవంతాన గోమాంసం తినిపించారు. ఇవంతా జరుగుతుంటే అధికారులు పక్కను నుంచుని వినోదం చూస్తూ చిరు నవ్వులు పెడజల్లారు. జాకనెల ప్రారంభానికి, కాశీలో, న్యాయవిచారణ పేరిట ఒక విచిత్రమైన తంతు ప్రారంభించారు. తన్వారా పసిపిల్ల బాలాదీనీ ఉర్రకుక్కలకంటే కనాకష్టంగా ఉరికంబాల మీది కెక్కించారు. కేవలం ఆటకొటితనానికి, శైశవక్రిడగా, విప్లవ పతాకాలను పుచ్చుకుని తిరుగుతున్న చిన్ని పిల్లలను ఉద్బుద్దేశారు. ఇంతమందిని ఉరిదీక్షటానికి, శిక్షణ పొందిన ఘాతుకులు ఎక్కడ దొరుకుతారు. ఈ క్రూర్యక్రమం నిర్వహించటానికి కొన్ని 'స్వచ్ఛంద దళాలు' ఏర్పడినై. ఈ బౌత్సాహిక దళాలు ఎగుబడి, గ్రామాల ప్రాంతాల నన్నిటిని పురుగు నాకించి వది

లాయి. ఒక పెద్దమనిషి తన వందలాదిగా ఉరిదీక్షణ నని బడాయిలు కొట్టాడు. "కళానైర్గళ్యం ఉట్టిపడేలా" చాలా చిత్రంగా ఈ క్రూర్యక్రమాన్ని నిర్వహించాడు. వైన ముడిచెట్లకు ఉరిత్రాళ్లు కట్టించటం, జనాన్ని ఏనుగులమీద ఎక్కించి వాళ్ళ మెడలకు ఉర్లు బిగించి ఏనుగును ముందుకు తోలైయ్యడం; అలా చచ్చినవాళ్ళ శివాలను 'ఈ' అంకరూపంలోకి మెలికలు తిప్పేసి ముందుకు సాగటం—ఇది ఆ అగృత కళానిర్వహణ. జాకనెలలోనే చిన్నా పెద్దా, అదా మగా విదక్షణ లేకుండా అలహాబాదు ప్రజల్ని సరికి వేశాడు. రినాడ్ కాన్ఫ్రాగుకు బయలుదేరి, మళ్ళీ మార్గంలో, రోడ్డు ప్రక్కను, గెంతు రోజులలో, సలక్ష్యంలేకుండా ఉరి తీశాడు. అందులో 12 మంది చేసిన మహా పాపమేమిటి అంటే, "వాళ్ళ ముఖాల సరియైన జైతుకు తిరిగిలేవటం." ఇది సర్వవిధ్యం రనెల్ రచించిన వాక్యాలు. రినాడ్ ఆ పురోగమనంలో, పోయినంత దూరం, గ్రామాలను దృశ్యశానాల క్రింద ఎడారికిందా, గున్నా పేర్చాదిక్కులేని బంజరుభూముల క్రిందా చెట్లకు శివాల వేలాడే పితావధూమికిందా మార్చివేశాడు.

ఈ ఉదాహరణల్ని యథావిధిగా నేకరించి నవే కాని పనిగట్టుకు యెత్తిమాపుతున్నవి గావు. వీటి నే యే జేషీయులో చెప్పివుంటే, శివాద చర్య లని వుండుము. నాడు భారతదేశం దిక్కుదిక్కులా జరిగిన హింసాకాండలు వైశాచికంగా కేవల తీసిపోయేవి గావు. ఇవన్నీ కూడా, భారతీయులు జరిపిన మహా దురంతాలుగా పరిగణించబడిన కాన్పూర్ హత్య కాండలకంటే ముందే జరిగాయి. అందుచేత వాటి దృష్ట్యా వీటిని సమర్థించటానికి వీలేదు. వైపెచ్చుమనం జరిగిన యీ అకృత్యాలే వాటిని రెచ్చగొట్టివుండువచ్చు.

ఇవన్నీ శాసనాధికారంపట్ల ప్రజలకు సహజంగా వుండే గౌరవాన్ని సవలగొట్టేవి. అందుచేత. వెంటనే అధికారాన్ని పునఃస్థాపన చేయటానికి ఉపకరించకపోగా, మరింత క్లిష్టపరిస్థితికి కారణమయ్యాయి. కొన్ని చర్యలు—రినాడ్ జరిపిన లాంటివి, మన సైనిక చర్యలు సాగటానికికూడా అనంతరాలు కల్పించినై. మన సైన్యానికి కౌతలసిన సమస్తం, వార్తలు సహితం భారతీయుల సహాయంతో సరఫరాకౌవలసివున్నాయి. వాళ్ళనందరినీ అలా హడలుగొట్టి యెక్కడివాళ్లు

అక్కడ పూరి ఆయెబట్టు చెస్తే మన సైన్యంస్థితి ఆధోగతిగా మారింది.

ఇంకా మనవాళ్ళు చేసిన గుర్రాగతాలు యిన్ని కావు. ఢిల్లీ తిరిగి మనకు వశమైనప్పుడు మనంచేసిన దేనిటి? మొత్తంగా అందర్నీ చిత్రవచాం. మన వాడు పరాయివాడు అని చూడకుండా అందర్నీ ముక్కలక్రింద నరికేశాం. ఇటువంటిది సగరాన్ని మొత్తంగా చాచేశాం. ఇవన్నీ ఒకటే విషయాన్ని నిరూపించుకున్నాయి— భారతీయులను వ్యక్తులుగా పరిగణించటం మానేశాం. వారిలో ఎవడైనా మనకు ఒకటే. రంగునుబట్టి ఒకమందక్రింద పరిగణించాం. వారి చర్యలనుబట్టి వాడువీడని లేకుండా మొత్తం నరికి వేయవలసిని శత్రువులుగా పరిగణించాం. ఈవిధముగా జ్ఞానం నశించటంతో ఉధృతత ఈ శత్రుత్వం బాటి విలక్ష్యమంక్రింద మారి, మనం భారతదేశంలో వున్నాన్ని నాశనం ఇక ఆది అరలేదు.

వంగదేశం ప్రధానమైన ప్రాంతం అక్కడ ఆంగ్లేయులకూ భాంతీయులకు సన్నిహితత్వం వుండటం ఏంతైనా అవసరం. కాని, ఈ తిరుగుబాటుకుముందు అక్కడ భారతీయ సైన్యానికి మనకూ ఎలాంటి అంతర్యమూలేకుండా పోయింది. కాని అతిఘోరము 19 శతాబ్ది ప్రారంభంలో ఆలావుండేకాదు. కియూ అన్నట్టు సైన్యం సైన్యాధికారి స్వగృహంగా వుండేది. సిపాయిలు అతినిష్ఠులు. అతనికి బతుకీ వ్యాపకాలేవీ లేవు. యూరప్ లో అతనికున్న సంబంధం బహుస్వల్పం ఆంగ్లేయ స్త్రీలంటూ వుండేవాళ్ళేకాదు. సిపాయిల కష్టసుఖాలు తన ఆలోచించేవాడు సాయంత్రంపూట భారతీయ సైనికాధికారులతో కలిసి తన స్వంత బంగళాలోనే, ముచ్చటలాడుతూ వుండేవాడు; కామ కలాపాలు తీర్చుకోవాలనే కక్కురితిపుడిలే ఏ భోగం దాన్నో దెప్పించుకుని ముచ్చట తీర్చుకునేవాడు. అతడు భాంతీయులకు అధికారి మాత్రమేకాదు. సగం భారతీయుడుగా మారి కలిసి మెలసి బ్రతికేవాడు.

తిరువార 50 సంవత్సరాలలో పరిస్థితి యావత్తూ మారిపోయింది. కేంద్రాధికారం తీవ్రతరం చెయ్యటంతో, ఈ సైనికాధికారుల ప్రాధాన్యత తగ్గి పోయింది. సైన్యంలో, వాడి వాడి యోగ్యతలను బట్టి ఒకటి పైకి లేచటానికిగాని, ఒకటి, కిక్కించటానికిగాని అతినిష్ఠున్న అధికారాలు పరిమితమైపోయాయి. సర్వాధి

కారిగా వున్నవాడు 'అడ్జుటెంట్ జనరల్ ఆఫీసు' పరికింపబడుతూ వస్తున్నప్పుడు రామచిలుకక్రింద తయారైనాడు. అతని నిర్ణయాలను పైవాళ్ళు కొట్టిపారేసేవాళ్ళు. ఒక వెక్రికుంక్రింద తయారుచేసి సిపాయిల ముందే అతణ్ణి గడ్డి కరిపించేవాళ్ళు. పైవారే గుచ్చవిధానాలనుంచి తన సైనికులను తాను రక్షించుకోలేని దుస్థితి యేర్పడింది.

ఈ కేంద్రీకృతాధికారం ఈ విప్లవాని కంతకూ ముఖ్య కారణమైనా, ప్రారంభ దశలోనే ఈ విప్లవమే ఈ కేంద్రీకరణను ధ్వంసం చేయటం ఆద్యుష్టకరమైన విషయం. తంతి తీగలను ఎక్కడి కక్కడ నరికి వేశారు. ఒకచోటినుంచి ఒకచోటికి వార్తలందటం ఆసాధ్యమయిపోయింది. రావల్ పిండినుంచి బాన్ లాగెస్సు గవర్నర్ జనరల్ కానింగుకు జూన్ 10 వ తేదీన ఉత్తరం వ్రాశాడు. జూలై నెలలోగలకు కూడా దానికి సమాధానం రాలేదు. ఢిల్లీ సెప్టెంబర్ లోగాని నునకు వశం గాలేదు. కాని జూలైలోనే వశమైనట్టు పుకారులు వివచ్చివై. అనంతరం ఎట్టి వార్తలూ అందని కారణంగా గవర్నరు జనరలు సహితం ఈ పుకార్లనే పట్టుకు కూర్చున్నాడు. అధికార కేంద్రీకరణ విచ్చిన్నమైపోయింది గనుక నే హాడీ సన్ నికల్ సన్ గాంటి వాళ్ళకు అవకాశం కలిగింది. చేతగానివాళ్ళు వదిలిపెట్టేసిన అధికారాన్ని చేపట్టి వాళ్ళకు తోచిన మొండి బాణీలో వాళ్ళ చేతనైపని చేయగలిగారు. ఎడ్వర్డ్స్ ఇలా వ్రాశాడు: 'అలాంటి చావు బ్రతుకుల సంగ్రామంలోకి చొచ్చుకుపోక పోయినట్లయితే నెవరీ బాంబర్ లేనకూ, బాన్ నికల్ సన్ కూ బ్రిగేడియర్ జనరల్ అయ్యే అదృష్టం యెప్పుడు పట్టేది. సుసంఘటితమైన బ్రిటిష్ సైన్యం భిన్నాభిన్నమై పోయినప్పుడు ఈ ఇంద్రూ సాహసోపేతులై లేచారు. "తమకు అధికారంలేని కార్యకలాపాలు చేపట్టి నిర్వహించిన వ్యక్తులు భారతదేశంలో బ్రిటిష్ పరిపాలనను రక్షించారు. తెగిన తంతి తీగలు వారికి అలాంటి అవకాశమిచ్చివాయి.

కేంద్రప్రభుత్వానికి పట్టిన ఈగుర్రాగతో, తొలిసారి సైనిక జీవితం మరింత ధ్వంసమైపోయింది. యే సైనిక దళానికి సరియైన ఆరిలేరిన అధికారి లేకుండా వాళ్ళు ఎందర్నీ కేంద్రానికి లాగివేశారు. అందులో యెవళ్ళు ప్రతిభావంతులూ వాళ్ళందర్నీ ఏరీ ముందు లాగేశారు

సరిపాలనా కాళ్ళలోకి అనేకమంది కావలసివచ్చారు. ఎంతమంది వచ్చినా కేంద్రానికి తీరని దాహమైపోయింది. కొత్త కొత్త ప్రాంతాలను పరిపాలించటానికి అనేకమంది అధికారులు కావలసివచ్చారు. భూములు సర్వేలు చేయించాలి, ప్రభుత్వ కార్యాలయాలను యెన్నిటికో నిర్మించవలసివుంది. కొత్త కొత్త జేబీయ సైనిక దళాలను నిర్మించాలి, ఈ కార్యక్రమాన్నంతా నిర్వహించటానికి అనేకమంది గొప్పవాళ్ళు (తెల్లవాళ్ళు) కావాలి. ఇవన్నీ బాగా డబ్బువచ్చే ఉద్యోగాలు, ఎగుగూ బొగుగూలేని సైనికోద్యోగం అంటే ప్రతివాడికీ మొహం మొత్తంది. అధికారులు లేకుండా పోయిన దళాలకు అధికారులు లేకుండాపోగా మిగిలివున్న వాళ్ళకు కూడా ఆ ఉద్యోగాలలో ఆసక్తి లేకుండా పోయింది. ప్రతి ఒక్కడూ తన కెప్పుడు పిలుపు వస్తుందా అని ఎదుగుచూస్తూ కూర్చోవటం—రానివాడు ఆకాశం వెదికి మూతి ముసుమకుని కోపంగా కూర్చోవటం.

వీటన్నిటికంటే ప్రధానమైన విషయం మరొకటి. భారతదేశంలో చేరిన ఆంగ్లేయులు ఆంగ్లేయ సాంఘిక వ్యవస్థను ఆక్కడ కూడా పెంపొందింప జేసుకోవటానికి ప్రయత్నించారు. ఇంగ్లీషు పుస్తకాలు, ఇంగ్లీషు పత్రికలు, ఇంగ్లీషు నీతినియమాలూ, ఆలవాట్లూ, ఇంగ్లీషు నిక్కు, ఇంగ్లీషు మర్యాదలూ, అన్నిటినీ తలదన్న ఇంగ్లీషు పడుమలూ, వగైరా పుష్కలంగా దిగుమతి చేసుకున్నారు. పీటల్లో మనకూ భారతీయులకూ మధ్య అధిగమించరాని ఒక పెద్ద గోడ యేర్పడిపోయింది. ఏ సన్నిహితత్వం మన అధికారం బలవత్తిరం కావటానికి కారణమైందో ఆ సన్నిహితత్వం గ్వంసమైపోయింది. ఆవిధంగా 1857 వచ్చేసరికి, త్రోవప్రక్కన మర్రి చెట్టుక్రింద గోచిపాత జెట్టుకుని ముక్కు మూసుకున్న సన్యాసికి అర్థమైనంతి మాత్రం, సేనా ముఖాన స్వారీ చేస్తున్న అధికారికి తన వెనక వస్తున్న సైనికుల మనస్సుల్లో ఏ ఆలోచనలు సాగుతున్నాయో అవగతిం కాకుండా పోయింది.

ఈ అజ్ఞానం యొక్క పరమావధి యెంతో, తిరుగుబాటు తరుణంలో బయటబడి పోయింది. ప్రతి సిపాయిల డిమాండ్ తిరుగుబాటుకు సర్వ సన్నాహాలు చేసుకుని అదనుకోసం ఎదురుచూస్తోంది. ఈ స్థితిలో ప్రతి సైనికాధికారి ఒకటి తరువాతి ఒకడు, “ఏదేమైనా

సైనిక దళమా? హా! మన మాటంటే అలా ప్రాణాలు ఒగ్గేస్తాడు.” అని మీసాలు మెరిపెట్టాడు. తన సైనిక దళంమీద వేసిన అపవాదాలకు ఉగ్రుడై, కల్నల్ సింసన్ ‘ఇంగ్లీషుమన్’ అనే పత్రికలో తన సైనికుల భక్తి ప్రపత్తులను సమర్థిస్తూ, ఆ అపనిందలపట్ల తనకు గల తీవ్రమైన అసమ్మతిని ప్రకటించుతూ ఒక వ్యాసం వ్రాశాడు. ఒకటి రెండు దినాలన్నా కాలేసు. సిపాయిలు తిరుగుబడి అతని క్రిందవున్న అధికారుల నంపిస్తే నరికి వేశాడు. చేతిమీద చిన్న గుండు దెబ్బతో అదృష్టవశాత్తూ తను బ్రతికి బయటపడ్డాడు.

పెహవతులోని సైనిక దళాలను నిరాయుధులను చేయటానికి ప్రయత్నాలు జరిగినప్పుడు, సేనానులంతా మొత్తంగా ప్రతిఘటించారు. తమ దళాలపట్ల తమకున్న పరిమి విశ్వాసాన్ని ప్రకటించుతూ తీవ్రంగా దెబ్బలాడారు. ఒక సేనాని సామరస్యమార్గం అవలంబించాలని సలహా ఇచ్చాడు. మరొకడు నిరాయుధులను చేస్తే తన సిపాయిలు తుపాకులు తీసుకుని తిరుగుబాటు చేస్తారని దబాయించాడు (ప్రభుభక్తికి విచిత్రమైన తార్కాణమే!)

ఆ సైనికులు కుట్రలో కంఠంబోతు మునిగివున్నారని నిరూపించుతూ, నికల్ సనతనకు దొరికిన ఉత్తరాలు చూపించితే వాళ్ళు అనితన్నగా చూడకుండానే, మంశిపడ్డారు. 55 వ దళం అధిపతి కల్నల్ స్పాటిస్ ఫుడ్ తన సైన్యాన్ని నిరాయుధులను చేయబూనుకున్నప్పుడు తనంత తను తలకాయకు సరిపెట్టి కాలపుకుని ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడు.

38 వ రెజిమెంటును నిరాయుధులను చేస్తున్నప్పుడు ఆ సేనాని తన సైన్య ప్రభుభక్తికి కావలసే తన తలకాయను హామీయిస్తానని కళ్ళిసీట్లు పెట్టుకుని యేషించాడు. భారతదేశం సర్వత్రా ఇలాంటినాటకమే జరిగింది. ఆ అధికారులంతా అంత అంధకారంలో ఉన్నారు.

అలా సైనిక విప్లవం, పుకారులూ, గుసగుసల ద్వారా రెజిమెంటునుంచి రెజిమెంటుకు వ్యాపించింది. కేంద్రీకరణకల్పనూ, సేనానులకు సిపాయిలకూ మధ్య సన్నిహితత్వం నశించటంకల్పనూ, మితిమీరిన ఆత్మవిశ్వాసంకల్పనూ ఏర్పడిన, అవకాశంలో యేవో అదృశ్యహస్తాలు జోక్యం కల్పించుకుని ఈ విప్లవ కార్యక్రమాన్నంతా నడిపినై.

మన పరిపాలకులు సాధించిన మహావిజయం గా చెప్పబడుతున్నంతే, వాయున్య పరిహస్తు రాష్ట్రాన్ని లంకాకే, అక్కడి ప్రజాభావాలకుం ఏ సిపాయిల సహాయం లేకుండా తమంతము తిరుగుబాటుచేవారు. కొన్ని ప్రాంతాలలో ఈ కల్లోలాన్ని ఆగవటానికి సిపాయిలు మనకు సాయపడ్డారుకూడా. దేశంలో, కేవలం సైనికవిప్లవం గా మాత్రమే చెలరేగిన ప్రాంతాలలో ఎక్కువ కష్టనష్టాలు లేకుండా తక్షణం చల్లారిపోవటం కూడా జరిగింది. ఒకటి రెండురోజులు చిత్రవర్ణలు, గృహధనానాటూ జరిపి అనంతరం ఆ సిపాయిలు తిరిగి వెళ్ళిపోయేవారు. తిరిగి మన పరిపాలనను

19 వ తేదీ బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాది కేవలం ఇందుకు భిన్నమైనాడు. తీవ్ర సామ్రాజ్యవాదం (రాజికల్ ఇంపీరియలిజం) అనే గ్రామీణకం సామ్రా

జ్యవాదాన్ని సృష్టించాడు. దీనిలోవుండే వైరుధ్యాల సంఘర్షణమనే 1857 తిరుగుబాటు ప్రభవించింది. మనం భారతదేశంలో వున్నది కేవలం పరిపాలన యెక్కువగా బానిసీ మాత్రమేకాదు, దాన్ని పాతకాపురాలతో కూడిన మరమ్మత్తు చేసేయ్యటం ప్రధానకర్తవ్యం అనేది ఈ క్రొత్త సామ్రాజ్యవాదంయొక్క ప్రధాన మాత్రం. అభివృద్ధి జరిగేట్టు చూడడంకాదు, ఏది ఎలా తలక్రిందులై నా కేంద్రం ఈ అభివృద్ధిని కొరడా బుచ్చుకు ముందుకు తోలెయ్యాలి. ఈ వ్యవహారంలో సోషలిస్టుల సలహా తీసుకోవటానికిగాని, వాళ్ళ అభిరుచులనుకుించి ఆలోచించటానికిగాని ఆ కార్యక్రమంలో నాళ్ళు పాల్గొనేట్టు పోల్చిపించటానికిగాని "ట్రైము" లేదు. బోలెడంత పని జరుగవలసి వుండే!

పంజాబును కలుపుకోన్నప్పుడు, పాతరకం సామ్రాజ్యవాది కావటంచేత, బాగెన్న, అక్కడి దేశీయ పాలకవర్గాలను కొంత ఉదారతతో చూశాడు. దీన్ని మిగతావాళ్ళు చాలా విమర్శించారు. అవసరమైన ఈ చాపకు మనుషులకు యిచ్చే గ్రాంట్లు, పెన్షన్లు వర్తమానంతో యితరత్రా యెంతో కార్యక్రమమైనా సాధించవచ్చునన్నాడు. ఇది కొంత అవకాశవంతైనా పలుకుబడిగల ఈ వర్గాలను పరిపాలనకు బలంగా దిగగల తీసుకోవటానికి బాగెన్న కొంత అవకాశం ఇచ్చేవాడే. కాని కొత్త సామ్రాజ్యవాదులకు ఇది సవేమీ వచ్చలేదు. అవకాశవకలకు అవకాశమిస్తేగాని పరిపాలించలేని పక్షంలో, అసలు పరిపాలించటం మొదలుకు? ఇది అంతా అల్లరికి నాయటంగాను. ఈ పరిపాలకులు పెద్ద అదర్బాను పెట్టే కొని, వాటిని సాధించటానికి, సహనరహితంగా సంస్కరణలను ఆములు జరపటానికి ప్రయత్నించాడు. వాళ్ళకు, దీనివాళ్ళన్నా, వెనుకబడిన వాళ్ళన్నా, పీడితులన్నా, ఎంతో నానుసూతి వుంది. మనం సాంఘిక న్యాయం అంటున్నామే దాన్ని సాధించాలని వాళ్ళ తాపత్రయం. అంతి చెయ్యటానికి ప్రయత్నించడంవల్ల కలిగిన ఫలితిమేమిటంటే, మన అధికారం కూకటి వేళ్ళతో కూలిపోయింది. తనకు ఏమీ చెయలేక పోయాము.

విప్లవానికి పూర్వం, ఈ క్రొత్త సామ్రాజ్యవాదం, పాతవ్యవస్థలను మార్చటంలో రెండు ముఖ్యమైన పనులు చేసింది. దేశీయసంస్థానాలు రద్దుచేసింది. దేశీయ ఉన్నతి వర్గాలను నామమాత్రముగా చేసింది. పాత తిర్రానికి చెందిన కల్లన్ స్టీమన్ అప్పుడే గొల

తెట్టాడు : "స్వదేశ సంస్థానాలు మనకు అంశ. వాటిని రూపుమాపితే మనం కేవలం దేశీయ సైన్యంమీద ఆధారపడవలసివుంటుంది. ఈ సైన్యం సర్వదా మన చెప్పుచేతిలో వుంటుందని అనుకోవటానికి వీలేదు" అన్నాడు స్టీమన్లాగానే, కలకత్తా సుప్రీం కోర్టులుకు చెందిన కల్నల్లో కూడా హెచ్చరించాడు. ఈ స్వదేశ సంస్థానాలవల్ల, అవినీతి, అరాచకం ప్రబలటానికి ఎంత అవకాశం వున్నా, వెనుకటి హోమిలు వర్తమానం పాటించకుండా అవకాశం దొరికించేచాలానని వాటిని రద్దుచేయటం ప్రమాదకరం అన్నాడు.

ఉత్తానీ మొండివాణ్ణి మార్చటానికి ఈ హెచ్చరికలకు శక్తిలేకపోయింది. ఈ సంస్థానాలంటే గులిపి వేయవలసిన పారిభూజాలనూ, రాజకీయంగా కుళ్ళుగుంటుల్లాగాను అతనికి తోచిస్తే. వైపెచ్చు అని ఒక డిటిప్ సామ్రాజ్య ప్రాంతానికి మరొక ప్రదేశానికి మ్యూల్లోవుండి ఏకటాకి పరిపాలన యేర్పజుటానికి అర్హం కుగా కనుపించాయి. అలవాటుపడ్డ నిరంకుశత్వం పోయి, మరొక విశేష నిరంకుశత్వం తలకెత్తుకోవటం జనానికి వచ్చుచి అతిని మొదలుకు తోచలేదు.

ఝాన్సీ సంస్థానాన్ని గురించి అతను ఇలా వ్రాశాడు. "ఇది మన అధికారంలోవున్న ప్రాంతాలకు మగ్గ కుంపటిగావుంది. దీన్ని స్వాధీనం చేసుకుంటే బొందిబొఖండే ప్రాంతానికంతకూ సమగ్రమైన పరిపాలనను యేర్పాటు చేయటానికి శీలాతుంది. మనకు లభించిన అనుభవాన్నిబట్టి ఝాన్సీ ప్రజలకూడా ఇందుమూలంగా అభివృద్ధి చెందుతారని చెప్పవచ్చు."

ఈ సంస్థానాన్ని కలుపుకోవటంతో ఉత్తానీ, బలమైన ప్రభుత్వాన్ని యేర్పాటు చేయగలగటానికి మారు అస్తవ్యస్త పరిస్థితులను వ్యాపింపచేశాడు. మిగతా సంస్థానాధీశులందరికీ అశాంతి పుట్టింది. ఓడ్రదేశాన్ని కలుపుకోవటంతో వారి అనుమానాలు బలపడి పోయాయి.

మన విస్తరిత దాహంతో మనకు బలమైన అంశాలుగా వుండవలసిన అన్ని అవకాశాలనూ కూలదీసుకున్నాం. దేశీయ పలుకుబడిగల యితర ఉన్నత వర్గాలతోకూడా మనం ఇలాగే వ్యవహరించాం. వారి ప్రయోజనాలకూ మన ప్రయోజనాలకూ ఎంతో సామ్యంవుంది. అందుచేత వారు తిప్పనిసరిగా మన్నింపబడినవారు, ఇది గమనించకుండా వాళ్ళని రూపు

మాపాము. ప్రభుత్వధికారిని స్థాపించటానికిమాడు, వ్యవసాయక విప్లవకారుల యేంజల్లు లా పనిచేశాం.

శకంబి మనంతప్ప, పలుకుబడికలవాళ్లు యితరులందఱుమంటే మనకు చిరాకు పుట్టింది. డబ్బు, దస్కం అనుభవిస్తున్న ప్రతి ఒక్కడూ కేవలం అన్యాయ మార్గాన దాన్ని సంపాదించి వుంటాడని మన అభిప్రాయం. అందుచేత ఎట్టి కంకారేకుండా, రాష్ట్రం తిరువార రాష్ట్రంగా ప్రజానీకాన్ని ఒకే మట్టానికి చదువుచేసుకు రావటానికి పూనుకున్నాం. అధికార ప్రతాలు వగైరా లేకుండా ఎవకు ఏ హక్కును అనుభవిస్తున్నాదానట్లా రద్దుచేశాం. ఈ కార్యక్రమాన్ని కొనసాగించటానికి మనం చక్కచక్కల పద్ధతులనూ అమలు జరిపాం.

‘పాఠ కుటుంబాలను పాడు చెయ్యవచ్చునుగాని ప్రజల మనస్సుల్లోనుంచి వాటిచరిత్రను తుడిచివెయ్యలేమని బాడాన్ మేజిస్ట్రేటు విలియం ఎవ్వర్సన్ హెచ్చరించాడు. చాలామంది ఇలాగే హెచ్చరించారు. ‘ఇలాటి చర్యను కొనసాగిస్తే మన చిత్తులకు మనం కేవలం ట్రేడింగ్ పటాలాలవీధి ఆధారపడివలసి వస్తుందని 1888 లో ఒక కలకత్తా ప్రతీక హెచ్చరించింది.

ఈ హెచ్చరిక లన్నీ బధిరశంఖారావమై పోయాయి. అందుచేత చిన్న నైనిక విప్లవం చెలరేగగానే మనం పెద్ద ప్రజావిప్లవాన్ని ఎదుర్కోవలసి వచ్చింది. మనం ఎవరెవరిని గౌరవంగా బ్రతికటానికి వీలులేకుండా చేశామో వాళ్ళంతా ఈ విప్లవానికి నాయకత్వం వహించి మన్ని యెదుర్కున్నారు. మిత్రులుగా వుండవలసిన వాళ్లు శత్రువులయ్యారు. వాళ్ళకు పోయేడివీ లేదు. వాళ్ళని మనం అప్పటికే ఘోరుల్ని చేశాం. బాడాన్ లో జనం తిరుగుబాటు చేయగానే ఆక్కడి పాఠ ధూస్వా

ములు నాయకత్వంవహించి మనం నియమించిన కొత్త అధికారులను. నాశనంచేసి తిరిగి తమ ఆస్తులు తాము స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. సిపాయిలుంటే మామూలు ప్రజానీకానికి సహజమైన ఏకాగ్రభావం వుంటుంది. ఈ ఆకృత్యాలు మనం చెయ్యకపోతే వాళ్ళు సిపాయిలతో చేతులు కలసేవాళ్ళుకారు. ఈ ప్రజానీకాన్ని తమ సుపైట్లతో వుంచుకోగలిగినవాళ్లే ఆరాచకాన్ని ప్రోత్సహించారు.

సర్ జార్జ్ ట్రేవెలియన్ ఇలా వ్రాశాడు. ‘తిరుగుబాటు చేసిందని తెలియగానే అనేక శిక్షలు కొన్నాడు మీదికి లేచాయి. మట్లావున్న ఇగవలంతా కొన్నాడు మీదికి దూకారు. దివానాతీసిన పాఠ ధూస్వాములంతా పెండ్లొందలమంది, నాలుగొందల మంది సాయుధ బాన్నీ వంటేసుకుని, ధివానీసింగ్ 1200 కుపాక్షివశంత్ మా గోదాలో దిగాడు. అదిశిలో మన అధికారం నాశన మౌతుందన్న విషయంలో ఎవ్వరికీ అనుమానంలేదు. ఏ పాఠ ధూస్వాము అయినా అధికారం చేపట్టే స్థితి వచ్చింది.

మనం, సభవలసీ, దివానాలోరులసీ కేంద్రబెట్టి వీళ్ళ మన చదువువిధానాన్ని ప్రతిఘటించుతూ. ప్రాచీన భారతి సంప్రదాయ ప్రతినిధులుగా పోరాడారు. కాని ఓడిపోయారు. చావుతెంపులై చిటిన తిరిగి ఎలాగోబకలారు విజయవాన్ని చేపట్టగలిగింది.

కాని ఇది శాశ్వతవిజయంకాదు. సమైక్యత, సమగర్వం, సమానప్రతిపత్తి వగైరా పేరులతో అనంతరం మనం తిరిగి అమలుజరిపిన విధానం భారతదేశంలో చెలరేగమన్న భవిష్యదాండోళనకు గూపులేఖలు దిద్దింది. భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమానికి యీ విధంగా జాతీయతా స్వభావాన్నీ, సామ్యవాదకీలాన్నీ ఆపాదించింది. ఈఒక్కఅర్థంలో, సిపాయిలతిరుగుబాటును— నిజంగా భారత స్వాతంత్ర్య సమరమని ఫిలవటానికి ఆస్కారముంటుంది.

* ఎన్కౌంటర్ : ప్రతీక సాజనస్యంతో.

రాత్రివేళ

బాలగంగాధర తిలక్

రాత్రివేళ, ఎవ్వరూ లేరింట్లో, మసకగా ఉన్న విద్యుద్దీపాలు కాంతిలో ఒక్కణ్ణి బొల్కానీలో కూర్చున్నాను బోగ్ విల్లాపందిరిలో. ఒక్కనిముసం ఆగి చెరలు చెరల్లాగ వీచే గాలిలోంచి ఎవరిదో ఏదో మధురాతిమధుర విషాదగానం నేరుగావచ్చి గుండెల్లోకి గుచ్చుకుంటోంది.

నిర్జనస్థలం, ఎవ్వరూలేదు. చుట్టూ సరచుకున్న మైదానపు నగ్న దేహాన్ని సృశించబోయే నిచుల శాఖాగ్రపు న్యగ్రపు తొందర, నిశ్శబ్దం మెల్లగా అడుగులువేస్తూ నడుస్తోంది. ఆకాశంమీద ఒక చుక్క మరోనక్షత్రంతో మాట్లాడే మాట మాత్రం మనస్సుకి వినిపిస్తోంది.

ఇంత రాత్రివేళ యీ గానం ఎవరిదో చీకటి కాగితంమీద ప్లాటినమ్ తీగలాగ మెరుస్తోంది; ఏదో విషాదాన్ని హాయిని భయాన్ని పంచిపెడు తూంది. ప్రాణాలకి అడుగున ఉన్న సుతారపు తీగల్ని కదలిస్తోంది. ఏదో విఫి దృప్తమైన జీవితంకాబోలు. పాపం మొరపెడుతోంది బాలిజాలిగా. సంకీర్ణమైన విశ్వరహస్యం మరీ మరీ నిగూఢమై కదలే నల్లని నీడలలో కలిసి పోతోంది.

చెరచబడ్డ జవ్వని విడివడిన పృథు శిరోజభారంలాగ యీ నిశీధం మలిన మలినమై, చెదిరిన తన అందాన్ని చీకట్లతో కప్పకుంటోంది.. ఒంటరిగా నాలో ఊహలలో అవ్యక్తంలాగ ఒడుగుతోంది. అనంతమైన శూన్యాన్ని అలుముకుంటోంది. ఏదో పాటమాత్రం ఏడుపేడుపుగా సన్నగా తీయగా గాలిలో ఊగుతోంది. నీరవమైన ఏకాదశి నిశీధాన్ని రెండుగా చీలుస్తోంది

కలగూరగంప

పుష్పగిరి తిమ్మనార్యుడు: ఆతని కృతులు

శ్రీ వేదము వేంకటకృష్ణశర్మ

సాధారణముగ ఇంతవఱకు పాఠశాలాంత (S. S. L. C.) పరీక్షలకు నీతిపద్య సంకలనము ఏనుగు లక్ష్మణకవి కృతి భర్తృహరి పద్యములనుండియే జరిగి డిది. ఈ 1958 సం॥ పరీక్షల కేర్పడిన తెలుగు పాఠ్య ప్రథమభాగమున తిమ్మనార్యుని కృతిననుండి తీసికొన్న పద్యము లాస్థాన మాక్రమించినవి. అనునాయతిగా వచ్చుచుండిన ఏనుగు వారి జిరాయతిహక్కు పుష్పగిరి వారి కొడుకులు సంప్రదావభిన్నము.

అనువాదకళలో ఏనుగు వాడు చూపిన లాక్ష్యము భర్తృహరిని తెలిగించిన యెలకూచివారికిగాని, యీ పుష్పగిరి వారికిగాని పట్టుబడలేదు. సురభి మల్లభూ పాలునిపేర మకుట నిర్మాణమొనర్చి యతినికి అంకిత మొనర్పవలసిన బలవంత బ్రాహ్మణార్థమునకు లోగిన యెలకూచివారి పద్యములన్నియు ప్రాయశఃముగ శార్దూలములు; ఒండె మల్లభూములు. చిన్న చిన్న అశుభృష్టలలో మూలగ్రంథకర్త యిమిడ్చిన నీతులను సహితము శార్దూలమత్రేభములు కబళించినై చినవి. ఇది పుష్పగిరి వారు కొన్ని పద్యముల యెక్కువలలో ఏనుగువారిని అనుకరింపఁ దలఁచిరి; కాని జోర్తా తప్పలేదు. ఈ త్రిమూర్తులకొక యింకిరుగురు మూగురుగూడ, దీని— నాంధ్రీకరించిరి. నాశితకవాఙ్మయ సర్వస్వమున—ఈ భర్తృహరి వ్రాసిన వారి నందఱినిగూర్చి వ్రాసియు న్నాను. కొవున, నిపుడు తిమ్మనార్యుని—ఆతని కృతులనుగూర్చియే—యిందుక వివరింపవలెననితి.

తిమ్మనార్యుడు స్వతంత్రకావ్యముగ రచించిన 'సమీరకుమార విజయ' పీఠికాభాగమున తిమ్మనార్యుని యిట్లు చెప్పకొనెను :—

"త్రిహనుమత్పద సేనాగతాధ్యక్ష
తత్త్వకవిత్వ మహత్త్వవినుఁడ
నాశ్విగాయనమాత్రహారి విశ్వామిత్ర
గోత్రాక్షిచంద్రుఁడగు శిలమతిని
అలపుష్పగిరి యప్పనార్యున కొబళాం
బకును సుపుత్రుండు, బ్రహ్మవేత్త
యైన వేంకటకృష్ణయగ్రణికిని వేంక
టాఖ్యకపింద్రుని కవరజుఁడను
సరసగుణయుతుండు, వరకవి, తిమ్మనా
ర్యాయుఁడ నేను జననమంది, మనుట
కెల్ల ఫలము గల్గుఁ గృతి యొక్కటి రచింప
నూహసేయుచున్న నొక్కనాఁడు॥"

ఇతఁడు విశ్వామిత్ర గోత్రుఁడనియు, ఆశ్వలా యన నూత్రుఁడనియు, పుష్పగిరి అప్పనార్యునకును, బొబళాంబకును పుత్రుఁడనియు వేంకటకృష్ణయ్యకు, వేంకటాఖ్యునకుఁ దమ్ముఁడనియుఁ జెప్పకొన్నాఁడు. ఇంటి పేరినిబట్టి ఇతఁడు వైదికుఁడని ఊహింపవలసి యున్నది. తాను హనుమగుపాసినని పయి పద్యమందలి మొదటిపాదమునఁ జెలుపుకొన్నాడు. కొవున నే 'సమీరకుమారవిజయము'—ను ఇచ్చలేవతానుగ్రహార్థము వ్రాసి నాఁ డనఁదగును.

ఇతని ఆభిజనము నెల్లూరుమండలము - కోవూరు తాలూకాలోని మోడేగుంట అను గ్రామము. ఇతఁడు పదునెనిమిదవ శతాబ్ది క్రీ. శ. 1750-90 ప్రాంతమువాఁడని ఆంధ్రకవుల చరిత్రమునఁ గలదు. ఇతని స్వతంత్రరచనలలోగల శిబ్దసౌష్ఠ్యము, మంజుల మధురధారాధోరణి అనువాదములలోఁ గనఁబడకున్నది. ఆంధ్రీకరణమున సందర్భముసారముగ ఉచిత శిబ్ద ప్రయోగముచే రసోత్పాదన మొనర్చుటలో సిద్ధహస్తుఁ డనిపించుకొన్న శ్రీనాథకవిసార్వభౌమునికి, దరువాతి వారిలోఁ గొందఱ కట్టిపజ్జ అలభనలేదనుట సాహసము గా నేరదు.

కలగూరగంప

ఇతఁడు ఉభయభాషలలోను మంచిపాండితి గలవాఁడు. కవిత్వావధిని నిరంకుశముగ సంచరింపఁగలవాఁడు. వేదాంతశాస్త్రపారంగతుఁడు ఇతఁడు—

(1) భర్తృహరిశతకత్రయము, (2) సమీర కుమారవిజయము, (3) సాగు మేధానిధిశతకము, (4) శేషశైల విహారశతకము, (5) తిరువదాంబామతి—అను గ్రంథములను రచించెను. ప్రకృత మీతిని భర్తృహరి నీతి శతకమునాత్రమే ప్రచారమున నున్నది. పరిశోధకులు త్రిశతిలో నది యొక్కటై తిమ్మన వ్రాసినాఁడనుట పొరపాటు. తక్కిన గెంటెనిరూప అతఁ డాంధ్రకరించెను. కాని, లభ్యమయినదికొద్దు. సమీరకుమారవిజయమును వావిళ్లవారు ముద్రించిరి. సాగు మేధానిధి శతకమును కావలి ఉన్నతపాఠశాలాంధ్ర పండితులు శ్రీ కేశరి సుందరరామశర్మగారు సంపాదించి 1938 సం॥ర ప్రాంతమున నెల్లూరునుండి వెలువడుచుండిన— 'స్వతంత్ర'—మును వారపత్రికలో నలువరించిరి. తక్కిన వాలుగైదు సంఖ్యలుగల కృతులలోఁ గొన్ని పద్యములుమాత్రమే లభించినవి. దొరకినంతవఱకు యీ తిమ్మనార్యుని కృతులలోని పద్యములను శ్రీ కొమాండూరు రామానుజాచార్యులవారు సేకరించి నాకవికుఁ బంపిరి.

ఇతఁడు ఏనుగులశ్రీరాజువి యొత్తుగపల నవలంఠించియు భర్తృహరిశతకానునాద మంత రసవంతముగఁ దెనిగింప లేకపోయెనని వచించితినిగదా! అందులకుఁ గొన్ని యుదాహరణము లిత్తును :

- (1) (ప్రసహ్య మణి ముద్దిరే నృకంపక్త)
 దింహ్రా) నైరాత్ : మూలము)
 దీనికి ఏనుగువారి అనువాదము :
 “మకరముఖా నరస్థముగు మానికముం
 జెకలింపవచ్చు, బా
 యక చలదూర్మికా నికరమైన
 మహోదధి దాటవచ్చు, ను
 ప్రకమునఁ బూవుదంపవలె
 సర్పమునైన భరింపవచ్చు, మ
 చ్చిక ఘటియింప బూజన చిత్తముఁ
 దెల్ప ససాగిమేరికికొ”
- పుష్పగిరివారిది :—
 “మకరముజోలునున్న పెనుమానికమైన
 హరింపవచ్చు ; దు

- శ్చికచలదూర్మిభూమము నాగరమైనఁ
 దరింపవచ్చు ; తు
 త్పి) కుపితిభోగినైనఁ బువుదంపవలెం
 దిలఁదాల్పవచ్చు ; బా
 యక ప్రతికూల మూర్త మృదయంబుది
 త్రిప్పఁగ రాదొకప్పుడుకొ.”
- (2) (హంతి శ్చేత్క్రివచేన కిం? కిమిరిభిః
 కోధో స్తిచేద్యేహి నాం : మూలము.)
 ఏనుగువారి ఆంధ్రీకరణము :—
 “క్షుమకవచంబు, కోగ్గుది శత్రువు, జ్ఞాతి
 హుతాశినుండు, మి
 త్రిను తినుపండు, దుర్జనులు దారుణ
 పన్నగముల్, సువిద్య వి
 త్రి, ముచిత లజ్జ భూషణ, ముదాత్తి కవిత్యము
 రాజ్య, మీక్షమా
 ప్రముఖ పదార్థముల్ గలుగుగతునఁ
 దత్కవనాదు లేటికికొ.”
- పుష్పగిరివారి తెనుఁగుసేత :—
 “క్షుమమదియున్న నేల కవచం? బరి
 యేటికిఁ గ్రోగమున్న? దా
 య మలము నేల చిచ్చు, పరమావధమేల
 సుహృత్తుగల్గి, మూ
 ధి మహాఁడున్న నేల ఘణి, ప్రవ్య మదేల
 సువిద్యయున్న, సి
 గ్గమరిన సామ్యులేల? కవిత్వోద్యతి గలిస
 రాజ్య మేటికికొ.”
- (3) (విపది ధైర్య మభాభ్యుదయే తునాః మూలము)
 ఏనుగువారి అనువాదము.
 “అపదలంగు ధైర్యము, సమంచిత సంపదలంగుఁ
 దాల్చియుకొ,
 భూపసభాంతిరాశ్చమునఁ బుష్కలవాక్చతురత్వ, నూజి
 బాహోపటుశక్తియుకొ, యశిమునం దనురక్తియు, విద్య
 యందు వాంఛాపరివృద్ధియుం బ్రకృతిజన్య గుణం
 బులు సజ్జనాళికిన్”
- (ఆనంద ముద్రాలయమువారు శ్రీ. శి. 1928 సం॥ న ప్రకటించిన భర్తృహరి త్రిశతిలోని పద్యములలో పైపద్యము కనిపటిపాదమున “ప్రకృతిసిద్ధి గుణంబు” లనుటచే యతివోష మేర్పడినది. ప్రమాద జనితము కావచ్చును.)

పుష్పగిరివారి పద్యము:—

“ఆపదలందు ధైర్యము, మహాభ్యుదయంబున
నోర్పు, ప్రాశ్నా

చాపటిమంబు రచ్చలను,

సంగరరంగమునన్ బరాక్రమా

టాపము, కీర్తి నిచ్చియుం గడున్

వ్యవసంబు శ్రుతిం దలిర్పఁ, బ్ర

జ్ఞాపక లొప్పయంగు, రివి పాయములై

తెయ్యందుఁ బొందెగన్”

చిన్నపద్యములలో నినువదల విషయమునకుఁ

బెద్దవృత్తియు రచించుట:—

(1) ఆరమ్మగర్వీ, శూయిణీ (కీమేణ, లక్ష్మీ
పురా వృత్తియైతి పశ్చాత్ : మూలము)

నినుఁగవారి రచన:—

“మొదలఁ జూచినఁ గడుగొప్ప వివిధఁ గలుగు,

యాదిఁ గొంచెము తర్వాత నధికమగుచుఁ

దనుగు దివ్యపూర్వభాగ జనితమైన

చాయపాలికఁ గుజనశబ్దముల మైతి”

పుష్పగిరివారు వ్రాసినది:—

“హెచ్చిలుఁ నొల్లఁ, బిమ్మట క్షయించును

కెపటిపూటఁ నీదనాకా

గుచ్చియెచ్చెత్తి, గోల్లఁ గడుఁ గొంచెమునై,

మతే మీఁద హెచ్చుచున్

వచ్చు వివేకగుచ్చిక గ్రువంబున నాపటిపూట

నీదనా;

నిచ్చలు నిలైఁజంగఱిగి, నెయ్యము సేయఁదగు

న్వివేకతోన్”

(2) (యృగమీనశబ్దనావాం, తృణజలసోమ
విహిత వృత్తినామ్: మూలము)

“ఏనుఁగవారి ఆంధ్రీకరణము:—

కనపుచే నీటిచే మోదకలనచేత

బ్రతుకు మృగమీన శబ్దప్రకరములకు

శిబర కైవర్త నూదకజములు జగతిఁ

గారణములేని పగవాగుగారి తిలఁప”

పుష్పగిరివారి కృతి:—

“నీరముఁ బూరి సంతసము నిచ్చలు జీవనమై
పాసంగ, నెవ్వారికిఁ గీడుసేయక ప్రవర్తలు మీన

మృగాద్యులంగు నిష్కారగదైర మూనెదగు కప్పులు

దాశికిరాతిగూచకుల్ వారిజగద్గు కట్టవయ్యె, వారి
దయారహితస్వభావమా?”

కావ్యలక్షణములు సంతరించుకొన్న సమీర
కుమారవిజయ, ప్రశంస—ఇట అప్రస్తుతము.

‘సాగుమేధానిధి’ శతకమునకు—‘రఘునాథ’,
శతకము నానూతనము గలదు. ‘అనాథనాథ’

రఘునాథా, సాగుమేధానిధి—అన్న మకుటముతో

ఇందుగల పద్యములు 108. కాని, 90 నుండి 105

పద్యములవఱకు అంతుపట్టుటకు వీలులేనంతగా శిథిలము

లయినవి. మకుటముంబట్టి యిది శార్దూలమైభేదవృత్తియు

లగా నవచ్చినదనుట నిశ్చయము. కవి యీ శతకపద్యము

లన్నిటిని సాగ్యమయింపఁజేయుటకు దుష్కరప్రాసము

లతో సాగించినాఁడు. నడికసాంపు హృదయమున

కింపున పెంపొందినది. కొన్ని పద్యము లీక్రింది

ఉదాహరణములు :

(1) “రా! హస్తోద్భిత దివ్యకాన్తుకశిరా; రావే,
సుమిత్రాసుత

న్నేహాపూర్ణ కటాక్ష రా! పవనజాన్తిష్ఠాం

ఘోషంకేజ; రా

వే, హారముల కుండనాధిరణ; రావే, రామ!

సంకాంత సీ

తాహృత్సో, యనాథనాథ, రఘునాథా,

సాగు మేధానిధి!”

(2) “సంసారార్థిఁ దపింపఁగా, వివిధ దోషంబుల
ప్రకల్పించఁగా,

హింసాపూర్వక బుద్ధి నై మెలఁగఁగా, నేలా

యుకేషిం నె, ది

మాంసాస్పృశ్యయ దేహమోహము హరింపక

తెన? మాయామృగ

గ్వంపివ్యాగ, యనాథనాథ, రఘునాథా

సాగు మేధానిధి”

(3) ఉద్రాగంభోద్భవ జంధిభిక్ష్వముఖ
దేహోత్తంజితోత్థిత హా

ట్యుగ్రభ్రాజత దివ్యరత్న

రుచిరుచాన్ద్రాంభేద్వయా, భూనభా

దిగ్రాజద్దనకీర్తిధామ, నిది వార్తితారవాశోషణా

దిగ్రజోధ, యనాథనాథ రఘునాథా,

సాగు మేధానిధి”

- (4) "చిత్తంపత్రి యొకంతలేదు కడునల్గిలంబు
శీలంబు, యో
షీతంపర్కమునందె కాంక్ష, శమముకా
క్షీణించె, నర్హునం
దౌత్యకృత్యంబునఁ గాఁముంగడిచె, రావఁగూర్చి,
ననుంబోవ, వి
ద్యత్సంబోధ, యనాథనాథ, రఘునాథా,
సాధు మేధావిధి"

పైపద్యములన్నియు, ముకుటము ననుసరించి కడ
పటిపాదమెల్ల "తి"—వర్గ యతిమైత్రి వర్ణములతో నే
కుడివరకును సాగుటనుబట్టి, శిలకమంతయు, అశ్లే,
తాను వ్రాయవలసిన నిర్వంధ మొకటి ఈ కవి కొని
తెచ్చుకొన్నట్లయినది.

ఇతని మహాక శిలకకృతికూడా పైదానివలె నే
కడపటిపాదమేకైక యతిమైత్రివర్ణ సంభోధితము. 'శేష
శైలివిహార'యను పద్యముకుటాలంకృత మగు ఈశిలకము
కందపద్యములలో వ్రాయబడినది. ఇందలి యనుకముల
గమకము శిల్పకూర్చినసౌభాగ్యము, ధారాళ ధారాపాట
వము కొండోకయొడ చోతినగారి పద్యమధురము జాలు
వాటుచు—హృదిగూర్చోదముం గూర్చుచున్నయది.
ఉ దాహరణకుఁ గొన్ని పద్యములు—

- (1) "భాతపు, భ్రాతపు, మాతపు, తాతపు నీవని
తిలంకు దైతేయచమూ
వ్రాతభిరా, పూతహరా, కాతశిరా, కూర, శేష
శైలివిహార"
- (2) "వర్షించెద, నీకథ లాకర్షించెద, నన్నుఁ బ్రోవఁ
గడి యరుగువిభా
కర్ణజపవర్త పురస్కర్తప్రాకార! శేషశైల
విహార!"
- (3) రాధారత గాధాశిత బోధాయతి హృదయ,
ధూరిశ్శివర
త్వధారా, సాధారణ పౌధాకూపార,
శేషశైలివిహార!"

4. హృద్యంబులు, మద్విరచిత
పద్యంబులు వినుము గోపభామా గృహ కుం
భోద్యత్కృత్యపయోధి
సహ్యోఘృతహార, శేషశైల విహార!

5. సంకాన్విత కంకారిత
సంకావృత భవయోధిః బావును, యువ్య
త్కింకర యతి కంకరమతి
సంకరతీంకార, శేషశైల విహార.

ఇక ఇతని తిరువదంతాస్తుతిలోని పద్యముల
సంఖ్య సరిగా తెలియవచ్చుట లేదు. శిథిలమయినవి
పోగా, ఇప్పటికి దొరికినవి యేఁబది పద్యములు
మాత్రమే. అన్నియు లక్షగ్రాహి వృత్తిములు—దీని
ని "హేరంబజననీ, తిరువదాంబముఖ రమ్యశిథింబ,
పుషితాశ్రిత కదంబ జగదంబా" అను మకుటమున్నది.
ప్రతి పద్య సుంత్యప్రాస నియమబద్ధమై, అద్భుతశిల్ప
సౌవ్యవసముచేతమై పాశుట కనువుగ నున్నవి. కొన్ని
పద్యము లీక్రింద మచ్చున కీఁబడినవి :—

(కొలుపు వర్ణన)

"శంబర విలోల నయనంబులు విశాలజఘనంబులు
మరాళి గమనంబులు, పృథ్వాగో
జంబులు, విసాంచితి భుజంబులు స్థితాస్థవన
జంబులు రహించ నెలువంబొలుక నేవే
ల్పుంబడతి మిన్న లుడిగంబు లొసరించ సురలం
బలసి కొల్వ, నని శంబరలువోహే
రంబ జననీ, తిరువదాంబముఖ రమ్యశిథింబ
పుషితాశ్రిత కదంబ జగదంబా."

(శృంగార వర్ణన) :—

వింబ మధురాగర ఫలంబు, లవలీదళి సఖంబున
కపోలఫలకంబు, మాసనాంకూ
రంబును బ్రభుల్ల కుసుమంబు, కుచభవ్యలిమచంబులు
శిశుజ మధుసంబులును కౌలా
పంబులు దిలర్ప ప్రమదంబున వనంబని మానంబున
దలంచు హరిదంబరను నికా || హే||

(శౌర్య వర్ణన) :—

శంబులు మహిమ వివహించు విదళించు పగిదిం
బలభోజుల శిరంబు లురువో గా
త్రంబులు, కరంబులు, నురంబులు, నరంబు
నందరంబులు బరుల్పు బవరంబున భవత్త
డంబు, మహిమగుర బలంబునకు భీతిజనకంబున
కరాగ్ర మునలంబు, భిలిరే || హే||

(దుర్జన వర్ణన) :—

వింబతిసుకాఖి లమితంబుగ ఫలించిన, ప్రియం
తెనఁగ వాయసవయంబెపుడు భక్షిం
చం బరువులెత్తు కరణిం చెరిమ, మాలినజనంబు
గడియించిన ధనంబు దినఁ బ్రాప్తిం
చుం బసులపొక్కిఁ గుపథంబెనయు మూర్ఛ
విసరంబు శివభక్తుల విధం బరయిరో || హే||

పద్యము లన్నియు ఈశోరణిలోనే నడిచినవి!
ఈశిలకపద్యము లొక్క సుతంపరమలయినవి మాత్రమే
కాక, నీతి శృంగార వైరాగ్యాద్యనేక విషయోద్ఘాటక
ముఖ. కవియే యిందలి పద్యములను ఆయా విధము

పాతతరం. హుచిలూడి నాట్యచార్యులలో కట్టకపటి మహనీయుడు
భరతనాట్య కళానిధి కీ. శే. వేదాంతం లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రిగారు
 గత జూలై 13 వ తేదీన ఆంధ్ర రాజధాని నగరంలో దివంగతులైనారు
 ఆంధ్ర నాట్యకళా చరిత్రలో ఇది ఒక మహాఘాతానికి ముగింపు

ముల ననుసరించి అయిదు భాగములుగా విభజించి
 వాడు:—(1) కొల్లువర్ణన, (2) శృంగారవర్ణన, (3) శౌర్యవర్ణన, (4) దుర్జనవర్ణన, (5) ప్రార్థనము:—
 అని క్రమముగా నవి పేర్కొనబడినవి.

ఇతని సమకాలికుడగు కంకంటి పాపరాజు ఇతని
 కావ్యవిర్యాని సందర్భమునఁ దోడుపడినట్లు ఈ కవియే
 సుడివియున్నాడు,

“అవి కిరీటికి శౌరి వోడయినయట్లు
 లమ్మహాకవి సాహాయ్య హచరింపఁ
 గృతి నొనర్పఁగఁ బూనిన యేను మొదట
 సెంతు మద్దంశిని మది యెట్లు లనిన”

ఇతఁడుగూడ ఉత్తర రామాయణము వ్రాయు
 నపుడు పాపరాజునకుఁ దోడ్పడిన ట్లాకప్రవాదము
 గలను. నన్నయకు దరువాతి వారిలో నిట్టిదరుదు.
 ఇదంతవఱకు సత్యమేకాని, యిరువురి రచనలను
 జక్కఁగ బరిశీలించినపుడు మాత్రము కుడియొడిమలుగ
 నుండుననుట నిస్సంశయము. జటిల శబ్ద సమాస ఘటన
 యందుఁ గంకంటివారిది, కుడిచేయియైన, పుష్పగిరి
 వారిదియొకమదిని నిర్ణయించుటలో భాగకమంతగా లేదు.

ఈ పుష్పగిరి తిమ్మనాథుని కృతు లన్నియు
 లభ్యములయినవాఁడు ఆంధ్ర కారదకుఁ బుష్టియుఁ,
 దెనుఁగుప్రజకుఁ దుష్టియు చేకూరగలడు.

గ్రంథ విమర్శనము

“అరుంధతీవశిష్టము”

రచన: శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు. ప్రాప్తి స్థానము: బి. వి. అండ్ సన్స్, రామారావుపేట—కొకినాప. వెల: 2-0-0.

మార్గదుర్గుడు కొడుకులనుగన్న వసిష్ఠుడు సదాబ్రహ్మచారి. షడ్రసోపేతమైన భోజనమును తీసికొంటూన్న ఆగస్త్యుడు నిత్యోపవాసి.

సదాబ్రహ్మచారి దారి యిమ్మున్నాడని ఆరుంధతి అనగానే నది దారియిచ్చింది. నిత్యోపవాసి దారి యిమ్మున్నాడని అనగానే తిరిగి రావడానికి నది దారి యిచ్చింది.

ఆరుంధతికి ఆశ్చర్యంవేసి ధర్మను ప్రశ్నించింది. దానికి వసిష్ఠుడు సమాధానం చెప్పాడు. ధర్మమునకు అంగముగా కామమును సేవించు భ్రాంతిహీనుడు సదాబ్రహ్మచారి. అన్నమబ్బినా, అబ్బకపోయినా సమబుద్ధితో ఉండేవాడు నిత్యోపవాసి,—ఇది ఆనాటి గార్హస్థ్యానికి ఆదిర్యమైన ధర్మం. ఈ ఆదిర్యాన్ని పునాదిగా చేసుకొని ధర్మం జీవిస్తూవుంటే దానికి అంగములై ఉండేవి ఆర్థికామాలు. ప్రధానమైన ఆదిర్యం నశిస్తే పాశవవృత్తి తనంతట తాను ఉద్వేగించి ప్రకృతిని ప్రబోధంపాలు చేస్తుంది. తద్వేగంగా ఆదిర్య ధర్మాన్ని నాశనంచేసుకొన్నది సృష్టి తనచేతులతోనే అన్నమాట. ఇక పురుషార్థాలు అపార్థాలు ఆయాయని వివరితార్థాలు అననక్కరలేదు.

సుప్రజకోసం వినాహం. కామతృప్తికి సాధనంగా ప్రకృతిని ఉపయోగించుకుంటే పురుషత్వం నశిస్తుంది. బ్రాహ్మమైన నిర్వచనం మనువు ఇలా సూత్రించాడు.

“కామతృతాన ప్రశస్తా

నచైవేవోస్త్య కామతా”—దీనిని చత్యక్ష.

మును సత్యనాత్రానికి ముడిచేసి ఆచరించి చూపిన ఆదిర్యపురుషులు భారతీయ ఋషులు.

నేను వచ్చేవరకూ ఈ కమండలువు పట్టుకుని ఉండు అని వసిష్ఠుడు పల్కిపోయాడు. ఎన్నాళ్ళకోగాని రాలేదు. అంతవరకూ ఆరుంధతి ఆలాగే ఆ చోటనే చిత్తరవులా నిలిచిఉన్నది.

ఇసుక వండిపెట్టుకున్నాడు. చేసిపెట్టింది. పెండ్లి చూపులకువచ్చి వసిష్ఠుడు వధువయిన ఆరుంధతిని పరీక్షించాడు. ఆవిధంగా. ఆమె అన్నింటా ప్రథమ శ్రేణిలో నెగ్గింది.

కన్యాదాతి కర్తవ్య ప్రజాపతి ధన్యుడనయ్యానని అనుకొన్నాడు. సర్వ సురసామ్రాజ్యాధిపతి యయిన శంకరునకు పిల్లనిచ్చి ఉబ్బిపోయిన హిమాచలేంద్రుని కంటే తానే గొప్పవాడననుకొన్నాడు.

విచిత్రము, పవిత్రము అయిన ఇతివృత్తిం. శ్రీ శివరామశాస్త్రిగారు చెప్పినట్లు బులుసువారింటి పనులు పండితపామరులకు మున్నించదగినవే అయి ఉంటాయని అనడానికి ఈ నాటన రచన తిరుగులేని సాక్షి.

దురవగాహమైన భావమేదా కావ్యానికి జీతమని నెజ్జితలువేసే ఆకాంక్ష కావ్యాలు కుప్పకెప్పలుగా ఉప్పతిల్లుతూన్న ఈ దినాలలో వేంకటేశ్వరులు గారి యీ కృతి ప్రవాహానికి ఎదురీత అయింది. ఇందలి కథ చాలమందికి తెలియదనే అనవచ్చు. ఈనాటి అభ్యుదయ మార్గా స్వేచ్ఛక సాహిత్య రంగానికి ఈలాటి రచనలు ఆదిర్యములై తే గార్హస్థ్యధర్మము మళ్ళీ మూడు పువ్వులూ, ఆరు కాయలుగా విలసిల్లుతుందని అనవచ్చు. ఆర్థమైన ధర్మబోధకు ప్రతిహతమైన రచన ఎప్పుడూ స్వయంవృద్ధిని సాధింకోలేదు. విశ్వజననమైన భారతిము ఈనాటికి సర్వలకా సర్వవిధాలా ఉపాదేయమై ఉన్నదంటే అది బోధించిన ధర్మ ప్రకృతి నిష్కంటకమన్నమాట.

భారతి

సాంఘిక జీవనమును పునీతముచేసి గృహము సద్గుహము కావాలనే ఆకాంక్ష మానవునకు ఎనాటికి ఉంటుంది. దానికి వైతాళికులు ఎన్నడూ ఉండనే ఉంటారు. వారిని గుర్తించడం సంఘ ధర్మం.

విషయము ఎంత విజ్ఞాన ప్రదమో రచన అంత మనోజ్ఞముగా విరాజిల్లిన గ్రంథం ఇది.

“తరుణి! సంసార దీర్ఘయాత్రా పరులకు సరయ సులభంబులౌ నుపాయములు గలవు శిమదమాన్విత ధర్మమార్గమును బట్టి పొందవచ్చు యాత్రానందమిండువదన!

“పెంపునఁ దరించి యెరులఁ దిరింపచేయ సారవంతంబు నిజము సంసార మగును అత్తి కుక్కిం భరత్వ కామా విలమగు నీచ సంసారమే సర్వ నింద్యమునను” —

కలస్వనం

ఖండకావ్యసంపుటి. రచన: శ్రీ గత్తెపల్లి సత్య నారాయణరాజు: ప్రచురణ: తెలంగాణా రచయితల సంఘం; హైదరాబాదు; పలకు 1-25.

ఈ సంపుటిలో మొత్తం 82 ఖండకృతులున్నాయి. వీటిలో దాశరథి, రాయప్రోలు, మొదలైనవారిమీద శాస్త్రీయకృతులు కొన్ని. గాంధీగారిమీద, అన్నశ్యామినీవారి మీద, ఆంధ్రావతరణంమీద, బుద్ధుడిమీద రచించిన కృతులు కొన్ని. శ్రీ సత్య నారాయణరాజుగారు ఉదాత్తమైన కవితా వస్తువును సేకరించినప్పటికి మనోహరంగా రచించగలరు. ‘పూజ’ అనే కావ్యంలోనుంచి ఒకటి గెండు పద్యాలు:

హాయిసోసంసు మంద మల
యూనిల పిచికలంగు సంజరం
బాయ నలుంగులందున బ్ర
హ్మితి గన్న మనః ప్రవృత్తిలో
కోయిలపాలలం దలచు
కొన్ని సుఖస్వరమెత్తి పేగరా
నోయి! ప్రభో! యలించు మధు
గోజ్వల గీతః నాలపించితిన్.
ఆపధిగీతికావ
మనంత విశాల విసీల నిర్మలా

ఆర్థరసాయనశాల ముక్త్యాల, (కృష్ణ)

(స్థాపితము 1925.)

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధముల నిలయము. ఏ మందు కావలసినను మాకు వ్రాయుడు. నమ్మక మైనవి అభింపగలవు.

అయుర్వేదభూషణ

వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. వ. సి.

Consulting Physician

జీవాతదేమిటమాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి-భారతాంబ బొల్లి,
సమస్తచర్మవ్యాధులచేపిడింప
బడుచున్న తన సంతానం!
కోసం ఎంతవిచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)

ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంకో

ఇమా ఉన్న అభివృద్ధి.

‘మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం (టూ.గో.జి)

గ్రంథ విమర్శనము

కాళము చాటి సత్వపరి

కల్పిత సర్వ జగద్విలాస రీ

లాశయ దీపితంబయి ను

భావహ మై జలజాననాది యో

గీసులకైన నిక్కముగ

నెన్నగరాని పథంబు నంటినన్.

పూర్ణెందు ఓంబంబు బోలిన నెమ్మోము

దరహాస చంద్రికల్ బరపుచుంప

సుందర నయనారవిందముల్ చిక్కని

కరుణాసవంబును గురియుచుంప

నీరారుణాంబుది శ్రీ లలితాంగముల్

శృంగార వృష్టి వర్షింపుచుంప

భానుసహస్రవిభాజిత మణికీరీ

టము విశ్వమును ప్రకాశ మొనరింప

కలిత పీతాంబరంబు చక్కనితరాయి

చిటులిగాలికి నాట్యంబు గజపుచుంప

చల్ల చలగ పువడికి జారివచ్చె

దివ్య మంగళమూర్తి నాడేవుంపుడు.

ఈ చివరి పద్యం రీలాశకుని 'వేణీమాలా' అన్న శ్లోకానికి దీటుగావుంది.

ద త్త మ హి మ

రచన : శ్రీ విన్నికంటి గురునాథ శిర్మగారు.
ప్రాప్తిస్థానము : రచయిత, బ్రాడీపేట, రీ వ లై ను,
సుంటూరు—2; నెల రూ 2/-

ఇది 480 పేజీల అతధినిగల అర్థవప్రాయమైన గ్రంథం, ఈ గ్రంథాన్ని 2 రూపాయలకు ఎలా ఇవ్వ గలిగారా అని ముందు ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది. కాని, పరమ ఆస్తికులూ, దత్తాత్రేయోపాసకులు అయిన శ్రీ గోవిందరాజుల శ్రీనివాసరావుగారి ప్రోత్సాహంతో ఈ గ్రంథం సృష్టింపబడినదని చదవగానే మనకు ఆ అనుమానం తీరుతుంది. దీన్ని వచనంలో సంఘటించ వలసినదిగా కూడా శ్రీనివాస రావుగారి ఆ దేశ క మైనట్లు రచయిత చెబు తున్నారు. నిజానికి ఇది పద్య రచనగా సాగివుంటే దీని ప్రయోజనం బహు పరిమితమయ్యేది. ఇది సులభ గ్రాహ్యంగా వచనంలో రచింప బడివుండటం ముదా వహం.

దత్తాత్రేయగారు, మన విజ్ఞాన సర్వస్వానికి సంకేతం. యోగ విద్యా సర్వస్వానికి ప్రథమ కారణం. సమగ్రమైన ఆయన చరిత్ర తెలుసుకో ఎక్కడా వున్నట్లు కనుపించదు.

శ్రీ గురునాథ శిర్మగారు బహుంశ పురాణం లోని దత్తాత్రేయ మాహాత్మ్యమును సేకరించి దాన్ని తెలుగు వచనంలోకి అనువదించారు. దీల్లో దత్తాత్రేయ వతార చరిత్రే కాక ఉపాసకులకు ఉపయోగకరంగా, అస్తోత్తర శతనామాది కొంత విషయంకూడా చెప్పారు. ఇవిగాక అందంబు అనేక ధర్మ సూత్రములు, కర్మ కాండకు సంబంధించిన వివరణలు వున్నాయి. విసుగు జనించకుండా చదువుకోవటానికి అనేక ఉపాఖ్యానాలతో నిండివుంది. అయినా పరమ పవిత్రమైన దత్తాత్రేయ చరిత్ర చదవటానికి విసుకేవీటి. ఇంటింటా వుండవలసిన పుస్తక గ్రంథం.

తాతాతాతాతాతాతాతాతాతాతాతాతాతా

భారతి సచిత్రమాసపత్రిక

ప్ర క ట న రే ట్టు

కవరు పేజీలు

4 వ కలగు పేజీ కాజులర్ కంట్రాక్టు

2 లేక 3 కలగు రు. 125/- రు. 100/-

2 లేక 3 కలగు పేజీ

ఒకే (ఒకపు) రంబు 90/- 75/-

లోపలి పేజీలు

పూర్తి పేజీ 70/- 60/-

అర్థ పేజీ 35/- 30/-

సాపు పేజీ 20/- 15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సంకలనము వగుపగా 12 ప్రకటనలు చేయు వారికి కంట్రాక్టు రేటు వర్తింతును.

*కవులు, శిల్పకారులు, రచయితలు మొదలైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచీకి లేవకు గ 2/ చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి,

మద్రాసు-1.

తాతాతాతాతాతాతాతాతాతాతాతాతా

ఆత్మవేదన

గేయ సంపుటి: రచన శ్రీ పొట్లపల్లి రామారావు, ప్రచురణ దేశోద్ధారక గ్రంథమాల 2844, ఇమాంబావి వీధి, సికింద్రాబాదు. వెల రు 1-25.

ఈ సంపుటిలో 'రాజులుండేమి' 'శైలి,' నిస్పృహ 'చక్ర,' 'జనత,' 'రైతు—రాజు' వగైరా కవితలలో 28 రచనలున్నాయి. 'మాదా' అనే మొదటి గేయం.

ఎవడు ఇక్కడ రైతు
ఎవడు ఇక్కడ రాజు
కష్టించు వాడొకడు
కాజేయు వాడొకడు
భూదేవి నాగటికి
పాదివ్య బోప
వరుణ దేవానీవు
కురియ బోకయ్యా
విత్తవాలు మొలక
రైతబోకండి
నదులార మీరింక
కదిలేరు సుమ్మ!

* * *

అందినీ 'స్రై'కు జెయ్యి మంటున్నారు. మన 'సామ' లిస్టిక్ పాట్రన్ గతేం కావాలి?

స్వీకారము

రతివాల తండ్రి (గేయ నాటికలు): రచన : శ్రీ రంధి సోమరాజు; ప్రా ప్తిస్థానము : రంధి సోమ రాజు, C/o. సదరన్ విజన్స్, మెయిన్ రోడ్, ఏలూరు. వెల రు 0-5-0.

ధ్రువ విజయము: (నాటకము) రచన : శ్రీ వంగీ పురము కృష్ణమాచార్యులు; ప్రా ప్తిస్థానము: వి. రామన్, 10. జనరల్ ముత్తయ్య మొదటి వీధి, హనుకూరుపేట, మదరాసు.1.

వేంగి చాళుక్య చరిత్ర పద్యకావ్యము రచన: శ్రీ కొత్తి భావమ్యుచ్చాదరి; సంఘం జాగర్లమూడి, గుంటూరుజిల్లా; రు 0-5-0.

కృతజ్ఞత: నవల (చరిత్రాత్మకము) రచన: శ్రీ బులుసు సీతారామశాస్త్రి: విశేషలింగం హైస్కూలు, రాజమహేంద్రవరము: వెల రు 1/.

చంద్రోదయము: నవల చరిత్రాత్మకము రచన : శ్రీ బులుసు సీతారామశాస్త్రి, విశేషలింగం హైస్కూలు, రాజమహేంద్రవరము. వెల రు 1-0-0.

మూలి: (కథాద్రవ్యం): రచన : శ్రీ పులిపాక జగన్నాథరావు; ఆంగ్ల భాషాశాఖ, హిందూ కళాశాల, గుంటూరు. వెల రు 0—25.

స్వర్ణకుమారి: పద్యకావ్యము: రచన: శ్రీ సోమంచి సూర్యనారాయణశర్మ; విజయలక్ష్మి ప్రెస్; కాకినాడ. ఆంగ్లంలో 'ది గోల్డెన్ బుట్' అనే పేర ప్రసిద్ధమైన కథ ఆధారంగా వ్రాయబడిన కావ్యం. వెల రు 0-75.

ప్రపంచ కథావళి: అనువాదం : శ్రీ బి. వి. సింగరాచార్య: ప్రచురణ : కళ్యాణి ప్రచురణలు, 16, 17, గజపతి లాల్ రేస్, మద్రాసు-5. వెల రు 1-25.

